

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΕΥΒΟΙΑΣ

Η ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Την ύλη αυτού του βιβλίου επιμελήθηκαν:

Κεφάλαια 1-8, 11-12 και 15-18: Κάλθια Χατζηγιάννη

Κεφάλαια 9 και 14: Θωμάς Μελάς

Κεφάλαια 10 και 13: Σπύρος Μπελεγράτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΓΕΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Μια πρόταση και οι στόχοι της 11
2. Η τοπική ιστορία και οι απαιτήσεις της 14
3. Η τοπική ιστορία στο σχολείο: γενικά ζητήματα 17

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΟΙ ΠΗΓΕΣ

4. Δουλεύοντας με το υλικό μας: βασικά ζητήματα μεθόδου 27
5. Το αρχαιακό υλικό ως ιστορική πηγή 33
6. Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία 38
7. Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία: ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα 50
8. Διοικητικά αρχεία 57
9. Σχολικά αρχεία 63
10. Ο τοπικός τύπος ως ιστορική πηγή 69
11. Η προφορική έρευνα 74

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

12. Επιλογή του θέματος και τρόπος προσέγγισης 81
13. Προτάσεις για τη διδασκαλία της αρχαίας περιόδου της τοπικής ιστορίας 87
14. Η ιστορία του σχολείου στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας 92
15. Η ιστορία της πόλης και του χωριού 99
16. Μικρασιατικός ελληνισμός: από την κοιτίδα στον ελλαδικό χώρο 104
17. Ιστορία επιχειρήσεων και κοινωνική ιστορία 108
18. Στήνοντας μια έκθεση 111

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. *Μαθητικές εργασίες και αρχαιακό υλικό* 121
2. *Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία* 125
3. *Ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα* 135
4. *Μικρασιατικός ελληνισμός* 141

- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ* 161

Μέρος πρώτο
ΓΕΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

1. Μια πρόταση και οι στόχοι της

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει στη χώρα μας προσπάθειες για την ένταξη της τοπικής ιστορίας στο σχολείο. Οι προσπάθειες αυτές είναι βέβαια θετικές, πρέπει όμως να συνεχιστούν και, παράλληλα, να γίνει μια αποτίμηση του εγχειρήματος μέχρι τώρα, να επισημανθούν και να μελετηθούν τα όποια προβλήματα και να προταθούν λύσεις.

Σήμερα, όπως έχουν τα πράγματα, οι σχετικές προσπάθειες έχουν αναγκαστικά, ως ένα βαθμό, αποσπασματικό χαρακτήρα και η υλοποίηση του ζητούμενου κάθε φορά από τις εγκυκλίους του υπουργείου Παιδείας συναντά αρκετά προβλήματα. Αναφέρουμε κάποια απ' αυτά:

- T Για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να ανταποκριθούν στα καθήκοντα που τους ανατίθενται, όσον αφορά το θέμα της τοπικής ιστορίας, είναι απαραίτητο να επιμορφωθούν σε θέματα μεθοδολογίας της ιστορικής έρευνας, κάτι που δεν έχει γίνει - τουλάχιστον σε ικανοποιητικό βαθμό - έως σήμερα.
- T Οι τοπικές βιβλιογραφίες παρουσιάζουν, ανάλογα με την περίπτωση, μεγαλύτερες ή μικρότερες αδυναμίες και ελλείψεις:
 - Ε Σε κάθε περιοχή υπάρχουν ιστορικές περίοδοι για τις οποίες η βιβλιογραφία είναι αποσπασματική.
 - Ε Σημαντικά θέματα έχουν πολύ μικρή παρουσία ή και απουσιάζουν παντελώς από τις τοπικές βιβλιογραφίες. Πρόκειται κυρίως για θέματα που ο πολλός κόσμος θεωρεί ότι δεν ανήκουν στο χώρο της ιστορικής έρευνας.
 - Ε Αρκετές από τις εργασίες που έχουν γίνει στο χώρο της τοπικής ιστορίας από μη επαγγελματίες ιστορικούς δεν μπορούν να αξιοποιηθούν ευρύτερα, λόγω των αδυναμιών που παρουσιάζουν, κυρίως όσον αφορά το θέμα της τεκμηρίωσης.

Αυτά, καθώς κι άλλα προβλήματα στα οποία θα σταθούμε σε επόμενα κεφάλαια, κάνουν το εγχείρημα της ένταξης της τοπικής ιστορίας στο σχολείο σε μόνιμη βάση να φαίνεται από εξαιρετικά δύσκολο έως και ακατόρθωτο.

Ωστόσο, η ύπαρξη προβλημάτων δε σημαίνει ότι θα πρέπει να παραιτηθούμε από την προσπάθεια, αλλά ότι, αντίθετα, θα πρέπει να τα μελετήσουμε και να προσπαθήσουμε να βρούμε λύσεις.

Ένας μακροπρόθεσμος στόχος θα ήταν η θεσμοθέτηση της διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας στο σχολείο και η ένταξή της στα αναλυτικά προγράμματα. Κάτι τέτοιο όμως απαιτεί να εξεταστεί το ζήτημα στη βάση ενός **γενικότερου σχεδιασμού**, που κάθε στάδιό του θα είναι καλά μελετημένο και προϊόν συνεργασίας όλων των ενδιαφερόμενων, στους οποίους, κατά την άποψή μας, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται και *ιστορικοί* και *αρχειονόμοι*.

Η *εκπόνηση εργασιών από μαθητές*, με θέματα τοπικής ιστορίας, είναι ένα από τα

ζητούμενα. Ο τρόπος που θα γίνονται αυτές οι εργασίες, η μέθοδος που θα ακολουθείται, οι απαιτήσεις από εκπαιδευτικούς και μαθητές είναι ένα ζήτημα που πρέπει να μελετηθεί, όχι μόνο σε θεωρητική βάση, αλλά και στη βάση της πρακτικής, *συγκεκριμένης βοήθειας*.

Ωστόσο, τοπική ιστορία στο σχολείο δε σημαίνει μόνο μαθητικές εργασίες. Από τη διαδικασία της εκπόνησης εργασιών από τους μαθητές μπορούν να προκύψουν *πολύ σημαντικά οφέλη*. Αυτό είναι ένα ζήτημα που επανειλημμένα θίγουμε σε τούτο το βιβλίο. Όμως δε θα πρέπει να περιοριστούμε σ' αυτό. Έτσι, ανάμεσα στ' άλλα, κάποια στιγμή θα πρέπει να εξεταστεί σοβαρά το ζήτημα των *εγχειριδίων τοπικής ιστορίας*.

Όμως, για να φτάσουμε στο στάδιο της συγγραφής τέτοιων εγχειριδίων (απαραίτητων για τη συστηματική διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο σχολείο), που ο αναγκαστικά εκλαϊκευτικός τους χαρακτήρας να συνδυάζεται με τις απαραίτητες επιστημονικές αρετές, θα πρέπει να γίνουν πολλά και, πρώτα απ' όλα, να καλυφθούν τα κενά που αναφέραμε παραπάνω, όσον αφορά τις τοπικές βιβλιογραφίες. Γι' αυτό και με τούτο το βιβλίο απευθυνόμαστε και ***σ' όλους εκείνους που, μέσα ή έξω από το σχολείο, θα ήθελαν να βοηθήσουν σε μια τέτοια προσπάθεια.***

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι *δεν απευθυνόμαστε σε ειδικούς*. Είναι αυτονόητο ότι σε κάθε τομέα οι ειδικοί γνωρίζουν πολύ περισσότερα απ' όσα θα μπορούσαμε να θίξουμε εμείς σ' ένα σύντομο κεφάλαιο. Έχουμε επίσης συνείδηση των αδυναμιών και των ελλείψεων που παρουσιάζει αυτή η δουλειά μας. Κάνουμε όμως μια πρώτη προσπάθεια, φιλοδοξώντας ταυτόχρονα, στο μέτρο των δυνατοτήτων μας:

- T Να *ενθαρρύνουμε* εκείνους που ήδη ασχολούνται ερασιτεχνικά με την τοπική ιστορία.
- T Να *παρακινήσουμε* αυτούς που θα ήθελαν, αλλά δεν τολμούν να απομυθοποιήσουμε την ιστορία, τονίζοντας ταυτόχρονα ότι, όπως κάθε επιστήμη, έχει τους κανόνες της και τις τεχνικές της, που η αφομοίωση και η εφαρμογή τους είναι εγγύηση ποιότητας.
- T Να *δώσουμε ώθηση* σε μια συζήτηση γύρω από νέους, για τους πολλούς, τομείς έρευνας και γύρω από τη διεύρυνση των οριζόντων της τοπικής ιστορίας.
- T Να *βοηθήσουμε* ν' ανακαλύψουν όσοι ενδιαφέρονται τα κλειδιά που θα τους επιτρέψουν να κάνουν ιστορία ποιότητας, να βοηθήσουμε όσο γίνεται πιο *συγκεκριμένα*: πώς να χρησιμοποιούμε μια πηγή, πού να τη βρούμε, πώς να αποφύγουμε τους κινδύνους και τις παγίδες της, ποια αποτελέσματα να περιμένουμε.

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε επίσης ότι σ' αυτό το μικρό βιβλίο βλέπουμε τα πράγματα κυρίως από τη σκοπιά του αρχειονόμου - διαχειριστή της ιστορικής πληροφορίας - και του ιστορικού. Αλλά και από τη σκοπιά του εκπαιδευτικού. Σήμερα, στην Ελλάδα, οι περισσότεροι απ' όσους εργάζονται στις υπηρεσίες των Γενικών Αρχείων του Κράτους, ανεξάρτητα από τις ειδικές σπουδές πολλών απ' αυτούς στο χώρο της ιστορίας, προέρχονται από το χώρο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Έχουν περάσει από την τάξη, γνωρίζουν τη γοητεία και τις αγωνίες της και κάποιοι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, έχουν ήδη συμμετάσχει στην προσπάθεια ένταξης της τοπικής

ιστορίας στο σχολείο.

Ας μας επιτραπεί ακόμη να τονίσουμε ότι οι έλληνες αρχειονόμοι έχουν μια ιδιαίτερη ευαισθησία σ' ό,τι αφορά την ιστορική κληρονομιά και την αξιοποίησή της. Κι αυτό γιατί είναι εκείνοι που, μέσα σε απαράδεκτες τις πιο πολλές φορές συνθήκες, λόγω της κατάστασης των αρχείων στη χώρα μας, προσπαθούν καθημερινά να περισώσουν ό,τι είναι δυνατό απ' αυτή την κληρονομιά. Είναι αυτοί που, ως διαχειριστές της πληροφορίας, μαζί με τους ιστορικούς ανακαλύπτουν πίσω από την ψυχρή γλώσσα των εγγράφων μικρές καθημερινές ανθρώπινες ιστορίες και, μέσα από τα ίχνη που προσφέρουν οι μαρτυρίες, παρακολουθούν τη συναρπαστική περιπέτεια της ανθρώπινης δραστηριότητας μέσα στο χρόνο.

Είναι γι' αυτό που θέλουμε να δούμε να αξιοποιείται τούτος ο μεγάλος πλούτος. Και μάλιστα στο σχολείο. Γιατί στις μικρότερες ηλικίες είναι πιο εύκολο να διαμορφωθεί η ιστορική συνείδηση και η κριτική στάση, να καλλιεργηθεί το ενδιαφέρον για τον τόπο, να ξεκινήσει και να προχωρήσει μια άλλη διαδικασία για να γνωρίσει κανείς τον εαυτό του, τους άλλους ανθρώπους, τη ζωή στις πολυποικίλες εκφάνσεις της. Και γιατί υπάρχει πραγματικά η δυνατότητα για ένα γόνιμο διάλογο: *από το σχολείο στην κοινωνία και από την κοινωνία στο σχολείο.*

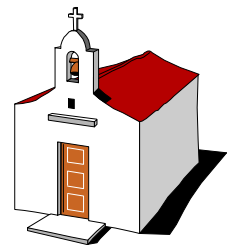
2. Η τοπική ιστορία και οι απαιτήσεις της

Στόχος αυτού του βιβλίου δεν είναι να αναλύσει θεωρητικά ζητήματα. Ωστόσο, για μια καλύτερη προσέγγιση του ζητήματος της τοπικής ιστορίας, θεωρήσαμε σκόπιμο να κάνουμε μερικές γενικές αναφορές στη σχέση της με τη γενική και στις βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μια εργασία τοπικής ιστορίας.

α. Γενική και τοπική ιστορία: σχέσεις αμοιβαίου εμπλουτισμού

Η βασική λειτουργία της τοπικής ιστορίας είναι να ικανοποιήσει την περιέργεια ενός κοινού που επιθυμεί να γνωρίσει την ιστορία του χωριού του, της πόλης του, της περιοχής του. Πρέπει όμως παράλληλα να υπηρετεί και τη γενική ιστορία, που τρέφεται απ' όλο το υλικό που συγκεντρώνεται απ' αυτούς που ασχολούνται με την τοπική ιστορία.

Το αντικείμενο της τοπικής ιστορίας, ένα χωριό, μια μικρή περιοχή, είναι *περιορισμένο*. Από την άλλη μεριά, δεν είναι ξεκομμένη από τη γενική ιστορία, αντίθετα θα πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο της. Πρόκειται για δυο μορφές έρευνας που στηρίζουν -ή τουλάχιστον *πρέπει* να στηρίζουν- η μια την άλλη, να μπορούν, όταν χρησιμοποιούνται σωστά, να προσφέρουν αμοιβαίες υπηρεσίες. Δε θα πρέπει, λοιπόν, να αντιπαράθετουμε την τοπική στη γενική ιστορία, αλλά να φωτίζουμε τις σχέσεις που τις ενώνουν και τα αμοιβαία οφέλη που μπορούν να προκύψουν από την ενασχόληση με τη μια ή την άλλη μορφή.

Για να μπορέσει κανείς να ερμηνεύσει σωστά τα δεδομένα που θ' ανακαλύψει στη διάρκεια της έρευνας, θα πρέπει να είναι ενημερωμένος για τη *γενική εξέλιξη*, τόσο στο επίπεδο της επαρχίας ή της περιοχής, όσο και στο επίπεδο ολόκληρης της χώρας.

Η γενική ιστορία φωτίζει συνεχώς την τοπική έρευνα, ενώνει τα μικρά γεγονότα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι το κυρίαρχο στοιχείο στη γενική εξέλιξη είναι πάντα παρόν και σε τοπικό επίπεδο. Μπορεί σε μια περίοδο σοβαρής για τη χώρα δημογραφικής κρίσης εμείς να πέσουμε σε μια "μικρή ήσυχη γωνιά", να ψάχνουμε για αυξημένη θνησιμότητα και να μην την ανακαλύπτουμε στις πηγές.

Αυτές οι παραλληλαγές γύρω από γνωστά θέματα είναι που κάνουν την τοπική ιστορία να παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη γενική. Κάνουμε τις υποθέσεις μας και τις υποβάλλουμε σε έλεγχο, προς επαλήθευση ή διάψευση, σύμφωνα με τα πραγματικά δεδομένα. Και μέσα απ' αυτή τη διαδικασία, **μαθαίνουμε να είμαστε δύσπιστοι απέναντι σε έτοιμες ιδέες.**

Πρόκειται, λοιπόν, για έναν αμοιβαίο εμπλουτισμό, μια μόνιμη δυνατότητα ελέγχου, ένα μάθημα σύνεσης ίσως, που μας κάνει να αποφεύγουμε τις βιαστικές γενικεύσεις, τις γεμάτες σιγουριά διαπιστώσεις.

B. Εργασίες τοπικής ιστορίας: γενικές κατευθύνσεις

Η ιστορία, όπως και κάθε άλλη επιστήμη, εξελίσσεται. Αυτό που θα μπορούσε να συγχωρήσει κανείς σ' έναν ιστοριοδίφη του περασμένου αιώνα είναι όλο και λιγότερο αποδεκτό στις μέρες μας. Υπάρχουν βιβλία που οι δημιουργοί τους πιστεύουν πως έχουν μιλήσει για τα πάντα. Κι ωστόσο πολλές φορές απ' τα βιβλία αυτά απουσιάζει η δημογραφία, η οικονομία, οι κοινωνικές ομάδες. Απουσιάζει ακόμη η κριτική στάση, έστω με τη μορφή ενός καταλόγου πηγών. Από τη μια πλευρά, βρισκόμαστε μπροστά σε χρόνια υπομονετικής δουλειάς, σε πολλά διαβάσματα και σε σημαντικές δαπάνες, αν υπολογίσει κανείς ότι πολλές φορές το βιβλίο εκδίδεται με έξοδα του συγγραφέα, ενώ, από την άλλη, συχνά έχουμε να κάνουμε με έργα που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους ιστορικούς.

Η συγγραφή μιας εργασίας σχετικά με το χωριό ή την πόλη πρέπει να ακολουθεί μια μέθοδο που δε διαφέρει καθόλου από τη μέθοδο κάθε ιστορικής έρευνας: συγκέντρωση των πληροφοριών, κριτική, διαχείριση και επεξεργασία τους, σύνθεση με σκοπό να κατανοήσουμε και να κάνουμε και τους άλλους να κατανοήσουν.

Έτσι, όταν αρχίζουμε μια εργασία, καλό είναι να ακολουθούμε μερικές γενικές κατευθύνσεις:

- Ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας που έχει βάλει φιλόδοξους στόχους για τη δουλειά του θα πρέπει να αποκτήσει μια καλή γνώση της ιστορίας της *περιοχής*, καθώς και της *γενικής ιστορίας*, και να μπορεί να κάνει παραπομπές σε γενικά έργα, για να φωτίσει κάποια τοπικά δεδομένα.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης μιας εργασίας τοπικής ιστορίας, λοιπόν, καλό είναι να ρίχνουμε μια ματιά και στη γενική ιστορία, για να κατανοήσουμε καλύτερα τα γεγονότα. Όμως το τελικό προϊόν δεν πρέπει να είναι περίληψη ενός γενικού εγχειριδίου. Τα πάντα είναι, τελικά, θέμα ισορροπίας.

- Ο τομέας της ιστορικής γνώσης έχει διευρυνθεί σημαντικά. Η ιστορία ασχολείται πια με *όλες* τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Γι' αυτό όποιος καταπιάνεται με την τοπική ιστορία θα πρέπει να είναι έτοιμος να ενδιαφερθεί για διαφορετικές τεχνικές και ζητήματα που, μερικές φορές, μοιάζουν ξένα στην ιστορία.
- Η τοπική ιστορία δεν μπορεί να γραφτεί στο περίπου, με φαντασία και εντυπώσεις που δεν πατούν στην πραγματικότητα. Θα χρειαστεί συχνά να κάνουμε υπολογισμούς, να εργασθούμε με σειρές εγγράφων, να χρησιμοποιήσουμε τις μεθόδους της στατιστικής, να στηρίξουμε τις απόψεις μας σε γερές βάσεις, να επαληθεύσουμε και να διασταυρώσουμε.
- Μια εργασία τοπικής ιστορίας σίγουρα δεν είναι θέση για διδακτορικό, όπου οι σημειώσεις πλησιάζουν ή και φτάνουν σε έκταση το κείμενο. Απ' την άλλη μεριά, η ιστορία έχει ορισμένες βασικές απαιτήσεις. Μπορεί να εγκαταλείψουμε τις σημειώσεις στο κάτω μέρος της σελίδας, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι πρέπει να εγκαταλείψουμε και την ιδέα να βάλουμε στο τέλος του κεφαλαίου μερικές σημειώσεις για όποιον θέλει να μάθει περισσότερα. Και πάντοτε πρέπει να

παραθέτουμε έναν κατάλογο των πηγών και της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήσαμε. Υπάρχουν πολλές αξιόλογες εργασίες που δεν μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε, επειδή στερούνται αυτών ακριβώς των στοιχείων.

Από την ενασχόληση με την τοπική ιστορία έχουμε να ωφεληθούμε πολλά. Πρέπει όμως να βοηθήσουν έμπρακτα η πολιτεία και όλοι οι ενδιαφερόμενοι, άτομα και φορείς. Έτσι κι αλλιώς, για να κάνουμε εδώ ένα δάνειο από τη λογοτεχνία και να μεταφέρουμε στο θέμα μας αυτό που έγραφε σ' ένα βιβλίο του ο Dino Buzzati, πιστεύουμε ότι το ζητούμενο πρέπει να είναι η προσπάθεια να ανακαλύψουμε μέσα από τις πηγές και την ενασχόληση με την τοπική ιστορία, και την ιστορία γενικότερα, τις *αστραπές εκείνες που φωτίζουν τα σκοτεινά αποτυπώματα των χαμένων ημερών.*

3. Η τοπική ιστορία στο σχολείο: γενικά ζητήματα

*"Ένα από τα οφέλη που προκύπτουν από τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο σχολείο είναι ότι προσφέρει στο παιδί την αίσθηση του **συγκεκριμένου**: νιώθει κανείς καλύτερα ότι τα γεγονότα είναι αληθινά, όταν βλέπει το μέρος όπου συνέβησαν".*

H. Lemonnier, L'enseignement de l'histoire dans les Ecoles primaires, 1889

Η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο σχολείο δεν έχει πολλούς οπαδούς στη χώρα μας. Αλλά κι από τους υποστηρικτές της μια μεγάλη μερίδα θεωρεί ότι η εισαγωγή της στο σχολείο είναι ένα μέσο σημαντικό για την καλλιέργεια του εθνικού αισθήματος και του πατριωτισμού. Ωστόσο, ο καθορισμός ενός τέτοιου στόχου μειώνει ή και περιθωριοποιεί την τοπική ιστορία. Σ' αυτή την περίπτωση, η ενδεχόμενη εισαγωγή της στο σχολείο αποτελεί απλά και μόνο ένα μέσο για να παρουσιαστεί καλύτερα η "μεγάλη ιστορία". Το προς διδασκαλία ιστορικό αντικείμενο παραμένει το ίδιο, μόνο το γεωγραφικό πλαίσιο μπορεί να αλλιάζει.

Η ουσιαστική λειτουργία της διδασκαλίας της ιστορίας στο σχολείο είναι η **κοινωνικοποίηση των μαθητών**, μέσα από τη γνώση και την αναγνώριση μιας κοινής μνήμης. Πώς όμως θα επιτευχθεί το ζητούμενο;

Το να παίρνει κανείς υπόψη τις παραστάσεις, τη ζωή και τις βιωμένες εμπειρίες των μαθητών αυξάνει την αξιοπιστία της εκπαίδευσης. Ορισμένοι παιδαγωγοί, μάλιστα, αρνούνται κάθε αποτελεσματικότητα του σχολικού μηνύματος, όταν ο μαθητής δεν αισθάνεται ότι αυτή η διαδικασία τον αφορά πραγματικά.

○ Πολλοί εκπαιδευτικοί θα έχουν ασφαλώς αναρωτηθεί κάποια στιγμή τι μπορεί να σκέπτονται οι μαθητές τους την ώρα που αυτοί τους διδάσκουν για το χρυσό αιώνα του Περικλή ή για τα κατορθώματα τούτου ή εκείνου του αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Είναι πραγματικά - πνευματικά - παρόντες στην τάξη; Ή μήπως το μυαλό τους ταξιδεύει στο ένα ή το άλλο οικογενειακό πρόβλημα, στις δουλειές που, με το γυρισμό τους στο σπίτι, θα 'χουν να κάνουν για να βοηθήσουν τον πατέρα ή τη μητέρα τους; Και πόσο πειστικά ηχούν στα αυτιά τους τα όσα ακούνε στο σχολείο για τη χρησιμότητα της ιστορίας, ποια σχέση έχουν με τη δική τους καθημερινότητα;

Αυτή η απόσταση ανάμεσα στη σχολική πρακτική και στις προσωπικές έγνοιες των μαθητών ποικίλλει, ανάλογα με την ηλικία και την κοινωνική προέλευση. Γενικά πάντως και παρά τα βήματα που έχουν γίνει, η ιστορία στο σχολείο ρίχνει συχνά το φως των προβολέων στους "μεγάλους άνδρες", τους ήρωες, τους νικητές. Αν οι μικρότεροι σε

ηλικία μαθητές μπορούν να ταυτιστούν μ' αυτούς τους ήρωες, η μοίρα των ανώνυμων μπορεί να απασχολεί τους μεγαλύτερους. Οι εργάτες, οι αγρότες, οι γυναίκες ή τα παιδιά μπορεί να κάνουν την εμφάνισή τους στις σελίδες κάποιων σχολικών εγχειριδίων, όμως όλοι αυτοί δεν παρεμβαίνουν παρά *αποσπασματικά* στη σχολική ιστορία. *Η τοπική ιστορία που, τις πιο πολλές φορές, στερείται "μεγάλων ανδρών", αποκαλύπτει το ειδικό βάρος των ανωνύμων.*

Η τοπική ιστορία μπορεί να αποτελέσει μια **γέφυρα ανάμεσα στη σχολική ιστορία και τη συλλογική μνήμη**. Κι ακόμη, μπορεί να είναι ένα ιδιαίτερα καλό μέσο μύησης των μαθητών στις **ιστορικές μεθόδους**, πράγμα που από ορισμένους θεωρείται ο τελικός στόχος της διδασκαλίας στο σχολείο. "Έχουμε την πεποίθηση ότι η (εκ)παιδευτική δύναμη της ιστορίας και η πιο γόνιμη άσκηση της κοινωνικής της λειτουργίας βρίσκονται στη διδασκαλία της μεθόδου της", γράφει ο канаδός ιστορικός AndrJ SJgal.

Αυτός ο στόχος, πηλά στον ή πριν ακόμη και από το στόχο της μετάδοσης γνώσεων, μπορεί να επιτευχθεί λίγο-πολύ στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας. Το άμεσο περιβάλλον προκαλεί απλές ερωτήσεις:

- Τ Γιατί το όνομα της κοινότητας;
- Τ Γιατί αυτό το μνημείο;
- Τ Γιατί αυτά τα παλιά ή νέα κτίρια;
- Τ Γιατί αυτά τα ονόματα δρόμων;
- Τ Γιατί αυτή η δημογραφική εξέλιξη;

Απ' αυτή την προσέγγιση γεννιέται και η αναζήτηση των **απαντήσεων**, άρα η ανακάλυψη των τοπικών **πηγών** ή της απουσίας τους ή της σιωπής τους. Έτσι, όπως έχει γραφτεί, ο μαθητής συνειδητοποιεί ότι η ιστορία χρησιμεύει για να προσφέρει πληροφορίες στο παρόν, αλλά και ότι συνεχώς οικοδομείται.

Πώς να κάνουμε τοπική ιστορία στο σχολείο

Οι μορφές αξιοποίησης της τοπικής ιστορίας στο σχολείο εξαρτώνται από την *ηλικία* των μαθητών και, συνεπώς, από τον επιδιωκόμενο *στόχο*. Είναι επίσης συνάρτηση του κατά πόσο το περιβάλλον είναι πλούσιο σε *τεκμήρια*. Όπως κι αν έχει, κάθε πόλη, κάθε χωριό διαθέτει ένα παρελθόν που έχει αφήσει ίχνη.

Δίνοντας σημεία αναφοράς

Σ' ένα πρώτο επίπεδο, αυτά τα ίχνη μπορούν να χρησιμοποιηθούν, για να βοηθήσουν το μαθητή να καθορίσει προσωρινά **σημεία αναφοράς**.

Το πρώτο απ' αυτά τα ίχνη είναι το *όνομα της κοινότητας*. Σπάνια γνωρίζουμε με απόλυτη ακρίβεια τη χρονολογία και την προέλευση, συχνά όμως είναι δυνατό να προσδιορίσουμε την περίοδο.

Το να φέρουμε στην επιφάνεια την εξέλιξη του ονόματος και της ορθογραφίας του μπορεί να αποτελέσει την ευκαιρία για να δημιουργήσουμε ένα στοιχειώδη *χρονολογικό*

άξονα. Στον άξονα αυτό εμφανίζονται πολλά σημάδια: εκκλησίες, κάστρα, σπίτια, σιδηροδρομικές γραμμές και σταθμοί, τάφοι, εργοστάσια... Κι όταν κάθε φυσικό ίχνος έχει εξαφανισθεί, τα ονόματα παραμένουν και προσφέρουν τη μαρτυρία τους.

Πριν, κατά τη διάρκεια, μετά... Οι πηγές της τοπικής ιστορίας μπορούν να βοηθήσουν το μαθητή να αποκτήσει μια πιο σύνθετη αντίληψη του χρόνου. Διατρέχοντας τα εντοπιστικά και ληξιαρχικά βιβλία, διαβάζοντας το μάρμαρο των τάφων, τις ταμπέλες των δρόμων, οι μαθητές διαπιστώνουν τη συνεχή παρουσία οικογενειακών ονομάτων στη διάρκεια των αιώνων. Αυτή η συνέχεια βοηθάει στη σύλληψη και κατανόηση του **χρόνου μακράς διάρκειας**, ενώ η ανάγνωση του τοπικού τύπου, για παράδειγμα, οδηγεί στην ανακάλυψη του **γεγονότος**. Οικογένειες και τόποι αποτελούν σταθερά σημεία στη μακρά διάρκεια τα επαγγέλματα, οι ασχολίες, αντίθετα, αλλιάζουν στο πέρασμα του χρόνου.

Προσεγγίζοντας τις πηγές

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, η ένταξη της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη **συστηματική χρήση των τεκμηρίων**. Ο εντοπισμός και η μελέτη των τοπικών πηγών αποτελούν μια πιο "ευαίσθητη" προσέγγιση για τους μαθητές.

Τα **κείμενα** αποτελούν το υλικό που χρησιμοποιείται πιο συχνά στη σχολική πρακτική. Τα *χρονικά* και οι *αφηγήσεις των περιηγητών* είναι μια κατηγορία που ο αφηγηματικός της χαρακτήρας κάνει πιο εύκολη την ανάγνωση. Η οπτική ενός ξένου όσον αφορά την τοπική κοινότητα επιτρέπει τη μύηση στη **σύγκριση** και την **κριτική**.

Η γκάμα των κειμένων που αφορούν την τοπική ιστορία είναι μεγάλη. Αυτή η ποικιλία μας επιτρέπει να αποφύγουμε έναν από τους κινδύνους που εγκυμονεί η χρησιμοποίησή τους στην τάξη: να περιορίσουμε το ρόλο τους σε μια εικονογράφηση της "μεγάλης ιστορίας". Μια τέτοια πρακτική μπορεί να δικαιωθεί, όταν ο στόχος είναι να δώσουμε την ευκαιρία στους μαθητές να συγκρίνουν μια γενική κατάσταση με μια τοπική. Όταν όμως επιδιώκεται μια μεγαλύτερη συμμετοχή του μαθητή, το κείμενο που αναφέρεται στο περιβάλλον του μπορεί να χρησιμεύσει ως *σημείο εκκίνησης*. Έτσι η τοπική ιστορία βοηθάει σε μια προσπάθεια επαγωγικού χαρακτήρα: *ένα ελκυστικό κείμενο χρησιμεύει πρώτα απ' όλα για να εντοπίσουμε έννοιες που στη συνέχεια εξηγούνται*. Αυτή η διαδικασία, από την **περιγραφή** στην **εξήγηση**, *εξασφαλίζει την απαραίτητη σύνδεση ανάμεσα στη γενική και την τοπική ιστορία*.

Με τις γραπτές μαρτυρίες, η τοπική ιστορία μπαίνει στην τάξη. Με τις άλλες πηγές που προτείνει μπορεί να ωθήσει στο **άνοιγμα του σχολείου στον περιβάλλοντα χώρο, στην κοινωνία**. Για παράδειγμα, η ανακάλυψη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του χωριού ή της πόλης μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Ένα κάστρο ή μια εκκλησία μπορούν να γίνουν η βάση ενός μαθήματος ιστορίας της τέχνης. Ένα εργοστάσιο, εγκαταλειμμένο σήμερα, προκαλεί ερωτήσεις για τη γέννηση της βιομηχανίας στο συγκεκριμένο χώρο και γενικότερα. Έτσι γίνεται το πέρασμα από το **ειδικό** στο **γενικό**, από συγκεκριμένες σε πιο αφηρημένες έννοιες.

Να μαθαίνουμε να βλέπουμε, να δίνουμε νόημα σ' αυτό που βλέπουμε καθημερινά, να μην το προσπερνάμε ως δεδομένο και αυτονόητο.

Η υλοποίηση αυτών των στόχων μπορεί να γίνει με πολλές μεθόδους. Η **επίσκεψη** που έχει προγραμματισθεί και πραγματοποιείται με επικεφαλής τον εκπαιδευτικό είναι η πιο συχνή προσέγγιση της τοπικής κληρονομιάς. Αυτή η προσπάθεια γίνεται πιο αποτελεσματική, όταν οι μαθητές *συμμετέχουν* στην προετοιμασία για παράδειγμα, με τη μελέτη σχεδίων και άλλου αρχειακού υλικού. Σ' αυτή την προκαταρκτική φάση μπορεί να προβάλλουν *ερωτήματα* ή ένα *κύριο θέμα*. Μετά την πρώτη επίσκεψη *μια έκθεση, μια εργασία, ένα σχέδιο* μπορούν να κάνουν πιο ουσιαστική και αποτελεσματική την προσπάθεια.

Οι μαθητές από παθητικοί επισκέπτες γίνονται **ενεργητικοί παρατηρητές**. Λίγο-λίγο ο δρόμος ή το μνημείο που μέχρι τότε προσπερνούσαν αδιάφορα αποκτά άλλη σημασία.

Τα **μουσεία**, όπου υπάρχουν, προσφέρουν μια άλλη δυνατότητα. Οι μαθητές ανακαλύπτουν εκεί την τοπική ιστορία, έπειτα τη γενική, παρατηρώντας ορισμένα εκθέματα, που, ανεξάρτητα από την αισθητική τους αξία, προσφέρουν πλούτο πληροφοριών. Στα πλαουγραφικά μουσεία επιπλέον, ο μαθητής ανακαλύπτει ότι η ιστορία γίνεται με τα *αντικείμενα* και τα *σημάδια της καθημερινής ζωής* συνειδητοποιεί ότι οι γονείς του ή οι παππούδες του, που διαθέτουν εργαλεία, σκεύη ή ενθύμια παρόμοια μ' αυτά που εκτίθενται, έκαναν ιστορία. Έτσι, *οδηγείται στην ιδέα της δικής του συμμετοχής*.

Για να αποφύγουμε να πάρει η επίσκεψη έναν εντελώς τυπικό χαρακτήρα, καλό είναι να προηγηθεί επίσκεψη του εκπαιδευτικού στο χώρο. Σ' αυτή την πρώτη επαφή με το χώρο θα κάνει ένα γενικό σχέδιο της επίσκεψης του τμήματος, θα καθορίσει τους στόχους που θέλει να επιτύχει, θα μελετήσει τα εκτιθέμενα αντικείμενα, θα σκεφθεί πώς αυτά μπορούν να "μιλήσουν" καλύτερα στους μαθητές του, θα συζητήσει σχετικά με τον υπεύθυνο του χώρου που θα τους ξεναγήσει. Έτσι, η επίσκεψη δε θα εξελιχθεί όπως αυτή που τόσο εύστοχα περιγράφει ο RenJ Gossigny στις *Περιπέτειες του μικρού Νικόλα*.

Εργασίες για την τοπική ιστορία

Η επαφή και εξοικείωση με διαφόρων ειδών αρχειακό υλικό αποτελεί **μαθητεία στην ιστορική μέθοδο**. Έτσι μπορούμε να καθορίσουμε ένα τρίτο επίπεδο: να κάνουμε τους μαθητές να γράψουν ένα κομμάτι τοπικής ιστορίας. Το παιδαγωγικό ενδιαφέρον αυτού του στόχου είναι πολλαπλό. Οι μαθητές συμμετέχουν στην επεξεργασία ενός σχεδίου που διευθύνουν οι ίδιοι. Η καταγραφή των πηγών, η επεξεργασία τους, η σύνταξη του τελικού κειμένου τους κάνουν ν' ανακαλύπτουν "πώς γράφεται η ιστορία". Εκτός από τη δικαιολογημένη περηφάνεια που νιώθουν επειδή έκαναν κάτι συγκεκριμένο, χειροπιαστό, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί κι από άλλους, αυτή η εμπειρία τους κάνει πιο ικανούς **να κρίνουν την εγκυρότητα της μιας ή της άλλης άποψης**. Μ' άλλα λόγια, μέσα απ' αυτή τη διαδικασία οι μαθητές αναπτύσσουν μια κριτική στάση απέναντι στα πράγματα:

Ο μαθητής εθίζεται στο **να τεκμηριώνει ο ίδιος τις απόψεις του**, από τη μια, και, από την άλλη, **να απαιτεί τεκμηρίωση** τόσο για ιστορικά ζητήματα, όσο και για απόψεις, θεωρίες κλπ. για σημερινά ζητήματα, αντί να τις αποδέχεται άκριτα και παθητικά. Αυτός είναι ένας τρόπος για να συμβάλει το σχολείο στη δημιουργία υπεύθυνων πολιτών, με κριτική σκέψη, πράγμα που, θεωρητικά τουλάχιστον, είναι στους σκοπούς του.

Ωστόσο, αυτό το εγχείρημα μπορεί να συναντήσει δυσκολίες. Η πρώτη είναι η **πρόσβαση στις πηγές**. Δε βρίσκονται όλα τα σχολεία κοντά σε αρχειακές υπηρεσίες και μουσεία. Η δεύτερη δυσκολία έχει σχέση με το **διαθέσιμο χρόνο**. Υπάρχουν περιπτώσεις που η έρευνα δεν συμβιβάζεται με τα υπόλοιπα σχολικά καθήκοντα. Εδώ όμως θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι:

- Τ Το θέμα του διαθέσιμου χρόνου είναι πολλές φορές συνάρτηση του **ενθουσιασμού** με τον οποίο αναλαμβάνουν οι μαθητές μια εργασία. Και στην ανάθεση εργασιών για την τοπική ιστορία ένα από τα βασικά καθήκοντα του εκπαιδευτικού, μια πρόκληση γι' αυτόν, είναι να μπορέσει να εμπνεύσει στους μαθητές του έναν τέτοιο ενθουσιασμό.
- Τ Όσο πιο καλά προετοιμασμένο είναι το σχέδιο έρευνας - κι εδώ η συμβολή του εκπαιδευτικού είναι αποφασιστικής σημασίας - τόσο περισσότερος χρόνος θα εξοικονομηθεί για τους μαθητές. Αυτή η προετοιμασία απαιτείται ιδιαίτερα στις περιπτώσεις θεμάτων που η προσέγγισή τους είναι λιγότερο εύκολη. Επίσης, ας μην ξεχνάμε ότι για ειδικότερα ζητήματα μπορούμε πάντα να ζητήσουμε τη βοήθεια ειδικών.

Οι άλλες δυσκολίες προκύπτουν στην περίπτωση ενός **υπερβολικά φιλόδοξου σχεδίου έρευνας**: όταν έχουμε να κάνουμε μ' έναν πολύ μεγάλο αριθμό πηγών, η συλλογική τους επεξεργασία είναι δύσκολη έτσι, οι μαθητές μπορεί να μετατραπουν σε μικρούς "ειδικούς" της τοπικής ιστορίας, που **αγνοούν παντελώς το γενικό πλαίσιο**.

Αυτές οι διαπιστώσεις, βέβαια, δε θα πρέπει να μας οδηγήσουν στο άλλο άκρο, **στην υποτίμηση των δυνατοτήτων των μαθητών**, που, αν τις αξιοποιήσουμε σωστά, μπορούν να μας φέρουν μπροστά σε πολύ ευχάριστες εκπλήξεις.

Πιστεύουμε ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο και θα διευκόλυνε τη θεσμοθέτηση της ενασχόλησης των μαθητών με την τοπική ιστορία, αν οι εργασίες που θα εκπονηθούν, συνοδευτούν από:

Τ Έκθεση της ομάδας των μαθητών σχετικά με την εμπειρία της, τον τρόπο δουλειάς που ακολούθησε, τη βιβλιογραφία και το αρχειακό υλικό που χρησιμοποίησε και τα προβλήματα που αντιμετώπισε.

Τ Έκθεση των υπεύθυνων καθηγητών για τη διαδικασία εκπόνησης των εργασιών συνοδικά, επισήμανση προβλημάτων και διατύπωση σχετικών προτάσεων.

Σημερινή πραγματικότητα, προβλήματα και προοπτικές

Οι εγκύκλιοι του ΥΠΕΠΘ για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο σχολείο ήταν σίγουρα ένα πολύ θετικό βήμα. Όμως κάθε νέο μέτρο θα πρέπει να εντάσσεται σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο. Είναι αναγκαίο να εξετάζεται αν η υλοποίηση μιας συγκεκριμένης πρότασης σχετίζεται με τη διδακτέα ύλη και σε άλλα μαθήματα, καθώς και με άλλες ρυθμίσεις (π.χ. Προεδρικό Διάταγμα για την περιγραφική αξιολόγηση των μαθητών), αν απαιτεί τη λήψη και κάποιων άλλων μέτρων που θα διευκολύνουν τη συγκεκριμένη κάθε φορά προσπάθεια κλπ.

' Για να μπορέσουν οι **εκπαιδευτικοί** ν' ανταποκριθούν στα όσα τους ανατίθενται με τις εγκυκλίους του ΥΠΕΠΘ, πρέπει να βοηθηθούν. Το πρώτο και κύριο ζήτημα είναι η επιμόρφωσή τους:

Τ Επιμόρφωση σε ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και μεθοδολογίας της ιστορικής έρευνας

Τ Επιμόρφωση σε θέματα τοπικής ιστορίας

Πέρα από τον όποιο -απαραίτητο- σχετικό προγραμματισμό του ΥΠΕΠΘ, δεν είναι δύσκολο να οργανωθούν σεμινάρια, διαλέξεις κλπ. σε τοπικό επίπεδο. Οι φορείς που έχουν τη δυνατότητα να τα πραγματοποιήσουν είναι πολλοί: γραφεία σχολικών συμβούλων, αρχειακές υπηρεσίες, ενώσεις φιλολόγων, τοπικές ΕΛΜΕ, επιστημονικά σωματεία κλπ. Εξάλλου, σ' ολους τους τόπους υπάρχουν αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι που θα μπορούσαν να συμβάλουν ουσιαστικά σ' αυτή την προσπάθεια.

' Αλλά και οι **μαθητές** χρειάζονται ορισμένα εφόδια, για να μπορέσουν ν' ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εκπόνησης εργασιών. Χρειάζονται ορισμένες στοιχειώδεις κατευθύνσεις σε ζητήματα μεθοδολογίας της έρευνας, που, επιπλέον, τους βοηθούν γενικότερα στην οργάνωση της σκέψης τους. Έτσι θα ήταν σκόπιμο να διδάσκονται οι μαθητές ζητήματα όπως αυτά του σχετικού κεφαλαίου του εγχειριδίου "Έκφραση-Έκθεση" της Γ' Λυκείου.

Θα βοηθούσαν ακόμη επισκέψεις σε φορείς που αντικείμενό τους είναι η έρευνα και η διαχείριση της πληροφορίας, όπως, για παράδειγμα, αρχειακές υπηρεσίες, βιβλιοθήκες, επιστημονικά ιδρύματα. Τέτοιες επισκέψεις θα ευαισθητοποιούσαν τους μαθητές, θα τους έφερναν σε άμεση επαφή με τις πηγές και, κάτω από ορισμένες

προϋποθέσεις και μ' έναν καλό προγραμματισμό, θα συνεπάγονταν ίσως έμπρακτη βοήθεια στην πορεία εκπόνησης των εργασιών.

' Για μια συστηματικότερη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στο σχολείο είναι απαραίτητα τα σχετικά **εγχειρίδια**. Αυτό όμως είναι ένα θέμα που απαιτεί πολύ καλή μελέτη και σχεδιασμό, ενώ γεννά μια σειρά ζητημάτων. Ποιους ακριβώς στόχους θα έχει η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας; Τα εγχειρίδια θα είναι σε επίπεδο νομού; Ποια ύλη θα καλύπτουν; Με ποια μέθοδο θα γίνεται η διδασκαλία; Πολλά ερωτήματα που πρέπει να μελετηθούν από ειδικούς, σε συνεργασία με τους ενδιαφερόμενους φορείς.

Ένας **διάλογος** γύρω απ' αυτό το ζήτημα θα μπορούσε να δώσει απαντήσεις. Όχι όμως διάλογος σε θεωρητικό μόνο επίπεδο. Σ' αυτή την κατεύθυνση μπορούμε να δούμε προσπάθειες για να δοκιμαστούν κάποιες ιδέες στην τάξη. Χρήσιμο θα ήταν να αναληφθούν τέτοιες πρωτοβουλίες από ομάδες φιλολόγων, που, σε συνεργασία με ειδικούς (φορείς και άτομα), θα επεξεργασθούν τοπικές βιβλιογραφίες, και, επιλέγοντας μια ιστορική περίοδο, θα προτείνουν ένα σχέδιο συστηματικότερης διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας στο πλαίσιο της γενικής. Ένα τέτοιο σχέδιο θα μπορούσε και θα 'πρεπε να περιλαμβάνει και ζητήματα μεθόδου διδασκαλίας (παράλληλη διδασκαλία με τη διδασκαλία της γενικής, εκπόνηση εργασιών, επισκέψεις κλπ.).

' Η τοπική ιστορία θα μπορούσε να μπει στο σχολείο όχι μόνο στο πλαίσιο του μαθήματος της γενικής, αλλά και **άλλων μαθημάτων**, όπως τα αρχαία και τα νέα ελληνικά, η γεωγραφία, η κοινωνιολογία, η πολιτική οικονομία κλπ., με εκπόνηση εργασιών ή, τουλάχιστον, δημιουργική αξιοποίηση της τοπικής βιβλιογραφίας. Η **περιβαλλοντική εκπαίδευση** επίσης προσφέρεται ιδιαίτερα για κάτι τέτοιο.

Όσον αφορά ειδικότερα τις **μαθητικές εργασίες**, παρά τις αδυναμίες και τα προβλήματα που επισημάνθηκαν, κάποιες αξιόλογες εργασίες που έγιναν, στο πλαίσιο του μαθήματος της ιστορίας (βλ. **Παράρτημα 1**), αλλά και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, είναι απόδειξη ότι εκπαιδευτικοί και μαθητές έχουν και τη διάθεση και την ικανότητα ν' ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις και ότι κάλλιστα μπορεί να βρεθεί η **χρυσή τομή** ανάμεσα στο επιθυμητό και το εφικτό. Από τους βασικούς παράγοντες είναι η επιλογή του θέματος, κάποιες στοιχειώδεις τεχνικές γνώσεις και η καθοδήγηση των ομάδων από τον εκπαιδευτικό, ζητήματα στα οποία θα σταθούμε σε επόμενα κεφάλαια.

Μέρος δεύτερο

ΟΙ ΠΗΓΕΣ

4. Δουλεύοντας με το υλικό μας: Βασικά ζητήματα μεθόδου

Η μέθοδος που θ' ακολουθήσει κανείς για την εκπόνηση μιας εργασίας είναι βασικό ζήτημα. Φυσικά, άλλες είναι οι ανάγκες ενός μαθητή κι άλλες ενός ιστοριοδίφη. Ωστόσο, μπορούμε να καθορίσουμε μερικές γενικές κατευθύνσεις.

α. Ο εντοπισμός των πηγών

Το πρώτο που έχουμε να κάνουμε είναι **η σύνταξη ενός πρώτου καταλόγου των πηγών που θα χρησιμοποιήσουμε**. Όπως είπαμε, ο ιστορικός εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις πηγές του, αυτό είναι το πρώτο του μέλημα. Ένας γρήγορος πρώτος κατάλογος μπορεί να γίνει για μια "ανίχνευση" του εδάφους: στην ουσία, πρόκειται για ένα *σχέδιο έρευνας*.

Κάθε θέμα έχει τη δική του *τυπολογία* πηγών. Σ' ένα πρώτο στάδιο και για να μη χάνουμε πολύ χρόνο, καλό είναι να συμβουλευτούμε:

- T τα ευρετήρια των αρχειακών υπηρεσιών
- T τις δελτιοθήκες και τους καταλόγους των βιβλιοθηκών
- T τις διάφορες βιβλιογραφίες, για τον εντοπισμό προηγούμενων εργασιών

Σ' αυτή την πρώτη φάση γρήγορης επισήμανσης δεν είναι απαραίτητη μια τέλεια γνώση των εργαλείων έρευνας.

Στη διάρκεια αυτού του πρώτου σταδίου αναζήτησης των πηγών, μπορούμε να θέσουμε διάφορα ερωτήματα, όπως:

- R *πού μπορεί να βρίσκεται το αρχείο αυτής της επιχείρησης που δε λειτουργεί πια;*
- R *πώς θα μπορέσω να καλύψω τα κενά που δημιουργούνται από την καταστροφή ενός μέρους του αρχείου που μ' ενδιαφέρει;*

και γενικά να φανταστούμε διάφορες πηγές που θα μας ήταν χρήσιμες στην εργασία μας.

Πριν αρχίσουμε οποιαδήποτε αποδελτίωση και καταγραφή, θα πρέπει να έχουμε μια πρώτη γενική εικόνα των πηγών, των διαθέσιμων κι αυτών που θα πρέπει να ανακαλύψουμε. Κι αυτό, γιατί ένα σχέδιο έρευνας μας επιτρέπει να καθορίσουμε **προτεραιότητες**: για κάθε θέμα υπάρχει μια πηγή ή ομάδα πηγών που θα πρέπει να *επεξεργαστούμε κατά προτεραιότητα*: οι συγκεκριμένες πηγές θα μας επιτρέψουν να κατανοήσουμε, να διαβάσουμε καλύτερα άλλες πηγές.

Θα πρέπει να δείξουμε ιδιαίτερη **επινοητικότητα** στην προσπάθεια ανακάλυψης

των πηγών: δημόσια και ιδιωτικά αρχεία, έγγραφα, χάρτες, γκραβούρες, πίνακες ζωγραφικής, φωτογραφίες, καρτ-ποστάλ, προφορικές μαρτυρίες, κινηματογράφος, λογοτεχνία, τοπίο και τόσα άλλα.

B. Συνοπτική καταγραφή αρχειακού υλικού

Πολλές φορές, και λόγω της κακής κατάστασης των αρχείων στη χώρα μας (βλ. **Κεφάλαια 5 και 8**), αν πρόκειται να δουλέψουμε με αρχείο που φυλάσσεται από το φορέα παραγωγής του και δεν απόκειται σε αρχειακή υπηρεσία, πριν ακόμη περάσουμε σε οποιαδήποτε αποδελτίωση του υλικού μας, θα χρειαστεί ίσως να το καταγράψουμε και να συντάξουμε συνοπτικό ευρετήριο: σε πολλές περιπτώσεις, θα βρούμε το αρχείο αταξινόμητο, τους φακέλους και τα βιβλία σκόρπια στα ράφια ή, ακόμη χειρότερα, στοιβαγμένα στο πάτωμα. Γι' αυτό δεν κρίναμε άσκοπο να περιλάβουμε σ' αυτό το κεφάλαιο μερικές γενικές πρακτικές συμβουλές απογραφής και ταξινόμησης του υλικού ενός αρχείου, χρήσιμες αν θελήσουμε να δουλέψουμε, για παράδειγμα, με δημοτικά-κοινοτικά ή σχολικά αρχεία.

Το υλικό απογράφεται ακριβώς όπως βρίσκεται τοποθετημένο. Σ' αυτό το στάδιο, οποιαδήποτε μετακίνηση θα δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα, ειδικά αν πρόκειται για μεγάλο αρχείο.

Τα στοιχεία μπορούν να περαστούν είτε σε **πίνακες** είτε σε **δελτία**. Αν πρόκειται να μεταφερθούν σε Η/Υ, η μορφή του πίνακα είναι κατάλληλη, διαφορετικά είναι προτιμότερο το δελτίο. Για μια συνοπτική καταγραφή, μπορούμε να δούμε την καταγραφή των εξής στοιχείων:

- ' **Όνομα αρχείου.** Σημειώνεται η ονομασία της υπηρεσίας-κατόχου του αρχείου η οποία και κάνει την απογραφή του.
- ' **Προσωρινός αριθμός καταγραφής (ΠΑ).** Καθώς καταγράφουμε το αρχείο, δίνουμε έναν **προσωρινό αριθμό** σε φακέλους και βιβλία, με τη σειρά που βρίσκουμε το υλικό μπροστά μας. Ο προσωρινός αριθμός, που θα διευκολύνει αργότερα τη διαδικασία της ταξινόμησης, σημειώνεται τόσο πάνω στο φάκελο, βιβλίο κλπ. (με μολύβι ή κιμωλία), όσο και στην αντίστοιχη θέση στον πίνακα ή το δελτίο.
- ' **Φορέας παραγωγής αρχείου.** Η υπηρεσία στην οποία ανήκει το αρχείο δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την/τις υπηρεσία/ες ή τον/τους φορέα/είς παραγωγής του υλικού που περιλαμβάνεται στο αρχείο της. Για παράδειγμα, στο αρχείο του Γυμνασίου Μαρμαρίου περιλαμβάνονται και τα αρχεία των Δημοτικών Σχολείων Φυγιά, Αρρένων Μαρμαρίου και Θηλέων Μαρμαρίου. Ακόμη, σε πολλές περιπτώσεις η ίδια υπηρεσία δεν έφερε σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της την ίδια ονομασία.
- ' **Θέμα - περιεχόμενο.** Τα στοιχεία (για παράδειγμα, Μαθητολόγιο, Πρωτόκολλο αλληλογραφίας κλπ.) συμπληρώνονται *με όσο το δυνατό πιο ενιαίο τρόπο*. Αν προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε φακέλους με βάση το θέμα (αλφαβητικά) και αν δεν έχουμε δώσει προσοχή στον ενιαίο τρόπο διατύπωσης - καθορισμού του βασικού λήμματος, τότε θα χωρίσουμε φακέλους ή βιβλία με το ίδιο ακριβώς θέμα.
- ' **Ακραίες χρονολογίες.**
- ' **Παρατηρήσεις.** Εδώ σημειώνεται κάθε απαραίτητη, κατά την κρίση μας,

επεξηγηματική πληροφορία.

Έτσι, ένας πίνακας συνοπτικής καταγραφής μπορεί να έχει την εξής μορφή:

Αρχείο _____

ΠΑ	Φορέας παραγωγής	Περιεχόμενο	Χρονολογίες	Παρατηρήσεις

Στη συνέχεια, ταξινομούμε τον πίνακα και έπειτα, με βάση τους προσωρινούς αριθμούς, και το ίδιο το υλικό και έτσι έχουμε γενική εικόνα του αρχείου μας.

Το θέμα της ταξινόμησης μπορεί να αποδειχτεί πιο σύνθετο απ' ό,τι ίσως νομίζουμε: για την ταξινόμηση του αρχαιικού υλικού δεν ισχύει ό,τι και για την ταξινόμηση των βιβλίων μιας βιβλιοθήκης. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά μ' αυτό το θέμα, βλ. την έκδοση των Αρχείων Ν. Εύβοιας **Οργάνωση δημόσιων αρχείων: Πρακτικές οδηγίες**, Χαλκίδα 1994.

γ. Αποδελτίωση και ταξινόμηση

Βασικό είναι το ζήτημα του **πώς κρατάμε σημειώσεις**. Μπορεί να γεμίσουμε σημειωματάρια με αποσπάσματα και παραπομπές και, όταν έρθει η ώρα, να μην μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε όλες αυτές τις πληροφορίες, επειδή είναι ανάκατες. Αν συγκεντρώνουμε το υλικό μας μ' αυτό τον τρόπο, όσο μεγαλώνει ο όγκος των πληροφοριών, τόσο πιο δύσκολο θα είναι να τον διαχειριστούμε.

Το δελτίο

Ο καλύτερος τρόπος είναι να κρατάμε αυτές τις πληροφορίες σε **δελτία**. Πρέπει να εγκαταλείψουμε την ιδέα του **τετραδίου**, που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις μιας τέτοιας εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, και όταν πρόκειται για **βιβλιογραφία**, σε κάθε δελτίο

σημειώνουμε πάνω αριστερά ένα-δυο βασικά λήμματα και δεξιά την πηγή, που ακολουθείται από το συγκεκριμένο κείμενο που θέλουμε να αποδελτιώσουμε.

· Παράδειγμα:

Οδοί
Βάκη Αλεξάνδρου

Ελ. Ιωαννίδης
"Η Χαλκίδα και οι δρόμοι της",
Αρχείον Εμβοϊκών Μελετών ΙΣΤ (1970), σ. 28

"Φέρει το όνομα τούτο από του έτους 1928,
παλαιότερον δε ήτο γνωστή με το όνομα του Καρυστίου
Θεοδώρου.

Ο Αλέξανδρος Βάκης, ταγματάρχης Πεζικού εκ
Χαλκίδος, εφονεύθη εις την μάχην του Πολατλή, κατά την
Μικρασιατικήν εκστρατείαν, την 24ην Αυγούστου 1921".

Το ποιο θα είναι το *βασικό λήμμα* εξαρτάται από το θέμα μας. Έτσι, αν το θέμα είναι η συνοικία του Κάστρου και ένα από τα ζητήματα που εξετάζουμε είναι η ονοματοθεσία των δρόμων της, τότε τα λήμματα θα έχουν όπως παραπάνω.

Αν πάλι το θέμα μας είναι η ονοματοθεσία των οδών της Χαλκίδας γενικά και το εξετάζουμε κατά συνοικία, τότε έχουμε:

Κάστρο
Βάκη Αλεξάνδρου

Στο αριστερό μέρος του δελτίου αφήνουμε ένα *περιθώριο* για κάποια σημείωση ή ανάλυση του κειμένου.

Κανονικά, ένα δελτίο δε δίνει παρά "αποσπάσματα ιδεών", επιμέρους δεδομένα, παραπομπές για επαλήθευση. Παρόλα αυτά, αν πρόκειται να αντιγράψουμε ένα μεγάλο απόσπασμα, είναι καλύτερο να το κάνουμε σε ένα ξεχωριστό φύλλο χαρτιού, που θα βάλουμε ανάμεσα στις σελίδες του χειρογράφου μας, επειδή από αντιγραφή σε αντιγραφή μπορεί να κάνουμε λάθη που στο τέλος θα είναι δύσκολο να ανακαλύψουμε.

Καλό είναι επίσης να συντάσσουμε και ένα ξεχωριστό δελτίο για κάθε *βιβλίο* που αποδελτιώνουμε. Αυτά τα δελτία θα αποτελέσουν και τη *βιβλιογραφία* μας. Αν συντάξουμε μια σειρά δελτίων για τη βιβλιογραφία, οι παραπομπές στο συγκεκριμένο κάθε φορά δελτίο μπορούν να είναι *συντομευμένες*.

Όταν πρόκειται για **αρχεϊακό υλικό**, σημειώνουμε πάνω δεξιά τις ταξινομικές ενδείξεις και αριστερά το λήμμα και τη χρονολογία. Και πάλι αφήνουμε αριστερά περιθώριο για σημειώσεις.

Τα δελτία πρέπει να είναι **ευανάγνωστα**. Οι δυσανάγνωστες σημειώσεις

δημιουργούν συγχύσεις που οδηγούν σε απώλεια χρόνου κατά τη σύνταξη του τελικού κειμένου της εργασίας.

Σημειώνουμε, λοιπόν, κάθε "γεγονός" που ανακαλύπτουμε μαζί με την παραπομπή του και κάποιο λήμμα ή σύντομο τίτλο σ' ένα ξεχωριστό δελτίο. Τα δελτία αυτά, *όλα στο ίδιο μέγεθος*, συγκεντρώνονται σε μια δελτιοθήκη ή σ' ένα φτηνό υποκατάστατο, όπως ένα κουτί παπουτσιών. Καθώς η συλλογή μεγαλώνει, μπορεί να ταξινομηθεί και να χωριστεί σε κατηγορίες, με τη χρήση "καβαλήρων". Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και δελτία *διαφορετικών χρωμάτων*: ξεχωριστά χρώματα για ξεχωριστές πλευρές του θέματός μας. Άλλες επιλογές είναι φάκελοι, ντοσιέ κλπ. Όποιο σύστημα κι αν επιλέξουμε, θα πρέπει να είναι *ευέλικτο*, να δίνει δυνατότητα για εύκολη *ταξινόμηση, ανάπτυξη και υποδιαιρέσεις*.

Η φωτο- τυπία

Το σύστημα των δελτίων έχει τα όριά του. Δεν μπορούμε να μεταγράψουμε τα πάντα, δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε εκ των προτέρων ποιο απόσπασμα πρέπει να προτιμήσουμε και ποιο να θυσιάσουμε: σε μια δεύτερη ανάγνωση μπορεί ν' ανακαλύψει κανείς περισσότερα πράγματα. Ούτε μπορούμε ν' αποκλείσουμε την περίπτωση να ξεχάσουμε να μεταγράψουμε μια φράση κατά τη σύνταξη του δελτίου.

Γι' αυτό μπορούμε να καταφύγουμε στις **φωτοτυπίες**: εξοικονομούμε χρόνο, έχουμε τη δυνατότητα της δεύτερης ανάγνωσης, μπορούμε να σκεφτούμε περισσότερο και καλύτερα.

Τ Προκειμένου περί μαθητικών εργασιών, πρέπει να προσέξουμε μήπως με τις φωτοτυπίες οι μαθητές περιοριστούν σε απλή αντιγραφή. Γι' αυτό θα πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στο να τους εξηγήσουμε ακόμη καλύτερα τη μέθοδο επεξεργασίας του υλικού.

Όταν πρόκειται για φωτοτυπίες από **βιβλία**, δεν ξεχνάμε τη *σελίδα τίτλου*. Στην περίπτωση των *σύντομων άρθρων*, είναι προτιμότερο να φωτοτυπούμε ολόκληρο το κείμενο. Όταν πρόκειται για **αρχαικό υλικό**, σημειώνουμε στη φωτοτυπία το *φορέα* όπου απόκειται το αρχείο ή η συλλογή και τις *ταξινομικές ενδείξεις*.

Ο Δεν ταξινομούμε τα φωτοαντίγραφα πριν αναλύσουμε και επεξεργαστούμε τα κείμενα. Τα τοποθετούμε σε μια διπλή κόλλη χαρτιού, σημειώνοντας πάνω αριστερά το αντικείμενο και τη χρονολογία και δεξιά την πηγή ή τις ταξινομικές ενδείξεις. Σημειώνουμε επίσης μια μικρή περίληψη. *Ποτέ δεν πρέπει να συσσωρεύουμε φωτοτυπίες χωρίς να τις διαβάσουμε και να τις αναλύσουμε με προσοχή*, έστω και με τη μορφή της υπογράμμισης των βασικών σημείων με μολύβι και των σημειώσεων στο περιθώριο.

Η ταξι- νόμηση

Η ταξινόμηση του υλικού μας είναι επίσης βασικό ζήτημα: *τα πάντα εξαρτώνται από το θέμα*. Μπορούμε να κάνουμε *χρονολογική* ή *θεματική* ταξινόμηση ή *συνδυασμό* αυτών των δυο τύπων.

δ. "Σημειώσεις μεθόδου"

Εκτός από τα παραπάνω, χρήσιμο είναι να συντάσσουμε δεητία, όπου σημειώνουμε τις σκέψεις μας, τα προβλήματα που ανακύπτουν, τα εμπόδια που παρουσιάζονται, τα σκοτεινά σημεία. Αυτές οι σημειώσεις πρέπει να ταξινομούνται ξεχωριστά σε ένα φάκελο, που θα μας φανεί ιδιαίτερα χρήσιμος τη στιγμή που θα προσπαθήσουμε να βγάλουμε συμπεράσματα και να συντάξουμε το τελικό κείμενο της εργασίας μας.

ε. Ειδικά δεητία και πίνακες

Κατά την επεξεργασία του αρχειακού υλικού και, μάλιστα, όταν πρόκειται για ζητήματα ποσοτικής ιστορίας, θα χρειαστεί να συντάξουμε διαφόρων ειδών δεητία και πίνακες. Εδώ δεν μπορούμε να κάνουμε γενικεύσεις: το είδος του δεητίου ή του πίνακα, τα πεδία, οι στήλες εξαρτώνται από τη φύση του υλικού, το θέμα μας, την ερώτηση που έχουμε θέσει, τη ζητούμενη απάντηση.

Σε επόμενα κεφάλαια, που αφορούν συγκεκριμένες κατηγορίες αρχείων, αναφέρουμε παραδείγματα τέτοιων πινάκων και δεητίων καταγραφής των δεδομένων που μας προσφέρουν διάφορες πηγές, ανάλογα με το ζητούμενο κάθε φορά.

5. Το αρχαιακό υλικό ως ιστορική πηγή

"Η Ιστορία φτιάχνεται με τις γραπτές πηγές, βέβαια. Όταν υπάρχουν. Μπορεί όμως να γίνει, πρέπει να γίνεται με οτιδήποτε επιτρέπει στον ιστορικό η επινοητικότητα του να χρησιμοποιήσει. Επομένως με λέξεις. Με σημεία. Με τοπία και με κεραμίδια. Με τις μορφές των αγρών και με τα αγριόχορτα. Με τις εκλείψεις της σελήνης και με τις λαιμαριές των αλόγων. Με πραγματογνωμοσύνες των γεωλόγων πάνω στις πέτρες, και με αναλύσεις μεταλλικών σπαθιών από χημικούς."

L. Febvre

α. Οι πηγές της ιστορίας

Η ιστορία γράφεται με βάση τις πηγές. Τι είναι όμως πηγή; Όπως σημειώνει ο Henri-IrJnJe Μαργου, πηγή χαρακτηρίζεται "οτιδήποτε μπορεί με κάποιον τρόπο να μας αποκαλύψει κάτι για το παρελθόν του ανθρώπου, κάτω από την ιδιαίτερη μορφή της περασμένης εμπειρίας του που προσπαθούμε να μελετήσουμε στην εποχή μας".

Όμως το τι θεωρήθηκε πηγή της ιστορίας σε κάθε εποχή υπήρξε συνάρτηση των εκάστοτε αντιλήψεων για το τι ενδιαφέρει την ιστορία, για το τι είναι ιστορικό. Οι τάσεις και οι κατευθύνσεις της ιστορίας είναι κάτι που εξελίσσεται μέσα στο χρόνο: ό,τι χθες θεωρούνταν ασήμαντο για την ιστορία σήμερα θεωρείται σημαντικό. Δεν υπάρχει πια κανένας τομέας της ανθρώπινης δραστηριότητας που να μην τραβάει την προσοχή των ιστορικών. Όμως, καθώς οι ιστορικοί ενδιαφέρονται για νέα ζητήματα, είναι αναγκασμένοι να αναζητήσουν τεκμήρια που να δίνουν απαντήσεις στις ερωτήσεις που θέτουν. Έτσι, η πρόοδος της ιστορικής έρευνας οδήγησε στην εφεύρεση όλο και πιο πλούσιων μεθόδων, με σκοπό την εκμετάλλευση των πηγών που ήταν ήδη διαθέσιμες - αλλά με νέο και, καμιά φορά, αναπάντεχο τρόπο - και την αναζήτηση μιας σειράς από ίχνη του παρελθόντος, παραμελημένα ως τότε, προάγοντάς τα στην τάξη των ιστορικών πηγών. Η έννοια της πηγής της ιστορίας πλαταίνει συνεχώς, περιλαμβάνοντας τελικά κάθε είδους δεδομένα, από τα οποία η επινοητικότητα και η ικανότητα του ιστορικού ανασύρουν κάποιο κατανοητό ίχνος του παρελθόντος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή η κατεύθυνση έχει ως έμβλημα το στίχο του Τερέντιου: **"Είμαι άνθρωπος και τίποτε από τα ανθρώπινα δε μου είναι ξένο"**.

β. Το αρχειακό υλικό

Η άμεση, βασική, αναμφισβήτητη πηγή στην οποία πρέπει να ανατρέχει κάθε ιστορικός είναι τα **αρχεία**. Αυτό συμβαίνει, επειδή η συγκέντρωση του υλικού ενός αρχείου δεν οφείλεται στην τύχη ή στην αυθαίρετη ενέργεια κάποιου ανθρώπου, σύμφωνα με τα προσωπικά του γούστα και τις ιδιαίτερες προτιμήσεις του. Η δημιουργία ενός αρχείου απορρέει από τις αρμοδιότητες και τις καθημερινές δραστηριότητες ενός φορέα, δημόσιου ή ιδιωτικού. Έτσι ως **αρχείο** μπορούμε να ορίσουμε:

το σύνολο των εγγράφων και άλλων μαρτυριών, **ανεξάρτητα από χρονολογία, σχήμα και ύλη**, που σχετίζονται με τη δραστηριότητα του Κράτους, δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών, νομικών ή φυσικών προσώπων ή ομάδων φυσικών προσώπων.

Με τον όρο **αρχειακό υλικό** εννοούμε πρωτότυπα ή αντίγραφα οποιασδήποτε ύλης ή τεχνικής, όπως, κυρίως:

- Τ Μεμονωμένα έγγραφα, χειρόγραφα, κατάστιχα, κώδικες και σχετικές συλλογές.
- Τ Απομνημονεύματα και ημερολόγια.
- Τ Αλληλογραφία επίσημη και ιδιωτική δημόσιων προσώπων.
- Τ Έντυπα προπαγανδιστικά, εκκλήσεις, προκηρύξεις, αφίσες.
- Τ Αρχεία καταχωρισμένα σε Η/Υ με οποιαδήποτε μορφή, σύμφωνα με την εξέλιξη της τεχνολογίας.
- Τ Οποιοδήποτε υλικό σε ηχητικές και οπτικές αποτυπώσεις με ιστορική και πολιτιστική αξία (με την ευρεία έννοια των όρων).

Όποιος, λοιπόν, ασχολείται με την τοπική ιστορία, αν δεν θέλει να διατρέξει τον κίνδυνο να καταλήξει σε αυθαίρετα συμπεράσματα, θα πρέπει να μάθει να χρησιμοποιεί το αρχειακό υλικό, να διδάξει τον εαυτό του ή να διδαχτεί από άλλους πώς να βρίσκει και να συγκεντρώνει πληροφορίες.

γ. Η αξιοποίηση του αρχειακού υλικού ως ιστορικής πηγής

Στη χώρα μας, υπάρχουν αρκετά προβλήματα όσον αφορά την αξιοποίηση του αρχειακού υλικού στο χώρο της ιστορίας - και όχι μόνο. Οι βασικές αιτίες αυτής της κατάστασης μπορούν να συνοψισθούν στα παρακάτω:

- Τ Σοβαρά προβλήματα οργάνωσης και διαχείρισης των δημόσιων αρχείων.
- Τ Μέχρι πολύ πρόσφατα (1991), έλλειψη εκσυγχρονισμένης νομοθεσίας που να ρυθμίζει τα ζητήματα των αρχείων,

δημόσιων και ιδιωτικών.

Τ Έλλειψη ικανοποιητικής γνώσης του αρχαιακού πλούτου της χώρας.

Τ Κυριαρχία εσφαλημένων αντιλήψεων όσον αφορά το τι είναι ιστορία και πώς γράφεται.

Στην Ελλάδα ένας μη επαγγελματίας ιστορικός δύσκολο θα καταφύγει σε μια συστηματική χρήση του αρχαιακού υλικού. Ναι, έχει ίσως ακούσει ή διαβάσει ότι η ιστορία γράφεται με βάση τις πηγές. Όμως:

η Δεν έχει πεισθεί: οι διαπιστώσεις, όσο σωστές κι αν είναι, από μόνες τους δεν προσφέρουν και τις αποδείξεις.

η Δεν έχει πάντα ευρεία αντίληψη όσον αφορά το τι ενδιαφέρει την ιστορία και τι είναι ιστορική πηγή.

η Δε γνωρίζει το περιεχόμενο των διαφόρων αρχείων ή δεν μπορεί να αποσυνδέσει ορισμένες κατηγορίες υλικού από μια καθαρά διοικητική χρήση.

η Δεν έχει διδαχθεί πώς να χρησιμοποιεί μεθοδικά τις πηγές. Πολλές φορές θα ήθελε, αλλά δεν πιστεύει ότι μπορεί.

Αν τα παραπάνω ισχύουν για τους ενήλικες, καταλαβαίνει κανείς πόσο μπορεί να ξενίσει η ιδέα της ενασχόλησης των μαθητών με το αρχαιακό υλικό. Πέρα από τη διαδεδομένη αντίληψη ότι η ιστορία είναι έργο ειδικών ("πώς είναι δυνατό ένας μαθητής να παραγάγει ένα κομμάτι ιστορίας;"), υπάρχει κι η σκέψη ότι για ένα μαθητή είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσεγγίσει αυτό το γοητευτικό, ίσως, άγνωστο όμως πεδίο: το άγνωστο πάντα φοβίζει. Πολλές φορές οι δυσκολίες είναι **φαινομενικές**. Η απόδειξη γι' αυτό το τελευταίο βρίσκεται σε εργασίες μαθητών που έχουν ήδη γίνει με βάση τη μελέτη αρχαιακού υλικού και μάλιστα *ανέκδοτου* (βλ. **Παράρτημα 1**).

Ωστόσο, υπάρχουν πράγματι αρκετές περιπτώσεις που η **ερμηνεία** των δεδομένων που μας δίνει το υλικό των αρχείων διαφόρων φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, είναι δύσκολο να γίνει από μαθητές ή και από εκπαιδευτικούς ή άλλους που δε διαθέτουν τις απαραίτητες ειδικές γνώσεις σε κάποιο τομέα της ιστορίας. **Η δυσκολία αυτή δεν θα πρέπει να μας αποτρέψει από το να αναθέσουμε σε κάποια ομάδα μαθητών ν' ασχοληθεί μ' αυτό το υλικό** κι αυτό για τους παρακάτω λόγους:

Ο Ένα από τα ζητούμενα είναι - όπως ήδη αναφέραμε - *οι εργασίες να μπορούν να χρησιμοποιηθούν κι από άλλους*. Μια εργασία αυτού του είδους θα μπορούσε να είναι αυτή που έχει ως αντικείμενό της ακόμη και την απλή καταγραφή των πληροφοριών που δίνουν ορισμένες κατηγορίες αρχαιακού υλικού. Από μια τέτοια εργασία, που θα γίνει, βέβαια, με συγκεκριμένη μέθοδο, θα μπορούσαν να προκύψουν γενικότερα οφέλη:

- , Συγκέντρωση στοιχείων χρήσιμων σε ειδικούς ερευνητές.
- , Ευαισθητοποίηση γύρω από τα ζητήματα αξιοποίησης αρχαιακού υλικού, για να

δοθούν τεκμηριωμένες απαντήσεις σε βασικά ζητήματα

- g Χωρίς να είμαστε απόλυτοι, θυμίζουμε ότι στην Ελλάδα θεωρείται κάθε άλλο παρά δεδομένο το να καταφεύγει ένας ερευνητής στο αρχαιακό υλικό, για να τεκμηριώσει τις απόψεις του.

Ο Πέρα απ' αυτό, να επαναλάβουμε πως ένας ακόμη από τους στόχους της ανάθεσης εργασιών σε μαθητές είναι ο *εθισμός τους σε ένα πιο μεθοδικό τρόπο σκέψης και εργασίας*, πράγμα που συνεπάγεται γενικότερα οφέλη. Η διαδικασία της καταγραφής των δεδομένων μιας πηγής - με την προϋπόθεση ότι έχει διατυπωθεί η βασική ερώτηση πριν ακόμη αρχίσει η καταγραφή - είναι ένα πεδίο που προσφέρεται για να καλλιεργηθούν και να αναπτυχθούν τέτοια χαρακτηριστικά.

Βέβαια, βασική προϋπόθεση για να προκύψουν θετικά αποτελέσματα από μια εργασία και να μην περιορισθεί αυτή στην εκπλήρωση ενός τυπικού καθήκοντος είναι

να κινήσουμε το ενδιαφέρον των ίδιων των μαθητών.

Αυτό μπορούμε να το επιτύχουμε, αν τους τονίσουμε ότι προσφέρουν σημαντικό έργο, καθώς η δουλειά τους μπορεί να φανεί χρήσιμη σε άλλους και αν τους εξηγήσουμε για τη μελέτη ποιων ζητημάτων θα χρησιμεύσουν τα στοιχεία που οι ίδιοι θα συγκεντρώσουν. Όσον αφορά το τελευταίο, μεγαλύτερη επιτυχία θα έχουμε αν πρόκειται για ζήτημα που είναι πιο εμφανής η σχέση του με τα σημερινά πράγματα και με ό,τι, κατά περίπτωση, μπορεί να τους αγγίζει περισσότερο. Ακόμη, δεν πρέπει να αποκλείσουμε κάποια απόπειρα μιας **πρώτης ερμηνείας** των δεδομένων

από τους ίδιους τους μαθητές, με τη βοήθεια κάποιου **ειδικού** και, κυρίως, όπως είπαμε ήδη, με την προϋπόθεση ότι θα έχουμε θέσει κάποια **ερωτήματα** στις πηγές μας.

δ. Ερεθίσματα και πρακτική βοήθεια

Μέχρι τώρα, αναφέραμε επανειλημμένα ότι οι μη επαγγελματίες ιστορικοί - αλλά και οι μαθητές - θα πρέπει να συνηθίσουν στη χρήση των πηγών και, μάλιστα, να μάθουν να τις προσεγγίζουν στη βάση συγκεκριμένων μεθόδων. Από την άλλη μεριά, επισημάναμε μια σειρά προβλημάτων που δημιουργούν δισταγμούς. Στα υπόλοιπα κεφάλαια αυτής της ενότητας, κάνουμε μια προσπάθεια να προσεγγίσουμε πιο συγκεκριμένα το ζήτημα. Στόχοι μας, μέσα από παραδείγματα που αφορούν ορισμένες κατηγορίες πηγών, είναι:

- Ο Να δείξουμε ότι οι πηγές (και εκείνες που ο πολύς κόσμος θεωρεί ότι δεν έχουν να κάνουν με την ιστορία) είναι σημαντικές για την ιστορική έρευνα και, μάλιστα, για ποικίλα ζητήματα, ανάλογα με το ποιο είναι κάθε φορά το θέμα μας: **μια πηγή** μπορεί να δώσει απαντήσεις σε **πολλά θέματα**, ανάλογα με το ποια είναι η ερώτηση.
- Ο Να προσφέρουμε μια - στοιχειώδη, έστω - **πρακτική βοήθεια** για την επεξεργασία

ορισμένων κατηγοριών αρχειακού υλικού.

- Να επισημάνουμε ότι, ανάλογα με το θέμα και το υλικό, ο ερευνητής θα πρέπει να προσέχει ορισμένα ζητήματα, κυρίως όσον αφορά την *ερμηνεία* των δεδομένων.

Με λίγα λόγια, κάνουμε μια προσπάθεια να δώσουμε ερεθίσματα για παραπέρα προβληματισμό και, ταυτόχρονα, να βοηθήσουμε στην πράξη για την υλοποίηση αυτού που θεωρούμε σημαντικό:

Όχι ιστορία χωρίς τεκμήρια

Όχι κρίσεις που βασίζονται σ' ένα τεκμήριο

του οποίου οι πληροφορίες δεν έχουν διασταυρωθεί

6. Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία

Η σημασία των δημοτικών και κοινοτικών αρχείων είναι αρκετά εμφανής, ακόμη και για κάποιον μη ειδικό, λόγω του ιδιαίτερου κοινωνικού ρόλου των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Επιπλέον, είναι αρχεία προσिता σε όλους, αφού δεν υπάρχει δήμος ή κοινότητα που να μη διαθέτει αρχείο, μεγαλύτερο ή μικρότερο, παλιότερο ή νεότερο, περισσότερο ή λιγότερο πλήρες. Προσφέρονται ιδιαίτερα για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας, λόγω του χαρακτήρα και των ευρύτερων δραστηριοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Έτσι, έστω κι αν κάποιο χωριό ή πόλη δε βρίσκεται κοντά σε αρχειακή υπηρεσία, ώστε να μπορεί κανείς να καταφύγει στο αρχειακό υλικό που απόκειται σ' αυτήν, ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας έχει στη διάθεσή του αρκετές και λίγο-πολύ σημαντικές μαρτυρίες.

Από την άλλη μεριά, οι περισσότεροι αγνοούν τη σημασία του *συνόλου* των τεκμηρίων που περιλαμβάνει ένα αρχείο δήμου ή κοινότητας. Συνήθως, θεωρούν σημαντικά για την ιστορία τα βιβλία πρακτικών και αποφάσεων των δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων, ίσως τα ληξιαρχικά και λίγες ακόμη κατηγορίες υλικού. Γι' αυτό και θεωρήσαμε σκόπιμο να παραθέσουμε στο **Παράρτημα 2** τα βασικά θέματα ενός *δημοτικού ή κοινοτικού αρχείου*. Στη συνέχεια και επειδή εδώ δεν μπορούμε, εννοείται, να αναλύσουμε το σύνολο του υλικού ενός δημοτικού ή κοινοτικού αρχείου, θα σταθούμε σε ορισμένες *κατηγορίες* (ως παραδείγματα), σημειώνοντας, ενδεικτικά, για ποια θέματα μας δίνουν *πληροφορίες*, καθώς και πώς μπορεί να προχωρήσει κανείς σε μια πρώτη *επεξεργασία* τους:

- Τ Βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων
- Τ Βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων
- Τ Βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων
- Τ Ληξιαρχικά

Η επιλογή αυτών των κατηγοριών υλικού έγινε, ανάλογα με την περίπτωση, με τα παρακάτω κριτήρια:

- h Υλικό που είναι σχεδόν βέβαιο ότι βρίσκεται στα αρχεία όλων των ΟΤΑ.
- h Υλικό που προσφέρει πληροφορίες για πολύ περισσότερα θέματα απ' ό,τι δείχνει ο τίτλος του φακέλου ή του βιβλίου, όπως, βέβαια, συμβαίνει και με κάθε πηγή.
- h Υλικό που η χρήση του από τον ιστορικό ή και άλλους ερευνητές μπορεί να είναι πολύ ευρύτερη από αυτήν που έχει για την εξυπηρέτηση των αναγκών της λειτουργίας ενός δήμου ή μιας κοινότητας.

- Τα *πληξιαρχικά* εξετάζονται σε ξεχωριστό κεφάλαιο και πιο αναλυτικά, όχι επειδή, ως προς την ιστορική τους σημασία, υπερτερούν έναντι άλλων κατηγοριών υλικού, αλλά επειδή:
 - , βρίσκονται σε κάθε δημοτικό και κοινοτικό αρχείο
 - , η επεξεργασία τους δεν είναι τόσο δύσκολη όσο ίσως φαίνεται, αρκεί να ακολουθήσει κανείς συγκεκριμένη μέθοδο και να γνωρίζει εκ των προτέρων τις παγίδες που συχνά κρύβει η επεξεργασία και ερμηνεία των δεδομένων που μας δίνει αυτή η πηγή.

Πριν προχωρήσουμε όμως, πιστεύουμε ότι είναι σκόπιμο να κάνουμε ορισμένες διευκρινίσεις:

- Τ Οι δήμοι και οι κοινότητες δεν είχαν σε όλη τη διάρκεια της ύπαρξής τους τις ίδιες ακριβώς αρμοδιότητες και δραστηριότητες. Ένα αρχείο είναι, όπως είπαμε, απόρροια της λειτουργίας και των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων ενός φορέα. Συνεπώς, από περίοδο σε περίοδο *τα θέματα του υλικού των αρχείων των δήμων και κοινοτήτων μπορεί να ποικίλλουν*. Γενικά, όποιο κι αν είναι το θέμα που πρόκειται να μελετήσουμε, καλό είναι να έχουμε μια γενικότερη γνώση του *θεσμικού πλαισίου*.
- Τ *Δε θα βρούμε στα αρχεία όλων των ΟΤΑ όλα τα θέματα που αναφέρονται* (τόσο εδώ, όσο και στο Παράρτημα 2), λόγω καταστροφής σημαντικού υλικού, για διάφορους λόγους και σε διάφορες περιόδους.
- Τ Όσο ουσιαστικότερα θέλουμε να επεξεργαστούμε ένα θέμα, *σε τόσο περισσότερες πηγές θα χρειασθεί να καταφύγουμε*. Έτσι, για παράδειγμα, και όσον αφορά τα δημοτικά έργα, μια καταγραφή των σχετικών στοιχείων από βιβλία αποφάσεων συμβουλίων, βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων, βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων κλπ. είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, αλλά θα πρέπει οπωσδήποτε να μελετήσουμε και τους αντίστοιχους φακέλους, αν έχουν διατηρηθεί στο αρχείο.

α. Βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων

Από τα βιβλία αποφάσεων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων μπορεί να δει κανείς σε *γενικές γραμμές* τις δραστηριότητες του δήμου ή της κοινότητας. Περιέχουν σημαντικές πληροφορίες, αλλά, για να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα για το συγκεκριμένο κάθε φορά ζήτημα, *θα πρέπει να ανατρέξουμε και σε άλλες κατηγορίες υλικού*: λογιστικά και άλλα βιβλία, φακέλους υποθέσεων κλπ.

Στα βιβλία αποφάσεων, λοιπόν, ανάλογα πάντα με τη χρονική περίοδο που μελετάμε, μπορούμε να βρούμε στοιχεία για ζητήματα που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη λειτουργία ενός οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης. Στη συνέχεια, σημειώνουμε ενδεικτικά μερικά απ' αυτά τα ζητήματα, παραθέτοντας, κατά περίπτωση, και ορισμένα παραδείγματα από βιβλία αποφάσεων του αρχείου του Δήμου Χαλκιδέων (Αρχεία Ν. Εύβοιας, Δημοτ. 1, Β57-Β60).

- Τ Έσοδα - έξοδα, προϋπολογισμοί, απολογισμοί.
- Τ Δημοτικά έργα: συγκεκριμένα έργα, τρόπος εκτέλεσης, δάνεια, ονόματα εργολάβων κλπ.
 - h Παραδείγματα:

R Απόφαση κατασκευής δημοτικής οδού "από της θέσεως Καϊκάνι του χωρίου Αφρατίου διά του χωρίου Φύλλων μέχρι της Γεφύρας της κειμένης πλησίον των δύο Πύργων, διά να δύνανται δι' αυτής της Γεφύρας να συγκοινωνώσιν οι μεν κάτοικοι του Αφρατίου και Φύλλων μετά της Χαλκίδος, ότε κατά τον χειμώνα η μεγάλη ροή του ποταμού Λήλαντος επί πολλής ημέρας διακόπτει την συγκοινωνίαν αυτών μετά της Χαλκίδος, οι δε κάτοικοι των χωρίων Μύτικος, αγίου Νικολάου και Βασιλικού να μεταβαίνωσιν εις το δάσος Αφρατίου διά να ξυλεύωνται" και έκφραση παράκλησης στην κυβέρνηση "να κατασκευάση τα τεχνητά έργα της οδού ταύτης, αφού μάλιστα προς τούτο το δημόσιον είναι υπόχρεον κατά νόμους" (αρ. απόφ. 146/24-11-1892, Β57).

R Το Δ.Σ. "λαβόν υπ' όψει την πρότασιν του Δημάρχου παρατηρήσαντος ότι ανάγκη...όπως συνομοιογηθή τάχιστα δάνειον προσωρινόν μέχρι του ποσού των 10000 τουλάχιστον, χρησιμεύσον προς επισκευήν και εκκαθαρισμόν του υδραγωγείου της πόλεως Χαλκίδος, ως και μελέτην προς κανονικώτεραν λειτουργίαν αυτού και εδαφικός άμα παρά ταις πηγαίς αυτού δοκιμάς προς εξεύρεσιν και διοχέτευσιν εν αυτώ και άλλων υδάτων, καθόσον η αρξαμένη και επιταθισομένη αναμφιβόλως κατά την παρούσαν ώραν του έτους λειψυδρία εν τη πόλει δεν δύνανται άλλως να θεραπευθή...παρέχει την άδειαν τω κ. Δημάρχω όπως συνομοιογήσῃ δάνειον εκ δραχμών δέκα χιλιάδων...ενωτικώς ή και διηρημένως μετά Τραπεζών ή άλλων πιστωτικών καταστημάτων ή και ιδιωτών, επί τόκω ουχί ανωτέρω των οκτώ επί τοις εκατόν ετησίως και υποθηκεύσει, λόγω εγγυήσεως των δημοτικών οικοπέδων των κειμένων κάτωθι του δημοτικού νοσοκομείου και υπό τον ρητόν όρον της εξοφλήσεως αυτού μετά παρέλευσιν έτους από της συνομοιογήσεως αυτού, διά τον άνω εκτεθέντα αποκλειστικώς σκοπόν, απαγορευομένης της χρήσεως αυτού εις οιαδήποτε άλλην ανάγκην του Δήμου" (αρ απόφ. 71/16-6-1896, Β58).

R Ψήφιση πίστωσης "...δι' οφειλόμενον τω Ελληνικώ Μηχανοποιείω Βασιλειάδου χρέος του Δήμου εξ αντιτίμου των εις την πλατείαν της ομονοίας τοποθετηθέντων φανών και ανακλίντρων..." (αρ. απόφ. 84/11-8-1896, Β58).

T Δημοτική περιουσία: συντήρηση, ενοικίαση, εκποίηση, παραχώρηση, υποθήκευση, συγκεκριμένες χρήσεις και λειτουργίες, ονόματα αγοραστών και ενοικιαστών δημοτικών κτημάτων.

h Παραδείγματα:

R Το Δ.Σ. εγκρίνει να παραχωρηθεί στο Δημόσιο "το απέναντι του ηλεκτρικού σταθμού κείμενον δημοτικών οικοπέδον εκ δύο χιλιάδων και πλέον μέτρων", προκειμένου να ανεγερθή "επιμελεία της κυβερνήσεως, και εν Χαλκίδι μέγαρον διά τα Δικαστήρια εκ του επί τούτω ορισθέντος κληροδοτήματος υπό του αιμνήστου εθνικού ευεργέτου Ανδρέου Συγγρού" (απόφ. 174/21-3-1901, Β60).

R Απόφαση να παραχωρηθή "το άνωθι του αντισεισμικού κτιρίου, του χρησιμεύοντος ήδη ως Ελληνικόν Σχολείον κείμενον δημοτικών οικοπέδον", "προς ανέγερσιν εν Χαλκίδι κτιρίου, δαπάνη του Δημοσίου, χρησιμεύσοντος ως Αρχαιολογικού Μουσείου, εν ω αποτεθήσονται αι ανά την Εύβοιαν...υπάρχουσαι και τήδε κακείσε κατεσπαρμέναι αρχαιότητες" (αρ. απόφ. 419/15-11-1899, Β59).

T Φορολογία: συγκεκριμένοι φόροι, λόγοι επιβολής, τρόπος είσπραξης, ονόματα μισθωτών.

h Παραδείγματα:

R "Επιβολή φόρου για το 1898 "επί των επιτηδευμάτων...επί του προϊόντος των αμπέλων...επί της παραγωγής του ελαίου...επί των αροτριώντων κτηνών...επί των ζώων και των χοίρων...επί των βοσκησίμων γαιών", με το σκεπτικό ότι "εκ μόνης της προσόδου της δημοτικής περιουσίας, εν ποσώ ασημάντω ανερχομένης, αδύνατον να πορισθή ο Δήμος τα μέσα της καθόλου διοικήσεως αυτού, άμα δε και της εκπληρώσεως πλείστων όσων άλλων νομίμων υποχρεώσεων" (αρ. απόφ. 339/7-12-1898, Β59).

R Το Δ.Σ. "λαβόν υπ' όψει την υποβληθείσαν υπό του Δημάρχου απόφασιν της κατά το άρθρον 15 του υπό στοιχ. ΒΦΟΔ ε.ε. νόμου περί στρεμματικής φορολογίας των αμπέλων Επιτροπής και αφορώσαν τον καθορισμόν του κατά Δήμον φόρου των αμπέλων, καθ' ην ο πληρωτέος κατά στρέμμα φόρος των εν τω Δήμω Χαλκιδικέων αμπέλων ωρίσθη εις το ανώτατον όριον των δραχμών 6...

Σκεφθέν

Οτι εν τω καθορισμώ του προκειμένου φόρου των εν τω Δήμω τούτω αμπέλων εις το ανώτατον όριον των δραχμών εξ...κατά στρέμμα δεν ετηρήθη το ορθόν και δίκαιον μέτρον υπό της Επιτροπής, εν σχέσει προς τον πληρωτέον φόρον αμπέλων άλλων Δήμων του Κράτους, ως επί παραδείγματι του Δήμου Αθηναίων, του οποίου ο κατά στρέμμα πληρωτέος φόρος των αμπέλων ωρίσθη εις δραχ. 3,76, τουτέστιν εις ποσόν πολύ άνισον, εν συγκρίσει προς τον Δήμον Χαλκιδικέων διότι αν αι άμπελοι του Δήμου Αθηναίων μειονεκτώσι κατά τι ως προς το ποσόν της παραγωγής η τιμή του παραγομένου γλεύκου, λόγω βεβαίως ποιότητας, είνε πάντοτε υπερδιπλάσια, ενίοτε δε και τριπλάσια της του Δήμου Χαλκιδικέων. Αλλωστε όσον και αν θεωρήται αφθονωτέρα η απόδοσις της παραγωγής του Δήμου τούτου ουδέποτε το εν συνόλω τίμημα του παραγομένου προϊόντος είνε ανώτερον του εκ του προϊόντος του Δήμου Αθηναίων αποδιδομένου.

Οτι επομένως το δίκαιον μέτρον εν τω καθορισμώ του πληρωτέου κατά Δήμον φόρου των αμπέλων ουδόλως ετηρήθη, καθόσον η Επιτροπή απέβλεψε, φαίνεται μόνον εις την απόδοσιν της παραγωγής, ουχί δε και εις την της τιμής του προϊόντος, ενώ έδει αμφοτέρα ταύτα να συνδυασθώσι και από της βάσεως του συνδυασμού τούτου να κανονισθή το όριον του φόρου.

Αποφαίνεται ομοφώνως

Παρακαλεί τον κ. Υπουργόν επί των Οικονομικών, ως πρόεδρον της ειρημένης Επιτροπής όπως ενεργήση ό,τι πρέπει προς μεταρρύθμισιν της εν λόγω αποφάσεως, κατ' αναφοράν προς τον ορισμόν του πληρωτέου κατά στρέμμα φόρου των εν τω Δήμω Χαλκιδικέων αμπέλων εις δραχμάς τρεις...κατά δίκαιον και ορθόν λόγον, αντί των δραχμών 6, αίτινες αποτελούσιν όριον, προδήλως άννουν και άδικον" (αρ. απόφ. 421/15-11-1899, Β59).

Τ Οικονομική ενίσχυση διαφόρων φορέων.

Τ Πρόνοια: χορήγηση βοηθημάτων σε απόρους (ονόματα απόρων, λόγοι χορήγησης βοηθημάτων), συντήρηση εκθέτων βρεφών κλπ.

h Παράδειγμα:

R Έγκριση απόδοσης "τροφείων εις τα υπό του Δήμου διατρεφόμενα νόθα τέκνα μέχρι του 8ου έτους αυτών", "καθόσον η ληφθείσα απόφασις κατά την επιψηφίσιον του προϋπολογισμού του Δήμου του τρέχ. έτους περί της παύσεως των τροφείων από της εις το 7ον έτος εισόδου των ειρημένων νόθων είνε άδικος και σκληρά, διότι δεν είνε ποτέ δυνατόν από της ηλικίας του 7ου έτους να μεριμνήσωσι τα ατυχή ταύτα πλάσματα περί της ίδιας αυτών συντηρήσεως" (αρ. απόφ. 300/19-7-1898, Β59).

Τ Δικαστικές υποθέσεις: αντίδικοι, πληρεξούσιοι δικηγόροι κλπ.

Τ Εκπαίδευση: σχολεία, διδασκάλια (ενοικίαση, αγορά, συντήρηση), προσωπικό (διορισμός, μισθοί, ονόματα).

h Παραδείγματα:

R Αποδοχή αίτησης της Μαριγώς Κ. Ολυμπίου, "προσφερομένης να δώση εις ενοικίασιν επί τέσσαρα έτη και αντί ενοικίου δραχμών 100 κατά μήνα το εν τη πόλει επί της οδού Αβάντων παρά τον Άγιον Νικόλαον κείμενον ισόγειον οίκημά της, όπως χρησιμεύση ως διδασκάλιον του Β' Δημοτικού σχολείου των αρρένων Χαλκίδος...υπό τους όρους: 1) Να ποιήσεται η αιτούσα τους αναγκαίους μετασχηματισμούς εν αυτώ, ους ήθελον υποδείξει αι σχολικαί ανάγκαι, 2) Να λύηται αυτοδικαίως και άνευ δικαστικής μεσολαβήσεως ή διοικητικής ή οιασδήποτε άλλης ενεργείας η ενοικίασις του προκειμένου οικήματος οψέποτε ο Δήμος ήθελεν αποκτήσει ίδιον οίκημα, προς τοιούτον σκοπόν χρήσιμον" αρ. απόφ. 403/13-7-1899, Β59).

R Το Δ.Σ., "ήλαβόν υπ' όψει το υπ' αριθ. 500 ε.έ. έγγραφον του επιθεωρητού των δημοτικών σχολείων του νομού Ευβοίας", προτείνει να διορισθούν "1) Ο Κωνσταντίνος Σ. Σταμούλης, δευτεροβάθμιος διδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Β'. Δημοτικού Σχολείου των αρρένων Χαλκίδος. 2) Ο Κωνσταντίνος Δεμερτζής, γραμματιστής β' τάξεως, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Αφρατίου. 3) Ο Ιωάννης Παπαβασιλείου, γραμματιστής β' τάξεως, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Φύλλων. 4) Ο Άγγελος Τρεπεκλής, ιερεύς, γραμματοδιδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Αγίου Νικολάου. 5) Ο Ιωάννης Ι. Σιλβέστρος, φοιτητής της Νομικής, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου της Παραλίας του χωρίου Βάθειας. 6) Ο Σπυρίδων Ιω. Σταματίου, γραμματοδιδάσκαλος, εις την κενήν θέσιν του Γραμματοδιδασκαλείου του χωρίου Κάτω Μαμούλων" (αρ. απόφ. 83/29-9-1900, Β60).

Τ Ναοί: συγκεκριμένοι ναοί, διορισμός εκκλησιαστικών συμβουλίων (και ονόματα συμβούλων), ανακαίνιση ναών, διαχείριση περιουσίας.

h Παράδειγμα:

Ρ Έγκριση της μεταρρύθμισης του προϋπολογισμού ανακαίνισης του ναού "Άγιος Δημήτριος" Χαλκίδας "επί το καλλισθητικώτερον, δηλονότι αντί κατά τον εγκεκριμένον προϋπολογισμόν να κατασκευασθή ολόκληρος η πρόσοψις εκ λαξευτών λίθων διαφόρων πλατομείων, ήτοι εκ λευκών μαρμάρων Τήνου και Πεντέλης, λευκών μαρμάρων Αλιβερίου ή Καρυστίας, λαξευτών λίθων των πλατομείων Αγίου Στεφάνου και Γιαννούπη Βρύσι, να εγκριθή η χρήσις μόνον μαρμάρων Τήνου και Πεντέλης, περιοριζομένης της χρήσεως αυτών επί των εξής μερών: α) γενικώς από της βάσεως μέχρι του διαζώματος, συμπεριλαμβανομένου, β) άνω του διαζώματος επί των διαφόρων κυματίων και κοσμημάτων επί της κορωνίδος και επί των παραθύρων, γενικώς επί των κωδωνοστασίων η δε λοιπά μέρη να κατασκευασθώσιν εκ κοινής λιθοδομής επιχρισθησομένης διά μαρμαροκονίας. Προς τούτοις αι πλάγαι είσοδοι του Ναού να κατασκευασθώσιν εκ μαρμάρου, ομοίου της κεντρικής, αι πλάγαι όψεις του Ναού να διαρρυθμισθώσι διά της ανυψώσεως των τοίχων μέχρι του ύψους της προσόψεως και διακοσμηθώσι καταλλήλως και εν αρμονία προς την πρόσοψιν, να ανακαινισθή η στέγη καθ' ολοκληρίαν διά νέων υλικών, μη θιγομένου του σκελετού της υπάρχουσας στέγης, καθόσον επί αυτής στηρίζονται οι ξύλινοι εσωτερικοί θόλοι του Ναού, να κατασκευασθή το πάτωμα του γυναικωνίτου εκ σιδηρών πλάκων και δοκών Τσίπερ, αντί του ξυλίνου τοιούτου" (αρ. απόφ. 335/7-12-1898, Β59).

Τ Αγαθοεργά καταστήματα (νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, νοσοτροφεία κλπ.): διοίκηση, προϋπολογισμοί, προσωπικό.

h Παράδειγμα:

Ρ Το Δ.Σ., "λαβόν υπ' όψει την πρότασιν περί αντικατάστασεως των μελών του Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου Προκοπίου Καλλιμάνη και Γεωργίου Μιχαηλή, του μεν ασθενούντος και μη δυναμένου να εκπληρώση τα καθήκοντά του, του δε μη επαρκούντος, καθ' ο υποθηκοφύλακος, και εις την εκπλήρωσιν των καθηκόντων της θέσεως ταύτης", εκλέγει "ως διοριστέα μέλη του Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου εις αντικατάστασιν των ως είρηται τοιούτων, τους Ιωάννην Μάλλιον και Δημήτριον Δεδίτην" (αρ. απόφ. 106/2-11-1900, Β60).

Η καταγραφή των δεδομένων των βιβλίων αποφάσεων μπορεί να πάρει πολλές μορφές, ανάλογα με το ζητούμενο: ευρετήριο με περιλήψεις, επιτομές ή μεταγραφές όλων των αποφάσεων, αλφαβητικός πίνακας θεμάτων κατά βιβλίο, που θα παραπέμπει στον αριθμό και την ημερομηνία ψήφισης της απόφασης, αναλυτική καταγραφή των στοιχείων κάθε απόφασης για ένα συγκεκριμένο θέμα που εξετάζουμε και περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων κλπ.

Ο ερευνητής της τοπικής ιστορίας, ανάλογα και με το χρόνο που είναι πρόθυμος να διαθέσει, μπορεί να διαλέξει τη μορφή καταγραφής που τον εξυπηρετεί καλύτερα. Σημειώνουμε πάντως ότι συχνά και λόγω της κατάστασης που βρίσκονται τα αρχεία πολλών ΟΤΑ (βιβλία και φάκελοι ανάκατα στα ράφια ή και στο δάπεδο), πριν προχωρήσει σε οποιουδήποτε είδους καταγραφή των δεδομένων των βιβλίων, θα αναγκαστεί να καταγράψει συνοπτικά ποια βιβλία υπάρχουν και να τα ταξινομήσει.

Ένας ερευνητής, που θα συνέτασσε αναλυτικό ευρετήριο μιας σειράς βιβλίων αποφάσεων, εκτός του ότι μέσα απ' αυτή την καταγραφή και μόνο θα σχημάτιζε σαφέστερη εικόνα για τη λειτουργία του δήμου ή της κοινότητας και θα ανακάλυπτε μεγάλο αριθμό θεμάτων προς έρευνα, θα προσέφερε πολύτιμη υπηρεσία και σ' άλλους ερευνητές, αλλά και στο πλατύ κοινό κάνοντας γνωστό το περιεχόμενο αυτών των βιβλίων.

Ο Αν η σύνταξη αναλυτικού ευρετηρίου είναι δυνατό να γίνει από κάποιον ερευνητή (που έχει να διαχειριστεί περιορισμένο όγκο υλικού), η αρχειονομία σε διεθνές επίπεδο, έχει εγκαταλείψει

το αναλυτικό ευρετήριο ως βασική μορφή ευρετηρίου, λόγω των συχνών εισαγωγών και του μεγάλου όγκου υλικού που εισρέει στις αρχειακές υπηρεσίες. Η σύνταξη ενός αναλυτικού ευρετηρίου απαιτεί πολύ χρόνο και μια αρχειακή υπηρεσία (εκτός από τις περιπτώσεις ιδιαίτερα σημαντικού υλικού), προτιμά να μπορεί να διαχειρίζεται σε γενικές γραμμές το σύνολο του υλικού της, με τη σύνταξη συνοπτικών ευρετηρίων (θέμα - περίληψη περιεχομένου φακέλλου, ακραίες χρονολογίες, κατάσταση υλικού κλπ.), παρα να γνωρίζει με λεπτομέρειες το περιεχόμενο ενός μικρού αριθμού αρχείων και συλλογών και καθόλου το περιεχόμενο του υπόλοιπου υλικού.

Φυσικά, όπως ήδη είπαμε, το περιεχόμενο των βιβλίων αποφάσεων παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον για όποιον ασχολείται με τις συνοδικές δραστηριότητες ή με μια πλευρά των δραστηριοτήτων ενός δήμου ή μιας κοινότητας. Ωστόσο, σ' αυτά τα βιβλία μπορούμε επίσης να βρούμε πληροφορίες για μια πληθώρα ζητημάτων που φαινομενικά δεν συνδέονται άμεσα με τις δραστηριότητες ενός δήμου ή μιας κοινότητας. Στο **Παράρτημα 2**, για να γίνουν πιο σαφή τα παραπάνω, παραθέτουμε ενδεικτικά και σε επιτομή ορισμένες αποφάσεις από τα σχετικά βιβλία του αρχείου του Δήμου Χαλκιδέων.

Β. Βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων

Τα χρηματικά εντάλματα καταχωρίζονται κατά κεφάλαιο του προϋπολογισμού του δήμου ή της κοινότητας. Τα βιβλία αυτά μας δίνουν εικόνα των διαφόρων έργων που εκτελέστηκαν, των εξόδων του Δήμου κλπ. Μια σύγκριση των δεδομένων τους με τις αντίστοιχες πιστώσεις του **προϋπολογισμού**, μας προσφέρει στοιχεία για το ποσοστό απορρόφησης των πιστώσεων. Μπορούμε επίσης να δούμε τι ποσοστό αντιπροσωπεύει κάθε κατηγορία δαπάνης στο σύνολο των δαπανών, καθώς και πολλά άλλα ζητήματα, μερικά από τα οποία θα αναφέρουμε, ενδεικτικά, παρακάτω. Για μια πλήρη μελέτη του θέματος που θα επιλέξουμε απαιτείται να καταφύγουμε σε περισσότερες πηγές. Από την άλλη μεριά, μερικές φορές αυτά και άλλα παρόμοια βιβλία είναι οι μοναδικές πηγές, όπου διατηρήθηκαν πληροφορίες, έστω και μη πλήρεις, για ζητήματα που μας ενδιαφέρουν, λόγω του ότι οι άλλες σχετικές πηγές δεν έχουν διατηρηθεί στο αρχείο: υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν διατηρηθεί *βιβλία*, παρά *φάκελλοι*.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Το τι δελτία ή πίνακες θα συντάξουμε, εξαρτάται από το ποιο ακριβώς είναι το θέμα μας. Για παράδειγμα, αν το έργο είναι η **ύδρευση** και μας ενδιαφέρει κυρίως η *οικονομική πλευρά*, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια συνοπτική ή αναλυτικότερη, κατά περίπτωση, καταγραφή, με τον εξής τρόπο:

¹ Συνοπτική καταγραφή:

Έτος	Κεφ.	Δαπάνη		Ποσοστό επί συνόλου δαπανών	Απορρόφηση πίστωσης προϋπολογισμού
		Αιτία	Ποσό		

h Τα στοιχεία θα τα πάρουμε όχι μόνο από το κεφάλαιο που αφορά τα *δημοτικά έργα*, αλλά και από άλλα που έχουν σχέση με τον τομέα που μας ενδιαφέρει, όπως για παράδειγμα:

χρέη (μεταφορά από προηγούμενη χρήση, απόδοση δανείων: π.χ. δάνειο για επισκευή υδραγωγείου), δημοτική υπηρεσία (αντιμισθία προσωπικού υδραγωγείου) κλπ.

h Αν μας ενδιαφέρει και το θέμα των εσόδων, θα πρέπει να δούμε και άλλες πηγές που αφορούν την υδροληψία, τα σχετικά τέλη κλπ.

Αν όμως ασχολούμαστε με το θέμα της ύδρευσης *συνολικότερα*, τότε ασφαλώς δεν θα μας ενδιαφέρει μόνον η οικονομική πλευρά, αλλά και τα συγκεκριμένα έργα που έγιναν. Σ' αυτή την περίπτωση και αφού έχουμε ρίξει μια ματιά σε όλο το υλικό μας, προχωρούμε σε μια πρώτη καταγραφή των δεδομένων.

Σ' αυτή την πρώτη επεξεργασία, και κυρίως αν δε δουλεύουμε με Η/Υ, καλό είναι να σημειώνουμε σε **δελητία** τα στοιχεία που μας ενδιαφέρουν: δεδομένου ότι ακόμη δεν έχουμε πλήρη εικόνα του υλικού και των πληροφοριών που προσφέρει, δεν μπορούμε να καταλήξουμε εκ των προτέρων στην τελική μορφή καταγραφής δεν ξέρουμε ακόμη ποια ακριβώς θα είναι τα πεδία της βάσης δεδομένων ή οι τελικές στήλες του πίνακά μας ούτε πώς θα ταξινομήσουμε το υλικό που συγκεντρώσαμε από την αποδεκτικότητα. Καλό είναι επίσης να σημειώνουμε σε ποια περιοχή, συνοικία κλπ. εκτελείται το συγκεκριμένο έργο. Το στοιχείο αυτό (που, αν δεν αναφέρεται ακριβώς στο βιβλίο καταχώρισης των ενταλμάτων, μπορούμε να το αναζητήσουμε σε άλλες πηγές ή βιβλιογραφία) ενδιαφέρει φυσικά κι εμάς, αλλά μπορεί να ενδιαφέρει κι άλλον ερευνητή που ασχολείται με διαφορετικό θέμα.

~ Για παράδειγμα, κάποιος που μελετά το θέμα της εγκατάστασης των *μικρασιατών προσφύγων* στον ελληνικό χώρο, σε συγκεκριμένη συνοικία της πόλης κλπ. θα ενδιαφέρεται, μεταξύ των άλλων, και για τις συνθήκες διαβίωσής τους και, επομένως, για τα συγκεκριμένα έργα που έγιναν στους καταυλισμούς, αργότερα στη συνοικία της μόνιμης εγκατάστασης κλπ.

Ακόμη, μπορεί να ενδιαφερόμαστε και για τα *υλικά* που χρησιμοποιήθηκαν στην εκτέλεση των διαφόρων έργων, οπότε θα πρέπει να καταγράψουμε και αυτά τα στοιχεία.

Όπως είπαμε ήδη, πέρα από τα παραπάνω, τα βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων μας προσφέρουν πληροφορίες για πολλά και ποικίλα ζητήματα, όπως, για παράδειγμα, τιμές διαφόρων ειδών, επαγγέλματα, τοπωνύμια, κτηματικά ζητήματα κλπ.

Για να γίνουν πιο συγκεκριμένα όλα αυτά, στο **Παράρτημα 2** και με βάση δυο βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων (χρήσης 1902 και 1904) από το αρχείο του Δήμου Χαλκιδέων (Αρχεία Νομού Εύβοιας, Δημοτ. 1, Β134 και Β136), σημειώνουμε συνοπτικά τα θέματα για τα οποία δίνονται στοιχεία και αναφέρουμε, όπου χρειάζεται, παράδειγμα με μεταγραφή των δεδομένων.

γ. Βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμένων δημοτικών έργων

Τα βιβλία αυτά αφορούν απόδοση λογαριασμών κατά χρηματικό ένταλμα, για συγκεκριμένο έργο (με την ευρεία έννοια του όρου), ενώ μπορεί να καταχωρίζεται και η απόδοση λογαριασμών για εντάλματα που αφορούν χορήγηση βοηθημάτων σε απόρους κατά τις γιορτές Χριστουγέννων και Πάσχα.

Ο Παράδειγμα:

"Λογαριασμός 12ος Νικολάου Κακάρá Δημάρχου Χαλκιδέων, απόδοσις λογαριασμού διά τας παρ' αυτού ληφθείσας δραχμάς 1500 δυνάμει του υπ' αριθ. 345 χρηματικού εντάλματος προς επισκευήν του υδραγωγείου από θέσιν Κρασσά μέχρι Καρούτα, ένθα υπέστη βλάβην εκ των τελευταίων βροχών κατά την από 25 Νοεμβρίου 1921 έκθεσιν του Νομομηχανικού Ευβοίας".

Ρ Το παραπάνω παράδειγμα, καθώς και όσα θα αναφερθούν στη συνέχεια προέρχονται από δυο βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων, το πρώτο χρήσης 1916, 1917, 1918, 1919-1920, 1920-1921 και το δεύτερο χρήσης 1921-1922, 1922-1923 και 1923-1924 (Αρχεία Ν. Ευβοίας, Αρχείο Δήμου Χαλκιδέων, Δημοτ. 1, Β165 και Β166).

Σε κάθε λογαριασμό βρίσκουμε στοιχεία για:

- Τ Ονοματεπώνυμο δικαιούχου (δεν αναγράφεται όμως πάντα)
- Τ Επάγγελμα - ιδιότητα
- Τ Αιτία πληρωμής (προμήθεια ειδών, παροχή υπηρεσιών, με συγκεκριμένα στοιχεία)
- Τ Ποσό δαπάνης (δρχ. // λεπτά)

Ο Παράδειγμα:

Πέτρος Μποσινάκος	Καρραγωγεύς	Διά πέντε ημερομίσθιά του, μετά του κάρρου του, την 17, 18, 19, 20 και 22 Μαΐου ε.έ. δι' ου μετέφερεν πόρον, χαλίκι κλπ. προς εξακολούθησιν της επισκευής της οδού Μπαλαλαίων	150 δρχ.
----------------------	-------------	---	----------

Ο τρόπος που θα αποδελτιώσουμε αυτό το υλικό και τα στοιχεία που θα καταγράψουμε εξαρτώνται και εδώ από το θέμα που έχουμε επιλέξει και την ερώτηση που έχουμε θέσει.

Φυσικά, το πρώτο ζήτημα για το οποίο μας δίνουν πληροφορίες αυτά τα βιβλία είναι τα **δημοτικά έργα**.

Αν μας ενδιαφέρουν *συνολικά* τα δημοτικά έργα (με τη συνηθισμένη χρήση του όρου), μια πρώτη στοιχειώδης καταγραφή μπορεί να περιλάβει τα εξής στοιχεία:

Τ Έτος

Ρ Θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι αν η πληρωμή και η απόδοση λογαριασμού γίνονται το 1921, για παράδειγμα, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι και το αντίστοιχο έργο εκτελέστηκε την ίδια χρονιά, δεδομένων των γνωστών καθυστερήσεων στην απόδοση των οφειλών, λόγω έλλειψης επαρκών πιστώσεων. Ο σχετικός έλεγχος μπορεί να γίνει από τα βιβλία αποφάσεων, τους προϋπολογισμούς, τους φακέλους των έργων κλπ.

Τ Είδος - κατηγορία έργου (ύδρευση, οδοποιία, φωτισμός κλπ.)

Τ Ποσό δαπάνης

Αν μας ενδιαφέρει μια *ορισμένη κατηγορία έργων*, η καταγραφή μας μπορεί να είναι πιο λεπτομερής, πράγμα που, βέβαια, μπορεί να γίνει και στην περίπτωση εξέτασης του θέματος των δημοτικών έργων *συνολικά*.

Μια τέτοια καταγραφή μπορεί να περιλάβει επιπλέον στοιχεία, όπως:

Τ Επιμέρους έργα

- T Θέση στην οποία έγινε το έργο
 - T Αριθμός ατόμων που απασχολήθηκαν στο κάθε έργο
 - T Επαγγέλματα - ειδικότητες των απασχοληθέντων
 - T Ημέρες απασχόλησης
 - T Τρόπος εκτέλεσης του έργου (εργολαβική ανάληψη με δημοπρασία, απ' ευθείας ανάθεση, εκτέλεση από την αρμόδια υπηρεσία και το προσωπικό του δήμου)
 - P Αν δεν υπάρχει σχετική ένδειξη στο βιβλίο, οι πληροφορίες αυτές μπορούν να βρεθούν με τη μελέτη άλλων κατηγοριών υλικού του αρχείου του δήμου ή της κοινότητας
 - T Υλικά που χρησιμοποιήθηκαν - είδος παρασχεθείσης εργασίας
- Και εδώ, όπως και στην περίπτωση των βιβλίων καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων, μπορεί να γίνει σύγκριση των ποσών με τις αντίστοιχες πιστώσεις του *προϋπολογισμού*.

Τα βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελουμένων δημοτικών έργων μας δίνουν πληροφορίες και για μια σειρά άλλων ζητημάτων. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά απ' αυτά:

' **Επαγγέλματα:**

P "Σπύρος Στουραϊτης - τεχνίτης"

Εννοείται ότι με βάση αυτά τα στοιχεία και μόνο δεν μπορούμε να έχουμε πλήρη εικόνα σχετικά με την κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στα διάφορα επαγγέλματα, γιατί αφορούν μόνον άτομα που είχαν κάποια σχέση εργασίας με το δήμο ή την κοινότητα ή προμήθευσαν ορισμένα υλικά. Ωστόσο, είναι στοιχεία που, αν διασταυρωθούν με τις πληροφορίες άλλων πηγών, μπορούν να αποδειχθούν πολύ χρήσιμα. Από την άλλη πλευρά, βιβλία όπως αυτά που εξετάζουμε εδώ μας δίνουν πληροφορίες που δε μας προσφέρουν άλλες πηγές (ληξιαρχικά, απογραφές κλπ.). Έτσι, για παράδειγμα, μπορούμε να συγκεντρώσουμε στοιχεία για τον κύκλο εργασιών συγκεκριμένων επαγγελματιών, για το αν το ίδιο άτομο παρείχε την ίδια περίοδο εργασία με διαφορετικές ιδιότητες κλπ.

Μια απλή αποδελτίωση των δυο βιβλίων που αναφέραμε παραπάνω, με βάση τα στοιχεία που αναγράφονται στη στήλη "ιδιότητα" μας δίνει τα εξής:

- O Εργάτης, εργατικός, μαρμαρογλύπτης, σιδηρουργός, έμπορος ειδών οικοδομής, πωλητής ειδών οικοδομής, ασβεστοπώλης, ασβεστοποιός, καρραγωγέυς, αμαξηλάτης, τεχνίτης, τεχνίτης ελαιοχρωματιστής, τεχνίτης κτίστης, κτίστης, ξυλουργός, μαραγκός, ποτοποιός, οينوπνευματοποιός, υαλοπώλης, υαλουργός, καπνοπώλης, καπνέμπορος, μεταξουργός, μηχανουργός, παντοπώλης, ανθρακέμπορος, ανθρακεύς, ξυλέμπορος, ζαχαροπλάστης, φερετροποιός, αρτοποιός, σπωροπώλης, κρεοπώλης, κηροπλάστης, κουρεύς, φανοποιός, καθεκτοποιός, κασσιτερωτής, χαρτοπώλης, τυπογράφος, διευθυντής τυπογραφείου, καρτοποιός, αγγειοπλάστης, εργοστασιάρχης, καλλιτέχνης, ζωγράφος, εργολάβος, νοθοτρόφος, δημαρχικός κλητής, επιμελητής δημοτικού κήπου, μηχανικός του Δήμου, υγειονομικός επιθεωρητής παρά τη Νομαρχία, επιστάτης δημοσίων έργων, επιμελητής Χημείου.

R Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο τρόπος αναγραφής του επαγγέλματος δεν είναι πάντα ενιαίος: ορισμένες φορές πρόκειται για το ίδιο επάγγελμα, αλλά όχι πάντα. Επιπλέον, η ορολογία κάθε εποχής δεν αντιστοιχεί απαραίτητα στη σημερινή.

' **Τοπωνύμια:**

- P "Δι' έξοδα κηδείας του ανευρεθέντος εις θέσιν Καναπίτσα πτώματος αγνώστου επωνύμου".
- P "Δι' εξ ημερομίσθια... εις επισκευήν του κτιστού υδραγωγείου εις τα θέσεις Καμαράκι Καθενών και Κράνι".
- = Αν το θέμα μας είναι τα τοπωνύμια, θα ανατρέξουμε υποχρεωτικά σε περισσότερες πηγές, όπως δικαστικά αρχεία, αρχεία συμβολαιογραφείων, υποθηκοφυλακείων κλπ. Κατά την καταγραφή των στοιχείων από τις διάφορες πηγές, θα πρέπει να καταγράφουμε σε μια στήλη του πίνακα ή στο δεξιό μας ποια είναι η συγκεκριμένη πηγή.

' **Στοιχεία για ονόματα οδών, ύπαρξη και θέση διαφόρων κτισμάτων, οικιών, μαγαζιών κλπ.:**

- P "Διά πέντε ημερομίσθια... επ' επισκευή της οδού Τύχης της πόλεως".
- P "Διά δύο ημερομίσθια του... εις την εκκαφήν του εδάφους των σωλήνων του υδραγωγείου εις τα τμήματα Σχοπή Θηλέων με οικίαν Δ. Θεοχάρη και εκείθεν με οικίαν Μάρκου Μαζαλιτού".
- P "Διά δύο ημερομίσθια εις επισκευήν των βανών έμπροσθεν μαγαζείου Αντωνιάδου, έμπροσθεν οικίας Λυμπερίου, Φαρμακείου Βάκη και συνοικίας Εβραϊκής".
- P "Δι' εργασίαν του προς κατασκευήν του βόθρου, πεζοδρομίου και πλακοστρώσεως του εις θέσιν Παζάρι παραπλεύρωσ του αλευρομύλου Β. Λεμπέση τοποθετηθέντος νέου ουρητηρίου της πόλεως".
- P "Δι' εξ ημερομίσθια του ... εις την καθαριότητα της παραλίας από οικίας Μάλλιου μέχρι Ξενοδοχείου τα Κύματα".

' **Ημερομίσθια:**

- P "Μάρκος Σαχίνης - Εργατικός - Δι' εν ημερομίσθιόν του την 5ην Απριλίου ε.έ. εις την εκκένωσιν και καθαρισμόν του βόθρου του προχείρου αποχωρητηρίου των προσφύγων Συνοικισμού Αγίας Παρασκευής και περίξ - 50'.

Η συγκέντρωση τέτοιων στοιχείων και η σύγκριση με τιμές προϊόντων, τροφίμων κ.ά., μπορούν να μας δώσουν ενδείξεις για τα πραγματικά ημερομίσθια και το επίπεδο ζωής.

' **Τιμές προϊόντων κλπ.:**

- P "Δι' αντίτιμον τριάντα οκάδων τσιμέντου προς ογδόντα λεπτά την οκάν χρησιμοποιηθέντος εις επισκευήν του υδραγωγείου".
- P "Δι' αντίτιμον 13 μέτρων μολυβδοσωλήνος προς δραχμάς οκτώ (8) κατά μέτρον χρησιμοποιηθέντος εις διαφόρους υδραυλικάς εγκαταστάσεις εις Συνοικισμούς προσφύγων".

Παρατήρηση:

Το ζήτημα της μελέτης μισθών // ημερομισθίων και τιμών προϊόντων είναι αρκετά σύνθετο για να αναλυθεί εδώ. Απαιτεί ιδιαίτερη προσέγγιση και κρύβει παγίδες. Γι' αυτό, όποιος ασχοληθεί με τέτοιο θέμα - ερμηνεία των δεδομένων των πηγών - θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός και να συμβουλευθεί σχετική βιβλιογραφία.

Πέρα από τα παραπάνω, τα βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες και για άλλα ποικίλα θέματα, ανάλογα με τις χρονολογίες που καλύπτουν και τις συγκεκριμένες τομές της εθνικής και τοπικής

ιστορίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε το θέμα της εγκατάστασης των μικρασιατών προσφύγων στον ελληνικό χώρο. Έτσι, το δεύτερο βιβλίο που αναφέραμε (χρήσης 1921-1922, 1922-1923 και 1923-1924) μας δίνει μια σειρά στοιχείων και ενδείξεων για τους καταυλισμούς των προσφύγων, τις συνθήκες υγιεινής, τη λήψη μέτρων από το Δήμο για την αντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων κλπ.

Ο Παραδείγματα:

- h "Δι' αξίαν υλικών και αμοιβήν του ενός φερέτρου διά την κηδεΐαν του θανόντος εξ ευλογίας πρόσφυγος εκ Καυκάσου Χρήστου Φαλτοπούλου".
- h "Διά δύο ημερομίσθιά του την 13 και 14 Μαρτίου ε.έ. εις τον καθαρισμόν της μάνδρας χήρας Καλλιμάνη από διαφόρους ακαθαρσίας των πέριξ οικούντων προσφύγων".
- h "Διά την μεταφοράν δύο απολυμαντικών κλιβάνων εκ του Βου Ελληνικού Σχολείου και δύο εξ Αγίας Παρασκευής εις τον καταυλισμόν προσφύγων εις παραπήγματα".
- h "Διά δύο μεταφοράς διά του κάρρου του ξύλων προς λειτουργίαν απολυμαντικών κλιβάνων και απολύμανσιν προσφύγων Καυκασίων".
- h "Διά μεταφοράν διά του κάρρου του καυσοξύλων την 15 Απριλίου ε.έ. εντεύθεν εις το Λοιμοκαθακτήριον Λαζαρέτα εν ω απεμονώθησαν πρόσφυγες προσβληθέντες υπό εξανθηματικού τύφου".
- h "Δι' αμοιβήν του διά την κουράν της κόμης 1783 προσφυγοπαίδων την 22, 23 και 24 Μαρτίου ε.έ. προς 1 δραχμήν έκαστον".
- h "Δι' αντίτιμον τριών χιλιάδων (3000) οκάδων καυσοξύλων προς λεπτά 60 την οκάν χρησιμοποιηθέντα προς λειτουργίαν των απολυμαντικών κλιβάνων προς απολύμανσιν των υποδίκων και καταδίκων των ενταύθα φυλακών και προσφυγικών καταυλισμών εν τω Πολιτικώ Νοσοκομείω και των πέριξ Σχολείων και των πέριξ Τζαμί και των πέριξ αποθήκης Γεωργιάδου, Κιαπέκου και εν γένει προσφυγικών καταυλισμών".
- P Για "εκκένωσιν, καθαρισμόν και μεταφοράν των ακαθαρσιών του βόθρου του Α' δημοτικού Σχολείου αρρένων Χαλικίδος, ένθα στεγάζονται πρόσφυγες".
- P "...δι' έξοδα διατροφής των εις το Λοιμοκαθακτήριον Λαζαρέτα και Φρούριον Καρά Μπαμπά απομονωθέντων προσφύγων ως προσβληθέντων εξ ευλογίας από 6 με 27 Μαρτίου 1923".

Ο πλούτος των δημοτικών και κοινοτικών αρχείων είναι ανεξάντλητος. Δε μένει παρά να τον αξιοποιήσουμε, για να πάρουμε τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερωτήματά μας.

7. Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία: ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα

Τα ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα (βλ. και **Παράρτημα 3**) -όπως και το αντίστοιχο υλικό των ενοριακών αρχείων- μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για ποικίλα ζητήματα. Τα πάντα εξαρτώνται από το πώς θα τα "διαβάσει" κανείς και από το θέμα που ερευνά. Όμως αυτή η πηγή έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως για ζητήματα που έχουν σχέση με τη **δημογραφία**.

Ανάλογα με τη σημασία της κοινότητας που μελετάμε και τους στόχους που έχουμε θέσει για την έρευνά μας, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε *τρεις μεθόδους καταγραφής των δεδομένων*, από την πιο απλή μέχρι την πιο σύνθετη.

Η καταγραφή των δεδομένων των ληξιαρχικών πράξεων **κατά μήνα** είναι η πρώτη μέθοδος. Μπορεί να γίνει *γρήγορα*, αφού δεν χρειάζεται να διαβάσουμε ολόκληρη την πράξη, αλλά αρκεί να εντοπίσουμε τη λέξη-κλειδί που καθορίζει τη φύση της πράξης. Αυτό μας επιτρέπει να απομονώσουμε στο πλαίσιο κάθε μήνα γεννήσεις, γάμους και θανάτους. Μια τέτοια καταγραφή μπορεί να γίνει σ' έναν πίνακα με 13 στήλες, μια για κάθε μήνα και η δέκατη τρίτη για το ετήσιο σύνολο. Κάθε σειρά αντιπροσωπεύει ένα έτος (βλ. **Πίνακα 1**).

Βέβαια, η αξιοποίηση μιας τέτοιας καταγραφής θα είναι αναγκαστικά *περιορισμένη*, αφού έχουμε αγνοήσει διάφορα δεδομένα που μας προσφέρει το περιεχόμενο των πράξεων. Παρόλα αυτά, μπορεί να μας δώσει αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία:

- **Φυσική κίνηση του πληθυσμού.** Κάτι τέτοιο επιτρέπει, για παράδειγμα, τον εντοπισμό παλιότερων δημογραφικών κρίσεων, που χαρακτηρίζονται από απότομη αύξηση των θανάτων.
- **Εποχιακή κίνηση** των γεννήσεων, γάμων και θανάτων. Αυτή η κίνηση πρέπει να υπολογίζεται για μακρές περιόδους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Καταγραφή δεδομένων ληξιαρχικών πράξεων κατά μήνα

	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.	Μάιος	Ιούν.	Ιούλ.	Αύγ.	Σεπτ.	Οκτ.	Νοέμβρ.	Δεκ.
1865												
1866												
1867												
...												

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Συνοπτική μη ονομαστική καταγραφή

1 Ημ/νία	2 Πράξη	3 Φύλο	4 Νόμιμο/νόθο	5 Οικ. κατάσταση	6 Ηλικία	7 Καταγωγή	8 Υπογραφή	9 Παρατηρήσεις
1/1	γν	αρ	νμ ₁					
1/1	γν	θñ	νμ ₀					
4/1	γα	ππ		χ	30	ντ	N	
4/1	γα	πζ		αγ	18	Βόλος	N	
11/1	θν	θñ			43	ντ		
14/1	θν	αρ			62	ντ		
15/1	γν	αρ	νθ ₀					
18/1	γν	θñ	νμ ₂					
18/1	θν	αρ			1ε			
18/1	γα	ζπ		αγ	37	ντ	N	
18/1	γα	ζζ		αγ	20	ντ	O	
20/1	θν	θñ			5η	Σάμος		

○ **Μέσος όρος γεννήσεων ανά δεκαετία.** Όταν λείπει η απογραφή του πληθυσμού, αποτελεί ένα κατά προσέγγιση αϊλιά

ενδιαφέρον μέσο, για να εκτιμήσει κανείς τον πληθυσμό.

- **Σχέση γεννήσεων - γάμων.** Αυτή η σχέση δεν μας δίνει το μέσο αριθμό παιδιών ανά οικογένεια, αλλά αποτελεί ένα κατά προσέγγιση δείκτη της *γονιμότητας*.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΜΗ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Η συνοπτική μη ονομαστική καταγραφή (βλ. **Πίνακα 2**) συνίσταται στη, σύμφωνα με ορισμένες συμβάσεις, καταγραφή των πληροφοριών που μας δίνει το περιεχόμενο των πράξεων, με εξαίρεση τα ονόματα, με:

- Τ μια γραμμή κατά πράξη γέννησης ή θανάτου
Τ δυο γραμμές κατά πράξη γάμου, μια για το σύζυγο και μια για τη σύζυγο

Το έτος που αφορά η καταγραφή αναγράφεται στο πάνω μέρος του φύλλου. Στη συνέχεια, συμπληρώνουμε τα στοιχεία με τον εξής τρόπο:

- h Στήλη 1, *ημερομηνία*: ημέρα και μήνας, π.χ. 8/1 για τις 8 Ιανουαρίου.
h Στήλη 2, *πράξη*: **γν**, **γα**, ή **θν**, ανάλογα αν πρόκειται για γέννηση, γάμο ή θάνατο.
h Στήλη 3, *φύλο*: **αρ** για το αρσενικό και **θη** για το θηλυκό. Για τους γάμους, σημειώνουμε σ' αυτή τη στήλη αν οι γονείς των συζύγων έχουν πεθάνει (**π**) ή ζουν (**ζ**).
h Στήλη 4, *νόμιμο // νόθο*: αυτή η στήλη, που αφορά μόνο τις γεννήσεις, επιτρέπει να σημειώνουμε αν το παιδί είναι νόμιμο (**νμ**) ή νόθο (**νθ**), καθώς και την *απόσταση* ανάμεσα στη γέννηση και τη βάπτισή. Έτσι, σημειώνουμε **νμ₀** για τη βάπτισή ενός νόμιμου παιδιού που γεννήθηκε την ίδια μέρα, **νμ₁** για τη βάπτισή παιδιού που γεννήθηκε την προηγούμενη κ.ο.κ.
h Στήλη 5, *οικογενειακή κατάσταση*: για τους γάμους και τους θανάτους, σημειώνουμε αν πρόκειται για άγαμο (**αγ**), έγγαμο (**εγ**), χήρο ή χήρα (**χ**).
h Στήλη 6, *ηλικία*: με αριθμούς, αν πρόκειται για έτη με αριθμούς και ένα γράμμα, αν πρόκειται για ημέρες (**η**), εβδομάδες (**ε**) ή μήνες (**μ**).
h Στήλη 7, *καταγωγή*: αν το πρόσωπο που παντρεύεται ή πεθαίνει κατάγεται από τον ίδιο τόπο, σημειώνουμε **ντ**, διαφορετικά αναγράφουμε πλήρως τον τόπο καταγωγής.
h Στήλη 8, *υπογραφή*: αν η πράξη υπογράφεται από το σύζυγο, σημειώνουμε **Ν**, διαφορετικά **Ο**. Το ίδιο κάνουμε και για τη σύζυγο.
h Στήλη 9, *παρατηρήσεις*: εδώ σημειώνουμε όποιες ιδιομορφίες επισημάναμε στην πράξη και θεωρήσαμε αξιοσημείωτες για μελλοντική αξιοποίηση, για παράδειγμα τους θανάτους των νεογέννητων.

Η συνοπτική μη ονομαστική καταγραφή απαιτεί, προφανώς, πολύ περισσότερο

χρόνο (από την καταγραφή κατά μήνα), αλλά, από την άλλη πλευρά, μας προσφέρει πολλά στοιχεία και μας επιτρέπει να προχωρήσουμε σε πιο ουσιαστική μελέτη δημογραφικών ζητημάτων.

Οι πράξεις γάμου μας δίνουν επίσης τη δυνατότητα να υπολογίσουμε την **αναλογία του δεύτερου ή τρίτου γάμου** σε σχέση με το σύνολο των γάμων.

Για να μελετήσουμε τη **γεωγραφική προέλευση** των συζύγων, μπορούμε να διακρίνουμε περισσότερες ζώνες (ξεχωριστά για τους άνδρες και τις γυναίκες), ανάλογα με το πλίσιο (εδafική περιοχή σε μια δεδομένη εποχή).

Όσον αφορά τις γεννήσεις, υπολογίζουμε πρώτα-πρώτα τα ποσοστά των **αγοριών** και των **κοριτσιών** στο σύνολο των γεννήσεων. Οι γεννήσεις διδύμων, τριδύμων κλπ. σημειώνονται σε δυο ή περισσότερες γραμμές που συνδέονται μεταξύ τους με αγκύλη.

Οι πράξεις θανάτου μας επιτρέπουν να υπολογίσουμε τους **θανάτους κατά ηλικία**, ταξινομώντας τους σε έξι κατηγορίες:

T Μέχρι 12 μηνών

T 1-4 ετών

T 5-9 ετών

T 10-19 ετών

T 20-49 ετών

T Άνω των 50 ετών

Φυσικά, υπάρχει δυνατότητα να γίνουν *υποδιαιρέσεις* στις τρεις τελευταίες κατηγορίες.

Τα ποσοστά της **παιδικής θνησιμότητας** και της **θνησιμότητας των νεογέννητων** βγαίνουν με υπολογισμό της σχέσης ανάμεσα στους θανάτους παιδιών κάτω του ενός έτους και παιδιών κάτω του ενός μήνα, αντίστοιχα, και το σύνολο των γεννήσεων στο ίδιο χρονικό διάστημα. Για να υπολογίσουμε σωστά τα ποσοστά, θα πρέπει να προσέξουμε να αφαιρέσουμε τους θανάτους των βρεφών που γεννήθηκαν έξω από τον τόπο που μελετάμε, αλλά πέθαναν στο εσωτερικό του.

Τα ποσοστά της παιδικής θνησιμότητας και της θνησιμότητας των νεογέννητων πρέπει να υπολογίζονται κατ' έτος, αλλά μόνον οι μέσοι όροι των δεκαετιών είναι ενδεικτικοί.

Όσον αφορά τις περιόδους **μεγάλης θνησιμότητας**, μπορούμε να επιχειρήσουμε μια πρώτη προσέγγιση απομονώνοντας τους μήνες του χρόνου κατά τους οποίους παρατηρείται αυξημένη θνησιμότητα και μελετώντας την κατανομή των θανάτων κατά ηλικία κατά την περίοδο της κρίσης, σε σύγκριση με τη "φυσιολογική" κατάσταση που έχουμε προηγουμένως μελετήσει. Ενδεχομένως, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε στον πίνακά μας μια στήλη, όπου θα σημειώνουμε την *αιτία θανάτου*.

Όλοι οι υπολογισμοί πρέπει να γίνονται για μεγάλες περιόδους, έτσι ώστε οι αριθμοί να είναι αντιπροσωπευτικοί.

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Μπορεί κατ' αρχήν να γίνει στα ίδια φύλλα με τη μη ονομαστική και σύμφωνα με τις ίδιες αρχές. Στο δεύτερο μισό του φύλλου (*παρατηρήσεις*) μεταγράφουμε το επώνυμο και το όνομα του συγκεκριμένου προσώπου κατά πράξη, τα ονόματα και τα επώνυμα πατέρα και μητέρας, όταν πρόκειται για άγαμο, ανεξάρτητα από ηλικία αν πρόκειται για χήρο ή χήρα, σημειώνουμε το όνομα του συντρόφου.

Η ονομαστική καταγραφή μπορεί να γίνει και σε **δελτία**.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΕ ΔΕΛΤΙΑ

Σημειώνουμε τα στοιχεία κάθε πράξης σε ένα δελτίο. Χρησιμοποιούμε *διαφορετικό χρώμα* δελτίων για τους γάμους, τις γεννήσεις και τους θανάτους. Για παράδειγμα:

- T άσπρο για τους γάμους
- T γαλάζιο για τις γεννήσεις
- T κίτρινο για τους θανάτους

Στόχος μας είναι να μεταγράψουμε *όλες* τις ενδείξεις που περιέχει το υλικό μας, ιδιαίτερα τα *επαγγέλματα* και τις πληροφορίες που αφορούν τον *οικογενειακό περίγυρο* (αναδόχους, μάρτυρες κλπ.). Αφού τελειώσει η καταγραφή, τα δελτία ταξινομούνται *αλφαβητικά* σε τρία ξεχωριστά πακέτα.

Για κάθε γάμο ανοίγεται μια **καρτέλα οικογένειας**, όπου σημειώνονται, εκτός από το επώνυμο και το όνομα των δυο συζύγων, η ημερομηνία του γάμου, ο τόπος καταγωγής και διαμονής των συζύγων, το γένος, το αν πρόκειται για πρώτο ή δεύτερο γάμο, η ηλικία κατά το γάμο, το επάγγελμα. Σε περίπτωση *δεύτερου γάμου*, ανοίγεται νέα καρτέλα. Έτσι, ένας άνδρας ή μια γυναίκα που παντρεύεται για δεύτερη φορά έχει δυο καρτέλες.

Παίρνουμε τα φύλλα της ονομαστικής καταγραφής ή τα ατομικά δελτία των γεννήσεων και μεταφέρουμε στις καρτέλες οικογένειας τις αντίστοιχες γεννήσεις, σημειώνοντας φύλο, ημερομηνία, όνομα. Αν τα παιδιά πεθαίνουν σε μικρή ηλικία, μεταγράφουμε την ημερομηνία θανάτου. Το ίδιο κάνουμε, όταν βρίσκουμε την ημερομηνία θανάτου ενός από τους δυο γονείς.

Όταν καλύψουμε ένα διάστημα *20-25 ετών μεταγραφής*, είμαστε σχεδόν σίγουροι ότι όλες οι γεννήσεις σε μια οικογένεια έχουν μεταγραφεί. Δε μεταγράφουμε τους γάμους των τελευταίων ετών του συγκεκριμένου διαστήματος, γιατί δε θα βρούμε τη γέννηση των παιδιών, πολύ λιγότερο το θάνατο των γονιών.

Όταν τελειώσει η παραπάνω εργασία, είναι πιθανό να έχουμε έναν αριθμό *ασυμπλήρωτων καρτελών* και πολλές πράξεις γέννησης που δε χρησιμοποιήσαμε. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται είτε για στείρα ζευγάρια είτε για ζευγάρια που εγκατέλειψαν τον τόπο που μελετάμε. Στην τελευταία περίπτωση, ανοίγουμε καρτέλες οικογένειας, όπου σημειώνουμε, *κατά χρονολογική σειρά*, ό,τι αφορά τους γονείς και τα παιδιά: πρόκειται για περιπτώσεις όπου δε γνωρίζουμε ούτε τον τόπο ούτε την ημερομηνία του γάμου ή ο γάμος αυτός μπορεί να έγινε είτε στον τόπο που μελετάμε (αλλά πριν από τον πρώτο χρόνο της καταγραφής) είτε έξω απ' αυτόν.

Πέρα από τα όσα έχουμε ήδη αναφέρει έως τώρα, πολλά είναι τα ζητήματα για τα οποία, με ανάλογη καταγραφή και επεξεργασία, μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες τα πληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα. Σημειώνουμε μερικά:

- Κατανομή του ενεργού πληθυσμού σε διάφορες ασχολίες ή επαγγέλματα. Κοινωνική κινητικότητα.
- Γραμματικές γνώσεις (υπογραφές).
- Πελατειακές σχέσεις πολιτικών. Εκείνος που μελετά αυτό το θέμα, θα βρει ίσως στις πληξιαρχικές πράξεις στοιχεία που τον ενδιαφέρουν (ανάδοχοι κλπ.).
- Ηλικία της γυναίκας κατά το γάμο.
- Διαφορά ηλικίας μεταξύ των συζύγων.
- Συνέπειες εκβιομηχάνισης μιας περιοχής.
- Ζητήματα που ενδιαφέρουν και την ιατρική (αιτίες θανάτου).

Η όποια καταμέτρηση θα πρέπει να γίνεται, αφού η πηγή έχει υποβληθεί σε κριτικό έλεγχο. Επειδή τα παιχνίδια με τους αριθμούς είναι επικίνδυνα και μπορούν πολύ εύκολα να μας ξεγελάσουν, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι:

Τ Σημαντικός είναι ο καθορισμός του προς μελέτη πλαισίου.

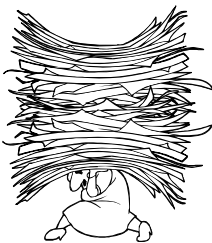
Τ Οι αριθμητικοί υπολογισμοί δεν είναι δυνατοί παρά στο βαθμό που το υλικό περιέχει όλα εκείνα τα στοιχεία που προβλέπονται από την κατά περίοδο ισχύουσα σχετική νομοθεσία.

Όσον αφορά την ερμηνεία των δεδομένων, κι εδώ θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί, καθώς το ζήτημα των παραγόντων που επηρεάζουν τα δημογραφικά φαινόμενα (π.χ. οικονομικο-κοινωνικοί παράγοντες) είναι αρκετά σύνθετο.

8. Διοικητικά αρχεία

Τα διοικητικά αρχεία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία, καθώς περιλαμβάνουν έναν πολύ μεγάλο πλούτο πληροφοριών που αφορούν ποικίλες πλευρές των ανθρώπινων δραστηριοτήτων: διοίκηση, οικονομία, αυτοδιοίκηση, χωροταξία, περιβάλλον, μερικοί μόνο από τους τομείς για τους οποίους τα διοικητικά αρχεία μας δίνουν πολύτιμες *συγκροτημένες πληροφορίες*.

α. Η ελληνική πραγματικότητα

Δυστυχώς, στην Ελλάδα η λατρεία του παλιού στέρησε την έρευνα - και όχι μόνο την ιστορική - από σημαντικότες νεότερες και σύγχρονες πηγές. Ήταν και εξακολουθεί να είναι πολύ διαδεδομένη η αντίληψη που θεωρεί ότι το έγγραφο και γενικά το αρχειακό υλικό αποκτά την ιδιότητα αυτή (του αρχειακού υλικού), από τη στιγμή που παύει να χρησιμοποιείται για την τρέχουσα εργασία μιας υπηρεσίας, μιας επιχείρησης, ενός ελεύθερου επαγγελματία κλπ., από τη στιγμή δηλ. που γίνεται ανενεργό, που παλιώνει. Μια τέτοια αντίληψη είναι σαφώς εσφαλμένη και η υποτίμηση των σύγχρονων αρχείων έχει οδηγήσει στην καταστροφή μεγάλου όγκου σημαντικού υλικού. ***Κάθε τεκμήριο, με την έννοια που μας ενδιαφέρει εδώ, αποκτά την ιδιότητα του αρχειακού υλικού την ίδια τη στιγμή της δημιουργίας του ή της παραλαβής του από τον αποδέκτη.***

Παρά τα θετικά βήματα που έχουν γίνει, οι φορείς - παραγωγοί αρχειακού υλικού δεν έχουν ξεπεράσει - όπως δεν την έχει ξεπεράσει και η κοινωνία μας, συνολικά - μια διαδεδομένη και σαφώς εσφαλμένη αντίληψη που θεωρεί ότι σημαντικό για την ιστορία είναι ό,τι έχει σχέση με μεγάλα γεγονότα, σημαντικές περιόδους, εξέχουσες προσωπικότητες, αυτό και μόνον αυτό. Παράλληλα μ' αυτή την αντίληψη και στενά συνδεδεμένη μ' αυτήν έρχεται η αδυναμία διάκρισης ανάμεσα στην ***υπηρεσιακή*** χρησιμότητα και την ***ιστορική*** χρησιμότητα του αρχειακού υλικού: όταν περάσει η προθεσμία διατήρησης των εγγράφων ενός φακέλου, το υλικό αυτό, όσο σημαντικό κι αν είναι, αντιμετωπίζεται ως ***παλιό άχρηστο χαρτί***. Στην περιφέρεια, η μοίρα αυτών των

τεκμηρίων μέχρι σχετικά πρόσφατα (μέχρι να αρχίσει η λειτουργία των νομαρχιακών υπηρεσιών των Γενικών Αρχείων του Κράτους, που έδωσε τη δυνατότητα πιο άμεσου και ουσιαστικού ελέγχου της κατάστασης) ήταν η ποθητοποίηση ή το στοίβαγμα τους σε υγρά υπόγεια.

Καθημερινές ιστορίες αρχειακής τρέλας

- **Όσον αφορά το μέρος εκείνο των δημόσιων αρχείων που έχει εισαχθεί στις υπηρεσίες των Γενικών Αρχείων του Κράτους, η πρόσβαση δεν παρουσιάζει προβλήματα, δεδομένου ότι υπάρχουν τα σχετικά ευρητήρια και γνώση του υλικού από τους αρχειονόμους, στοιχεία που κάνουν δυνατή τη διαχείριση της πληροφορίας.**
- Η ενασχόληση με την τοπική ιστορία στη βάση της επεξεργασίας αρχειακού υλικού, εκτός του ότι θα βοηθήσει να αποκτήσουν οι σχετικές εργασίες επιστημονικότερο χαρακτήρα, θα συμβάλει, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, και στη βελτίωση της κατάστασης, όσον αφορά την οργάνωση των αρχείων που φυλάσσονται στους χώρους παραγωγής τους, καθώς, λίγο-λίγο, θα κάνει τους ανθρώπους της διοίκησης να δουν με άλλο μάτι τα αρχεία τους, ν' ανακαλύψουν τον ξεχασμένο θησαυρό στις σκονισμένες ντουλάπες και τα υγρά υπόγεια.

Β. Η σημασία και η επεξεργασία του υλικού των διοικητικών αρχείων: ένα παράδειγμα

Ακριβώς λόγω της μεγάλης ποικιλίας των διοικητικών αρχείων, είναι αδύνατο να αναφερθούμε εδώ, και μάλιστα αναλυτικά, στο περιεχόμενο όλων αυτών των αρχείων. Άλλωστε, στόχος αυτού του βιβλίου είναι να αναδείξει ζητήματα, να δώσει βασικές κατευθύνσεις και ερεθίσματα. Καθώς η περίπτωση των διοικητικών αρχείων είναι η

περίπτωση εκείνων ακριβώς των αρχείων που οι περισσότεροι πιστεύουν ότι έχουν διοικητική και μόνο χρησιμότητα, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε μέσα από παραδείγματα ότι ένα διοικητικό αρχείο έχει πολλά να προσφέρει στον ιστορικό.

g Για ιδιαίτερα ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, για την προσέγγιση των οποίων είναι χρήσιμα πολλά από τα στοιχεία που θα αναφέρουμε στη συνέχεια, βλ.

Κεφάλαιο 17.

Θέλοντας ταυτόχρονα να σταθούμε σε θέματα, όπως αυτά της *οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας*, που οι μη επαγγελματίες ιστορικοί μπορεί να θεωρούν ότι δεν ανήκουν στο χώρο της ιστορικής έρευνας, χρησιμοποιούμε ως παράδειγμα ένα μέρος του υλικού των αρχείων **Διευθύνσεων Επιθεώρησης Εργασίας και Τελωνείων**. Σημειώνουμε ότι προτιμήσαμε τα παραδείγματά μας να αναφέρονται σε *σύγχρονο* αρχειακό υλικό για δυο λόγους:

- Όπως έχουμε αναφέρει ήδη, η υποτίμηση των σύγχρονων αρχείων έχει οδηγήσει και οδηγεί στην καταστροφή σημαντικού υλικού που στο μέλλον, αλλά και σήμερα ακόμη, μπορεί να είναι πολύ χρήσιμο στην ιστορία.
- Η αξιοποίηση αυτών των αρχείων μπορεί να δώσει τεκμηριωμένες απαντήσεις σε σημαντικά σημερινά προβλήματα. Σε ό,τι αφορά το σχολείο, το υλικό αυτό μπορεί κάλλιστα να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Σημείωση:

Η δυνατότητα πρόσβασης στο υλικό ρυθμίζεται από τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας (βλ. **Παράρτημα 5**).

ΑΡΧΕΙΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΝ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι **στατιστικοί πίνακες** από τους οποίους θα ξεκινήσουμε μας δίνουν πληροφορίες για πολλά ζητήματα. Η επεξεργασία τους δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αρκεί να έχουμε καθορίσει το θέμα μας και να γνωρίζουμε τις ιδιαίτερες παραμέτρους του προβλήματος που μελετάμε.

‘ **Μηνιαίοι πίνακες υπηρεσιακής δραστηριότητας**

Στους πίνακες αυτούς βρίσκουμε στοιχεία, κατά *κλάδο οικονομικής δραστηριότητας* για ζητήματα όπως:

- T Μηνύσεις που υποβλήθηκαν για παραβάσεις: αριθμός μηνύσεων, είδος παράβασης (βλ. και παρακάτω, πίνακες υποβληθεισών μηνύσεων), αριθμός.
- T Πίνακες ωρών και εβδομάδα ανάπαυσης: αριθμός πινάκων, αριθμός αναγραφόμενου προσωπικού.
- T Εργατικές διαφορές: αντικείμενο (καταγγελίες σύμβασης εργασίας, καθυστέρηση δεδουλευμένων κλπ.), αποτέλεσμα (επιλυθείσες, παραπεμφθείσες στα δικαστήρια, ματαιωθείσες - αριθμός προσφυγόντων - χρηματικά ποσά που καταβλήθηκαν).
- T Άδειες εργασίας.
 - R Προσθέτων ωρών: αριθμός αδειών, σύνολο προσθέτων ωρών, αριθμός απασχοληθέντων (κατά φύλο).
 - R Κυριακής: αριθμός αδειών, απασχοληθέντων.
 - R Νυκτερινής γυναικών: αριθμός αδειών, απασχοληθεισών.

‘ **Ετήσιοι πίνακες υποβληθεισών μηνύσεων**

Τα στοιχεία που μας δίνουν αυτοί οι πίνακες πρέπει να υποβληθούν σε κριτικό έλεγχο, γιατί δεν ανταποκρίνονται απαραίτητα στην πραγματικότητα, δεδομένου ότι δεν καταγγέλλονται ή δε διαπιστώνονται πάντα *όλες* οι παραβάσεις. Ας δούμε όμως ποια είναι μερικά απ’ αυτά τα στοιχεία:

- T Ονοματεπώνυμο ιδιοκτήτη ή επωνυμία επιχείρησης.
- T Είδος επιχείρησης.
- T Είδος παραβάσεων (χρονικά όρια εργασίας, Κυριακή και εβδομαδιαία ανάπαυση, νυκτερινή εργασία γυναικών, νυκτερινή εργασία ενηλίκων, απασχόληση ανηλίκων την ημέρα, απασχόληση αθλοδαπών κλπ.).
- T Αποτέλεσμα (απαληλακτικές, καταδικαστικές αποφάσεις, εκκρεμείς υποθέσεις).
- T Ποινή: χρηματική (ποσό), φυλάκιση (μέρες).

‘ **Μηνιαίοι πίνακες εργατικών ατυχημάτων**

Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στους πίνακες *κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας* (και που μπορούμε να επεξεργαστούμε σε συνδυασμό με το υλικό των φακέλων των **αναγγελιών ατυχημάτων και εκθέσεων αυτοψίας**) είναι τα εξής:

- T Αριθμός ατυχημάτων
- T Αριθμός πληγέντων (κατά φύλο)
- T Αποτέλεσμα (πρόσκαιρη ανικανότητα, διαρκής ανικανότητα, θανατηφόρα)
- T Αιτία ατυχημάτων (έλλειψη μέτρων ασφαλείας, άστοχη ενέργεια εργαζόμενου, τυχαίο γεγονός κλπ.)

‘ **Αναγγελίες ατυχημάτων**

Τα σχετικά στοιχεία βρίσκονται στους φακέλους αναγγελιών ατυχημάτων (ΙΚΑ) και εκθέσεων αυτοψίας των αρχείων των Διευθύνσεων Επιθεώρησης Εργασίας. Τα βασικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στις αναγγελίες ατυχημάτων (ΙΚΑ) είναι τα ακόλουθα:

- T Στοιχεία ασφαλισμένου:
 - R ονοματεπώνυμο - πατρώνυμο
 - R επάγγελμα (προσδιορίζεται αναλυτικά και με ακρίβεια το είδος της εργασίας ή της υπηρεσίας που παρέχει στην επιχείρηση)
 - R Οικογενειακή κατάσταση
 - R Μισθός ή ημερομίσθιο
 - T Στοιχεία επιχείρησης
 - R Επωνυμία
 - R Αριθμός απασχολούμενων
 - R Διεύθυνση
 - T Στοιχεία σχετικά με το ατύχημα
 - R Τόπος ατυχήματος (π.χ. ελασματοουργείο)
 - R Ημερομηνία - ώρα - ημέρα εβδομάδας
 - R Λεπτομερής περιγραφή του πώς συνέβη το ατύχημα
 - R Παρόντες (μάρτυρες)
 - R Αιτία ατυχήματος (π.χ. ανώτερα βία, έλλειψη προφυλακτικών μέτρων, απροσεξία μισθωτού, άγνοια κινδύνου, κόπωση, ευθύνη συναδέλφων ή εργοδότη κλπ.)
- " Τα παραπάνω στοιχεία είναι απαραίτητα να υποβληθούν σε κριτικό έλεγχο.
- R Μέρος του σώματος που τραυματίστηκε
 - R Ημέρα και ώρα διακοπής εργασίας

‘ **Άδειες εργασίας αλλοδαπών**

Οι σχετικοί φακέλοι περιέχουν αιτήσεις επιχειρήσεων για μετάκληση αλλοδαπών, καθώς και τα σχετικά δικαιολογητικά και αποφάσεις. Το υλικό των φακέλων αυτών, πηλαί στο αρχειακό υλικό των ίδιων των επιχειρήσεων, είναι χρήσιμο για τη μελέτη των ζητημάτων του τεχνολογικού εξοπλισμού και της τεχνολογικής εξάρτησης. Σημειώνουμε μερικά από τα στοιχεία που βρίσκουμε στους φακέλους:

T Στοιχεία επιχείρησης

R Ονοματεπώνυμο εργοδότη ή επωνυμία επιχείρησης

R Είδος εργασιών

R Διεύθυνση

T Στοιχεία αλλοδαπού

R Ονοματεπώνυμο κλπ.

R Υπηκοότητα

R Ειδικότητα

R Διάρκεια απασχόλησης στην Ελλάδα

T Αιτία μετάκλησης, είδος εργασίας στην οποία θα απασχοληθεί ο αλλοδαπός (π.χ. "...ίνα ούτος απασχοληθή εις την ημετέραν επιχείρησιν, διά την συναρμολότησιν των Αυτομάτων Ζυγών Μ. Φαρίνας και Μ. Τσιμέντου των εγκαταστάσεων της νέας... μονάδος παραγωγής τσιμέντου, προμηθευθέντων εκ του γερμανικού οίκου...")

T Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρεται και το ημερομίσθιο

ΑΡΧΕΙΑ ΤΕΛΩΝΕΙΩΝ

Από τα αρχεία των Τελωνείων επιλέξαμε ως παράδειγμα τους φακέλους **μειωμένου δασμού** που περιλαμβάνουν και **εκθέσεις δυναμικότητας** εργοστασίων. Το υλικό αυτό, βέβαια, πρέπει να υποβάλληται σε κριτικό έλεγχο, δεδομένων των προβλημάτων υπερτιμολογήσεων κλπ. Σημειώνουμε βασικά ζητήματα που βρίσκουμε σ' αυτούς τους φακέλους:

T Συγκροτήματα παραγωγής

T Παραγωγικότητα (κατά συγκρότημα, τόνοι ανά 24ωρο, ετήσια παραγωγή)

T Υπομνήματα επιχειρήσεων με στοιχεία για:

R Παραγόμενα προϊόντα

R Συγκροτήματα παραγωγής

R Παραγωγική διαδικασία

R Απόδοση συγκροτημάτων παραγωγής

R Συνολική παραγωγικότητα

R Ποσότητα αιτουμένου προϊόντος

T Διάγραμμα ροής παραγωγικής διαδικασίας

T Καταστάσεις παραληφθέντων ειδών (ανά είδος - χρονολογικά)

R Παραδίδουσα εταιρία, χρόνος παράδοσης, είδος, ποσότητα

T Τιμολόγια (εισαγωγή υλών)

T Καταστάσεις παραστατικών και ποσοτήτων (κατά προϊόν) που έχει παραλάβει με μειωμένο δασμό η συγκεκριμένη επιχείρηση

R Αριθμός διασάφησης, τελωνείο εισαγωγής, είδος, ποσότητες (εισαχθείσες, διατεθείσες, υπόλοιπο), ποσότητες για τις οποίες πρέπει να καταβληθεί η διαφορά των δασμών

- T Εκθέσεις ελέγχου: λογαριασμοί ελέγχου κίνησης, αποτελέσματα ελέγχου
 - R Χρέωση: υπόλοιπο μεταφερόμενο στη νέα διαχείριση (προϊόν, ποσότητα), παραλλαγή με καταβολή μειωμένου δασμού (διασάφηση, τελωνείο εισαγωγής, ποσότητα), προμήθεια από την ελεύθερη αγορά (εταιρία, ποσότητα), παραλλαγή με προσωρινή ατέλεια, σύνολο χρέωσης
 - R Πίστωση: παραγωγή προϊόντων (προϊόν // ποσότητα, υπόλοιπο μεταφερόμενο στη νέα διαχειριστική περίοδο)
 - R Διαφορά μεταξύ χρέωσης και πίστωσης
- T Συγκεντρωτικές καταστάσεις επιχειρήσεων που παραλαμβάνουν προϊόντα με μειωμένο δασμό και ελέγχονται από το συγκεκριμένο τελωνείο
 - R Επιχείρηση
 - R Χρονικό διάστημα
 - R Ποσότητα

Τα όσα αναφέραμε παραπάνω αποτελούν *ελάχιστο δείγμα* του πλούτου των πληροφοριών που μας παρέχουν τα διοικητικά αρχεία για *ποικίλες πλευρές των δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας*. Όσο περισσότερο ερχόμαστε σ' επαφή με τα αρχεία αυτά κι όσο καλύτερα γνωρίζουμε το περιεχόμενό τους, τόσο μεγαλύτερο ενδιαφέρον θα βρίσκουμε σ' αυτά και τόσο περισσότερο, μέσω αυτού του ενδιαφέροντός μας, θα συντελούμε στη διάσωση μοναδικών και αναντικατάστατων μαρτυριών που θα τροφοδοτήσουν την ιστοριογραφία του μέλλοντος.

9. Σχολικά αρχεία

α. Το αρχείο της σχολικής μονάδας

Το αρχείο μιας δημόσιας υπηρεσίας - επομένως και κάθε σχολείου - προκύπτει από τη συνολική λειτουργία της. Το είδος και οι κατηγορίες των εγγράφων και των βιβλίων που τηρούνται μεταβάλλονται ανάλογα με τις ανάγκες της υπηρεσίας, τις λειτουργίες που επιτελεί και τους σκοπούς που εξυπηρετεί. Επομένως δεν τηρούνται τα ίδια βιβλία ούτε συντάσσονται τα ίδια έγγραφα σε κάθε σχολείο όλες τις χρονικές περιόδους.

Γενικά μιλώντας το αρχείο ενός σχολείου περιλαμβάνει:

- T υπηρεσιακά έγγραφα που ταξινομούνται σε αντίστοιχους φακέλους,
- T υπηρεσιακά βιβλία, που προβλέπονται από τη σχετική νομοθεσία.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε μόνο στην κατηγορία των υπηρεσιακών βιβλίων, διότι:

- αυτά κυρίως μας προσφέρουν πληροφορίες και στοιχεία που αφορούν το μαθητικό πληθυσμό,
- υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν διασωθεί,
- καλύπτουν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα της λειτουργίας του σχολείου,
- είναι πιο εύχρηστα από τους φακέλους εγγράφων.

Τα βιβλία του αρχείου

Ανάλογα με τις χρονολογίες που καλύπτει το υλικό, ένα σχολικό αρχείο μπορεί να περιλαμβάνει:

- T Ευρετήρια μαθητών
- T Μαθητολογία - Μητρώα μαθητών
- T Βιβλία ελέγχου (γενικού και ειδικού) επίδοσης μαθητών
- T Παιδαγωγικών συνεδριών
- T Βιβλία εξετάσεων (εισαγωγικών, προαγωγικών, απολυτηρίων, επαναληπτικών, κατατακτηρίων)
- T Βιβλία πράξεων: Συλλόγου και Διευθυντή
- T Βιβλία σχολικής βιβλιοθήκης
- T Βιβλία ποιών των μαθητών
- T Βιβλία παρουσίας και υλικού
- T Πρωτόκολλα αλληλογραφίας

- T Ημερολόγια λειτουργίας
- T Βιβλία πιστοποιητικών σπουδής
- T Βιβλία σχολικής εφορείας
- T Μισθολογικά βιβλία προσωπικού
 - z Ο παραπάνω κατάλογος αναφέρει κατηγορίες βιβλίων που τηρήθηκαν ή/και τηρούνται από τα Σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα μέχρι σήμερα.

Β. Από τις πηγές στα θέματα

Στη συνέχεια δίνουμε σε γενικές γραμμές παραδείγματα προσέγγισης και χρησιμοποίησης ορισμένων πηγών από το αρχείο του σχολείου.

Ας δούμε τι πληροφορίες περιέχει ένα υπηρεσιακό βιβλίο ενός σχολικού αρχείου (στο παράδειγμά μας το βιβλίο **Γενικού Ελέγχου Αποτελεσμάτων Ενιαυσίων Εξετάσεων**) και με ποιον τρόπο μπορούμε να το μελετήσουμε και να αντλήσουμε πληροφορίες για τη λειτουργία του συγκεκριμένου σχολείου.

Διαβάζοντας το βιβλίο Γενικού Ελέγχου Αποτελεσμάτων Ενιαυσίων Εξετάσεων βλέπουμε ότι οι μαθητές καταγράφονται ανάλογα με την τάξη στην οποία φοιτούν. Τα στοιχεία που αφορούν τον κάθε μαθητή του σχολείου παρουσιάζονται στην ίδια γραμμή, η οποία είναι χωρισμένη σε στήλες.

- ' Στήλη 1: αύξων αριθμός καταχώρισης του μαθητή στο βιβλίο,
- ' Στήλη 2: αναγράφεται ο αριθμός με τον οποίο είναι εγγεγραμμένος ο μαθητής στο μαθητολόγιο του σχολείου,
- ' Στήλη 3: αναφέρεται το ονοματεπώνυμό του,
- ' Στήλη 4: το πατρώνυμο,
- ' Στήλη 5: η ηλικία του,
- ' Στήλη 6: η διαγωγή του,
- ' Στήλη 7: το επάγγελμα των γονέων του,
- ' Στήλη 8: η καταγωγή του,
- ' Στήλη 9: ο αριθμός του Μητρώου του στο Δήμο ή την Κοινότητα που είναι εγγεγραμμένος,
- ' Στήλη 10: ο μέσος όρος της επίδοσής του σε κάθε μάθημα,
- ' Στήλη 11: το ετήσιο αποτέλεσμα της επίδοσής του, αν προάγεται, παραπέμπεται ή απορρίπτεται.

Σε ένα πρώτο (περιγραφικό) στάδιο από την ανάγνωση του πίνακα μπορούμε να καταγράψουμε τα ακόλουθα:

- T τον αριθμό των μαθητών της τάξης, συνολικά και κατά φύλο, αν πρόκειται για μικτό σχολείο,
- T το μέσο όρο ηλικίας των μαθητών της τάξης,
- T τα ποσοστά των μαθητών που έχουν υποστεί μείωση διαγωγής,
- T τα επαγγέλματα των γονέων,
- T τους τόπους καταγωγής (Δήμους & Κοινότητες) των μαθητών,

- Τ το μέσο όρο κατά κατηγορία επίδοσης (μέτρια, καλά, πολύ καλά, άριστα),
Ζ καλύτερα είναι αυτή η κατάταξη να γίνει σύμφωνα με τα κριτήρια και την ορολογία της εποχής
- Τ το ποσοστό των προαγόμενων, παραπεμπόμενων και απορριπτόμενων.

ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ

‘ Επάγγελμα γονέων και σχολική επιτυχία

Μπορούμε να συσχετίσουμε ορισμένες στήλες μεταξύ τους και να φωτίσουμε περισσότερο την κατάσταση της επίδοσης και της προόδου των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης που εξετάζουμε.

Ο Παράδειγμα:

Ζ Συσχετίζουμε τη στήλη **7**: επάγγελμα γονέων με τη στήλη **11**: ετήσιο αποτέλεσμα της επίδοσης του μαθητή.

Μ' αυτή τη συσχέτιση μπορούμε να δούμε αν και σε ποιο βαθμό το επάγγελμα των γονέων επηρεάζει την επίδοση των μαθητών, όπως υποστηρίζουν πολλοί ειδικοί που ασχολούνται με εκπαιδευτικά θέματα και προβλήματα.

Για να κατανοήσουμε περισσότερο την επιτυχία ή αποτυχία των μαθητών μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας και τη στήλη 10 με το μέσο όρο της βαθμολογίας κάθε μαθητή σε κάθε ξεχωριστό μάθημα.

Εργαζόμαστε χρησιμοποιώντας τον παρακάτω πίνακα:

α/α	Επάγγελμα γονέων	Ετήσιο αποτέλεσμα	Μ.Ο. μαθημάτων

Αφού συμπληρώσουμε αυτόν τον πίνακα, μπορούμε να απαντήσουμε θετικά ή αρνητικά στο ερώτημά μας αν η επαγγελματική κατάσταση του γονιού επηρεάζει τη σχολική πορεία του μαθητή.

Όταν εξετάζουμε μια σχολική τάξη για μια και μόνη χρονιά δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε σίγουρα συμπεράσματα για τη σχέση επαγγέλματος γονέων και επίδοσης του μαθητή. Γι' αυτό είναι πιο σωστό να δούμε την εξέλιξη αυτής της τάξης καθόλη της διάρκεια της σχολικής της πορείας.

Εξετάζοντας μια τάξη για μια χρονιά έχουμε μια σχετικά στατική εικόνα, ενώ ερευνώντας την πορεία αυτής της τάξης μπορούμε να πούμε ότι αποκτούμε πληρέστερη ενημέρωση για την εξέλιξη της.

Είναι ανάγκη λοιπόν κάθε τάξη που ερευνάμε να την παρακολουθήσουμε σε όλη της την σχολική πορεία μέχρι το απολυτήριο. Μ' αυτόν τον τρόπο θα καταλήξουμε σε ασφαλέστερα συμπεράσματα για τη σχέση μεταξύ επαγγέλματος γονέων και σχολικής επιτυχίας ή αποτυχίας των μαθητών.

Ξεκινώντας λοιπόν από την αρχική σχολική χρονιά μιας τάξης (Πρώτη Γυμνασίου) χρησιμοποιούμε ανάλογο πίνακα για κάθε σχολικό έτος αυτής της τάξης. Μ' αυτόν τον

τρόπο θα σχηματίσουμε έναν πίνακα για κάθε σχολική χρονιά.

Συγκρίνοντας όλους τους σχετικούς πίνακες, που ουσιαστικά αποτελούν τους κρίκους μιας αλυσίδας, μπορούμε να δούμε:

- ζ πόσοι μαθητές ανάλογα με το επάγγελμα του πατέρα τους φτάνουν στο απολυτήριο,
- ζ πόσοι εγκαταλείπουν το σχολείο και σε ποια τάξη,
- ζ πόσοι καθυστερούν, μένοντας στάσιμοι για μια χρονιά κλπ.

Στο τέλος αυτής της ανάλυσης μπορούμε να καταλήξουμε ποιας κοινωνικής προέλευσης παιδιά τα καταφέρνουν καλύτερα στο σχολείο και ποιας αποτυχαίνουν περισσότερο κλπ.

‘ **Επάγγελμα γονέων, ηλικία μαθητή και σχολική επιτυχία**

Η ηλικία των μαθητών είναι σημαντικό στοιχείο που μπορεί να μας δείξει την ηλικία εισόδου του μαθητή στο σχολείο, αλλά και την τυχόν χρονική καθυστέρηση στην παραπέρα σχολική πορεία κάποιου μαθητή. Τα κείμενα των σχετικών νόμων προβλέπουν μια συγκεκριμένη ηλικία μετά από την οποία οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να φοιτήσουν σε κάποιο τύπο σχολείου. Τα βιβλία Γενικού Ελέγχου, όπως και άλλα βιβλία του αρχείου της σχολικής μονάδας, αναγράφουν την ηλικία των μαθητών.

Για μια τάξη ενός σχολείου Μέσης Εκπαίδευσης, για παράδειγμα, μπορούμε να παρουσιάσουμε την ηλικιακή κατάσταση και σύνθεση των μαθητών καθόλη τη διάρκεια των Γυμνασιακών - Λυκειακών σπουδών τους και να τη συνεξετάσουμε με το επάγγελμα του πατέρα.

Σε τι μπορεί να μας χρησιμεύσει αυτό;

- ζ Καταρχήν να διαπιστώσουμε την ομαλή ή καθυστερημένη εγγραφή στο σχολείο. Στη συνέχεια, να δούμε τα κοινωνικά χαρακτηριστικά (στην περίπτωσή μας το επάγγελμα του πατέρα) των μαθητών που καθυστερούν στις σπουδές τους, συσχετίζοντας έτσι ομαλή ή καθυστερημένη εγγραφή και πορεία στο σχολείο με το επάγγελμα του πατέρα.

‘ **Διδασκόμενα μαθήματα και σχολική επιτυχία**

Ο Γενικός Έλεγχος καταγράφει την επίδοση του μαθητή σε κάθε ξεχωριστό μάθημα. Μ' αυτόν τον τρόπο μας παρουσιάζει τα μαθήματα που διδάσκονταν σε κάθε τάξη κάθε σχολική χρονιά.

Είναι ενδιαφέρον να εντοπίσουμε τα "μαθήματα - σκοπέλους" που πάνω τους σκόνταφταν οι μαθητές.

Χρησιμοποιούμε τον παρακάτω πίνακα :

α/α απορ. μαθητή	επάγγελμα γονέων	φύλο	1ο μάθημα	2ο μάθημα	3ο μάθημα	4ο μάθημα	5ο μάθημα	6ο μάθημα

Ο πίνακας αυτός μας δείχνει σε πόσα και ποια μαθήματα "κόπηκε" κάθε μαθητής που έμεινε στάσιμος.

Από τον ίδιο πίνακα μπορούμε να δούμε σε ποια μαθήματα έμεναν κυρίως οι μαθητές. Ποια ήταν δηλαδή αυτά που "έκοβαν" και ποια απλά έπαιζαν το ρόλο του μπαλάντέρ, συμπλήρωναν και επιβεβαίωναν δηλαδή την αποτυχία.

Στον πίνακα αυτό προβλέψαμε στήλες για το επάγγελμα του πατέρα και το φύλο του μαθητή, ώστε να δούμε αν η σχολική αποτυχία μπορεί να ερευνηθεί ως προς την κοινωνική προέλευση και το φύλο του μαθητή.

Άλλες όψεις της λειτουργίας του σχολείου και των αποτελεσμάτων της

‘ Περιεχόμενο και προσφορά σχολικών γνώσεων

Επίσης ξεκινώντας από το Βιβλίο Γενικού Ελέγχου μιας σχολικής χρονιάς και χρησιμοποιώντας παράλληλα:

- ζ τα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα της ίδιας σχολικής χρονιάς,
- ζ τα βιβλία διδασκόμενης ύλης και
- ζ τα αντίστοιχα σχολικά εγχειρίδια

μπορούμε να εξετάσουμε το περιεχόμενο των μαθημάτων και το χαρακτήρα των σχολικών γνώσεων αυτής της σχολικής χρονιάς, αλλά και ευρύτερων χρονικών ενοτήτων.

Πρόκειται για ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα. Βέβαια, όπως είναι γνωστό, το περιεχόμενο και η διαδικασία προσφοράς των σχολικών γνώσεων (πού, πότε, πώς και σε ποιους θα διδαχθεί τι;) καθορίζονται από το Υπουργείο Παιδείας και τις αρμόδιες κεντρικές υπηρεσίες του και δεν έχουν τοπικό χαρακτήρα.

Αυτό που σχετίζεται με την ιστορία του συγκεκριμένου σχολείου είναι: ποια μαθήματα δε διδάσκονταν και γιατί, π.χ. από έλλειψη διδακτικού προσωπικού, κενές θέσεις, καθυστερημένη τοποθέτηση των εκπαιδευτικών κλπ. Επομένως θα χρειαστεί να καταφύγουμε στο βιβλίο πράξεων του συλλόγου και στους σχετικούς με την κίνηση του προσωπικού του σχολείου φακέλους (διορισμών, μεταθέσεων, αποσπάσεων κλπ.).

Επίσης μπορούμε να ερευνήσουμε κατά πόσο καλύπτονταν η διδακτέα ύλη.

‘ Διαγωγή

Από το Γενικό Έλεγχο (στήλη 6) μπορούμε να δούμε τη διαγωγή των μαθητών και να διαπιστώσουμε αν και πόσων μαθητών μειώθηκε η διαγωγή. Στη συνέχεια, τα στοιχεία αυτά μπορούν να συσχετιστούν με τις επιδόσεις των τιμωρηθέντων μαθητών και την επαγγελματική κατάσταση των γονέων.

Στο θέμα της διαγωγής πολύτιμες πληροφορίες μπορούν να μας δώσουν τα βιβλία πράξεων του συλλόγου των καθηγητών του σχολείου και τα βιβλία ποινών: ποιες πράξεις τιμωρούνταν, ποια ήταν τα είδη των ποινών, πώς αιτιολογούνταν σε κάθε περίπτωση η επιβολή τους κλπ.

‘ Τέλη για τη φοίτηση των μαθητών

Ανάλογα με τη χρονική περίοδο, σ' ένα σχολικό αρχείο μπορεί να βρούμε μαθητολογία, όπου μεταξύ των άλλων στοιχείων σημειώνονται και τα τέλη που πλήρωναν οι γονείς και κηδεμόνες για τη φοίτηση των παιδιών τους, πριν ακόμα

καθιερωθεί η Δωρεάν Παιδεία.

Από αυτά τα βιβλία μπορούμε να μάθουμε:

- ζ το ποσό που πλήρωνε κάθε γονιός,
- ζ τον τρόπο πληρωμής (εφάπαξ, κατά τρίμηνο κλπ.),
- ζ τις ειδικές (έκτακτες) περιπτώσεις που κατέβαλλε φόρους ο γονιός (π.χ. όταν ο μαθητής έδινε επαναληπτικές εξετάσεις, επειδή είχε μείνει μετεξεταστέος κ.ά.),
- ζ τις περιπτώσεις που ο γονιός ή κηδεμόνας απαλλοττούσαν των φόρων ή τους κατέβαλλε μειωμένους.

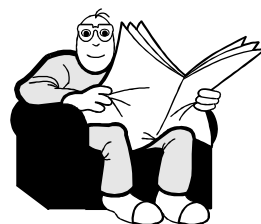
Προσπαθήσαμε να δώσουμε ιδέες και ερεθίσματα με την προσέγγιση και χρήση των πηγών του σχολικού αρχείου, τη συλλογή και αξιοποίηση των δεδομένων για την πραγματοποίηση εργασιών σχετικά με την Ιστορία του Σχολείου. Πρόκειται για μια πρώτη προσέγγιση του υλικού, που υπαγορεύθηκε από τις ιδιαίτερες συνθήκες της σχολικής ερευνητικής πρακτικής, που προσπαθεί να παρουσιάσει και να καθιερώσει η τοπική ιστορία.

10. Ο τοπικός τύπος ως ιστορική πηγή

Όταν ανοίγουμε μια σύγχρονη τοπική εφημερίδα, είναι ίσως δύσκολο να φανταστούμε πώς θα μπορούσε κάποιος να γράψει ιστορία χρησιμοποιώντας την ως πηγή. Θα 'πλεγε κανείς ότι οι περισσότερες από τις ειδήσεις της δεν αξίζει να κινήσουν το ενδιαφέρον ενός ιστορικού. Και τούτο γιατί αναφέρονται σε περιορισμένου ενδιαφέροντος τοπικά ζητήματα ή εκδηλώσεις, που δεν καθορίζουν τις ιστορικές εξελίξεις. Ωστόσο σ' αυτό κυρίως, που μοιάζει ίσως ασήμαντο, οφείλει την αξία του ο τύπος ως ιστορική πηγή.

Δεν αποτελεί βέβαια είδηση ότι η σύγχρονη ιστοριογραφία δεν αδιαφορεί γι' αυτό που κάποτε θεωρείτο ασήμαντο: για τις πράξεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ανώνυμου ανθρώπου, του αγνοημένου από την παραδοσιακή ιστοριογραφία. Και αυτό ακριβώς το ενδιαφέρον του σύγχρονου ανθρώπου δικαιολογεί τη γοητεία της παλιάς εφημερίδας. Αν η σύγχρονη εφημερίδα δεν ασκεί την ίδια γοητεία, είναι που για τους περισσότερους έχει άλλη αξία χρήσης στο παρόν κι όχι την αξία της ιστορικής πηγής.

Όταν ξεφυλλίζουμε μια παλιά τοπική εφημερίδα, έχουμε την εντύπωση ότι κρατάμε μια πολύτιμη πηγή, πλούσια σε μαρτυρίες του παρελθόντος, που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων της τοπικής κοινωνίας. Εκτός από την πολιτική ειδησεογραφία και αρθρογραφία (γενικού και τοπικού ενδιαφέροντος), βρίσκουμε πληροφορίες για διάφορα γεγονότα, για την καθημερινή ζωή, την πολιτιστική κίνηση, την οικονομία κλπ.

Ωστόσο δεν είναι εύκολο να χειριστούμε αυτή την πληθώρα πληροφοριών. Γι' αυτό, αφού κάνουμε μια κριτική αυτής της πηγής, θα επιχειρήσουμε να δείξουμε τι μπορούμε ν' αντλήσουμε από τον τύπο και πώς αυτή η πηγή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από εκείνον που ασχολείται με την τοπική ιστορία.

Κριτική προσέγγιση του τύπου

Πριν συνεχίσουμε, χρειάζεται να κάνουμε μια διευκρίνιση: όταν αναφερόμαστε στον τοπικό τύπο, εννοούμε κατά κύριο λόγο τις *εφημερίδες* τα περιοδικά που εκδίδονται στην περιφέρεια είναι λίγα και η έκδοσή τους έχει

συνήθως περιορισμένη χρονική διάρκεια.

Όπως και οποιαδήποτε άλλη πηγή, θα πρέπει ν' αντιμετωπίζουμε τον τύπο τηρώντας μια κριτική στάση. Πρώτα-πρώτα, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι από εποχή σε εποχή η νομοθεσία περί τύπου αλλάζει, όσον αφορά το ζήτημα της λογοκρισίας. Και άλλοι όροι όμως καθορίζουν το περιεχόμενο μιας εφημερίδας. Παρά την εντύπωση της αντικειμενικής μαρτυρίας που μας δίνει μια είδηση, δεν παύει να αποτελεί προϊόν επεξεργασίας και επιλογής του συντάκτη της. Ο δημοσιογράφος επιλέγει ανάμεσα στις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή του. Η επιλογή αυτή καθορίζεται επίσης από τα προσωπικά του κριτήρια, την πολιτική κατεύθυνση της εφημερίδας και αυτό που θεωρεί ότι είναι οι προτιμήσεις των αναγνωστών.

Η διάταξη των άρθρων στη σελίδα, η έκτασή τους, οι τίτλοι μας δίνουν μια ένδειξη για τον "τόνο" της εφημερίδας (πολιτική ή όχι, αριστερής ή δεξιάς κατεύθυνσης κλπ.), γι' αυτό που θεωρεί σημαντικό. Οι τοπικές εφημερίδες έχουν συνήθως πολύ συγκεκριμένη πολιτική γραμμή! τα άρθρα απευθύνονται σε μια καθορισμένη πελατεία, που περιμένει έναν τύπο ανάλυσης, άρθρων κλπ.

Αυτή η κοινωνικοπολιτική περιχαράκωση αντανακλά και στο *σύνολο* των πληροφοριών που δίνει μια εφημερίδα. Αυτό σημαίνει ότι εκείνος που επιθυμεί να γνωρίσει την ποικιλία των εκδηλώσεων μιας τοπικής κοινωνίας δε θα πρέπει να περιορισθεί σε μια και μόνο εφημερίδα.

Πώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον τύπο

Εκείνος που θα χρησιμοποιήσει τον τύπο ως ιστορική πηγή έχει τη δυνατότητα να μελετήσει ένα συγκεκριμένο **γεγονός**, π.χ. τον αντίκτυπο του ελληνοϊταλικού πολέμου του 1940 στην τοπική κοινωνία ή την απεργία των ανθρακωρύχων του Αλιβερίου το 1933.

Μια άλλη προσέγγιση είναι η μελέτη ενός **ευρύτερου θέματος**, π.χ. της πολιτιστικής κίνησης σε μια πόλη για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο καθορισμός στενότερων ή ευρύτερων χρονικών ορίων θα εξαρτηθεί από τις τομές που σημειώνονται (πολιτικές ή άλλες, που συνδέονται με το θέμα, σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο) και από τον όγκο των πληροφοριών που παρέχει ο τύπος. Παράλληλα θα πρέπει να υπολογισθεί η ενδεχόμενη ανάγκη προσφυγής σε άλλες πηγές (αρχαιολογικό υλικό και βιβλιογραφία), προκειμένου να διασταυρωθούν ή να συμπληρωθούν οι πληροφορίες του τύπου.

Ρ Για το μεγαλύτερο διάστημα του αιώνα μας πολύτιμη πηγή μπορούν ν' αποτελέσουν και οι *προφορικές μαρτυρίες*. Αυτές, εκτός από την αξία που έχουν ως ιστορική πηγή, είναι σημαντικές, γιατί βοηθούν τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι οι καθημερινοί άνθρωποι, οι "σιωπηλοί μάρτυρες", είναι και υποκείμενα της ιστορίας.

Αν και ο τύπος είναι μια από τις πιο προσιτές πηγές για μη ειδικούς, εξυπακούεται

ότι δεν αποτελεί βασική πηγή για το καθένα από το πλήθος των θεμάτων που περιλαμβάνει. Η δυνατότητα χρησιμοποίησής του ως πηγής παρουσιάζει διαβαθμίσεις για κάποια θέματα αποτελεί *βασική πηγή*, είτε λόγω της φύσης τους είτε λόγω απώλειας άλλων πηγών, ενώ για άλλα μπορεί ν' αποτελέσει *συμπληρωματική πηγή*. Όπως και να 'χει, ακόμη και οι πιο ασήμαντες πληροφορίες αποτελούν **τεκμήρια της καθημερινότητας περασμένων εποχών**.

Κατηγορίες δημοσιευμάτων

Τα δημοσιεύματα του τοπικού τύπου αναφέρονται σε ποικίλες εκδηλώσεις του δημόσιου και ιδιωτικού βίου στην τοπική κοινωνία. Η ποικιλία αυτή επαυξάνει από την παράλληλη έκδοση εντύπων διαφορετικού περιεχομένου. Εκτός από τις εφημερίδες που επιγράφονται ως πολιτικές ή πολιτικές και κοινωνικές (που αποτελούν και τη μεγαλύτερη κατηγορία των σχετικών εντύπων), εκδίδονται εφημερίδες λογοτεχνικές, γεωργικές, τοπικών συλλόγων κλπ.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στις *σατιρικές εφημερίδες*, αφού η πολιτική σάτιρα υπήρξε για μεγάλο διάστημα ένας από τους βασικούς τρόπους πολιτικού ελέγχου και έκφρασης της κοινής γνώμης.

Πριν επιχειρήσουμε μια ενδεικτική κατηγοριοποίηση των δημοσιευμάτων, είναι σκόπιμο να επιστημόνουμε ότι αυτό δε σημαίνει απαραίτητα και κατηγοριοποίηση των θεμάτων. *Το ίδιο δημοσίευμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή για τη μελέτη διαφορετικών θεμάτων, ανάλογα με το κάθε φορά ζητούμενο.*

Ο Έτσι, για παράδειγμα, ο συντάκτης ενός δημοσιεύματος (εφ. *Εύριπος*, φ. 2488, 5-11-1922) αναφέρεται σε προβλήματα ελλειπών ηλεκτροφωτισμού της Χαλκίδας και ιδιαίτερα των δρόμων της. Παράλληλα εκφράζει τις ανησυχίες του για τους κινδύνους που εγκυμονεί το πρόβλημα για τη δημόσια ασφάλεια "*εν μέσω τόσο συνωστισμού ξένων στοιχείων εις τον τόπον*" (εννοεί τους πρόσφυγες). Το δημοσίευμα αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο από το μελετητή που ερευνά την πορεία του εξηλεκτισμού της πόλης ή τις συνθήκες διαβίωσης στη Χαλκίδα του 1922, όσο και από εκείνον που ενδιαφέρεται να καταγράψει το πνεύμα με το οποίο υποδέχτηκε τους πρόσφυγες η τοπική κοινωνία (ένα μέρος της εν προκειμένω).

Ανάμεσα στις μόνιμες στήλες του πολιτικού τύπου είναι εκείνες που αναφέρονται στην **πολιτική επικαιρότητα**. Πρόκειται κυρίως για άρθρα με θέμα τις πολιτικές εξελίξεις στην πρωτεύουσα, τα οποία υπογράφουν συχνά πολιτευτές του τόπου.

Αμεσότερα συνδέονται με την τοπική ιστορία δημοσιεύματα που αφορούν τη δράση τοπικών πολιτικών παραγόντων και όσα αναφέρονται στα συμβαίνοντα στην περιοχή κατά τις συχνές εκλογικές αναμετρήσεις ή στον αντίκτυπο που έχουν στην περιφέρεια σοβαρές πολιτικές εξελίξεις. Στο περιθώριο των αναφορών αυτών καταγράφονται συχνά οι λαϊκές αντιδράσεις, π.χ. πανηγυρικοί πυροβολισμοί, αλλά και συγκρούσεις αντιπάλων ομάδων, ενδεικτικές του *πολιτικού κλίματος* και των *ηθών* της εποχής.

Ξεχωριστή ομάδα αποτελούν τα δημοσιεύματα που αφορούν *επισκέψεις σημειώντων πολιτικών προσώπων και μελών της βασιλικής οικογένειας*, όπου περιγράφεται η λαϊκή υποδοχή που τους επιφυλάσσεται. Τα δημοσιεύματα αυτά πρέπει

να υποβάλλονται σε ιδιαίτερο κριτικό έλεγχο, καθώς το περιεχόμενό τους καθορίζεται, εκτός από την πολιτική θέση του συντάκτη ή την πολιτική γραμμή της εφημερίδας, και από τους περιορισμούς που επιβάλλει η δεοντολογία κλπ.

Στα **δημόσια και δημοτικά έργα** αναφέρονται ειδήσεις και άρθρα με θέμα την ύδρευση, την ηλεκτροδότηση, την οδοποιία, τα λιμενικά έργα κλπ. Τα περισσότερα από τα θέματα αυτά είναι σκόπιμο να εξεταστούν στο πλαίσιο *ευρύτερων περιόδων*, ώστε να εκτιμηθεί ο ρυθμός των αλλαγών, και οι σχετικές πληροφορίες του τύπου να συνδυαστούν με τη μελέτη των αντίστοιχων αρχείων (δήμων ή κοινοτήτων, λιμενικών ταμείων κλπ.). Στην ίδια κατηγορία μπορούμε συχνά να εντάξουμε δημοσιεύματα που αναφέρονται -εκτός από τις ενέργειες- σε παραλείψεις των συμβουλίων των δήμων και κοινοτήτων, όπως και άλλων αρμοδίων, κατά περίπτωση, φορέων.

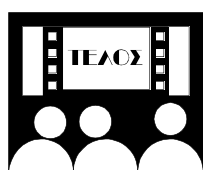
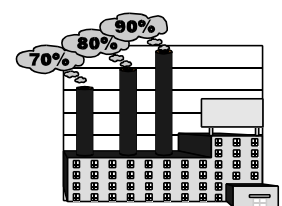
Δημοσιεύματα που αναφέρονται στην εμφάνιση επιδημιών (πανώλους, τύφου κλπ.) και στην αντιμετώπισή τους από τις αρχές παρουσιάζονται κατά περιόδους στον παλαιότερο τύπο. Χαρακτηριστικά για τα ζητήματα **Υγείας - Πρόνοιας**, αισθητοποιούν στο σημερινό αναγνώστη την απόσταση που έχει διανυθεί στους τομείς αυτούς από μια εποχή σχετικά πρόσφατη.

Χαρακτηριστικές όψεις της εποχής δίνουν επίσης οι αναφορές στα **μέσα συγκοινωνίας και επικοινωνίας** και στις **νέες τεχνικές** στην αγροτική οικονομία, τη βιομηχανία κλπ. Ο χρόνος της εισαγωγής και της επέκτασης των καινοτομιών μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε το *βαθμό του εκσυγχρονισμού* και την *ταχύτητα των αλλαγών*, καθώς και τον *τρόπο που τις υποδέχεται η τοπική κοινωνία*.

Κι εδώ οι *προφορικές μαρτυρίες* μπορούν να συνδράμουν στην προσπάθειά μας ν' ανασυνθέσουμε εικόνες της καθημερινής ζωής, καθώς συμπληρώνουν στοιχεία που αγνοούμε ή η σημασία τους διαφεύγει της προσοχής μας, ενώ ταυτόχρονα αποκαλύπτουν τη νοοτροπία του ανθρώπου της εποχής.

Μια ιδέα για την **οικονομική ζωή** μας δίνουν δημοσιεύματα που αναφέρονται σε ζητήματα όπως η ίδρυση και λειτουργία εργοστασίων και βιοτεχνιών, εκθέσεις τοπικών προϊόντων, εμποροπανηγύρεις κλπ. Όμως οι πληροφορίες που μας δίνουν είναι αποσπασματικές και η ευρύτητα του θέματος δεν επιτρέπει την ικανοποιητική προσέγγισή του μόνο μέσω του τύπου. Ενδιαφέρον μπορεί να παρουσιάσουν οι *διαφημιστικές καταχωρίσεις*, για τις οποίες ο τύπος αποτελεί μια από τις κύριες πηγές.

Ο τύπος αποτελεί επίσης σημαντική πηγή για τον **τουρισμό**, ιδιαίτερα για περιοχές με μεγάλη τουριστική ανάπτυξη.

Πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι ανακοινώσεις, οι κριτικές και οι διαφημιστικές καταχωρίσεις για πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (θεατρικές παραστάσεις, κινηματογραφικές προβολές, ποικίλα θεάματα, συναυλίες, διαλέξεις κλπ.). Εδώ βρίσκουμε επίσης ειδήσεις για την ίδρυση και τη δραστηριότητα δημοτικών

βιβλιοθηκών, πολιτιστικών ομάδων κλπ.

Ειδική κατηγορία δημοσιευμάτων αποτελούν άρθρα και λογοτεχνικά κείμενα πνευματικών ανθρώπων του τόπου, καθώς και κριτικές για έργα τους.

Οι αναφορές στις **γιορτές**, στη φύση τους (θρησκευτικές, εθνικές, καρναβάλι κλπ.) και στον τρόπο που γίνονται μας μεταφέρουν πιο άμεσα τον παλμό της εποχής. Εκτός από τους καταλόγους των επισήμων που μας δίνουν, μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε ορισμένα ήθη και έθιμα και, κυρίως, τον τύπο της διασκέδασης.

Σε αντίθεση με τις σύγχρονες εφημερίδες, στον παλαιότερο τύπο οι ειδήσεις για τον **αθλητισμό** είναι λιγότερες και ένα μεγάλο μέρος τους αφορά αγώνες στίβου και σχολικές αθλητικές εκδηλώσεις. Από τα μέσα της δεκαετίας του '20 και μετά πληθαίνουν οι αναφορές στο ποδόσφαιρο.

Θέματα που αφορούν την **εκπαίδευση** εμφανίζονται συχνά στον τοπικό τύπο. Γίνονται αναφορές σε μαθητικές εκδηλώσεις, στην έναρξη και τη λήξη του σχολικού έτους, στα αποτελέσματα των προαγωγικών εξετάσεων. Συναντούμε επίσης άρθρα για εκπαιδευτικά ζητήματα, όπως για τη γλώσσα, τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης (κλασική - επαγγελματική), το κτιριακό πρόβλημα κλπ.

Ο Παρά τη συχνότητα των αναφορών, θα πρέπει να τονίσουμε και εδώ ότι για ορισμένα από τα ζητήματα που αφορούν την εκπαίδευση ο τύπος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως συμπληρωματική πηγή, πλάι στη βασική, που είναι τα εκπαιδευτικά αρχεία, καθώς και σε άλλες, όπως τα δημοτικά και κοινοτικά.

Οι ειδήσεις του **αστυνομικού δεητίου** μας επιτρέπουν να διαπιστώσουμε το είδος και τη συχνότητα των αδικημάτων. Οι περιστάσεις υπό τις οποίες διαπράττονται τα αδικήματα, η στατιστική τους κατάταξη και οι συγκρίσεις με τα δεδομένα άλλων περιφερειών ή εποχών φωτίζουν τα ήθη του τόπου και της εποχής που μελετούμε.

Ποικίλα ακόμη δημοσιεύματα αποκαλύπτουν πεποιθήσεις, τρόπους συμπεριφοράς και καθημερινά προβλήματα εποχών, που, μολονότι αντιπροσωπεύουν μόλις το χθες, οι ραγδαίες αλλαγές του αιώνα μας απομακρύνουν με γοργούς ρυθμούς, έτσι ώστε η ζωή του μαθητή του '30 να μοιάζει πολύ λίγο με κείνη του σημερινού μαθητή, ο οποίος μπορεί να είναι εγγονός του πρώτου.

11. Η προφορική έρευνα

Το βασικό ερώτημα που τίθεται, όταν συζητάμε το θέμα της προφορικής έρευνας, είναι: *τι μπορεί να περιμένει ο ιστορικός που καταφεύγει στις προφορικές μαρτυρίες;*

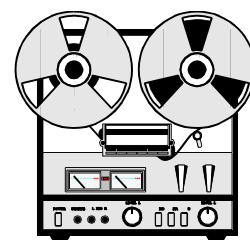
Η προφορική έρευνα εμφανίστηκε ως ένα μέσο για να πάρουν το λόγο οι αποκλεισμένοι και σιωπηλοί της ιστορίας. Οι προφορικές μαρτυρίες όμως δεν είναι ένα αρχείο δημόσιου οργανισμού, απόρροια και γέννημα της λειτουργίας του, αλλά πρέπει να προκληθούν, πρέπει δηλαδή να δημιουργηθεί ένα νέο τεκμήριο, *ιδιαίτερου χαρακτήρα*, που γεννιέται από το διάλογο του ιστορικού με το μάρτυρά του.

Ένα τέτοιο τεκμήριο, όπως κάθε ιστορική πηγή άλλωστε, κρύβει παγίδες που πρέπει να μάθουμε ν' αποφεύγουμε. Όπως δεν αυτοσχεδιάζει ο αρχειονόμος-παλαιολογός, έτσι δεν αυτοσχεδιάζει και όποιος ασχολείται με την προφορική έρευνα. Γι' αυτό και είναι απαραίτητο να ακολουθούμε ορισμένους απλούς κανόνες που εξασφαλίζουν στην προφορική έρευνα την ιδιότητα της πραγματικής ιστορικής πηγής.

α. Γιατί καταφεύγει στην προφορική έρευνα ο ιστορικός;

Η προσφυγή στις προφορικές πηγές εντάσσεται στην αναζήτηση ποικίλων πηγών, των οποίων τις πληροφορίες θέλουμε να διασταυρώσουμε, συγκρίνοντας παράλληλα την οπτική τους. Έτσι, η προφορική έρευνα προσφέρει στον ιστορικό αυτό που δεν του δίνουν άλλες πηγές: καλύπτει τα κενά των γραπτών πηγών, ενώ ταυτόχρονα δείχνει τον τρόπο με τον οποίο μια ομάδα θυμάται και αναπαριστά το παρελθόν.

Στην πρώτη περίπτωση, η προφορική πηγή αντικαθιστά ένα γραπτό τεκμήριο που λείπει και έτσι έρχεται να καλύψει τη σιωπή του επίσημου αρχείου. Στη δεύτερη περίπτωση, η προφορική έρευνα φωτίζει διαφορετικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι βίωσαν τα γεγονότα και την καθημερινότητα μιας εποχής. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι οι προφορικές μαρτυρίες είναι ανώτερες των γραπτών. Δεν είναι ούτε πιο αληθινές ούτε πιο αυθόρμητες, γιατί το άτομο

ή η ομάδα στην οποία ανήκει μπορούν να ξεχάσουν ή να ερμηνεύσουν εκ νέου το παρελθόν τους. Η προφορική έρευνα μας επιτρέπει να ανακαλύψουμε το στοιχείο του διαφορετικού στη μνήμη που συγκροτεί κάθε ομάδα, κάθε άτομο. Πρόκειται περισσότερο για μια προσπάθεια ανάλυσης των τρόπων που βιώθηκε και ερμηνεύεται η πραγματικότητα του παρελθόντος.

Ο ιστορικός που εξοπλίζεται μ' ένα μαγνητόφωνο κι ένα μικρόφωνο έχει άλλες απαιτήσεις από εκείνες του δημοσιογράφου. Αν θέλει να επιτύχει αξιόπιστα αποτελέσματα, οφείλει να φανεί αυστηρός και μεθοδικός.

Β. Η δημιουργία του προφορικού τεκμηρίου

Η πραγματοποίηση μιας συνέντευξης προϋποθέτει μια προσεκτική προετοιμασία, μια κριτική σκέψη που αφορά πρώτα απ' όλα εκείνον που θέτει τις ερωτήσεις.

|| Πρέπει να ξέρουμε ν' ακούμε το μάρτυρά μας, να είμαστε ικανοί να δημιουργήσουμε κλίμα εμπιστοσύνης και να διεγείρουμε τη μνήμη του συνομιλητή μας.

Επομένως, η πρώτη επαφή αποδεικνύεται ουσιαστική. Το περιεχόμενο και η μορφή της μαρτυρίας μπορούν να τροποποιηθούν. Μερικές φορές, είναι αναγκαίος περισσότερος χρόνος, για να ξεπεράσουμε ένα συμβατικό, ελεγχόμενο διάλογο. Μερικές φορές, το να κρατάει αποστάσεις ο ερευνητής δεν επιτρέπει την απόσπαση ιδιαίτερων πληροφοριών, άλλωστε όμως αυτό μπορεί να αποτελέσει ατού, γιατί κάποτε δείχνει κανείς μεγαλύτερη εμπιστοσύνη σ' έναν "ξένο", παρά σε κάποιον που του είναι οικείος.

Η κύρια κατεύθυνση είναι **να σεβόμαστε αυτόν που δίνει τις πληροφορίες**:

|| Οφείλουμε να παίρνουμε υπόψη ότι πρόκειται για διαφορετικό άτομο, να μην προσπαθούμε να του επιβάλουμε το δικό μας τρόπο σκέψης και τις δικές μας αξίες.

Κάτι τέτοιο απαιτεί μια κάποια **γνώση των θεμάτων** που θα προσεγγίσουμε στη διάρκεια της συνέντευξης, έτσι ώστε να αποδείξουμε το ενδιαφέρον μας γι' αυτή την εργασία, να παρακινήσουμε το συνομιλητή μας και να ελέγξουμε την αξία των πληροφοριών που μας δίνει. Αυτός ο σεβασμός, που έχει να κάνει με την τέχνη του ν' ακούς, μεταφράζεται αργότερα στην ικανότητα του ερευνητή να **μη διακόπτει το ρυθμό της μαρτυρίας**.

Το ερωτηματολόγιο

Ένα σημαντικό στάδιο της προετοιμασίας είναι η επεξεργασία ενός **ερωτηματολογίου** που θα χρησιμεύσει ως καμβάς από τη στιγμή που θα πραγματοποιηθεί η συνάντηση με το μάρτυρα. Κατά τη σύνταξη αυτού του ερωτηματολογίου, δυο είναι τα βασικά λάθη που πρέπει να αποφύγουμε:

Τ Ένα υπερβολικά συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο που θα υποβάλλει τις απαντήσεις μέσα από τον τρόπο που τίθενται οι ερωτήσεις.

Τ Μια συνέντευξη όπου δε θα δίνουμε καμιά κατεύθυνση και που, γι' αυτό το λόγο, κινδυνεύει να γίνει υπερβολικά σύντομη.

Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι μια *μέση οδός*, που θα μας επιτρέπει να κατευθύνουμε τη συζήτηση, αφήνοντας παράλληλα περιθώριο πρωτοβουλίας στον ερωτώμενο. Το ερωτηματολόγιο θα πρέπει επίσης να οδηγεί από τις πιο γενικές στις πιο ειδικές ερωτήσεις. Ας μην αγνοούμε και το *δισταγμό* ή την *ενόχληση* που μπορεί να νιώσει ο μάρτυρας μπροστά σε τούτο ή εκείνο το λεπτό ζήτημα. Εδώ, ο ρόλος του ερευνητή δεν είναι να κρίνει, αλλά να *κατανοήσει*. Ξεκινώντας από *ασήμαντες λεπτομέρειες*, μπορούμε να φτάσουμε στις *κρίσιμες ερωτήσεις*. Εξάλλου, η συνέντευξη δεν είναι ερωτηματολόγιο, αλλά **διάλογος**. Το ερωτηματολόγιο είναι απλά ένα *εργαλείο* που, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μας βοηθάει να πραγματοποιήσουμε αυτό το διάλογο.

Ο χώρος και τα πρόσωπα

Η επιλογή ενός οικείου περιβάλλοντος, φορτωμένου αναμνήσεις, δίνει άλλο τόνο σε μια συνέντευξη, που θα ήταν πολύ διαφορετική σ' ένα δημόσιο, ανώνυμο χώρο. Με τον ίδιο τρόπο, η μοναδική σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στον ερωτώμενο και τον ερωτώντα μπορεί να διαταραχθεί από την παρουσία άλλων προσώπων, που μερικές φορές "λογοκρίνουν" το μάρτυρα ή, αντίθετα, τον ερεθίζουν.

Η μαγνητοφώνηση

Το μαγνητόφωνο είναι απαραίτητο, γιατί το πραγματικό προφορικό αρχείο είναι η **ταινία** και όχι οι σημειώσεις που κρατάμε στη διάρκεια μιας συνέντευξης. Για λόγους ποιότητας ήχου, είναι καλύτερα να επιλέξουμε, αν υπάρχει τέτοια δυνατότητα, *εξωτερικό μικρόφωνο*.

Η μαγνητοφώνηση **ποτέ δεν πρέπει να γίνεται λαθραία**, είναι απαραίτητη η συγκατάθεση του μάρτυρα. Το πιο απλό είναι να ηχογραφήσουμε αυτή την προφορική συμφωνία στην αρχή της ταινίας. Το καλύτερο βέβαια θα ήταν να υπογράφεται το απομαγνητοφωνημένο κείμενο από τον πληροφορητή. Χρήσιμο είναι επίσης να καθορίζουμε στην αρχή ποια χρήση των μαρτυριών θέλουμε να κάνουμε.

Στη διάρκεια της συνέντευξης θα διαπιστώσουμε ότι σημαντικά δεν είναι μόνο τα όσα λέγονται. *Οι κινήσεις, οι εκφράσεις του προσώπου που συνοδεύουν το διάλογο έχουν μια σημασία*. Γι' αυτό, ο ερευνητής θα πρέπει να παρατηρεί και να καταγράφει αυτά τα σημάδια σ' ένα **σημειωματάριο**. Γενικά, καλό είναι να σημειώνονται τα στάδια προετοιμασίας, οι συνθήκες και ο τρόπος που κυλάει η συνέντευξη.

γ. Η αξιοποίηση της μαρτυρίας

Ο χαρακτήρας του προφορικού τεκμηρίου ("βιωμένο"), η αίσθηση αλήθειας και αυθεντικότητας που μας δίνει η γοητευτική, μερικές φορές, επαφή με τους μάρτυρες μιας εποχής μπορούν πολύ εύκολα να *μας ξεγελάσουν*. Η προφορική μαρτυρία - όπως και η γραπτή, εξάλλου - δεν είναι πιστή αντανάκλαση των γεγονότων, απλά προτείνει μια

ερμηνεία αυτών των γεγονότων, γι' αυτό και η **κριτική στάση** επιβάλλεται.

Η αναζήτηση μιας μεγαλύτερης άνεσης διαχείρισης και αξιοποίησης - μεγαλύτερη ευκολία ανάγνωσης και ανάλυσης - μας αναγκάζει να **μεταγράψουμε** τη μαρτυρία, πράγμα που φέρνει στην επιφάνεια το πρόβλημα απόστασης ανάμεσα στο γραπτό και τον προφορικό λόγο. Πρέπει να αποκαθιστούμε τη σωστή σύνταξη; Πρέπει να ξαναγράψουμε τα όσα ειπώθηκαν ή να σεβόμαστε το ύφος και τη γλώσσα; Οι στόχοι που επιδιώκουμε καθορίζουν και την απάντηση:

- Τ Αν επιμένουμε στο περιεχόμενο, οδηγούμαστε στη διόρθωση των ατελειών του προφορικού λόγου.
- Τ Αν ενδιαφερόμαστε για την ατμόσφαιρα της συνέντευξης, ωθούμαστε στη διατήρηση του προφορικού τόνου.

Και στις δυο περιπτώσεις, οφείλουμε να είμαστε *σαφείς* και να εκθέτουμε τα κριτήρια της μεταγραφής, καθώς και τους λόγους της επιλογής μας.

Πέρα από τα παραπάνω, ο ερευνητής πρέπει να αξιοποιεί τα *κενά μνήμης* και τις *συγχύσεις*: αυτά τα στοιχεία δεν είναι αδυναμίες του τεκμηρίου, αλλά, αντίθετα, αποτελούν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του. Το να βρούμε ό,τι συγκρατεί ή απορρίπτει η μνήμη μιας ομάδας βοηθάει στην κατανόηση μιας συλλογικής νοοτροπίας. Σ' αυτό ακριβώς συνίσταται και η ουσιαστική συμβολή της προφορικής έρευνας. Για να εκτιμήσουμε όμως τη σημασία της, την αξιοπιστία της και να κατανοήσουμε τις επανερμηνείες του παρελθόντος, πρέπει να *διασταυρώσουμε* την προφορική μαρτυρία με άλλες πηγές.

Καλό είναι επίσης να συγκρίνουμε τις διαφορετικές στιγμές της έρευνας μεταξύ τους, για να μπορέσουμε να διαγράψουμε καλύτερα την εξέλιξη μιας σκέψης, να επισημάνουμε τις αντιφάσεις και τις επαναλήψεις, να σημειώσουμε το πέρασμα από ένα λόγο συμβατικό σ' έναν άλλο πιο ελεύθερο, που μπορεί να σημαίνει μια αλλαγή σε σχέση μ' ένα πρώτο τρόπο αφήγησης.

Γενικά, θα πρέπει να εφαρμόζουμε την κριτική μέθοδο που εφαρμόζουν οι ιστορικοί στις **γραπτές πηγές**. Να είμαστε αυστηροί, να υπογραμμίζουμε τις επιλογές μας για τη δημιουργία του προφορικού τεκμηρίου: αυτά είναι απαραίτητα για την επιστημονική ποιότητα της εργασίας και το ιστορικό της ενδιαφέρον. Τέλος, αυτή η αυστηρότητα είναι ένας τρόπος να τιμήσουμε αυτούς που δέχτηκαν να μοιραστούν μαζί μας τις εμπειρίες τους, αφού θελήσαμε να δώσουμε το λόγο σε μάρτυρες που διαφορετικά θα παρέμεναν σιωπηλοί.

Η προφορική έρευνα σίγουρα δεν είναι πανάκεια, δε λύνει όλα τα προβλήματα. Όμως έρχεται να συμπληρώσει τις πληροφορίες που μας δίνουν άλλες πηγές. Συντελεί στο να μπορέσει ο ιστορικός να προσεγγίσει άλλες πραγματικότητες. Μας επιτρέπει να εξερευνήσουμε τους τρόπους συγκρότησης της μνήμης και της συνοχής μιας ομάδας και περιγράφει τα συναισθήματα για τα οποία άλλες πηγές τηρούν σιγή. Αρκεί να θυμόμαστε ότι, όπως σημείωνε ο L. Febvre:

|| Ο άνθρωπος δεν θυμάται το παρελθόν, το ανακατασκευάζει.

Μέρος τρίτο

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

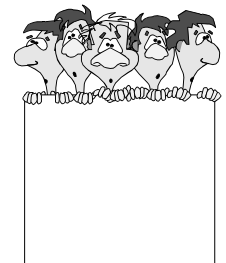
12. Επιλογή θέματος και τρόπος προσέγγισης

Η επιλογή του θέματος είναι - όσο κι αν φαίνεται περίεργο κάτι τέτοιο - ένα από τα πιο βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει όποιος ασχολείται με την τοπική ιστορία.

Η επιλογή αυτή επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, προσωπικούς και ιστορικούς: τις γνώσεις που έχουμε, τη γενικότερη παιδεία μας, τις πλευρές της ζωής που μας ενδιαφέρουν περισσότερο, τον αριθμό των ανθρώπων που δουλεύουν για το συγκεκριμένο σχέδιο και, φυσικά, τις πηγές που είναι διαθέσιμες.

Φυσικά, για να επιλέξουμε το θέμα μας, θα πρέπει να γνωρίζουμε σε γενικές γραμμές ποιες **πηγές** υπάρχουν. Για λόγους που ήδη αναφέραμε, οι μη επαγγελματίες ιστορικοί συχνά δε διανοούνται ότι τούτο ή εκείνο το αρχείο μπορεί να τους προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για τη μελέτη μιας σειράς θεμάτων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον.

Όμως το κύριο κίνητρο και κριτήριο στην επιλογή του θέματος δεν είναι η πλήρης εκτίμηση των αρχαικών και άλλων πηγών, δεδομένου, μάλιστα, ότι δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε *όλες* τις μαρτυρίες πριν ακόμη ξεκινήσουμε. **Το σημείο εκκίνησης πρέπει να είναι ένα βαθύ και γνήσιο ενδιαφέρον για κάποια πλευρά της ζωής που θεωρούμε σημαντική.** Έτσι, θα πρέπει να αναρωτιόμαστε γιατί μας θέλγει ένα συγκεκριμένο κομμάτι της ιστορίας. Αυτό συμβαίνει επειδή μοιάζει ρομαντικό ή περίεργο ή επειδή ένα ενδιαφέρον έγγραφο ή κτίσμα ερέθισε τη φαντασία μας; Μήπως η γοητεία που ασκούν πάνω μας διάφορες μαρτυρίες αποσπάσει την προσοχή μας από το βασικό καθήκον *να γράψουμε για τους ανθρώπους*; Φυσικά, για να πούμε οποιαδήποτε ανθρώπινη ιστορία, πρέπει να έχουμε πηγές. Όμως οι μαρτυρίες υπάρχουν για να τις χρησιμοποιούμε και να τις μετατρέπουμε σε **ιστορίες για τους ανθρώπους.**

Το βασικότερο πρόβλημα, όταν αρχίζουμε την έρευνά μας είναι: **τι θέλω να μελετήσω;** Χωρίς τις πηγές, βέβαια, δεν μπορούμε να προχωρήσουμε, γιατί οι πηγές είναι αυτές που θα δώσουν τις *απαντήσεις*. Απαντήσεις όμως σε τι; Η ουσία βρίσκεται ίσως στις **ερωτήσεις**. Η δυσκολία καμιά φορά δεν έγκειται τόσο στο να βρούμε τις απαντήσεις, όσο στο **να θέσουμε τις κατάλληλες ερωτήσεις.**

Όσο πιο καλές ερωτήσεις θέτουμε, τόσο διευρύνεται το ερωματολόγιό μας, όλο

και περισσότερους τομείς θίγουν οι ερωτήσεις μας, τομείς που παλιότερα δεν ενδιέφεραν την ιστορία.

Η διεύρυνση του ερωτηματολογίου μπορεί να θέσει και διάφορα προβλήματα: η ερώτηση εμπεριέχει ίσως και το στοιχείο του "πάθους" (για παράδειγμα, έρευνες που αφορούν το γυναικείο ζήτημα), υπακούει σε ιδεολογίες κλπ. Στην πραγματικότητα, τα πάντα εξαρτώνται από την ικανότητά μας να επινοούμε, να μαντεύουμε, να διαισθανόμαστε, να ελέγχουμε την έρευνά μας εξαρτώνται από την πείρα που έχουμε από ανθρώπους και πράγματα, από την αντίληψή μας για το παρελθόν, από την ικανότητά μας να στοχαζόμαστε.

Αν τα παραπάνω ισχύουν για τους επαγγελματίες ιστορικούς, ισχύουν και για τους μη επαγγελματίες. Το εύρος του φάσματος των θεμάτων που θα σκεφτεί ο μη επαγγελματίας ιστορικός εξαρτάται από την αντίληψη που έχει για το **τι είναι ιστορία και τι ιστορικά σημαντικό**. Θέματα ενδιαφέροντα μένουν έξω από τις επιλογές πολλών, γιατί θεωρούν ότι δεν αποτελούν αντικείμενο της ιστορικής έρευνας, καθώς δεν έχουν να κάνουν με κάποια προσωπικότητα ή κάποιο σημαντικό (τι είναι αλήθεια σημαντικό;) γεγονός. Έτσι - στη χώρα μας τουλάχιστον - κάποιος που ασχολείται με την τοπική ιστορία ερασιτεχνικά σπάνια θα επιλέξει ως θέμα του τη δημογραφική εξέλιξη του χωριού, την εξέλιξη μισθών και ημερομισθίων σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τις συνθήκες εργασίας (κόπωση, υγιεινή στο χώρο εργασίας, εργατικά ατυχήματα κλπ.), τη σύνθεση ή τη διαρροή του μαθητικού πληθυσμού, το νοσηλευτικό ίδρυμα, τη σεξουαλική ζωή, το θάνατο. Είναι θέματα όπου κυριαρχούν οι εξελίξεις, οι νοοτροπίες κλπ. και όχι οι χρονολογίες - από την άποψη που θίξαμε το θέμα στο τρίτο κεφάλαιο - και όπου στο προσκήνιο δε βρίσκονται οι λίγοι μεγάλοι ήρωες, αλλά οι πολλοί, μικροί και ανώνυμοι. Το νέο πνεύμα στην ιστορία - νέο για τα ελληνικά δεδομένα, κυρίως - έχει κάνει βήματα στη χώρα μας, αλλά δεν έχει κάνει το μεγάλο άλμα.

Στο ζήτημα της επιλογής του θέματος κανένας κανόνας δεν μπορεί να ισχύσει *απόλυτα*. Ωστόσο, πέρα από τα όσα έχουμε ήδη σημειώσει, μπορούμε να καθορίσουμε μερικές γενικές κατευθύνσεις για την επιλογή θεμάτων εργασιών που θα εκπονηθούν από ομάδες μαθητών, αλλά και όποιον άλλο ενδιαφέρεται να ασχοληθεί με την τοπική ιστορία.

- ' Πολύ συχνά η επιλογή του θέματος γίνεται *αβασάνιστα, στην τύχη*, με ερέθισμα κάτι που διαβάσαμε ή που συζητήσαμε. Πρέπει, λοιπόν, να σκεφτούμε πολύ, να συμβουλευτούμε κάποιον πριν επιλέξουμε ένα θέμα. Καλό είναι να δυσπιστούμε απέναντι σε θέματα "γοητευτικά" ή της μόδας, γιατί μπορούν να οδηγήσουν σε αδιέξοδο: μια "ωραία ιδέα" δεν αποτελεί απαραίτητα θέμα έρευνας.
- ' Πρέπει να έχουμε συνείδηση ορισμένων κινδύνων, να μην αναλαμβάνουμε θέμα ούτε *υπερβολικά ευρύ*, γιατί κινδυνεύουμε να "πνιγούμε", ούτε *υπερβολικά περιορισμένο*.

Το ζήτημα της ευρύτητας του θέματος αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση των μαθητικών εργασιών. Η μέχρι τώρα πρακτική δείχνει ότι πολύ συχνά ανατίθενται στους μαθητές εργασίες με θέμα **υπερβολικά ευρύ** (στο χρόνο ή στο χώρο). Σ' αυτές τις περιπτώσεις υπάρχουν δυο αλληλοσυνδεόμενοι παράγοντες που, με μαθηματική σχεδόν ακρίβεια, οδηγούν στην αποτυχία, όσον αφορά τους στόχους που επιδιώκουμε με την ανάθεση μιας μαθητικής εργασίας: ο μαθητής "πελαγώνει" και καταφεύγει στην **αντιγραφή**, ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν δεν υπάρχει καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό, όσον αφορά τη μέθοδο που πρέπει να ακολουθήσει το παιδί στη δουλειά του.

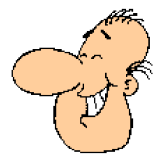
Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση εργασίας που είχε ανατεθεί το 1990 σε ομάδα μαθητών κάποιου Λυκείου. Θέμα: "Η Χαλκίδα στη ρωμαϊκή εποχή". Αποτέλεσμα: αντιγραφή, ακόμη και των παραπομπών. Ένα δείγμα από την εργασία:

Μετά παρέλευσιν δέ τινων ετών, εν τω πολέμω της Αχαΐας κατά της Σπάρτης, ην εβοήθη η Ρώμη, οι Χαλκιδείς και Βοιωτοί ηνώθησαν τη Αχαΐα και ηκολούθησαν τον στρατηγόν αυτής Κριτόλαον. Ούτος τότε μετ' αυτών επολιόρησε την προς Οίτη πόλιν Ηράκλειαν ηλλ' υποχωρήσας, ηττήθη περί την Σκάρφειαν της Λοκρίδος υπό του στρατηγού Καικιλίου Μετέλλου, όστις ένεκα της αποστασίας ταύτης επέβαλε τη Χαλκίδι, Ευβοία και Θήβαις υπέρ της Ηρακλείας πρόστιμον εκατόν ταλάντων. Το έτος δε τούτο (146 π.Χ.) αλωθείσης της Κορίνθου υπό του νέου υπάτου Λ. Μουμμίου, κατεστράφη η Χαλκίς και αι Θήβαι διά την προς τους Αχαιούς συμμαχίαν, η δε Ελλιάς υπετάχθη τη Ρώμη υπό το όνομα Αχαΐα.

Από τότε αρχίζει η περίοδος της Ρωμαιοκρατίας στην Εύβοια, ενώ την κατάκτηση της Χαλκίδας συνόδευσε και η κατάλυση από τους Ρωμαίους του Κοινού των Ευβοέων, ομοσπονδίας δηλαδή των Ευβοϊκών πόλεων¹⁸, που διαλύθηκε το 146 π.Χ. μαζί με τις λοιπές ελληνικές συμπολιτείες. Υπάρχουν όμως επιγραφικές ενδείξεις, σύμφωνα με τις οποίες πρέπει να υποτεθεί ότι σύντομα οι Ρωμαίοι επέτρεψαν την αναδιοργάνωση του Ευβοϊκού Κοινού υπό άλλη όμως φαίνεται μορφή, πιθανώτατα μόνο θρησκευτική¹⁹.

Όταν λοιπόν πρόκειται να επιλέξουμε ένα θέμα πρέπει να σκεφτόμαστε μια σειρά παραγόντων που έχουν, φυσικά, σχέση και με το ποιος εκπονεί την εργασία (μαθητής, ενήλικας) και τον επιδιωκόμενο, κατά περίπτωση, στόχο. Τέτοιοι παράγοντες είναι:

- Ο βαθμός της καινοτομίας. Πολλές φορές, είναι καλύτερα να επιλέγει κανείς ένα θέμα που δεν έχει ερευνηθεί κι όπου δεν υπάρχει, τουλάχιστον άμεσα, κίνδυνος ανταγωνισμού.
- Το πόσο τεχνικό είναι το θέμα. Είναι πολύ πιο εύκολο να κάνει κανείς έρευνα για ένα θέμα που χαρακτηρίζεται τεχνικό", παρά για ένα άλλο που φαινομενικά δεν παρουσιάζει δυσκολίες: η συμβολή είναι μεγαλύτερη, μαθαίνει κανείς περισσότερα και, αν έχει καθορίσει φιλόδοξους στόχους για την έρευνά του, γίνεται πολύ γρήγορα ένας από τους ελάχιστους ειδικούς.
- Η ευχαρίστηση που μπορεί να προσφέρει σε κάποιον η έρευνα, τα προσωπικά γούστα. Γενικός κανόνας είναι ότι δεν πρέπει να καταπιανόμαστε με θέματα που θα μας κάνουν να πηλήξουμε ή θα μας προξενήσουν ενόχληση.
- Το κατά πόσο θέλουμε να απευθυνθούμε σε **ευρύ κοινό**.

- Ο χρόνος που μπορούμε να διαθέσουμε σε μια έρευνα.
- Η πείρα ζωής που έχουμε, το ενδιαφέρον για τους ανθρώπους, η γνώση της πρακτικής πλευράς της ζωής. Δε γράφει κανείς ιστορία με τον ίδιο τρόπο στα 25 και στα 60 του, όταν η κύρια ασχολία του είναι η διδασκαλία της ιστορίας κι όταν άλλο είναι το επάγγελμά του, δε βλέπει το παρελθόν με τον ίδιο τρόπο. Σ' αυτό το ζήτημα, βέβαια, δεν μπορούμε να γενικεύσουμε, αφού τα πάντα εξαρτώνται τελικά από το ταλέντο του ιστορικού, την ευφυΐα του, την ικανότητά του να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις του θέματός του.

Όσον αφορά ειδικότερα τις μαθητικές εργασίες, θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι:

R Υπάρχουν θέματα και έρευνες που η σημασία τους μπορεί να μην είναι τόσο εμφανής, αλλά που, παρόλα αυτά, προσφέρονται για να καλλιεργήσουν τη φυσική περιέργεια του παιδιού σε μια δημιουργική κατεύθυνση, να καταδείξουν ότι όλα έχουν την αιτία και την εξήγησή τους. Υπάρχουν ακόμη θέματα που πίσω τους κρύβεται η γοητεία του να ανακαλύπτεις ένα παλιό σκαλιστό παγκάκι, μια μικρή ξεχασμένη εκκλησία, να βλέπεις μ' άλλα μάτια τον τόπο σου, να δίνεις μιαν άλλη διάσταση στην καθημερινότητα.

R Υπάρχουν θέματα που η μελέτη τους απαιτεί μια ειδική προσέγγιση, "ανάγνωση" και επεξεργασία των σχετικών πηγών. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το πρόβλημα μπορεί να λυθεί με συνεργασία ανάμεσα στο φιλόλογο, εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων (μαθηματικό, κοινωνιολόγο κλπ.) και την ομάδα μαθητών που έχει αναλάβει τη σχετική εργασία. Ακόμη μπορούμε να δούμε συνεργασία και με φορείς έξω από το σχολείο, με τη μορφή εισηγήσεων πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, έτσι ώστε οι μαθητές να βοηθηθούν στην προσέγγισή του.

Κάτι τέτοιο, εκτός του ότι θα καλλιεργήσει ένα κλίμα συλλογικής δουλειάς, φέρνει στο πεδίο της έρευνας διαφορετικές οπτικές, πράγμα που, με τη σειρά του, οδηγεί σε μια πιο ολοκληρωμένη εξέταση του συγκεκριμένου την κάθε φορά θέματος. Επιπλέον, αυτό το τελευταίο, κάνει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι κάθε ζήτημα έχει πάντα περισσότερες από μία πλευρές.

R Θα θέλαμε να επιμείνουμε στην πρότασή μας να ανατίθενται στους μαθητές και θέματα απ' αυτά που δεν ανήκουν στην κατηγορία των "κλασικών", χωρίς, εννοείται, να αποκλείουμε αυτά τα τελευταία εξάλλου στο **Κεφάλαιο 13** μιλάμε για ένα τέτοιο ακριβώς θέμα και για τον τρόπο προσέγγισής του. Πιστεύουμε ότι είναι καιρός να δούμε την τοπική ιστορία στο σχολείο με μια νέα ματιά. Πρόκειται για θέματα που μπορούν πιο εύκολα να κινήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών, να μην αφήσουν πολλα περιθώρια για απλή αντιγραφή, να τους μυήσουν στη μέθοδο της ιστορικής έρευνας, να ακονίσουν το μυαλό τους, την κρίση τους και, γιατί όχι, να οδηγήσουν σε πρωτότυπες εργασίες που η ημερομηνία λήξης τους δεν θα είναι αυτή της παράδοσης στον υπεύθυνο εκπαιδευτικό ή της παρουσίας τους στην τάξη. Αυτά τα ίδια καθώς και άλλα θέματα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας για ενήλικες, που θα τα μελετήσουν βέβαια προσεγγίζοντάς τα πιο μεθοδικά και ουσιαστικά.

R Ορισμένα θέματα μπορεί να μοιάζουν επικίνδυνα, για να καταπιαστούν μ' αυτά

μαθητές, όπως, για παράδειγμα, το αστυνομικό δελτίο στις παλιές τοπικές εφημερίδες. Με κάθε επιφύλαξη και τονίζοντας ότι η τελική επιλογή είναι του παιδαγωγού, ως πιο αρμόδιου να κρίνει και να αποφασίσει, θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι, απ' αυτή την άποψη, εκείνο που μετράει περισσότερο δεν είναι ίσως το θέμα, όσο ο τρόπος προσέγγισής του και, συνεπώς - στην περίπτωση μας - η ποιότητα και η κατεύθυνση της εποπτείας του εκπαιδευτικού. Ίσως μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις η σωστή προσέγγιση ενός "επικίνδυνου", "ακατάλληλου" θέματος -και στο βαθμό που αυτό εντάσσεται σ' ένα γενικότερο πλαίσιο- να βοηθήσει το μαθητή να δει κάτω από άλλο πρίσμα αντίστοιχα σημερινά προβλήματα.

Όπως έχουμε ήδη σημειώσει σε προηγούμενα κεφάλαια, αυτός που ασχολείται με την τοπική ιστορία μπορεί να διαλέξει από μια ιδιαίτερα πλούσια γκάμα θεμάτων. *Ήδη κάποια θέματα έχουν αναδειχθεί στα κεφάλαια τα σχετικά με τις πηγές.* Στα επόμενα τέσσερα κεφάλαια θα σταθούμε κυρίως στον **τρόπο προσέγγισης του θέματος**. Τα θέματα που χρησιμοποιούμε ως παραδείγματα είναι:

- T Θέματα "κλασικά".
- T Θέματα στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί στα κεφάλαια τα σχετικά με το αρχαιακό υλικό.
- T Θέματα που συνήθως δεν θεωρείται ότι ανήκουν στο χώρο της ιστορίας, παρόλο που είναι ιδιαίτερα σημαντικά και αποτελούν το αντικείμενο έρευνας επαγγελματιών ιστορικών.
- T Θέματα που, πέρα από την ιδιαίτερη σημασία τους, μπορούν επιπλέον να συγκινήσουν τους μαθητές και να κινήσουν το ενδιαφέρον τους.
- T Θέματα που αφορούν την ιστορία του σχολείου.

Σε κάθε περίπτωση, θελήσαμε να δείξουμε ότι κάθε θέμα μπορούμε να το προσεγγίσουμε από *διαφορετικές πλευρές* και ότι μια ουσιαστική προσέγγιση απαιτεί την προσφυγή σε **περισσότερες από μία πηγές**.

Δεν πρόκειται παρά για **προτάσεις** που, με τη σειρά τους θα γεννήσουν κι άλλες, θα δώσουν ιδέες, στο πλαίσιο ενός γόνιμου διαλόγου ανάμεσα στο σχολείο και την κοινωνία. Θελήσαμε ακόμη μέσα από τα παραδείγματα να δείξουμε ότι υπάρχει ένας τρόπος προσέγγισης που, από τη μια μεριά, μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το θέμα, αλλά, από την άλλη, καθορίζεται από μερικές γενικές αρχές:

- S Διατύπωση βασικών ερωτημάτων έρευνας.
- S Εντοπισμός των πηγών, βασικών και συμπληρωματικών.
- S Επεξεργασία του υλικού με βάση το ερώτημα που έχουμε θέσει.

Γενικά μιλώντας, σημειώνουμε ότι κάθε ευρύτερο θέμα θα μπορούσε να "σπάσει" σε μικρότερα και να ανατεθεί σε *περισσότερες ομάδες μαθητών*, που η εργασία της μιας θα συμπληρώνει την εργασία της άλλης. Σε μια προοπτική συχνότερης και μεθοδικότερης ενασχόλησης των μαθητών με την τοπική ιστορία, μπορούμε να δούμε ακόμη και *συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικά τμήματα ή και τάξεις*, με την ευθύνη και υπό την καθοδήγηση των αρμόδιων καθηγητών. Αυτό θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο σε περιπτώσεις που η προσέγγιση διαφορετικών πλευρών ενός ευρύτερου θέματος με

ξεχωριστό ενδιαφέρον (άρα πρέπει να το μελετήσουμε) απαιτεί και διαφορετικά επίπεδα προσέγγισης (άρα υπάρχουν δυσκολίες), που έχουν σχέση, μεταξύ των άλλων, και με την ηλικία των μαθητών.

Το ποιες και πόσες **πηγές** θα συμβουλευτούμε εξαρτάται από τη φύση του θέματος, την έκτασή του κλπ. Συνήθως όμως χρειάζεται *συνδυασμός* και *διασταύρωση πληροφοριών* που μας δίνουν διαφορετικές πηγές. Προτεραιότητα έχουν οι *βασικές* την κάθε φορά πηγές (ανάλογα με το συγκεκριμένο θέμα). Θα πρέπει όμως να προειδοποιήσουμε ότι καμιά φορά ο ερευνητής μπορεί να απογοητευθεί, καθώς θα αναζητήσει σε κάποιο αρχείο ορισμένες μαρτυρίες - βασικές ίσως για το θέμα του - και δε θα τις βρει, λόγω του ότι το σχετικό υλικό έχει δυστυχώς καταστραφεί. Σ' αυτή την περίπτωση, υπάρχει ακόμη μεγαλύτερη ανάγκη προσφυγής σε άλλες, συμπληρωματικές πηγές, για να καλυφθούν, όσο είναι δυνατό, τα κενά.

13. Προτάσεις για τη διδασκαλία της αρχαίας περιόδου της τοπικής ιστορίας¹

Η εισαγωγή της τοπικής ιστορίας στο σχολείο και η ένταξή της στο πλαίσιο της διδασκαλίας της γενικής αφ' ενός ενισχύει την αυτογνωσία των μαθητών και αφ' ετέρου συντελεί συχνά στην αισθητοποίηση και την κατανόηση φαινομένων της γενικής ιστορίας, με τη μελέτη του συγκεκριμένου που περιέχει και την άμεση επαφή με τον ιστορικό χώρο στον οποίο παραπέμπει. Ακόμη επιβάλλει την πιο ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη διαδικασία του μαθήματος.

Καθώς όμως δεν υπάρχει επαρκής προηγούμενη εμπειρία από τη διδασκαλία της στο σχολείο και ούτε από τη σχετική εγκυκλίου δίνονται πολύ συγκεκριμένες κατευθύνσεις, δημιουργούνται ενδεχομένως μια σειρά από ζητήματα, που έχουν να κάνουν με τον καθορισμό του αντικειμένου και της διδακτέας ύλης, όπως επίσης και με τον τρόπο της διδασκαλίας.

Οι προβληματισμοί και προτάσεις που ακολουθούν δηλώνουν μια πρώτη θέση για την πρόκληση ενός διαλόγου, που θα οδηγήσει, μαζί με τη δοκιμασία των όποιων θέσεων στην τάξη, στο σχηματισμό ωριμότερων απόψεων για το θέμα μας.

Επιλέξαμε για το σκοπό αυτό, ως πεδίο αναφοράς, την αρχαία περίοδο, η οποία (όπως και η μεσαιωνική) διαφοροποιείται, με βάση τις πηγές τουλάχιστον, από τη νεότερη και σύγχρονη, την προσέγγιση της οποίας πραγματεύονται άλλα κεφάλαια αυτού του βιβλίου.

Μερικά ερωτήματα

Ένα πρώτο ερώτημα που προκύπτει για τον καθηγητή που αναλαμβάνει τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας είναι: η περίοδος της τοπικής ιστορίας που θα διδαχθεί είναι κατ' ανάγκην η αντίστοιχη περίοδος της γενικής;

Όχι απαραίτητα, αλλά οπωσδήποτε και αυτή. Τα πλεονεκτήματα από την παράλληλη διδασκαλία της ίδιας περιόδου είναι προφανή: η τοπική ιστορία εντάσσεται στο πλαίσιο της γενικής, με αποτέλεσμα οι προβληματισμοί ν' αφορούν παρόμοια φαινόμενα και η γνώση της μιας να ενισχύει τη γνώση της άλλης.

Ένα άλλο ζήτημα που τίθεται είναι το πώς θα αξιοποιήσουμε διδακτικά τις τέσσερις

¹Στο πλαίσιο της σχετικής εγκυκλίου.

προβλεπόμενες για την τοπική ιστορία ώρες. Και αυτό, με τη σειρά του, συνδέεται με το πότε θα διαθέσουμε τις ώρες αυτές: ενδιάμεσα, στο τέλος μιας ενότητας ή με το πέρας της διδασκαλίας της γενικής ιστορίας.

Η διδακτική μέθοδος

Η μέθοδος που εκ των πραγμάτων θα ακολουθήσουμε για την προσέγγιση της τοπικής ιστορίας (σύμφωνα και με τις σχετικές οδηγίες) είναι **η ανάθεση εργασιών στους μαθητές**. Εκτός του ότι η μέθοδος αυτή αποτελεί - υπό όρους - μια δημιουργική ενασχόληση των μαθητών με την ιστορία, υποχρεωνόμαστε να κατευθυνθούμε σ' αυτή τη μορφή αξιοποίησης των διατιθέμενων ωρών και λόγω της έλλειψης διδακτικού εγχειριδίου για την τοπική ιστορία. Η επιτυχία του εγχειρήματος ωστόσο θα εξαρτηθεί, εκτός από τη μέριμνα για τις εργασίες, και από τη δυνατότητα *να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών*.

Για την καλλιέργεια του ενδιαφέροντος των μαθητών μπορούμε - και πρέπει - να εκμεταλλευτούμε το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτουμε, δηλαδή την άμεση επαφή με το χώρο της ιστορικής δράσης. Οι **επισκέψεις** ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων (πεδίων μαχών, καταλοίπων οικισμών, κάστρων κλπ.), χώρων ανασκαφών και μουσείων μπορούν να συνδυαστούν με ερωτήματα όπως: γιατί επιλέχθηκε αυτός ο χώρος για την ίδρυση του οικισμού, ποιο επίπεδο τεχνολογίας υποδηλώνουν αυτά τα εργαλεία κλπ. Στόχος των επισκέψεων αυτών είναι η αναζήτηση της ιστορικής γεωγραφίας του τόπου και της εποχής που μας ενδιαφέρει και, κυρίως, το να συνηθίσει ο μαθητής να παρατηρεί, να θέτει ερωτήματα και να ευαισθητοποιηθεί απέναντι στο χώρο που τον περιβάλλει.

Οι επισκέψεις αυτές μπορούν να πραγματοποιηθούν και εκτός των τεσσάρων ωρών που προβλέπονται για την τοπική ιστορία. Τις ώρες αυτές θα τις χρειαστούμε κυρίως για την κατανομή των εργασιών και την παρουσίασή τους στην τάξη, καθώς και για την καθοδήγηση των μαθητών. Οι εργασίες είναι απαραίτητο *να παρουσιαστούν στην τάξη*, γιατί αυτό αποτελεί κίνητρο για τους μαθητές, αλλά και γιατί αποτελούν μέρος του διδακτικού αντικειμένου. Γι' αυτό και είναι σκόπιμο η παρουσίασή τους να ενταχθεί σ' ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας.

Για μια **συστηματική διδασκαλία της τοπικής ιστορίας**, προτείνουμε να δοθεί ένα διάγραμμα με τις σημαντικότερες εξελίξεις σε τοπικό επίπεδο, οι οποίες θα μελετηθούν παράλληλα με τη διδασκαλία της γενικής ιστορίας (σε δεκάλεπτα, στο περιθώριο των οικείων ενοτήτων). Στο χρόνο αυτό που θα διαθέσουμε μπορούμε να επεκτείνουμε τις αναφορές του σχολικού εγχειριδίου στις τοπικές εξελίξεις επιπλέον να διερευνήσουμε, ως παραδείγματα, θέματα της γενικής ιστορίας στο επίπεδο της τοπικής: για παράδειγμα (όταν το επιτρέπουν οι πηγές), την πορεία της εξέλιξης των πολιτευμάτων κατά την αρχαϊκή εποχή σε τοπικό επίπεδο, την εξέλιξη των κεραμικών ρυθμών κλπ. Η συμπόρευση με τις γενικές εξελίξεις ή οι καθυστερήσεις είναι ενδεικτικές των ιδιαίτερων συνθηκών στην περιοχή.

Για περιόδους της τοπικής ιστορίας για τις οποίες κρίνεται, κατά περίπτωση, ότι είναι σκόπιμη η επισταμένη μελέτη τους και στις οποίες αναφέρονται ορισμένες από τις μαθητικές εργασίες (για παράδειγμα εποχές κατά τις οποίες ο τόπος έρχεται στο προσκήνιο της γενικής ιστορίας), είναι δυνατό να αφιερωθεί μια ώρα, μόλις ολοκληρωθεί η διδασκαλία της αντίστοιχης περιόδου της γενικής ιστορίας. Τέτοιες περίοδοι είναι π.χ. για τη Χαλκίδα η εποχή του β' αποικισμού, για τη Θήβα η ύστερη κλασική κλπ. Στις περιπτώσεις αυτές οι

εργασίες παρουσιάζουν αναλυτικότερα τα γεγονότα και επιχειρούν να φωτίσουν τις συνθήκες οι οποίες επέτρεψαν στον τόπο την ανάληψη του συγκεκριμένου ρόλου.

Με την πρόταση για τη συστηματική διδασκαλία μιας περιόδου της τοπικής ιστορίας ανά τάξη δεν σημαίνει ότι αποκλείουμε τη δυνατότητα να αναληφθούν από τους μαθητές εργασίες που θα αναφέρονται σ' άλλες περιόδους. Τέτοιες εργασίες, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον κάποιων μαθητών για μια άλλη περίοδο, θα μπορούσαν μάλιστα να ανατεθούν παράλληλα με άλλες οι οποίες θα μελετούν το ίδιο θέμα στην αρχαία περίοδο. Για παράδειγμα, μπορούν να ανατεθούν **παράλληλες εργασίες**, σε διαφορετικές ομάδες, που θα μελετούν, η μια στο χρονικό πλαίσιο του 19ου αι. και η άλλη σ' αυτό της κλασικής εποχής, θέματα όπως οι οικονομικές δραστηριότητες, η αρχιτεκτονική της κατοικίας, ο οικιακός εξοπλισμός, η ενδυμασία κλπ. Τα θέματα αυτά δεν επισημαίνουν, απαραίτητα, τοπικά χαρακτηριστικά, αλλά σχετίζονται με την τοπική ιστορία, από την άποψη ότι οι μαρτυρίες έχουν τοπική προέλευση. Εκτός από τη διαπίστωση των ομοιοτήτων και των διαφορών ή της συνέχειας, που θα προκύψει από τη μελέτη των θεμάτων αυτών, οι πιθανές παραστάσεις των μαθητών από τη νεότερη εποχή μπορούν να συντελέσουν στην προσέγγιση της αρχαίας.

Η επιλογή του θέματος

Όσον αφορά τα θέματα των εργασιών, δεν μπορούμε να ορίσουμε απόλυτα κριτήρια επιλογής. Δεν μπορούμε π.χ. να πούμε ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να αποφεύγονται θέματα που αναφέρονται σε μια μεγάλη χρονική περίοδο. Το χρονικό διάστημα στο οποίο θα αναφέρονται θα εξαρτηθεί από το εύρος του θέματος και από τον όγκο των μαρτυριών. Το τελευταίο πάλι συνδέεται με **το ζήτημα της οριοθέτησης του γεωγραφικού πλαισίου της τοπικής ιστορίας**.

Μπορούμε να διακρίνουμε πολλαπλά επίπεδα τοπικής ιστορίας - από τα όρια της κοινότητας ή του δήμου μέχρι εκείνα του γεωγραφικού διαμερίσματος. Για την αρχαία ιστορία συγκεκριμένα, μπορούμε να περιοριστούμε (και για λόγους πρακτικούς) σε δύο κυρίως επίπεδα. Το πρώτο εκτείνεται στα όρια της πόλης-κράτους (ή του οικισμού, προκειμένου για εκτεταμένες πόλεις-κράτη ή για διαφορετικούς πολιτικούς σχηματισμούς) και το δεύτερο στα όρια του νομού. Ένα τρίτο ενδιαμέσο επίπεδο είναι επίσης συχνά δικαιολογημένο.

Προκειμένου λοιπόν για θέματα που αναφέρονται σε μια πόλη-κράτος για την οποία διαθέτουμε λιγοστές μαρτυρίες, η χρονική περίοδος στην οποία εκτείνονται μπορεί να είναι μακρά ή το ίδιο διάστημα αντενδείκνυται για άλλες πόλεις ή για τους νομούς.

Άλλα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι: τα θέματα να καλύπτουν βασικά ζητήματα της τοπικής ιστορίας, να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες των μαθητών και να παραπέμπουν, στο μέτρο του δυνατού, σε ελκυστικές πηγές.

Οι πηγές

Αλλά και οι πηγές αποτελούν ένα κριτήριο για την επιλογή του θέματος, με την έννοια ότι μπορούν να περιορίζουν τις επιλογές μας και να τις κατευθύνουν σε ορισμένα θέματα για τα οποία μπορούμε ν' αντλήσουμε πληροφορίες. Για τις μαθητικές εργασίες ειδικά, τα υλικά κατάλοιπα καλό είναι να αποτελούν την αφετηρία για την επιλογή του θέματος, καθώς η μελέτη τους υπηρετεί έναν από τους βασικούς σκοπούς της διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας, που είναι η οικείωση με τον περιβάλλοντα χώρο. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει ν' αγνοήσουμε τις πληροφορίες που παρέχουν οι γραπτές πηγές (μια τέτοια

εκτίμηση θα ακύρωνε αυτόματα το νόημα της συγγραφής των εργασιών, αλλά και της ιστοριογραφίας γενικά).

Ο συνδυασμός λοιπόν των υλικών καταλοίπων με τη νεότερη ή την αρχαία ιστοριογραφία ή λογοτεχνικά κείμενα ή περιηγήσεις κλπ. είναι ο καλύτερος, αλλά δεν είναι εφικτός για όλα τα θέματα. Κατά περίπτωση, προτείνουμε ως πηγές στους μαθητές τις προσφορότερες, από την άποψη της επάρκειας των πληροφοριών, της δυνατότητας πρόσβασης των μαθητών σ' αυτές, του ελκυστικού ύφους τους και της εγκυρότητάς τους (όσον αφορά τη μεταγενέστερη βιβλιογραφία).

Θέματα

Στη συνέχεια προτείνουμε μια σειρά από ενδεικτικά θέματα, από εκείνα που οι παραστάσεις μας, αλλά και η αίσθηση ότι μπορούμε ν' ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις της καθοδήγησης των μαθητών σ' αυτά μας επιτρέπουν να σημειώσουμε. Εξυπακούεται ότι δε θεωρούμε πως όλα μπορούν να μελετηθούν σε όλες τις περιπτώσεις ούτε, αντίθετα, πως μόνο σ' αυτά μπορεί να περιοριστεί κανείς.

- ' Τοπογραφικό σκαρίφημα οικισμού (περίβολος τειχών, πύλεις, δημόσια οικοδομήματα, άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά).
- ' Τοπογραφική και φωτογραφική αποτύπωση κτιρίων, ανασκαμμένων και με ευκρινές περίγραμμα.
- ' Τοπογραφικό σκαρίφημα ακρόπολης // φρουρίου - παρατηρήσεις για τη θέση της εγκατάστασης και τη δόμηση.

Παρατήρηση: Για τα θέματα αυτά είναι χρήσιμο να προηγηθεί μελέτη αναλόγων σχεδίων που θα χρησιμοποιηθούν ως υποδείγματα. Η συνδρομή ενός ειδικού θα ήταν βέβαια πολύτιμη.

- ' Ιστορικά στοιχεία που προκύπτουν από τη μελέτη μιας κατηγορίας πηγών: νομίσματα (λατρείες, οικονομικές σχέσεις, στοιχεία πολιτικής ιστορίας κλπ.).
- ' Μελέτη της συλλογής των αγγείων μουσείου: τυπολογική και χρονολογική (σε ευρύτερες περιόδους) κατάταξη, πληροφορίες που παρέχουν κλπ.
- ' Ανθρωπωνύμια με πηγή τις επιτύμβιες στήλες.

Παρατήρηση: Το ζητούμενο από τα θέματα αυτά δεν είναι τόσο η εξαγωγή επαρκών συμπερασμάτων, όσο η επαφή των μαθητών με τις πηγές και η κατανόηση του ρόλου των τελευταίων ως ιστορικών τεκμηρίων.

- ' Τοπικοί μύθοι - καλλιτεχνικές παραστάσεις τους.
- ' Τοπικές λατρείες (θεών και ηρώων): ιερά - δοξασίες, παραδόσεις, λατρευτικά έθιμα, αγώνες.
- ' Συμμετοχή στα Τρωικά, με πηγή τον Όμηρο (B 494-877: κατάλογος νεών, άλλες αναφορές).

- ' Συμμετοχή στους περσικούς πολέμους ή τον πελοποννησιακό, με πηγή βασική τα ανάλογα βιβλία των ιστοριών του Ηροδότου ή του Θουκυδίδη.
- ' Σημαντικά κατά τόπους πολεμικά επεισόδια.
- ' Ιστορικά πρόσωπα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο.
- ' Τοπικοί συγγραφείς και καλλιτέχνες.

- ' Κύριες οικονομικές δραστηριότητες.
- ' Αποικιακή δραστηριότητα.
- ' Πολιτική, κοινωνική ιστορία.
- ' Εξωτερικές σχέσεις (με γειτονικές πόλεις-κράτη, με δυνάμεις της εποχής κλπ.).

14. Η ιστορία του σχολείου στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας

Ιστορία του Σχολείου ;

Εχοντας συνηθίσει να θεωρούμε ως ιστορία αυτό που συνέβη μακριά από μας και πριν ή πολύ πριν από μας, αυτό που έγινε από άλλους και δε μας αφορά άμεσα, είναι πολύ "φυσιολογικό" να μας φανεί κάπως περίεργο το θέμα αυτού του κειμένου.

Κάνοντας χιούμορ κάποιος θα 'πλεγε ότι το σχολείο είναι για να μας διδάσκει την Ιστορία και όχι εμείς να ασχολιόμαστε με την "ιστορία" τη δικιά του.

Όλοι όμως μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι και η εκπαίδευση ως θεσμός και το κάθε σχολείο ως ξεχωριστή μονάδα είναι δημιουργήματα της ανθρώπινης δράσης και με αυτήν την ιδιότητα ανήκουν στην ανθρώπινη ιστορία. Επομένως μπορούμε να τα μελετήσουμε και να φωτίσουμε το παρελθόν τους.

Διευκρινίζοντας τον όρο "Ιστορία του Σχολείου"

Σ' αυτό το κείμενο μας ενδιαφέρει το παρελθόν του κάθε σχολείου ξεχωριστά, η ιστορική του διαδρομή από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα. Φυσικά αναφερόμαστε σε **κάθε σχολική μονάδα τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης**, κι ακόμη στην έννοια σχολείο συμπεριλαμβάνουμε και **τα ιδρύματα προσχολικής αγωγής και κυρίως τα νηπιαγωγεία**.

Κανείς βέβαια δεν μπορεί να αποκλείσει και πιο συνθετικές εργασίες με θέμα την εκπαιδευτική κατάσταση σε μια πόλη ή στα πλαίσια ενός νομού, όπου λειτουργούν περισσότερα από ένα σχολεία της ίδιας βαθμίδας.

Σ' αυτό το κεφάλαιο, χρησιμοποιώντας τον όρο "ιστορία του σχολείου" αναφερόμαστε στην έρευνα όψεων, θεμάτων, προβλημάτων και καταστάσεων που αφορούν μια συγκεκριμένη σχολική μονάδα.

Η αξία της έρευνας για την Ιστορία του Σχολείου

Ποιους αφορά η ιστορία του σχολείου;

Η έρευνα για να φωτιστεί το παρελθόν του σχολείου μας, του κάθε σχολείου δηλαδή, είναι σημαντική και αφορά όλους όσοι συμμετείχαν και/ή συμμετέχουν άμεσα στη ζωή του σχολείου αλλά κι αυτούς που σχετίζονται έμμεσα μαζί του: μαθητές, πρώην μαθητές και αποφοίτους, που μπορεί να είναι και γονείς σημερινών μαθητών, καθηγητές,

νυν και πρώην, τοπική κοινωνία (πόλη, κωμόπολη, συνοικία, χωριό), τοπικές αρχές (δήμο, κοινότητα), διοίκηση της εκπαίδευσης, εκπαιδευτικές αρχές, κράτος κ.ά.

Για καθεμιά από τις παραπάνω ομάδες ατόμων, υπηρεσίες, αρχές, κοινωνικά σύνολα κλπ. η ιστορία του συγκεκριμένου σχολείου διαθέτει ένα ξεχωριστό "ειδικό βάρος". Ειδικότερα οι απόφοιτοι και οι πρώην μαθητές του σχολείου διατηρούν μια ιδιαίτερα "ευαίσθητη" σχέση με το σχολείο τους και την ιστορία του, επειδή οι ίδιοι αποτελούν μια ζωντανή ψηφίδα του. Μπορεί το ενδιαφέρον τους γι' αυτό να μην εκδηλώνεται με έμπρακτο τρόπο συχνά και σπάνια να εκφράζεται συλλογικά, αλλά **η ιστορία του σχολείου μας είναι και δικιά μας ιστορία σ' ένα βαθμό, κι αυτό το γνωρίζει πολύ καλά ο κάθε ενήλικας που πήγε σχολείο.**

Μαθητές και ιστορία του σχολείου

Αφήνοντας τους πρώην μαθητές - απόφοιτους και μη - ας έρθουμε στο σχολικό παρόν και στην αξία που έχει η έρευνα για την ιστορία κάθε σχολείου.

Τι επιδιώκουμε λοιπόν και ποιες ωφέλιμες απορρέουν για τους ίδιους τους μαθητές από την εργασία που θα πραγματοποιήσουν για την ιστορία του σχολείου τους;

Εντελώς σχηματικά και κάπως αυθαίρετα μπορούμε να πούμε ότι οι μαθητές - πολλοί πιθανόν να είναι παιδιά αποφοίτων του ίδιου σχολείου - ερευνώντας και φωτίζοντας την ιστορική διαδρομή του σχολείου τους, ψηλαφώντας και φέρνοντας στην επιφάνεια άγνωστες πτυχές απ' τη λειτουργία του και τη ζωή του:

Τ Γνωρίζουν, κατανοούν και ερμηνεύουν τις παρελθοντικές καταστάσεις του σχολείου τους, επομένως μπορούν να καταλάβουν και εξηγήσουν σε κάποιο βαθμό και τα τωρινά προβλήματα του.

Ë Η ίδρυση του σχολείου τους σε μια δεδομένη οικονομική κατάσταση και μια συγκεκριμένη κοινωνικοπολιτική συγκυρία έχει το δικό της νόημα και τις αντίστοιχες εξηγήσεις.

Ë Το κτηριακό πρόβλημα ενός σχολείου μπορεί να διερευνηθεί καλύτερα, όταν το δούμε διαχρονικά και σε συνάρτηση με τις οικονομικές δυνατότητες, τις κοινωνικοπολιτιστικές και εκπαιδευτικές ιεραρχήσεις της τοπικής κοινωνίας και τις εκπαιδευτικές επιλογές της κεντρικής εξουσίας.

Τ Έχουν την ευκαιρία να δουν πόσο στενά συνδεδεμένη είναι η ιστορία του σχολείου με τα υπόλοιπα ιστορικά δρώμενα σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο.

Ë Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί ενδιαφέρον να "ανακαλύψουν" οι μαθητές με ποιο τρόπο μεγάλα ιστορικά γεγονότα και σημαντικές ιστορικές καταστάσεις επηρέασαν τη λειτουργία του σχολείου τους ειδικά σε κρίσιμες για τη χώρα μας ιστορικές στιγμές: μικρασιατικός πόλεμος και καταστροφή, Β' παγκόσμιος πόλεμος και κατοχή.

Ë Αλλά και πέρα από την επίδραση των σημαντικών και μεγάλων ιστορικών γεγονότων και προσώπων στην ιστορία του σχολείου, οι μαθητές ερευνώντας το παρελθόν του σχολείου μπορούν να το συνδέσουν με τη συνολική ιστορική πορεία του τόπου τους, με τις περιόδους ευημερίας και προόδου αλλά και με εποχές δύσκολες, δημογραφικής κάμψης, οικονομικών προβλημάτων και αδιεξόδων κ.ά.

Τ Μπορούν να διακρίνουν τις αλλαγές και τους μετασχηματισμούς του σχολείου τους, που υποδηλώνουν βαθύτερες κοινωνικές αλλαγές και εγγράφονται στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στη χώρα μας:

Ë Γιατί το Γυμνάσιό μας έγινε εξατάξιο με τη μεταρρύθμιση του 1929, όταν πρωθυπουργός ήταν ο Βενιζέλος; Γιατί η Δικτατορία το 1967 κατάρχησε το μάθημα

των Στοιχείων Δημοκρατικού Πολιτεύματος; Είναι μερικά ερωτήματα - θέματα σχετικά με τη στενή σύνδεση κοινωνικοπολιτικής εξέλιξης και αλλαγής του σχολείου.

Τ Εντοπίζουν στοιχεία της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας αλλά και της μαθητικής κουλτούρας σε δραστηριότητες μέσα κι έξω από το σχολείο, εφόσον δεχόμαστε ότι τοπική κοινωνία - σχολείο και πολιτισμός αλληλοτροφοδοτούνται και αλληλοεπηρεάζονται.

Έ Ειδικότερα σ' αυτόν τον τομέα οι μαθητές μπορούν να καταγράψουν και αξιολογήσουν τις πολιτιστικές παρεμβάσεις του σχολείου τους (θεατρικές παραστάσεις, έκδοση και κυκλοφορία περιοδικών κ.ά.) στον τοπικό κοινωνικό περίγυρο αλλά και την επιρροή του τοπικού πολιτισμού στη σχολική ζωή, τις δυνατότητες και τις επιλογές ψυχαγωγίας και συμμετοχής σε πολιτιστικές εκδηλώσεις που πρόσφερε στον εφηβικό - άρα και στο μαθητικό - πληθυσμό η τοπική κοινωνία.

Τ Συνειδητοποιούν ότι αποτελούν έναν κρίκο στη διαδοχή των γενεών, την προσωρινή κατάληξη μιας πορείας και φυσικά την αφετηρία μιας καινούριας.

Έ Ίσως φανεί ότι υπερτονίζουμε αυτήν την προσφορά της ιστορίας του σχολείου, αλλά οι μαθητές προσεγγίζοντας το άμεσο, όπως και το κάπως απώτερο παρελθόν του σχολείου τους, έρχονται σε επαφή με την παιδική και εφηβική ηλικία των γονιών και γενικά των προγόνων τους. Οι γνώσεις που αποκτούν γι' αυτούς είναι ιδιαίτερα πολύτιμες. Εύκολα μπορούν οι σημερινοί μαθητές να διαπιστώσουν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα παιδιά του 1950, του 1930 ή ακόμη και του προηγούμενου αιώνα στην προσπάθειά τους να μάθουν γράμματα: προβλήματα σαφώς οξύτερα και σοβαρότερα από τα σημερινά. Έχουν τη δυνατότητα να δουν ότι και στο παρελθόν η εκπαιδευτική κατάσταση δεν ήταν και τόσο ιδανική, όπως πολλοί μεγάλοι υποστηρίζουν σήμερα νοσταλγώντας "παράδεισους" που υπάρχουν μόνο στη μνήμη της "χαμένης αθάνας παιδικότητας" του καθενός.

Έ Οι μεγάλοι μπορούν να αναδυθούν στα μάτια των μαθητών - ερευνητών ως "κοινωνικά άτομα", συντελεστές και "αποτέλεσμα" των ιστορικών συνθηκών, του κοινωνικού πλαισίου, της δυναμικής της τοπικής κοινωνίας και της συγκεκριμένης λειτουργίας του σχολείου τους κάθε φορά. Να πάψουν δηλαδή να είναι γενικά και αόριστα οι "μεγάλοι", που άλλο σκοπό δεν έχουν από το να τους θέτουν περιορισμούς και να τους απαγορεύουν πρωτοβουλίες και δραστηριότητες και να προσεγγίσουν τη δραστηριότητα και τις επιλογές των μεγάλων υπό το πρίσμα των ιστορικοκοινωνικών συνθηκών στις οποίες έζησαν και διαμορφώθηκαν.

Έ Αυτή η γνώση πιθανώς να τους ευαισθητοποιήσει και απέναντι στο σχολείο και απέναντι στους μεγάλους. Να τους κάνει πιο κριτικούς αλλά και πιο υπεύθυνους. Σίγουρα όμως θα τους βοηθήσει να καταλάβουν ότι στη σχολική ζωή προσφέρονται δυνατότητες, που πρέπει να αξιοποιούν, αλλά υπάρχουν και όρια, τα οποία είναι απαραίτητο να τα γνωρίζουν και να στέκονται με κριτική διάθεση και υπευθυνότητα συγχρόνως απέναντί τους.

Πηγές για την ιστορία του σχολείου

Το παρελθόν του κάθε σχολείου μπορεί να φωτιστεί και να γίνει γνωστό μελετώντας, πρώτα απ' όλα, και τα επίσημα αρχεία του. Το αρχείο κάθε σχολείου δεν είναι φυσικά

η μόνη πηγή που μας δίνει πληροφορίες για την ιστορία του συγκεκριμένου ιδρύματος. Σίγουρα όμως είναι από τις πιο σημαντικές και αξιόπιστες. Ένας ενδεικτικός κατάλογος πηγών θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

- T Αρχείο σχολικής μονάδας,
- T Αρχεία Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης,
- T Αρχείο οικείου δήμου ή κοινότητας,
- T Ενοριακά αρχεία,
- T Αρχεία αρμόδιων δημόσιων υπηρεσιών,
- T Κάθε είδους σχετικές μαρτυρίες και τεκμήρια αποφοίτων και διδασκόντων νυν και πρώην του σχολείου,
- T Τοπικός τύπος.

Περισσότερα για το αρχείο του σχολείου αναφέρονται στο **Κεφάλαιο 9** (Σχολικά αρχεία).

Θέματα για την ιστορία του σχολείου

Παρακάτω προτείνουμε ορισμένα θέματα που αφορούν την ιστορία του σχολείου καθώς και ένα ενδεικτικό κατάλογο πηγών.

· Η ίδρυση του σχολείου

- T Πότε, πού, από ποιους, πώς, γιατί και μέσα σε ποιες συνθήκες (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές κ.ά.) σε τοπικό και εθνικό επίπεδο ιδρύθηκε το σχολείο που εξετάζουμε;
- T Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά του (η φυσιογνωμία ή ταυτότητά του);

R Πηγές

α) Πηγές που μπορούμε να αναζητήσουμε και πιθανόν να βρούμε στο αρχείο του σχολείου:

- Ë Βιβλίο Πράξεων του συλλόγου
- Ë Μαθητολόγιο της πρώτης χρονιάς που λειτούργησε το σχολείο (σε πολλές περιπτώσεις τα βιβλία αυτά έχουν χαθεί, ειδικά όταν πρόκειται για σχολεία που ιδρύθηκαν τον προηγούμενο αιώνα)
- Ë Τακτικές και ειδικές εκδόσεις και λευκώματα του σχολείου με αφορμή μια επέτειο
- Ë Βιβλίο ιστορίας του σχολείου. Αρκετοί διευθυντές σχολείων παλιότερα προσπαθούσαν να "κρατήσουν" ένα τετράδιο - βιβλίο, στο οποίο κατέγραφαν και παρουσίαζαν την ιστορία του σχολείου τους με το δικό τους τρόπο. Πρόκειται για ανεπίσημη πηγή, αλλά ιδιαίτερα πολύτιμη. Είναι απαραίτητο να την αξιολογούμε και να τη χρησιμοποιούμε με προσοχή.

β) Άλλες πηγές

- Ë Νομοθετικά κείμενα που αφορούν την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία του σχολείου. Πρόκειται για μια από τις σημαντικότερες και ταυτόχρονα την πλέον επίσημη πηγή για την ιστορία του σχολείου
- Ë Αρχεία Δ/σεων Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
- Ë Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία
- Ë Τοπικός Τύπος, ημερήσιος και περιοδικός. Βλ. και το κεφάλαιο "Ο τοπικός

τύπος ως ιστορική πηγή"

Ë Προφορικές μαρτυρίες, στην περίπτωση που το σχολείο ιδρύθηκε στον αιώνα μας και ειδικά μετά το 1920.

' **Το κτηριακό καθεστώς του σχολείου και η εξέλιξή του στο χρόνο.**

T Πρώτο κτήριο εγκατάστασης του σχολείου.

T Λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης περιοχής και του κτιρίου.

T Περιγραφή του κτιρίου αρχιτεκτονικά, από λειτουργική άποψη κλπ.

T Δυνατότητες και προβλήματα της σχολικής ζωής που απορρέουν από το κτηριακό καθεστώς και την οργάνωση του σχολικού χώρου.

R **Πηγές**

Ë Αρχείο του σχολείου

Ë Αρχεία Δ/νσεων Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ë Αρχείο Δήμου ή Κοινότητας

Ë Αρχεία αρμόδιων δημόσιων υπηρεσιών: πολεοδομικών υπηρεσιών, τεχνικών υπηρεσιών κ.ά.

Ë Τοπικός τύπος

Ë Φωτογραφικό υλικό

Ë Προφορικές μαρτυρίες διδασκόντων και αποφοίτων του σχολείου

' **Θέματα σχετικά με τη φοίτηση των μαθητών στο σχολείο.**

Για τα θέματα αυτά περισσότερες πληροφορίες, κυρίως τεχνικού χαρακτήρα, στο **Κεφάλαιο 9.**

T Μέγεθος μαθητικού πληθυσμού. Περιοδική ή και διαχρονική εξέταση του θέματος

T Διακυμάνσεις και ροή του μαθητικού πληθυσμού

T Περιοχές καταγωγής μαθητών

T Κατανομή μαθητικού πληθυσμού κατά φύλο

T Κατανομή μαθητών κατά επάγγελμα γονέων

Τα θέματα αυτά, όπως έχουμε ήδη σημειώσει στο Κεφάλαιο 9, είναι περιγραφικού και ποσοτικού χαρακτήρα. Η διαπραγμάτευσή τους αφενός μας δίνει τη δυνατότητα να σχηματίσουμε μια γενική εικόνα για τη διαχρονική εξέλιξη των μεγεθών του μαθητικού πληθυσμού και αφετέρου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να ασχοληθούμε με θέματα μαθητικού πληθυσμού με βάση συσχέτιση παραγόντων:

T Επάγγελμα γονέων και σχολική πορεία (σταδιοδρομία) μαθητών (επιτυχία/αποτυχία).

T Επάγγελμα γονέων και ηλικία μαθητών.

T Τόπος διαμονής μαθητών (στην έδρα του σχολείου ή όχι, με την οικογένειά τους, μακριά απ' αυτήν) και σχολική επιτυχία/αποτυχία.

T Διδασκόμενα μαθήματα και σχολική επιτυχία/αποτυχία.

R **Πηγές**

Ë Μαθητολόγιο

- Ë Γενικός και Ειδικός έλεγχος
- Ë Βιβλία εξετάσεων (επαναληπτικών, εισαγωγικών κ.ά.)
- Ë Βιβλία Πράξεων του συλλόγου διδασκόντων

T Ένα άλλο θέμα που μπορούμε να εξετάσουμε είναι τα ποσοστά φοίτησης κατά οικιστική μονάδα.

- Ë Συσχέτιση του αριθμού των παιδιών ή των εφήβων μιας οικιστικής μονάδας που φοιτούν στα αντίστοιχα σχολεία με το σύνολο των παιδιών ή εφήβων της ίδιας οικιστικής μονάδας: ποσοστό των παιδιών και των εφήβων της πόλης, της συνοικίας, του χωριού που φοιτούν στα αντίστοιχα σχολεία της περιοχής τους.

Αυτό το θέμα υπόκειται σε κάποιον περιορισμό. Μπορούμε να καταλήξουμε σε αξιόπιστα συμπεράσματα στην περίπτωση που τα παιδιά και οι έφηβοι μιας περιοχής (πόλης, χωριού κλπ.) φοιτούν σε ένα σχολείο.

R **Πηγές**

- Ë Μαθητολόγιο
- Ë Ληξιαρχικά και ενοριακά αρχεία
- Ë Στοιχεία απογραφών
- Ë Τοπικός τύπος

' **Σχολικές Γιορτές - Πολιτιστικές Εκδηλώσεις του σχολείου**

R **Πηγές**

- Ë Βιβλίο Πράξεων του Συλλόγου των Καθηγητών
- Ë Μαρτυρίες και τεκμήρια από καθηγητές και απόφοιτους του σχολείου
- Ë Εφημερίδες & περιοδικά που εξέδιδαν ομάδες μαθητών του σχολείου
- Ë Τοπικός τύπος

' **Σχολική πειθαρχία: Κανόνες, Ποινές, Διαγωγή**

R **Πηγές**

- Ë Βιβλίο Πράξεων του Συλλόγου διδασκόντων
- Ë Βιβλίο Ποινών // Κυρώσεων
- Ë Γενικός Έλεγχος
- Ë Μαρτυρίες αποφοίτων και διδασκόντων του σχολείου
- Ë Τοπικός τύπος

' **Ιστορία των εκπαιδευτικών του σχολείου**

T Αριθμητικά δεδομένα που αφορούν

- Ë Φύλο
- Ë Ειδικότητα
- Ë Διαδικασία τοποθέτησης (αρχικός διορισμός, μετάθεση, απόσπαση κλπ.)
- Ë Τυπικά προσόντα διδασκόντων (κατηγοριοποίησή τους με βάση αυτό το κριτήριο σύμφωνα με το νόμο)
- Ë Γεωγραφική προέλευση
- Ë Κοινωνική προέλευση

T Πρωτοβουλίες, δραστηριότητες και παρεμβάσεις των διδασκόντων στην τοπική κοινωνία

R **Πηγές**

- Ë Αρχείο σχολείου

- Ë Αρχείο Δ/σεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Ë Δημοτικά ή Κοινοτικά αρχεία
- Ë Τοπικός τύπος
- Ë Μαρτυρίες καθηγητών και αποφοίτων του σχολείου.

Φυσικά μπορούν να επιλεγούν και άλλα θέματα ανάλογα με την παράδοση, τις ιδιαιτερότητες και τους προσανατολισμούς του κάθε σχολείου και της τοπικής κοινωνίας στην οποία ανήκει.

15. Η Ιστορία της πόλης και του χωριού

α. Οι πηγές

Η πρώτη πηγή στην οποία θα ανατρέξει ο ιστορικός είναι **το αρχείο της κοινότητας ή του δήμου**. Ωστόσο, πολύ συχνά τα αρχεία αυτά, όπως ήδη σημειώσαμε, παρουσιάζουν κενά, λόγω της καταστροφής υλικού, σε διάφορες περιόδους και για διάφορους λόγους. Σ' αυτή την περίπτωση, ο ερευνητής θα πρέπει να δείξει ιδιαίτερη *επινοητικότητα* στην προσπάθεια ανακάλυψης **άλλων πηγών**, για να καλύψει αυτά τα κενά. Ούτως ή άλλως, ανάλογα με την περίοδο και το θέμα που αποτελεί το αντικείμενο μελέτης κάθε φορά και στο βαθμό που φιλοδοξία του ερευνητή είναι η κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη μελέτη του θέματος, θα χρειαστεί η προσφυγή και σε άλλες πηγές, εκτός από το δημοτικό ή κοινοτικό αρχείο. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικές απ' αυτές:

- ' Ενοριακά κατάστιχα
- ' Συμβολαιογραφικά αρχεία
- ' Αρχεία πολεοδομικών υπηρεσιών
- ' Αρχεία Δ/νσεων Γεωργίας
- ' Αρχεία Δ/νσεων Βιομηχανίας
- ' Αρχεία Δ/νσεων Επιθεώρησης Εργασίας
- ' Αρχεία Λιμενικών Ταμείων
- ' Αρχεία επιχειρήσεων
- ' Δικαστικά αρχεία
- ' Αρχεία σχολικών μονάδων και Δ/νσεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- ' Ιδιωτικές συλλογές
- ' Τοπικός τύπος
- ' Προφορικές μαρτυρίες
- ' Τοπίο

Β. Τα θέματα

Αφού συγκεντρώσουμε τις πηγές μας, δεν έχουμε παρά να προχωρήσουμε στην αξιοποίησή τους. Το θέμα ή τα θέματα που θα επιλέξουμε είναι συνάρτηση των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων μας, του χρόνου που διαθέτουμε και, πολλές φορές, του ορίου που θέτουν οι ίδιες οι πηγές.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε σε μια σειρά τέτοιων θεμάτων. Αυτή η αναφορά κάθε άλλο παρά εξαντλητική μπορεί να θεωρηθεί, πρόκειται όμως για θέματα βασικά, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν τίτλους κεφαλαίων σε έργα που αφιερώνονται στην τοπική ιστορία.

1. Ο τόπος και οι άνθρωποι

Ο τόπος

Το πρώτο βήμα είναι να τοποθετήσουμε το χωριό ή τη συνοικία της πόλης, αντικείμενα της μελέτης μας, στο γεωγραφικό πλαίσιο. Αποφεύγοντας έναν απλουστευτικό ντετερμινισμό, καλό είναι, από την άλλη, να δείξουμε το φυσικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύχθηκε η κοινότητα που θα μελετήσουμε: διαμόρφωση εδάφους, κλίμα κλπ. Μερικές από τις πηγές που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε:

- Χάρτες - άτλαντες
- Περιηγητές
- Γεωμέτρους - γεωγράφοι
- Ιστορικά - γεωγραφικά λεξικά

Η προέλευση

Η προέλευση μιας πόλης ή ενός χωριού μπορεί να χάνεται στα βάθη των αιώνων και ίσως είναι δύσκολο να ανακαλύψουμε τα ίχνη αυτών των μακρινών εποχών. Το έδαφος συχνά φυλάει τις μαρτυρίες της προϊστορικής εποχής ή μεταγενέστερων περιόδων. Αν οι αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν φέρει στο φως τέτοιες μαρτυρίες, μπορούμε να ανατρέξουμε στη σχετική βιβλιογραφία. Άλλες πηγές μας μπορεί να είναι οι **αρχαίοι συγγραφείς**, οι **περιηγητές**, οι **προφορικές μαρτυρίες**, τα **τοπωνύμια**.

Ο πληθυσμός

Ο ιστορικός έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη του ανθρώπου μέσα στο χρόνο. Το πρώτο που έχει να κάνει είναι η καταμέτρηση των ατόμων και στη συνέχεια να προσπαθήσει να κατανοήσει τη συμπεριφορά τους απέναντι στη ζωή και το θάνατο, στο πέρασμα του χρόνου.

Δυστυχώς, η φροντίδα για την ακριβή καταμέτρηση του πληθυσμού δεν εμφανίζεται παρά αρκετά αργά στην ιστορία. Τα **ενοριακά κατάστιχα** επιτρέπουν μια ποσοτική προσέγγιση του θέματος, αλλά θα πρέπει να περιμένουμε αρκετά, για να μπούμε στην εποχή της στατιστικής, με τα **ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα**, τις **απογραφές** και τους **στρατολογικούς πίνακες**.

Οι στατιστικές μαρτυρίες μπορούν να φωτισθούν καλύτερα από άλλες πηγές που διευκολύνουν την κατανόηση των δημογραφικών φαινομένων. Τέτοιο υλικό μπορεί να είναι, για παράδειγμα, οι **αναφορές γιατρών** σχετικά με τις επιδημίες, τα **πρακτικά συνεδριάσεων** και οι **αποφάσεις δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων** που αναφέρονται σε τέτοια θέματα, οι **αναφορές των υγειονομικών υπηρεσιών**, τα **δημοσιεύματα του τοπικού τύπου** κλπ., δηλαδή πηγές όπου συχνά βρίσκουμε μια **ανάλυση των συνθηκών ζωής του πληθυσμού**.

2. Η ζωή των ανθρώπων

Ο πληθυσμός του χωριού ή της συνοικίας της πόλης αποτελεί μια ομάδα που θα πρέπει να μελετήσουμε την ποικιλία της και τις δομές της στο πέρασμα του χρόνου.

Η κοινωνία

Η κατανομή των κατοίκων σε διάφορες κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες μας δίνει μια πρώτη εικόνα της κοινωνίας. Μια βασική πηγή για τη μελέτη αυτού του θέματος είναι τα **ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα**.

Η ταύτιση των κοινωνικών κατηγοριών δεν είναι παρά ένα πρώτο βήμα. Θα πρέπει επίσης να διεισδύσουμε, να εμβαθύνουμε στις **δομές**. Οι **φορολογικοί κατάλογοι** προσφέρονται για κάτι τέτοιο, καθώς μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε μια ιεραρχία ανάμεσα στους κατοίκους του χωριού ή της πόλης, σύμφωνα με τα κατ' εκτίμησιν εισοδήματα, σε διαφορετικές εποχές! πρόκειται για έναν αρκετά αξιόπιστο δείκτη. Βέβαια, ανάλογα με την εποχή, διαφέρει ο φορέας που κάνει την κατανομή των φόρων. Επιπλέον, υπάρχουν ομάδες που απαλλάσσονται της πληρωμής φόρων και, συνεπώς, δεν τις συναντάμε στους καταλόγους.

Πολύτιμες πληροφορίες, που μας δίνουν τη δυνατότητα να καλύψουμε, ως ένα βαθμό, κενά όπως τα παραπάνω, είναι τα **συμβολαιογραφικά αρχεία**. Τα **προικοσύμφωνα** και οι **διαθήκες** περιέχουν πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την κινητή ή ακίνητη περιουσία των μελλοντικών συζύγων ή του διαθέτη. Έτσι, μπορούμε να σχηματίσουμε για κάθε κοινωνική ομάδα μια εικόνα που να ανταποκρίνεται αρκετά στην πραγματικότητα.

Αφού διαγράψουμε την κοινωνική δομή μιας κοινότητας, θα είναι ενδιαφέρον - ιδιαίτερα στην περίπτωση μιας αστικής συνοικίας - να επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε την κοινωνική κατανομή του πληθυσμού στο **χώρο**. Μέσα από μια τέτοια έρευνα μπορεί να διαπιστώσουμε, για παράδειγμα, τη **συγκέντρωση ορισμένων επαγγελματιών σε συγκεκριμένους δρόμους** ή τις **αντιθέσεις ανάμεσα σε πλούσιες και φτωχές συνοικίες**, καθώς και, ενδεχομένως, **φαινόμενα γκετοποίησης**.

Για να αποκτήσει μεγαλύτερη υπόσταση η κοινωνική μελέτη μιας αστικής συνοικίας, θα μπορούσαμε να ανατρέξουμε και σε πηγές όπως οι **αναφορές της αστυνομίας** και το **αστυνομικό δελτίο**, καθώς επίσης και σε αρχειακό υλικό που αφορά ζητήματα **κοινωνικής πρόνοιας**.

Ειδικά όσον αφορά την **αγροτική κοινωνία**, για να τη γνωρίσουμε καλά, θα πρέπει να ασχοληθούμε και με τα ζητήματα της **ιδιοκτησίας**, των **χρήσεων της γης** κλπ. Το αρχειακό υλικό φορολογικού χαρακτήρα - αν έχει διατηρηθεί - προσφέρεται για τέτοιες

παρατηρήσεις.

Αφού προσδιορίσουμε την κοινωνική κατανομή της γης, στη συνέχεια μπορούμε να επιχειρήσουμε μια μελέτη των *κτηματικών συναλλαγών*, που θα μας επιτρέψει να αντιληφθούμε τις υπάρχουσες στάσεις στο πλαίσιο της αγροτικής κοινωνίας. Ποιος πουλάει; Ποιος αγοράζει; Γιατί; Ποιες κοινωνικές ομάδες κερδίζουν και ποιες χάνουν σ' αυτή την κούρσα;

Εκτός από τα παραπάνω, οι κοινωνικές ομάδες μπορούν να προσδιοριστούν και από την *αντίληψη που έχουν οι ίδιες για τον εαυτό τους, από τη θέση που διεκδικούν στην κοινωνική κλίμακα*. Τα **ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα** προσφέρονται για τον προσδιορισμό των *κύκλων συγγένειας* και των *σχέσεων* που δημιουργούνται ανάμεσα στα μέλη διαφόρων κοινωνικών ομάδων σε σημαντικές στιγμές της ζωής, όπως ο γάμος ή η *βάπτιση*.

Η οικονομική δραστηριότητα

Για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα η **γεωργία** αποτέλεσε το κύριο στοιχείο της οικονομίας. Στο χωριό, μεγάλο μέρος των οικονομικών δραστηριοτήτων σχετίζεται με τη γη.

Σ' αυτό το πλαίσιο, οι **χρήσεις γης** αποτελούν βασικό ζήτημα. Η έλλειψη εθνικού κτηματολογίου δεν πρέπει να μας αποθαρρύνει για τη διευρεύνηση αυτού του ζητήματος. Οι σχετικές πηγές (π.χ. *χάρτες διανομής*), όσο αποσπασματικές κι αν είναι, προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες.

Η **εκτίμηση της αγροτικής παραγωγής** διευκολύνεται από τους **στατιστικούς πίνακες**, τις **αναφορές για τη σοδειά** κλπ. Μπορούμε επίσης ν' αναζητήσουμε πληροφορίες σχετικά με τους μετασχηματισμούς στη γεωργία μέσα από τα χρησιμοποιούμενα **εργαλεία**, τις **μεθόδους εργασίας**, την **ανάπτυξη των γεωργικών και κτηνιατρικών υπηρεσιών** κλπ. Για παλαιότερες περιόδους μπορούμε ν' αναζητήσουμε πληροφορίες στα **συμβολαιογραφικά αρχεία**.

Στις οικονομικές δραστηριότητες συμπεριλαμβάνονται και η **βιοτεχνία** και το **εμπόριο**. Οι **φορολογικοί κατάλογοι** και οι **μετά θάνατον απογραφές** επιτρέπουν παρατηρήσεις σχετικά με το επίπεδο ζωής και τη δραστηριότητα διαφόρων επαγγελματικών κλάδων. Παρόμοιες πληροφορίες προσφέρει και ένα μέρος του υλικού των δημοτικών και κοινοτικών αρχείων, όπως τα **βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων** και τα **βιβλία απόδοσης λογαριασμών εκτελούμενων δημοτικών έργων**.

Με τη **βιομηχανική ανάπτυξη**, κυρίως στις πόλεις, αλλάζει το αρχιτεκτονικό και κοινωνικό τοπίο. Οι *συνθήκες εργασίας* και οι *κοινωνικές διαμάχες* γίνονται μια από τις συνιστώσες της τοπικής ιστορίας. Σχετικές μαρτυρίες βρίσκουμε στις **εφημερίδες της εποχής**, καθώς και στο αρχαιακό υλικό, όπως, για παράδειγμα, το υλικό των αρχείων των **Δ/νσεων Επιθεώρησης Εργασίας** ή των **αρχείων επιχειρήσεων**.

3. Η ζωή της κοινότητας

Κάθε κοινότητα, αγροτική ή αστική, έχει να αντιμετωπίσει μια σειρά προβλημάτων που αφορούν τη διοίκησή της ως συγκροτημένης ομάδας που διέπεται από ορισμένους κανόνες που η ίδια έχει θεσπίσει ή αποδεχτεί. Το πεδίο αυτό είναι ευρύ, επειδή συμπεριλαμβάνει τόσο τα ζητήματα που αφορούν την εκλογή των τοπικών αρχόντων, όσο κι εκείνα που αφορούν την ύδρευση, την οδοποιία, την κοινωνική πρόνοια, την εκπαίδευση, την πολιτιστική ζωή κλπ. Τα **πρακτικά συνεδριάσεων των δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων**, καθώς και το **υπόλοιπο υλικό των αρχείων δήμων και κοινοτήτων**, προσφέρουν άφθονες μαρτυρίες. Ανάλογα με το ιδιαίτερο θέμα που ερευνάται κάθε φορά, μπορούμε να ανατρέξουμε και **στο αρχείο του αντίστοιχου αρμόδιου ή συναρμόδιου φορέα**.

Στον **τοπικό τύπο** βρίσκουμε επίσης δημοσιεύματα που σχολιάζουν - επικροτώντας ή αποδοκιμάζοντας - τον τρόπο αντιμετώπισης των διαφόρων ζητημάτων από τη δημοτική ή κοινοτική αρχή.

16. Μικρασιατικός ελληνισμός: από την κοιτίδα στον ελληναδικό χώρο

Το θέμα του μικρασιατικού ελληνισμού είναι ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα και ο φωτισμός των διαφόρων πλευρών του μπορεί να βοηθήσει στην καλύτερη προσέγγιση σημερινών προβλημάτων. Ακόμη, προσφέρεται για εργασίες σε *πολλές περιοχές*, όπου η έλλευση και εγκατάσταση των προσφύγων δημιούργησε νέους οικισμούς ή μετασχημάτισε σημαντικά ήδη υπάρχοντες, μεταβάλλοντας τα πληθυσμιακά δεδομένα. Τέλος, από την πλευρά που εξετάζουμε τα πράγματα σ' αυτό το βιβλίο, αποτελεί ένα ζήτημα που είναι φανερό ότι η μελέτη του απαιτεί την προσφυγή σε περισσότερες πηγές.

Μπορούν να ερευνηθούν τόσο ευρύτερες θεματικές ενότητες, όσο και επιμέρους πλευρές διαφόρων θεμάτων. Εδώ θα αναφερθούμε σε δυο ευρύτερες ενότητες:

|| Τ *Ο μικρασιατικός ελληνισμός στις κοιτίδες του*

|| Τ *Η έλλευση και η εγκατάσταση των προσφύγων στον ελληναδικό χώρο*

α. Ο μικρασιατικός ελληνισμός στις κοιτίδες του

Πολλά είναι τα θέματα που θα μπορούσαν να διερευνηθούν εδώ. Στη συνέχεια προτείνουμε ενδεικτικά μια σειρά θεμάτων που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. **Παράρτημα 4**). Και αυτών των θεμάτων θα μπορούσαν να μελετηθούν επιμέρους πλευρές, που θα εντάσσονται σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο.

- Τ Γενικά στοιχεία για το χωριό, την κωμόπολη ή την πόλη (όνομα, κάτοικοι, γλώσσα, οικονομία κλπ.)
- Τ Κοινοτική αρχή (προέλευση κοινοτικής εξουσίας, αρμοδιότητες κλπ.)
- Τ Δημογραφικά στοιχεία
- Τ Σχέσεις της κοινότητας (με τους Τούρκους, την Εκκλησία, άλλες κοινότητες)
- Τ Οικονομία
- Τ Εκπαίδευση
- Τ Παραδόσεις, δημοτική μουσική κλπ.

Τα θέματα αυτά μπορούν να μελετηθούν με βάση τόσο τις γραπτές πηγές, όσο και τις προφορικές μαρτυρίες. Όσον αφορά τις γραπτές πηγές, θα πρέπει να επισημάνουμε πρώτα απ' όλα την αποσπασματικότητά τους, που, ανάλογα και με το ιδιαίτερο θέμα, θέτει αναγκαστικά όρια στο πλαίσιο της έρευνάς μας. Από την άλλη πλευρά ωστόσο, αυτά τα όρια μπορούν να ξεπεραστούν ως ένα βαθμό, αν ο ερευνητής επιστρατεύσει την επινοητικότητα και τη μεθοδικότητά του.

Ο βαθμός της αποσπασματικότητας των γραπτών πηγών ποικίλλει από περίπτωση σε περίπτωση. Μπορεί για μια περιοχή να υπάρχει αρχειακό υλικό με μικρότερα κενά (για ορισμένα θέματα τουλάχιστον), ενώ για άλλες να μη διαθέτουμε παρά ελάχιστα δείγματα. Θα πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι στην περιφέρεια συχνά δε βρίσκουμε παρά ελλιπέστατες συλλογές, ενώ σε φορείς της πρωτεύουσας είναι συγκεντρωμένο πολύ μεγαλύτερο μέρος του αρχειακού υλικού, που αφορά κοινότητες που ο πληθυσμός τους έχει εγκατασταθεί σε πόλεις και χωριά της περιφέρειας. Επομένως, μια σχετική έρευνα, ανάλογα βέβαια και με τους στόχους της και την ευρύτητα του πλαισίου της, θα μας οδηγήσει στους φορείς όπου απόκειται αυτό το υλικό.

Ο βαθμός της αποσπασματικότητας μπορεί να είναι μικρότερος στην πραγματικότητα, αν υπολογίσουμε ότι αρχειακό υλικό βρίσκεται και σε χέρια ιδιωτών, έστω κι αν οι κάτοχοί του δεν κατανοούν πάντα την αξία του για την ιστορική έρευνα. Το υλικό αυτό μπορεί να περιλαμβάνει από κώδικες δημογεροντιών μέχρι μεμονωμένα προικοσύμφωνα κλπ. Θα ήταν, λοιπόν, σημαντικότερη προσφορά η καταγραφή του και, αν είναι δυνατό, η συγκέντρωσή του σε φορείς - όπως οι αρχειακές υπηρεσίες, για παράδειγμα - που είναι σε θέση να το διαχειρισθούν, να το θέσουν στη διάθεση της έρευνας και να το αξιοποιήσουν με ποικίλους τρόπους. Για να μπορέσει να προχωρήσει μια τέτοια εργασία, είναι απαραίτητο:

- h Να γίνει χαρτογράφηση του χώρου που μας ενδιαφέρει.
- h Να ευαισθητοποιηθεί ο ίδιος ο προσφυγικός πληθυσμός και να κατανοήσουν οι κάτοχοι αρχειακού υλικού την ευρύτερη σημασία του, πέρα απ' την όποια συναισθηματική έχει για τους ίδιους.

Η χαρτογράφηση μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ανάλογα με την περίπτωση. Σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, μπορεί να ξεκινήσει από επισκέψεις στα ΚΑΠΗ ή τα καφενεία της πόλης ή του χωριού και να φτάσει ως τον εντοπισμό των προσφύγων μέσω των βιβλίων του δήμου ή της κοινότητας (δημοτολογίων κλπ.). Αυτό το τελευταίο είναι πιο εύκολο, όταν ήδη διαθέτουμε αρχειακό υλικό από τις κοιτίδες, που μας προσφέρει αυτή τη δυνατότητα.

R Τέτοια είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση της Λαμψάκου: με βάση το κατάστιχο που, μεταξύ των άλλων, περιέχει και κατάλογο των Ελλήνων κατοίκων Λαμψάκου (Αρχαία Νομού Εύβοιας, Συλλογή 1) μπορεί να γίνει διασταύρωση και ταύτιση ονομάτων με παράλληλη χρήση του δημοτολογίου της κοινότητας Νέας Λαμψάκου (Ν. Εύβοιας).

Όσο για την ευαισθητοποίηση, κι εδώ οι τρόποι ποικίλλουν και εξαρτώνται από τις ιδιαίτερες συνθήκες σε κάθε τόπο. Η προσωπική επαφή, η προετοιμασία και το κλίμα της παίζουν σημαντικό ρόλο. Συχνά πάντως, μπορεί να βοηθήσει μια πρώτη εκδήλωση (π.χ. έκθεση υπάρχοντος υλικού), ιδιαίτερα σε τόπους όπου δεν φαίνεται να υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το παρελθόν, για τη ζωή στις "χαμένες πατρίδες" στην περίπτωση μας.

Η συγκέντρωση *προφορικών μαρτυριών* θα πρέπει επίσης να μας απασχολήσει ιδιαίτερα. Είναι μάλιστα μια δουλειά, που για ευνόητους λόγους, δεν μπορεί να περιμένει για πολύ. Όπως τονίσαμε στο **Κεφάλαιο 11**, απαιτείται μια κάποια γνώση του αντικείμενου, μελετημένο ερωτηματολόγιο και, γενικά, καλή προετοιμασία. Στο **Παράρτημα 4** σημειώνουμε μια σειρά θεμάτων που - μαζί και μ' άλλα, βέβαια, ανάλογα με το αντικείμενο της έρευνας - μπορούν ν' αποτελέσουν τη βάση για τη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου.

B. Εγκατάσταση των προσφύγων στον ελληνικό χώρο

Κι εδώ, πολλά είναι τα θέματα που μπορούν να διερευνηθούν. Σε σύγκριση μάλιστα με τις έρευνες για το μικρασιατικό ελληνοισμό στις κοιτίδες του, το ζήτημα της εγκατάστασης των προσφύγων στον ελληνικό χώρο έχει μελετηθεί λιγότερο, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο. Ενδιαφέρον θα είχε να παρακολουθήσουμε το ζήτημα αυτό από την έλευση των προσφύγων μέχρι σήμερα.

Δίνουμε παρακάτω ένα μικρό κατάλογο γενικών, λίγο-πολύ, θεμάτων, που θα μπορούσαν να εξειδικευθούν και να μελετηθούν ανεξάρτητα ή και -το προτιμότερο- σε συνδυασμό με τα θέματα της προηγούμενης ενότητας.

- T** Έλευση των προσφύγων - τα πρώτα χρόνια
 - z Πρώτοι καταυλισμοί, χώροι στέγασης, συνθήκες διαβίωσης, μέτρα πολιτείας κλπ.
 - z Αντιμετώπιση από την τοπική κοινωνία
- T** Μόνιμη εγκατάσταση
 - z Συνθήκες διαβίωσης - ποιότητα ζωής
 - z Ασχολίες
 - z Βαθμός αφομοίωσης από την τοπική κοινωνία
 - z Συμβολή σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων της τοπικής κοινωνίας

Για τη μελέτη των παραπάνω θεμάτων θα χρειαστεί προσφυγή σε *περισσότερες από*

μία πηγές. Το πόσες και ποιες ακριβώς θα είναι εξαρτάται πάντα από το συγκεκριμένο θέμα. Αναφέρουμε μερικές:

- Τ Δημοτικά και κοινοτικά αρχεία: πρακτικά και αποφάσεις δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων, προϋπολογισμοί, δημοτικά έργα, ληξιαρχικά, δημοτολόγια, πρόσκτηση ελληνικής ιθαγένειας κλπ.
- Τ Αρχεία πολεοδομικών υπηρεσιών
- Τ Αρχεία Διευθύνσεων Επιθεώρησης Εργασίας
- Τ Αρχεία Διευθύνσεων Γεωργίας
- Τ Φωτογραφικό υλικό (σε δημόσια αρχεία και ιδιωτικές συλλογές)
- Τ Τοπικός τύπος
- Τ Προφορικές μαρτυρίες

Όσον αφορά την αξιοποίηση των πληροφοριών που μας δίνουν τόσο οι προφορικές μαρτυρίες, όσο και ο τύπος, είναι απαραίτητος ο κριτικός έλεγχος, σύμφωνα και με τα όσα επισημάνθηκαν στα σχετικά κεφάλαια.

17. Ιστορία επιχειρήσεων και κοινωνική ιστορία

Η βασική πηγή για τη μελέτη της ιστορίας των επιχειρήσεων είναι τα αρχεία των ίδιων των επιχειρήσεων. Όπως και κάθε άλλη πηγή, τα αρχεία αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για *διάφορους τομείς της ιστορίας*: οικονομική ιστορία, κοινωνική ιστορία, ιστορία της τέχνης κλπ. Το ποιο υλικό απ' αυτά τα αρχεία θεωρεί πιο σημαντικό ο ερευνητής εξαρτάται από τον τομέα της ιστορίας με τον οποίο ασχολείται και από τις ερωτήσεις που θέτει περιμένοντας απαντήσεις από το αρχειακό υλικό. Έτσι, για παράδειγμα:

- Τ Ο ερευνητής που ασχολείται με την *οικονομική ιστορία* θα θεωρήσει ίσως ότι τα *πρακτικά συνεδριάσεων του Δ.Σ.* αποτελούν αν όχι τη βασικότερη τουλάχιστον μια από τις βασικότερες πηγές.
- Τ Ο ερευνητής που ασχολείται με την *κοινωνική ιστορία* θα ενδιαφερθεί πολύ περισσότερο για το αρχειακό υλικό που αφορά την *αμοιβή εργασίας* και τα *βιβλία και τους φακέλους προσωπικού*.
- Τ Ο ερευνητής που ασχολείται με την *ιστορία της τέχνης* θα σκύψει πάνω από τα σχέδια κατασκευής ενός κτηρίου.

Πολλά είναι τα ζητήματα που στη μελέτη τους βοηθούν τα στοιχεία που προσφέρει συνολικά το υλικό των αρχείων αυτών. Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε:

- Τ Ρόλος του μεταναστεύοντος εργατικού δυναμικού στην ανάπτυξη των βιομηχανιών.
- Τ Αλληλαγή της σύνθεσης του πληθυσμού μιας περιοχής, ως συνέπεια της εκβιομηχάνισης.
- Τ Έσωτερική ιεραρχία στο εργοστάσιο, εργατικές γενεαλογίες κλπ. στη διάρκεια δεκαετιών. Φαινόμενο των ελίτ στο σύνολο της ιεραρχίας.

Βέβαια, υπάρχουν προβλήματα όσον αφορά την *πρόσβαση* σε αυτά τα αρχεία λόγω του βιομηχανικού απορρήτου, αν και τα προβλήματα αυτά μπορούν να ξεπεραστούν κατά περίπτωση και στην πράξη. Εξάλλου, ας μην ξεχνάμε ότι οι ίδιες οι επιχειρήσεις συχνά ενδιαφέρονται για την ιστορία τους. Από την άλλη πλευρά, η συστηματική αξιοποίηση των αρχείων επιχειρήσεων απαιτεί κάποιες ειδικές γνώσεις, ανάλογα με το θέμα, ιδιαίτερα για να *αποφύγουμε τις παγίδες που κρύβουν όσον αφορά την εξαγωγή συμπερασμάτων*. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες υλικού που μια καταγραφή και στοιχειώδης επεξεργασία τους θα μπορούσαν να γίνουν από μη ειδικούς.

Αν όμως θέλουμε να κάνουμε *κοινωνική ιστορία* με την ευρεία έννοια του όρου, που θα παίρνει υπόψη όλα τα φαινόμενα και, κύρια, την αλληλαγή του παραδοσιακού κοινωνικού

περιβάλλοντος που επιφέρει η βιομηχανία, η μελέτη των αρχείων επιχειρήσεων δεν αρκεί. Θα πρέπει να ανατρέξουμε και σε άλλες πηγές. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο στην περίπτωση που, για διάφορους λόγους, έχει καταστραφεί μεγαλύτερο ή μικρότερο μέρος του αρχείου μιας επιχείρησης. Έτσι, μπορούμε να μελετήσουμε πηγές, όπως:

- T Αρχεία Δ/νσεων Βιομηχανίας
- T Αρχεία Δ/νσεων Επιθεώρησης Εργασίας
- T Αρχεία Τελωνείων
- T Αρχεία πολεοδομικών υπηρεσιών
- T Ενοριακά - δηξιαρχικά βιβλία (κατ' άτομο και κατά οικογένεια)
- T Απογραφές
- T Πράξεις μεταβίβασης περιουσίας
- T Δικαστικά αρχεία (αντιδικίες, αδικήματα, εγκλήματα κλπ.)
- T Εικονογραφία της κατοικίας και της ενδυμασίας
- T Τύπος

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε θέματα που μπορούμε να μελετήσουμε με βάση μια κατηγορία του υλικού των αρχείων επιχειρήσεων, τα **λογιστικά βιβλία**.

Μελετώντας αυτό το υλικό, μπορούμε να σχηματίσουμε πιο σαφή εικόνα για μια επιχείρηση απ' ό,τι θα σχηματίζαμε αν μελετούσαμε μόνο πηγές όπως πρακτικά συνεδριάσεων συμβουλίου, αλληλογραφία, εκθέσεις κλπ. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά μόνο ζητήματα για τα οποία μας δίνουν πληροφορίες τα λογιστικά βιβλία:

- T Εξέλιξη του κύκλου εργασιών της επιχείρησης, που αποτελεί και αντανάκλαση των διακυμάνσεων της οικονομικής δραστηριότητας.
- T Περιοχές από τις οποίες προμηθεύτηκε η επιχείρηση την πρώτη ύλη - εισαγωγή ξένης τεχνολογίας.
- T Περιοχές στις οποίες έγινε η πώληση του προϊόντος της ή η παροχή των υπηρεσιών της.
- T Αξία εμπορευμάτων και αμοιβή εργασίας.

Όσον αφορά ειδικότερα τα **βιβλία μισθοδοσίας**, ανάλογα με τις χρονολογίες που καλύπτουν και ανάλογα με την επιχείρηση, μπορούν να μας δώσουν στοιχεία για τα παρακάτω:

- T Ονοματεπώνυμα, αριθμό, φύλο εργαζομένων.
- T Απασχόληση ή θέση εργαζομένων στην επιχείρηση - κατηγορίες εργατών.
- T Παραχθείσα ποσότητα προϊόντος, κατ' άτομο ή συνολικά.
- T Αριθμό ημερών ή ωρών εργασίας.
- T Αμοιβή κατά ημέρα, ώρα ή κομμάτι.
- T Ύψος μισθών και ημερομισθίων.

Το υλικό αυτό έχει σημασία τόσο για την ιστορία της ίδιας της επιχείρησης, όσο και για

την κοινωνική ιστορία. Ανάμεσα στ' άλλα, μας επιτρέπει τον προσδιορισμό του ειδικού βάρους των μισθών και ημερομισθίων στη διαδικασία της παραγωγής και του μεριδίου τους στα γενικά έξοδα της επιχείρησης. Σε συνδυασμό με τη μελέτη άλλων κατηγοριών υλικού, αποτελούν βασική πηγή για να απαντήσουμε στο βασικό ερώτημα: σε ποιο βαθμό οι προοδευτικές επενδύσεις σε μηχανές επηρέασαν το βαθμό απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Από την άλλη, σε συνδυασμό με τις τιμές των τροφίμων κλπ. επιτρέπουν να υπολογίσουμε τον πραγματικό μισθό και, γενικότερα, συμβάλλουν με ουσιαστικό τρόπο στη συζήτηση γύρω από το επίπεδο ζωής των εργαζομένων.

18. Στήνοντας μια έκθεση

Όταν σκεφτόμαστε τα διάφορα μέσα που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να κάνουμε γνωστή την τοπική ιστορία, δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε την παρουσίασή της σ' έναν εκθεσιακό χώρο.

Όμως **η ιστορία εκτίθεται**; Αυτή η αμφιβολία έχει δυο βασικές αιτίες:

- T Η ίδια η προσπάθεια του ιστορικού, από την επεξεργασία του αρχαιακού υλικού που παρουσιάζει δυσκολίες στην ανάγνωση και τη μεταγραφή μέχρι την προφορική έρευνα, τον ωθεί στο να αφοσιωθεί στο γράψιμο.
- T Η ηλέξη έκθεση παραπέμπει πιο εύκολα σε πίνακες ζωγραφικής, σε τρισδιάστατα αντικείμενα, ενώ "εμείς δεν έχουμε τίποτα τέτοιο να παρουσιάσουμε...". Με λίγα λόγια, πρόκειται για την αγωνία της λευκής σελίδας.

Κι όμως, η ιστορία εκτίθεται. Η έκθεση μπορεί να αποτελέσει ένα ιδιαίτερα **πρόσφορο** μέσο για να κάνουμε γνωστή την ιστορία, αρκεί να κατέχουμε και να ακολουθούμε ορισμένους **βασικούς κανόνες**.

α. Σχεδιάζοντας την έκθεση στο χαρτί

Ας υποθέσουμε ότι μόλις τελειώσαμε μια έρευνα και γράψαμε τη σχετική εργασία. Τώρα θα πρέπει να γράψουμε ένα **σενάριο**, όπου θα επιδιώξουμε να περιλάβουμε την *ουσία* αυτού που θέλουμε να μεταδώσουμε, ξεχωρίζοντας δυο-τρεις ιδέες και διακρίνοντας το ουσιώδες από το δευτερεύον. Εννοείται ότι το γράψιμο του σεναρίου θα διαφέρει απ' αυτό μιας δημοσίευσης, γιατί θα είναι πιο σύνθετο.

Χωρίζουμε μια κόλλα χαρτί (landscape) στα δύο και γράφουμε το σενάριό μας στην αριστερή πλευρά. Αφήνουμε τη δεξιά πλευρά κενή για το δεύτερο στάδιο.

Σ' αυτό το δεύτερο στάδιο θα δουλέψουμε όπως ένας σκηνοθέτης που, έχοντας στα χέρια του ένα πρωτότυπο σενάριο ή ένα λογοτεχνικό έργο και θέλει να το μεταφέρει στην οθόνη, αρχίζει να σκέπτεται εικόνες, σκηνικά, τοποθεσίες, ηθοποιούς.

Είτε έχουμε στη διάθεσή μας πλούσια μέσα είτε όχι, είτε το θέμα μας είναι πολύ συγκεκριμένο είτε πιο αφηρημένο, ξαναδιαβάζουμε το σενάριό μας και σημειώνουμε στη δεξιά στήλη της σελίδας ό,τι φανταζόμαστε ως πιο κατάλληλο και εντυπωσιακό για να εικονογραφήσει αυτό που θέλουμε να "περάσουμε", να δείξουμε στο κοινό. Σ' αυτό το στάδιο, καλό είναι να μην αυτολογοκρινόμαστε, να μη λέμε "αυτό δεν θα μπορέσω να το βρω", γιατί οι πιο τολμηρές ιδέες μπορούν να οδηγήσουν σε αποτελέσματα που θα κάνουν την έκθεση να ξεχωρίσει.

Σ' ένα επόμενο στάδιο, μπορούμε ν' αρχίσουμε να ψάχνουμε για τα συγκεκριμένα αντικείμενα και τεκμήρια. Μέσα απ' αυτή τη διαδικασία, ίσως αναγκαστούμε να κάνουμε τροποποιήσεις στο κείμενό μας της αριστερής στήλης, όσον αφορά όχι την ουσία, αλλά τη μορφή. Αυτή είναι η πιο δύσκολη και απαιτητική εργασία, που γίνεται σύμφωνα με ορισμένες βασικές αρχές:

- Οι επιλογές μας πρέπει να είναι τέτοιες που να αποφεύγονται οι επαναλήψεις.
- Θα πρέπει να μειώσουμε την έλλειψη ισορροπίας ανάμεσα σ' ένα "πλούσιο" κι ένα "φτωχό" θέμα.
- Θα χρειαστεί να βρούμε τέτοιες λύσεις, ώστε να υπάρχει η μεγαλύτερη δυνατή αντιστοιχία ανάμεσα σε κάθε ιδέα που εκφράζουμε στο σενάριό μας και στην αντίστοιχη πρόταση εικονογράφησης.

Β. Αυθεντικά αντικείμενα και υποκατάστατα

Ο όρος εικονογράφηση χρησιμοποιείται εδώ με την έννοια του "οπλοστασίου" που διαθέτουμε, για να μεταφράσουμε τις ιδέες μας, τις έρευνές μας στο χώρο. Μπορούμε να διακρίνουμε δυο μεγάλες κατηγορίες: τα **αυθεντικά αντικείμενα**, δηλαδή αντικείμενα που η ύπαρξή τους είναι ανεξάρτητη από την έκθεση, και τα **υποκατάστατα**, που δημιουργούνται ειδικά γι' αυτήν.

Τα αυθεντικά αντικείμενα

Με τη λέξη αντικείμενο εννοούμε εδώ τόσο τα τρισδιάστατα όσο και τα δισδιάστατα (σχέδια, γκραβούρες, καρτ ποστάλ, φωτογραφίες κλπ.).

Για την αναζήτηση των αντικειμένων χρησιμοποιούμε πρώτα απ' όλα το δίκτυο της ομάδας στην οποία ανήκουμε. Ταυτόχρονα όμως μια παρουσίαση του σχεδίου της έκθεσης θα είναι ένας τρόπος να διευρύνουμε αυτή την ομάδα και να προωθήσουμε την έκθεση.

Τα υποκατάστατα

Στα αυθεντικά αντικείμενα προστίθενται και τα υποκατάστατα, που εμπλουτίζουν την έκθεσή μας.

Η μακέτα

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παρουσίαση ενός κτηρίου, των λειτουργιών μιας βιομηχανικής τοποθεσίας, της αστικής εξέλιξης μιας κοινότητας. Εδώ δείχνουμε την κλίμακα με συγκεκριμένο τρόπο (π.χ. μια σιλουέτα για το ύψος, ένα όχημα για το πλάτος).

Η σκηνογραφία

Πρόκειται για κάθε δημιουργία με όγκο, που χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε ένα γεγονός, μια ιδέα, όταν δεν διαθέτουμε άλλα μέσα εικονογράφησης.

Τα ομοιώ- τυπα

Η δημιουργία ομοιότυπων μπορεί να εφαρμοστεί το ίδιο καλά τόσο σε τρισδιάστατα όσο και σε δισδιάστατα αντικείμενα. Χάρη στα ειδικά υλικά που κυκλοφορούν, η τεχνική του καλουπιού έχει εξελιχθεί πολύ. Ακόμη, η έγχρωμη φωτογραφία που έχει τραβηχτεί σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές μας επιτρέπει να δείξουμε πολύ καλά το υλικό και την όψη ενός τεκμηρίου που είναι πολύ σπάνιο ή εύθραυστο για να το δανειστούμε.

Οπτικο- ακουστι- κά μέσα

Εδώ πρέπει να ακολουθήσουμε τρεις βασικούς κανόνες:

R Η επιλογή αυτών των μέσων δεν θα πρέπει να είναι η εύκολη λύση.

R Η απαίτηση για ποιότητα θα πρέπει να είναι ακόμη μεγαλύτερη γι' αυτό το μέσο απ' ό,τι για τα άλλα.

R Η ένταξη των οπτικοακουστικών στην έκθεση πρέπει να είναι καλά μελετημένη, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος έλλειψης ισορροπίας, δεδομένης μάλιστα της γοητείας που ασκεί η κινούμενη εικόνα.

○ Σημείωση :

Ορισμένα από τα όσα προτείνουμε παραπάνω μπορεί να θεωρηθούν υπερβολικά ή και ακατόρθωτα στο πλαίσιο μιας έκθεσης που θα στήσουν οι μαθητές. Παρόλο που κάποιοι τέτοιοι φόβοι είναι σ' ένα βαθμό δικαιολογημένοι, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι:

T Οι μαθητές πολλές φορές έχουν **ιδιαίτερες δεξιότητες**. Δε μένει παρά να τις φέρει στην επιφάνεια και να τις αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός που θα καθοδηγεί την όλη εργασία, δεδομένου μάλιστα, του δημιουργικού χαρακτήρα που έχει για τους μαθητές μια τέτοια ενασχόληση.

T Στο στήσιμο της έκθεσης μπορούν να βοηθήσουν και **εκπαιδευτικοί άλλων ειδικοτήτων** (π.χ. καλλιτεχνικών μαθημάτων). Το όφελος θα είναι πολλαπλό.

Τ Μπορούμε να ζητήσουμε τη βοήθεια **άλλων φορέων και ειδικών** έξω από το σχολείο. Αυτό, πέρα απ' όλα τα άλλα, βοηθάει και στη σύνδεση του σχολείου με τον περίγυρό του.

γ. Η πραγματοποίηση της έκθεσης

Ο χώρος

Το πρόβλημα του τόπου και της αίθουσας όπου θα γίνει η έκθεση είναι βασικό: στην ουσία πρόκειται για στοιχείο μιας στρατηγικής της επικοινωνίας, δεδομένου ότι η έκθεση, κατά κάποιον τρόπο, είναι ένας διάλογος. Είναι ένα σοβαρό ζήτημα που δεν εξαντλείται σε λίγες γραμμές, γι' αυτό και θα περιοριστούμε σε μερικές πολύ γενικές υποδείξεις:

- Κ** Το πρώτο που απαιτείται είναι μια κάποια *εξοικείωση* με το χώρο.
- Κ** Μπαίνοντας στη θέση του *επισκέπτη*, κάνουμε μια λίστα όλων των προβλημάτων που σχετίζονται με την εξωτερική πρόσβαση στο χώρο μας (σκαλιά, ασανσέρ κλπ.).
- Κ** Αφού γνωρίσουμε το χώρο αρκετά καλά, *εξετάζουμε την επιφάνεια* και τον *όγκο* του σε σχέση με την έκθεση. Μπορούμε, μάλιστα, να κατασκευάσουμε υποτυπώδη σχέδια του υλικού μας σε κλίμακα και να τα "περιφέρουμε" σ' αυτό το χώρο, δοκιμάζοντας πώς λειτουργούν.

Το στήσι- μο της έκθεσης

Στο χαρτί που έχουμε γράψει το σενάριό μας και σε μια τρίτη στήλη μπορούμε να σημειώσουμε ποιο υλικό παρουσίασης σκοπεύουμε να χρησιμοποιήσουμε: βάθρο, βιτρίνα, πανό κλπ. Το υλικό αυτό θα πρέπει να τοποθετηθεί στο χώρο έτσι που να βοηθάει και όχι να εμποδίζει τον επισκέπτη να κινηθεί στο χώρο της έκθεσης και να παρακοιμηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το εγχείρημά μας. Πρόκειται για ένα βασικό σημείο, δεδομένου ότι οι μελέτες σχετικά με τη συμπεριφορά των επισκεπτών μιας έκθεσης έχουν δώσει πολύ διαφορετικούς τύπους στάσης. Και πάλι μερικές απλές επισημάνσεις:

- Κ** Δηλώνουμε καθαρά τις **διαιρέσεις** που αντιστοιχούν στο σχέδιό μας, έτσι ώστε να γίνονται αντιληπτές από τον επισκέπτη χωρίς μεγάλη προσπάθεια.
- Κ** Προτιμούμε ένα "**πέραςμα πικ-πογκ**", που θα οδηγεί τον επισκέπτη από ένα πανό σε μια βιτρίνα, από μια βιτρίνα σ' ένα αντικείμενο σε φόντο κλπ.
- Κ** Με εξαίρεση μια ηθελημένη συσσώρευση, το υλικό μας (κείμενο, αντικείμενο, φωτογραφία) έχει ανάγκη από κάποιο χώρο, για να "**αναπνέει**". Το ίδιο ισχύει και για το χώρο που θα καταλάβουν οι επισκέπτες, άτομα ή ομάδες: πρέπει να βλέπουν, αλλά και να κυκλοφορούν.
- Κ** Η **γραπτή πληροφόρηση** που θα δώσουμε στους επισκέπτες (τίτλοι, κείμενα κλπ.) θα πρέπει να μελετηθεί με προσοχή. Είναι απαραίτητη μια *ιεράρχηση* (από το πιο σημαντικό στο λιγότερο σημαντικό κείμενο), που μπορεί να εκφραστεί με το μέγεθος των γραμμών, το χρησιμοποιούμενο υλικό κλπ.
- Κ** Ο **φωτισμός** είναι επίσης σημαντικός παράγοντας επιτυχίας. Αν φωτίσουμε το ίδιο τα πάντα, καταλήγουμε να μην ξεχωρίζει τίποτα. Αν πάλι φωτίσουμε υπερβολικά κάθε ξεχωριστό αντικείμενο, χάνεται η σύνδεση ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία. Σ' αυτά τα προβλήματα προστίθεται και το ότι δεν επιτρέπεται ιδιαίτερα έντονος φωτισμός για

ορισμένες κατηγορίες αντικειμένων (σχέδια, υφάσματα). Έτσι, για τέτοια ζητήματα καλό είναι να ζητήσουμε τη γνώμη ενός ειδικού.

δ. Σεβασμός του υλικού της έκθεσης

Ανάμεσα στο υλικό της έκθεσης θα υπάρχουν ίσως αντικείμενα που τα δανειστήκαμε. Θα πρέπει, λοιπόν, να τα σεβαστούμε. Σιγουρευόμαστε ότι η **θερμοκρασία** και η **υγρασία** του χώρου είναι σε αποδεκτά επίπεδα (18^ο C και γύρω στα 60% αντίστοιχα) και, κυρίως, ότι δεν υπάρχουν απότομες μεταβολές στον ένα ή τον άλλο τομέα.

Αν δεν έχουμε γερές γνώσεις πάνω στο ζήτημα, **δεν κάνουμε αυτοσχεδιασμούς στο θέμα της συντήρησης**. Είναι καλύτερα να μην παρέμβουμε καθόλου, παρά να κάνουμε μια παρέμβαση που θα έχει μη αναστρέψιμα αποτελέσματα.

Όσον αφορά το θέμα της **ασφάλειας**, καλό είναι να το σκεφτούμε, αναλογιζόμενοι τις ευθύνες που έχουμε αναλάβει απέναντι σ' αυτούς που μας δάνεισαν υλικό και που, πολλές φορές, είναι ιδιαίτερα δεμένοι συναισθηματικά μ' αυτά που μας εμπιστεύθηκαν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1

**ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ**

Εισήγηση της **Νάσιας Γιακωβάκη** στο Συνέδριο "Καινοτομίες εκπαιδευτικών" που οργάνωσε το περιοδικό "Εκπαιδευτική κοινότητα" στις 3 και 4 Απριλίου 1993, στην Αθήνα. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Εκπαιδευτική Κοινότητα", 24 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1993), σ. 29-30.

Ερευνώντας την τοπική ιστορία μέσα από αρχειακές πηγές: Μια πρόταση βασισμένη στην εμπειρία του Σχολικού Ομίλου Ιστορίας Μαρμαρίου

Η αξιοποίηση αρχειακών τεκμηρίων για εκπαιδευτικούς σκοπούς εντάσσεται κατά κύριο λόγο στις αναζητήσεις που οφείλουμε να έχουμε στον τομέα της διδακτικής της ιστορίας αλλά και στον ευρύτερο χώρο της καλλιέργειας της ιστορικής συνείδησης στα πλαίσια του σχολείου. Ωστόσο, συγχρόνως ακουμπά και σε άλλες περιοχές προβλημάτων, που απασχολούν τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης: στον εμπλουτισμό των παιδαγωγικών μεθόδων με στοιχεία "μαθητείας" και πρωτογενούς έρευνας, στην άρση των στεγανών ανάμεσα στα μαθήματα και στην ανάγκη "διεπιστημονικής" συνεργασίας εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων, στο άνοιγμα, τέλος, του σχολείου προς την κοινωνία.

Η συγκεκριμένη εμπειρία που παρουσιάζεται εδώ αφορά τη δημιουργία του Σχολικού Ομίλου Ιστορίας του Γυμνασίου Μαρμαρίου (στην Εύβοια), ο οποίος λειτούργησε με πρωτοβουλία μου κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1990-91. Η ιδέα ήταν να αποπειραθούμε μια ομαδική ερευνητική δουλειά στο χώρο της ιστορίας, διαλέγοντας θέματα κοντινά στην εμπειρία των μαθητών-τριών και χρησιμοποιώντας πρωτογενείς πηγές, αρχαικό δηλαδή υλικό. Ο εντοπισμός των παλαιών αρχείων του Δημοτικού Σχολείου (έτος ίδρυσης 1896) και των αρχείων της Κοινότητας του Μαρμαρίου (όπου διασωζόταν υλικό και του 19ου αιώνα) ενίσχυσαν την αρχική ιδέα. Ο σκοπός ήταν διπλός: από τη μια να εξοικειώσει τους μαθητές με τους τρόπους της ιστορικής έρευνας και από την άλλη να στρέψει τη ματιά τους προς τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο, το χωριό τους, ώστε να τον ξανακοιτάξουν όχι ως φυσικό και δεδομένο αλλά ως χώρο ιστορικό. Έτσι συστάθηκε ο Όμιλος Ιστορίας του Μαρμαρίου, στον οποίο συμμετείχαν σε εθελοντική βάση οκτώ τελικά (έντεκα αρχικά) μαθήτριες και μαθητές. Ο Όμιλος εργάστηκε με τακτικές εβδομαδιαίες συναντήσεις (2-3 ωρών) μετά τα μαθήματα.

Σε πρώτη φάση άνοιξε ένας κύκλος προεργασίας με δυο σκέλη. Πρώτα στραφήκαμε γύρω μας και θέτοντας το γενικό ερώτημα "πώς πήρε το Μαρμάρι τη σημερινή του μορφή" καταγράψαμε έναν κατάλογο θεμάτων που θέλαμε να διερευνήσουμε: το μέγεθος του οικισμού και την προέλευση των κατοίκων του, τις συγκοινωνίες, θαλάσσιες και οδικές, τις μεθόδους της αλιείας, τα δίκτυα ύδρευσης και ηλεκτρισμού, τη δημιουργία του λιμανιού και του λιμεναρχείου, τη λειτουργία των λατομείων πλάκας και την εμφάνιση του τουρισμού κ.ά. Γι' αυτά τα θέματα ανοίξαμε συζητήσεις μεταξύ μας, οργανώσαμε περιπάτους και επισκέψεις σε διάφορες υπηρεσίες κι εγκαταστάσεις και απευθυνθήκαμε στους παλαιότερους. Επιπλέον, μέσα από τον πρώτο κύκλο των αναζητήσεών μας, εντοπίσαμε την ύπαρξη ενός μικρού ιδιωτικού αρχείου της Ηλεκτρικής Εταιρείας Μαρμαρίου, το οποίο βρισκόταν στην κατοχή του ιδιοκτήτη της. Με αυτό τον τρόπο, εκτός του ότι εξοικειωθήκαμε ως ομάδα και αρχίσαμε να συγκεντρώνουμε πληροφορίες, γεννήθηκαν οι περιέργειες και τα παιδιά ασκήθηκαν στο να παρατηρούν με νέο μάτι πράγματα που έβλεπαν καθημερινά και να θέτουν ερωτήματα.

Στο δεύτερο σκέλος αυτού του κύκλου προεργασίας επισκεφθήκαμε τη βιβλιοθήκη της γειτονικής πόλης, της Καρύστου, και αναζητήσαμε τη βιβλιογραφία που αφορούσε το Μαρμάρι και την ευρύτερη περιοχή. Εντοπίσαμε σχετικά βιβλία και αποδελτιώσαμε τα σχετικά με το Μαρμάρι άρθρα του περιοδικού *Ευβοϊκά*, που εκδίδει η Εταιρεία Ευβοϊκών Μελετών. Στη συνέχεια έγιναν μικρές παρουσιάσεις του σχετικού υλικού από τα παιδιά προς την ομάδα, παρουσιάσεις που μας επέτρεψαν, πέρα από τη συγκέντρωση των πληροφοριών, να τα σχολιάσουμε και να κρίνουμε την τεκμηρίωσή τους και την αξιοπιστία τους. Μέσα από αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές-τριες έμαθαν να χρησιμοποιούν τη βιβλιοθήκη και το δελτιοκατάλογο, να κρατούν βιβλιογραφικά στοιχεία και να ελέγχουν τις πληροφορίες που συναντούν.

Ολοκληρώθηκε έτσι ο εισαγωγικός αυτός κύκλος, που σκοπό είχε αφενός να γεννήσει τις περιέργειες και να εξοικειώσει τα παιδιά με τους ερευνητικούς τρόπους και αφετέρου να αποσαφηνίσει τα αντικείμενα έρευνας που θα προσεγγίζαμε διεξοδικότερα βάσει του αρχειακού υλικού που εντοπίστηκε: τη διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη του Μαρμαρίου, την πρώτη περίοδο λειτουργίας του Δημοτικού Σχολείου (έως τον Β' Πόλεμο) και τη μικρή ιστορία του εξηλεκτρισμού του χωριού από τοπική ιδιωτική εταιρεία στη δεκαετία του 1950.

Το κρίσιμο με την επεξεργασία αρχειακών τεκμηρίων από παιδιά ηλικίας γυμνασίου είναι η επιλογή του υλικού και ως προς το περιεχόμενο αλλά κυρίως ως προς την αναγνωσιμότητά τους. Ο συνδυασμός καθαρεύουσας και δυσανάγνωστου γραφικού χαρακτήρα, παραδείγματος χάρη, στα συναρπαστικότερα ως προς το περιεχόμενο Πρακτικά της Κοινότητας, τα απέκλειε αυτομάτως (αν και το παιχνίδι-δοκιμή να διαβαστούν ήταν μια άσκηση ανάγνωσης διασκεδαστική και χρήσιμη). Ως κατάλληλο υλικό επιλέχθηκαν τρεις κυρίως παρεμφερείς κατηγορίες υλικού: τα μαθητολόγια, τα μητρώα αρρένων και τα δημοτολόγια. Οι κατηγορίες αυτών των καταστάσεων, ακριβώς επειδή δεν περιέχουν συνεχές κείμενο, αλλά συνιστούν πίνακες στοιχείων, προσφέρονται για ανάγνωση (ακόμη κι αν ο γραφικός χαρακτήρας είναι δύσκολος), ενώ δεν γεννούν κανένα πρόβλημα στην κατανόηση. Επιπλέον,

προσφέρονται για στατιστικού τύπου επεξεργασία και εύκολα οι σχετικές εργασίες μπορούν να γίνουν ομαδικά. Τα μαθητολόγια, για παράδειγμα, με τις επτά κατηγορίες πληροφοριών που περιέχουν, ονοματεπώνυμο (άρα και φύλο), επάγγελμα πατρός, τόπος γέννησης, ηλικία, τάξη φοίτησης, αποτέλεσμα φοίτησης (προαγωγή - απόρριψη), επιτρέπουν την εξαγωγή πολλών απλών συμπερασμάτων αλλά και τη διερεύνηση πλήθους προβλημάτων σχετικών με το μαθητικό πλήθος και τη λειτουργία του σχολείου. Σε αυτή την επεξεργασία του αρχαιικού υλικού τα παιδιά χρησιμοποιούν υποχρεωτικά τις γνώσεις τους από τα Μαθηματικά, και εδώ θα μπορούσε να αξιοποιηθεί θαυμάσια η συνεργασία του μαθηματικού, για να προβληθούν τα αποτελέσματα σε γραφικές παραστάσεις και διαγράμματα διαφόρων ειδών.

Για την επεξεργασία του αρχαιικού υλικού στον Όμιλο Ιστορίας οι μαθητές-τριες εργάστηκαν κατά ζεύγη σε τμήματα του υλικού και η συγκεντρωτική αξιολόγηση των δεδομένων έγινε από ολόκληρη την ομάδα. Ωστόσο, ολόκληρη η ομάδα δεν είναι εύκολο να συντάξει κείμενο, και γι' αυτό το τελικό και τόσο αποφασιστικό στάδιο της ιστορικής εργασίας, η δύσκολη ώρα της συγγραφής, βασίστηκε σε ατομικές εργασίες¹.

Κρίνοντας τα αποτελέσματα της όλης προσπάθειας είναι σκόπιμο να διακρίνουμε δυο διαφορετικά επίπεδα, τα γενικά παιδαγωγικά συμπεράσματα και τα ειδικότερα τα συνδεδεμένα με την ιστορική έρευνα και συνείδηση.

Ως προς τα πρώτα μπορεί κανείς να τα συνοψίσει σε μια τετράδα αντιδιαστέλλοντάς τα με την εγκαθιδρυμένη σχολική πρακτική: α) η εθελοντική συμμετοχή - σε αντιδιαστολή με το υποχρεωτικό σχολικό καθήκον - συνέδεσε τη μάθηση με την ευχαρίστηση και επέφερε μια νέα σχέση με την υπευθυνότητα και τη συνέπεια, β) η ομαδική εργασία - σε αντιδιαστολή με την ατομική που προάγεται στο σχολείο - έδειξε την αξία της συνεργασίας, εξάλειψε τον ανταγωνισμό, επέτρεψε τη συνύπαρξη και αξιοποίηση διαφορετικών επιπέδων και δεξιοτήτων και κυρίως έθεσε πραγματικά στο κέντρο της προσοχής την πρόοδο του ίδιου του έργου (και όχι την ατομική επιτυχία), γ) η μορφωτική διαδικασία συνδέθηκε - σε αντίθεση με το σχολικό "εγκλεισμό" - με μια "κοινωνικότητα", διαφορετική από την παιδική/νεανική, προσφέροντας πρόσβαση σε χώρους των ενηλίκων (π.χ. τα γραφεία της Κοινότητας, της δ/τριας του Δημοτικού, το παγοποιείο, το Λιμεναρχείο), και τέλος, και ίσως το κυριότερο, δ) το ζητούμενο ως προς τη γνώση και το μορφωτικό αγαθό ήταν η έρευνα και η παραγωγή της και όχι η απλή εκμάθησή της, έτσι, αντί της μετάδοσης της γνώσης και της συνακόλουθης θέσης του δέκτη, τα παιδιά αποπειράθηκαν να γίνουν οι παραγωγοί της διαδικασίας ιδιαίτερα σημαντική για την ανάπτυξη της πολυπύθνητης κριτικής ικανότητας.

Σε ό,τι αφορά την προώθηση της ιστορικής παιδείας, τα συμπεράσματα από μια τέτοια εργασία είναι εξίσου αξιοπρόσεκτα: α) γέννησε τον ανύπαρκτο στην κοινωνία μας σεβασμό για το αρχαικό τεκμήριο και μαζί με αυτόν συνέβαλε στη συνειδητοποίηση της ανάγκης προστασίας και μελέτης του αρχαιικού πλούτου του τόπου τους και κατ' επέκταση της χώρας μας, β) άνοιξε τα "μυστικά" της ιστορικής έρευνας φέρνοντας στο φως τη διαδρομή που διανύεται από τον ιστορικό πριν να φτάσει στην ιστορική αφήγηση και ανάλυση εξοικειώνοντας τα παιδιά με την πρώτη ύλη και τα ερευνητικά εργαλεία της ιστορικής έρευνας, γ) αποκάλυψε ότι το ιστορικό παρελθόν δεν "κείται" κάπου, ότι η ιστορική γνώση είναι ένα διανοητικό - άρα κρινόμενο - προϊόν, δ) προσέφερε μια νέα αντίληψη για το θεματολογικό εύρος της ιστορικής επιστήμης σε σχέση με την παραδοσιακή συμβαντολογική πολιτική ιστορία των σχολικών εγχειριδίων και, τέλος, ίσως συνέβαλε στη συνειδητοποίηση της ιστορικότητας του παρόντος, στην ιστορικότητα της ίδιας τους της ζωής.

Η προσπάθεια του Σχολικού Ομίλου Ιστορίας του Γυμνασίου Μαρμαρίου στηρίχθηκε στην εφαρμογή ενός τριπτύχου, αρχαιικό υλικό - τοπική ιστορία - ομαδική εθελοντική δουλειά, και η επιτυχής έκβασή της οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για έναν καλό συνδυασμό, που μπορεί να αποτελέσει τη βάση μιας γενικότερης πρότασης εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Αν υπάρξουν και άλλες παρεμφερείς προσπάθειες, θα έχουμε την ευκαιρία να την εμπλουτίσουμε, να την αποσαφηνίσουμε και, στο μέτρο του επιθυμητού, να την τυποποιήσουμε, ώστε να γίνει πιο λειτουργική και διαδόσιμη. Ωστόσο, καθένα από τα τρία σκέλη αυτού του τριπτύχου μπορεί να απομονωθεί και να δημιουργήσει πλήθος παραλλαγές. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το λιγότερο γνωστό ζήτημα, την εκπαιδευτική χρήση του αρχαιικού υλικού, μια μεγάλη ποικιλία χρήσεων με πολλαπλά προτερήματα μέσα και έξω από την τάξη είναι δυνατή και για την οποία η ευρηματικότητα των εκπαιδευτικών και η εξοικείωση με τη διεθνή εμπειρία ελπίζω ότι στο εγγύς μέλλον θα αποδώσει πολλούς και καλούς καρπούς, κυρίως στην δευτεροβάθμια αλλά ακόμη και στην πρωτοβάθμια.

1. Τρεις τέτοιες εργασίες ανακοινώθηκαν από τις ίδιες τις μαθήτριες στα πλαίσια της Διήμερης Συνάντησης με θέμα: "Η τοπική ιστορία και οι πηγές της. Όψεις της Ιστορίας της Καρυστίας" (27-28 Απριλίου 1991). Οι εργασίες αυτές δημοσιεύτηκαν χάρη στην ευαισθησία του περιοδικού για θέματα ιστορικής παιδείας, υπό τον τίτλο "Μαθητεία στην ιστορία", στο περιοδικό "*Μνήμων*", 14 (1992), σελ. 285-295.

Παράρτημα 2

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ
Βασικά θέματα
Δείγματα αρχειακού υλικού

1.
Βασικά θέματα
δημοτικών και κοινοτικών αρχείων

Δίνουμε παρακάτω τα βασικά θέματα ενός δημοτικού ή κοινοτικού αρχείου, σύμφωνα με το εν χρήσει θεματολόγιο του υπουργείου Εσωτερικών. Εννοείται ότι, ανάλογα με τις χρονολογίες του υλικού, σ' ένα αρχείο ΟΤΑ μπορούμε να βρούμε κι άλλα θέματα, που θα αντιστοιχούν στις κατά περιόδους αρμοδιότητες και λειτουργίες που επιτελούσαν οι δήμοι και οι κοινότητες.

- ' *Ιδρυτικά στοιχεία - όρια*
 - ζ Διάταγμα ίδρυσης, όνομα, έδρα, συνοικισμοί, αποσπάσεις προσαρτήσεις κλπ.
- ' *Κοινοτικοί άρχοντες*
 - ζ Εκλογή ή διορισμός, ποινές και ηθικές αμοιβές, έξοδα, άδειες.
 - ζ Ενώσεις - Σύνδεσμοι δήμων και κοινοτήτων: συνέδρια, υπομνήματα, αντιπρόσωποι, εισφορές κλπ.
- ' *Δημοτικό - Κοινοτικό Συμβούλιο*
 - ζ Τρόπος συνεδρίασης και λειτουργίας, θέματα.
- ' *Προσωπικό*
 - ζ Μητρώα υπαλλήλων, ατομικοί φάκελοι, διορισμοί, προαγωγές, αποδοχές, ηθικές αμοιβές κλπ.
 - ζ Οργανισμοί εσωτερικής υπηρεσίας.
 - ζ Συνταξιοδοτικά, ασφαλιστικά.
- ' *Λογιστικά*
 - ζ Προϋπολογισμός: εγκύκλιοι, εισηγητική έκθεση, αποφάσεις // εγκρίσεις // τροποποιήσεις κλπ., χρηματικό υπόλοιπο, αποθεματικό.
 - ζ Πάγια προκαταβολή: ψήφιση // διαχείριση // απόδοση, εντάλματα προπληρωμής.
 - ζ Λογιστικά και διαχειριστικά βιβλία: χρηματικών ενταλμάτων, βεβαιωμένων εσόδων, καθολικό κλπ.
 - ζ Απολογισμός: σύνταξη και έγκριση, καταλογισμοί κατά τον έλεγχο, ετήσια λογοδοσία.
 - ζ Έργα απαλλοτριώσεων και δανείων: γενικές εγκύκλιοι, συγκρότηση επιτροπών παραλαβής έργων κλπ.
 - ζ Πρόγραμμα εκτελεστέων έργων: αντίγραφα αποφάσεων συμβουλίου, στοιχεία εκτελεσθέντων έργων κλπ.
- ' *Κοινοτικό κατάστημα - έπιπλα και σκεύη*
 - ζ Ανέγερση - συντήρηση: μελέτη ανέγερσης, δημοπρασία, λογαριασμοί πληρωμών, συντήρηση, αντίγραφα τιμολογίων, πρωτοκόλλων παραλαβής κλπ.
 - ζ Ενοίκια: αποφάσεις για όρους διακήρυξης, διακηρύξεις, πρακτικά δημοπρασίας, στοιχεία καταβολής ενοικίου κλπ.
 - ζ Έπιπλα και σκεύη: μελέτες προμήθειας, πρωτόκολλα παραλαβής, αντίγραφα εγκριτικών αποφάσεων συμβουλίου, αχρήστευση επίπλων κλπ.
 - ζ Βιβλιοθήκη - συγγράματα - περιοδικά - εφημερίδες.
- ' *Λειτουργία κοινοτικού γραφείου - εορτασμοί*
 - ζ Φωτισμός, θέρμανση, ύδρευση, καθαριότητα, γραφική ύλη κλπ.
 - ζ Τελετές, δεξιώσεις, σημαιοστολισμός.
- ' *Ακίνητη περιουσία*
 - ζ Αγορά ακινήτου (πλατομείου, αγρού, αλωνότοπου, οικήματος, καταστήματος, υδρόμυλου), ανέγερση κτιρίου ή ηρώου κλπ., δημιουργία άλσους, εκποίηση // ανταλλαγή // δωρεά: αποφάσεις συμβουλίου, εγκρίσεις, στοιχεία εκτίμησης, πρακτικά δημοπρασίας, πληρωμή, σχεδιαγράμματα κλπ.
 - ζ Συντήρηση: μελέτες ή πρόχειροι προϋπολογισμοί δαπανών, δικαιολογητικά δαπανών κλπ.
 - ζ Έσοδα - έξοδα: αντίγραφα αποφάσεων συμβουλίου για ενοικίαση, πρακτικά δημοπρασιών, εγκρίσεις, βεβαιώσεις ενοικίων, έξοδα συλλογής προϊόντων, αυθαίρετη χρήση κλπ.
- ' *Κινητή περιουσία*
 - ζ Αντίγραφα αποφάσεων συμβουλίου για προμήθεια, εγκρίσεις, πρωτόκολλα παραλαβής κλπ.
- ' *Κοινοτικές βοσκές και δάση*
 - ζ Εγκύκλιοι, αγρονομικές και δασικές διατάξεις κλπ.
 - ζ Εκμίσθωση βοσκών: αντίγραφα αποφάσεων συμβουλίου, διακηρύξεων, εγκρίσεων, πρακτικών δημοπρασίας, συμφωνητικών, βεβαιωτικών στοιχείων.
 - ζ Δικαιώματα βοσκή: αποφάσεις, δηλώσεις, άδειες, βεβαιωτικά στοιχεία.
 - ζ Διαχείριση κοινοτικών δασών: αποφάσεις κλπ.
- ' *Κτηματολόγια*
 - ζ Συγκρότηση επιτροπών κατάρτισης, εκθέσεις, διαγράμματα, αποφάσεις μεταβολών κλπ.
- ' *Δημοτολόγια*
 - ζ Σύνταξη και τήρηση, αιτήσεις μεταβολών, αλληλαγές επωνύμων, διορθώσεις, μεταδημοτεύσεις, διαγραφές κλπ.
 - ζ Αιτήσεις για έκδοση πιστοποιητικών, πιστοποιητικά κλπ.
- ' *Μητρώα αρρένων - στρατολογικά*
 - ζ Σύνταξη και τήρηση, εγγραφές αδηλώτων, διορθώσεις, αλληλαγές ονομάτων, μεταγραφές, διαγραφές κλπ.
 - ζ Αιτήσεις για έκδοση πιστοποιητικών.
 - ζ Στρατολογικοί πίνακες, ανακοινώσεις στράτευσης, αναβολές, απαλλογές, εξαγορές.
 - ζ Ανακοινώσεις Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, εφεδρικά επιδόματα, ανάπηροι // θύματα πολέμου.
 - ζ Επιτάξεις, εισφορές, ταξινομήσεις κτηνών, οχημάτων κλπ.
- ' *Ύδρευση*
 - ζ Νομοθετικές ρυθμίσεις, εγκύκλιοι.
 - ζ Εκτέλεση έργων: μελέτες, αποφάσεις συμβουλίου, απαλλοτριώσεις αναγκαίων χώρων, δάνεια, δημοπρασίες, πρακτικά, λογαριασμοί πληρωμής, παραλαβή κλπ.
 - ζ Συντήρηση έργων: έξοδα, προμήθειες και επισκευές ειδικών εργαλείων, τιμολόγια, πρωτόκολλα παραλαβής κλπ.
 - ζ Λειτουργία υπηρεσίας ύδρευσης: πρόσληψη και αποζημίωση ημερομισθίου προσωπικού, έξοδα λειτουργίας μηχανημάτων.
 - ζ Τέλη ύδρευσης: επιβολή, καθορισμός, βεβαίωση, κατάλογοι, ανακοινώσεις, στοιχεία εισπραξης, πρόστιμα από

- παραβάσεις κλπ.
- *Αρδευση*: όπως στην *Υδρευση*.
- *Φωτισμός*: όπως στην *Υδρευση*.
- *Καθαριότητα*
 - *Εγκύκλιοι κλπ.*
 - Προμήθεια ειδών καθαριότητας, αποζημίωση προσωπικού, συνεργεία κλπ.
 - Τέλη: επιβολή, καθορισμός, βεβαίωση, κατάλογοι, ανακοινώσεις κλπ.
- *Υγειονομική υπηρεσία*
 - Προμήθεια ειδών υγειονομικής υπηρεσίας.
 - Λειτουργία υγειονομικής υπηρεσίας ασφάλισης αγροτών: εισφορά υπέρ νοσηλευτικών ιδρυμάτων, αιμοδοσίες, αγροτικά και κοινοτικά ιατρεία, υγειονομικοί σταθμοί, καταστάσεις υγείας, στατιστικές ασθενειών.
- *Πρόνοια*
 - Προμήθεια ειδών (φαρμάκων, τροφίμων κλπ.) για δωρεάν χορήγηση σε απόρους: αντίγραφα σχετικών αποφάσεων, τιμολόγια, πρωτόκολλα παραλαβής κλπ.
 - Κατάλογοι απόρων: κατηγορίες, κατάλογοι, στοιχεία κατάταξης, οδηγίες.
 - Δωρεές σε ιδρύματα, έρανοι.
 - Πολύτεκνοι: προστασία, στατιστικά στοιχεία κλπ.
- *Εκπαίδευση - Σύλλογοι κλπ.*
 - *Εγκύκλιοι.*
 - Αγωγή του πολίτη (διαλέξεις κλπ.).
 - Διορισμός δασκάλων και καθηγητών.
 - Κατάσταση σχολείων.
 - Σχολικές εφορείες.
 - Σχολικές και άλλες γιορτές (εκτός από κοινοτικές και εθνικές).
 - Σχολικές επιτροπές.
 - Γυμναστήριο - αθλητικές οργανώσεις: αντίγραφα αποφάσεων σχετ. με ίδρυση, συγκρότηση διοίκησης, προμήθεια οργάνων κλπ. - σχέσεις με αθλητικές οργανώσεις.
 - Φιλαρμονική: αντίγραφα αποφάσεων και άλλα έγγραφα σχετ. με ίδρυση, κανονισμό λειτουργίας, ενοικίαση κτιρίου, διοίκηση, πρόσληψη μουσικών κλπ.
 - Δωρεές προς σχολές: προς σχολεία, συλλόγους, προσκόπους, αγροτικές οικοκυρικές σχολές, γεωργοτεχνικές σχολές κλπ.
- *Οδοποιία - γέφυρες - υπόνομοι*
 - Γενικά έγγραφα: γενικές οδηγίες για οδοποιία κλπ., εισφορές υπέρ Νομαρχιακού Ταμείου, χαρακτηρισμοί οδών, κυριότητα επί των οδών, ονομασία κλπ.
 - Σχέδιο πόλης - οικοδομές: έγγραφα σχετ. με σύνταξη και εφαρμογή σχεδίου πόλης και ρυμοτομικού σχεδίου, άδειες ανέγερσης οικοδομών.
 - Εργαλεία και υλικά: προμήθεια και συντήρηση εργαλείων ή μηχανημάτων.
 - Κατασκευή οδών: μελέτες, αποφάσεις συμβουλίου, δημοπρασίες, δάνεια, λογαριασμοί πληρωμών, συγκριτικοί πίνακες, παραλαβές, απαλλοτριώσεις χώρων, πρόστιμα, εγγυήσεις κλπ.
 - Συντήρηση οδών: όπως παραπάνω.
- *Προσωπική εργασία*
 - Επιβολή - εκτέλεση - βεβαίωση: αντίγραφα αποφάσεων συμβουλίου, βεβαιώσεις εκτέλεσης, βεβαίωση αντιτίμου, στοιχεία είσπραξης.
 - Έργα εκτελεσθέντα με προσωπική εργασία: στατιστικά στοιχεία κλπ.
 - Ειδικές εγκύκλιοι.
- *Φορολογικές διαφορές*
 - Επιτροπές επίλυσης φορολογικών διαφορών: συγκρότηση, λειτουργία, αποζημίωση.
 - Διαφορές: αποδεικτικά, προσφυγές, προσκλήσεις δικασίμου, αποφάσεις πρωτοβάθμιας επιτροπής κλπ.
- *Κληρονομίες - Κληροδοτήματα*
 - Αντίγραφο διαθήκης, έγγραφα σχετ. με τη διαχείριση κλπ.
- *Δωρεές από ιδιώτες*
 - Στοιχεία δωρεάς, αποφάσεις αποδοχής κλπ.
- *Κοινοτικός ξενώνας*
 - Ενοίκιο, προμήθεια ειδών, επιβολή δικαιωμάτων κλπ.
- *Λουτρά*
 - Επιβολή δικαιωμάτων, κανονισμός λειτουργίας, βεβαίωση δικαιωμάτων, προμήθεια ειδών κλπ.
- *Σφαγεία*
 - Αποφάσεις επιβολής δικαιωμάτων, ενοικιάσεις κλπ.
- *Νεκροταφείο*
 - Αποφάσεις καθορισμού τελών ταφής κλπ.
- *Γεωργικά - κτηνοτροφικά - δασικά ζητήματα*
 - Γεωργική υπηρεσία: οδηγίες για καλλιέργεια, καταπολέμηση ασθενειών, εντόμων κλπ., συγκομιδή, στατιστικοί πίνακες.
 - Αποκατάσταση ακτημόνων: γεωργικοί κλήροι, οικόπεδα, διαγράμματα, απαλλοτριώσεις για γεωργική αποκατάσταση.
 - Κτηνοτροφία - αλιεία: οδηγίες για ανάπτυξη κτηνοτροφίας, στατιστικές διαιτωμένων ζώων, κτηνιατρεία, τεχνητή γονιμοποίηση κλπ.
 - Αγροτική Τράπεζα - Γεωργικοί Συνεταιρισμοί: δάνεια, λιπάσματα κλπ., συγκέντρωση σιτηρών, αλυνιστικά συγκροτήματα κλπ.
 - Γενικά δασικά ζητήματα: οδηγίες και συστάσεις σχετ. με προστασία και ανάπτυξη δασών και πρασίνου γενικά, υλοτομία, πυρκαγιές, αναδασώσεις.
 - Ανάπτυξη πρασίνου.
- *Αγροτική ασφάλεια*
 - Διορισμοί αγροφυλάκων, αγροζημίες, αγρονομικές διατάξεις, αγροτικές ζώνες, αγρονομικά συμβούλια κλπ.
- *Οικονομική Εφορία*
 - Φόρος κληρονομίας και άλλα έγγραφα για δημόσιους φόρους, χαρτόσημο, σήμανση κλπ.
- *Εφορία καπνού ΕΟΚ*

- Ζ Δηλώσεις καλλιέργειας καπνού, ΕΟΚ, Ινστιτούτο Καπνού, στοιχεία για πωλήσεις κλπ.
- *Εκκλησιαστικά ζητήματα*
 - Ζ Ανακοινώσεις για ζητήματα θρησκείας και εκκλησιών, εισφορές προς εκκλησιαστικές επιτροπές, έξοδα ανέγερσης ναών κλπ.
- *Συγκοινωνίες - Επικοινωνίες*
 - Ζ Μέσα συγκοινωνίας (αυτοκίνητα, σιδηρόδρομοι, πλοία κλπ.), αφετηρίες, σταθμεύσεις κλπ.
 - Ζ Ταχυδρομεία, τηλέφωνα, τηλεγραφοί.
- *Χωροφυλακή - Στρατός ΤΕΑ*
 - Ζ Θέματα τάξης, ενίσχυσης σταθμών χωροφυλακής, φίλοι στρατού και χωροφυλακής κλπ.
- *Βουλευτικές εκλογές κλπ.*
 - Ζ Εκλογικοί κατάλογοι, αναθεωρήσεις, προκηρύξεις εκλογών, εκλογικά τμήματα, ψηφοφορίες κλπ.
- *Εργατικά ζητήματα - ΙΚΑ*
 - Ζ Ανώτατα και κατώτατα ημερομίσθια, εγκύκλιοι σχετ. με ανεργία, υποαπασχολούμενοι, στατιστικά στοιχεία, υπομνήματα, συλλογικές συμβάσεις κλπ.
 - Ζ Κοινωνικές ασφαλίσεις.
- *Εμπόριο - βιοτεχνία - βιομηχανία*
 - Ζ Εγκύκλιοι, έγγραφα και υπομνήματα σχετ. με ανάπτυξη εμπορίου // βιοτεχνίας // βιομηχανίας, άδειες ίδρυσης, αποφάσεις και πιστοποιητικά επαγγελματικής ενασχόλησης, συντάξεις κλπ.
- *Αγορανομικές και αστυνομικές διατάξεις*
- *Γενικές απογραφές*
 - Ζ Απογραφή πληθυσμού, καταστημάτων, οικιών.
- *Αποδημία - επαναπατρισμός*
 - Ζ Εγκύκλιοι και έγγραφα σχετ. με διαβατήρια και γενικά σχετ. με αποδημία και επαναπατρισμό, πρόσφυγες, φυγάδες.
- *Τουρισμός - ξενοδοχεία - εκθέσεις*
- *Νομαρχιακοί σύμβουλοι - Ταμείο*
- *Ληξιαρχείο*
 - Ζ Σύνταξη ληξιαρχικών πράξεων, τήρηση ευρετηρίων, φακέλων κλπ., εκθέσεις εισαγγελεία ή ειρηνοδίκη, συστάσεις κλπ.
 - Ζ Προμήθεια ειδών ληξιαρχείου (βιβλίων, ευρετηρίων κλπ.).
 - Ζ Στατιστικά κίνησης πληθυσμού - οικογενειακά βιβλιάρια.
 - Ζ Ληξιαρχος: διορισμός, αποζημίωση, ώρες εργασίας κλπ.

2.
Βιβλία αποφάσεων
δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων

Τα παραδείγματα που ακολουθούν προέρχονται από τα βιβλία αποφάσεων του αρχείου του Δήμου Χαλκιδέων (Αρχαία Νομού Εύβοιας, Δημοτ. 1.1, Β57, Β59 και Β60).

Η 40/12-6-1892. Το Δ.Σ., "λαβόν υπ' όψει το [...] έγγραφον του Νομάρχου Ευβοίας ... δι' ου προτρέπει το δημοτικόν συμβούλιον να παράσχη χρηματικήν συνδρομήν εκ του δημοτικού Ταμείου, εις τους Μουσικούς της ενταύθα στρατιωτικής Μουσικής, ίνα μη εκ της στερήσεως της συνδρομής ταύτης παύσωσιν ούτοι παιανίζοντες, δις της εβδομάδος εις τας δημοτικάς πλάτειας προς τέρψιν και ευχαρίστησιν των πολιτών", αποφασίζει "να δοθή χορήγημα [...] δι' εν ολόκληρον έτος διά να χρησιμεύση προς αμοιβήν των ανδρών της ενταύθα στρατιωτικής Μουσικής" για τον παραπάνω σκοπό (Β57).

Η 333/20-11-1898. Έγκριση ανέγερσης "υπό του Μουσικού Σύλλογου Χαλκίδος τεσσάρων περιπτέρων καλλιτεχνικών και ωραϊστικής όψεως κατά τα εν Αθήναις και Πειραιεί ανηγεργεμένα τοιαύτα, εις διαφόρους θέσεις της πόλεως Χαλκίδος, δηλονότι εν εις μίαν γωνίαν της πλάτειας "Όμονοίας", έτερον εις την πλάτειαν της γεφύρας του πορθμού Ευρίπου, άλλο εις τον τόπον της εβδομαδιαίας αγοράς και το τέταρτον εις άλλην θέσιν, ην ο Μουσικός Σύλλογος ήθελε κρίνει σκόπιμον προς τούτο[...] υπό τους εξής όρους: α) Αν μη ώσι ταύτα καλλιτεχνικά, ως τα εν Αθήναις και Πειραιεί η ανέγερσις αυτών δεν επιτρέπεται. β) Μόνον ως καπνοπωλεία αποκλειστικώς και απαραβάτως θέλουσι χρησιμεύσει ταύτα δι' ουδεμίαν δε άλλην επαγγελματικήν χρήσιν γ) Οψέποτε ήθελε παραστή ανάγκη της άρσεως αυτών από των θέσεων, εφ'ων θα ήνε ταύτα πεπηγμένα, υποχρεούται ο Μουσικός Σύλλογος να άρη αυτά εις πρώτην ειδοποίησιν περί τούτου, άλλως θα αίρηται βία υπό της Δημοτικής Αρχής" (Β59).

Η 23/24-2-1900. Το Δ.Σ. "λαβόν υπ' όψει την αίτησιν του Κωνσταντίνου Βιτσαξή, δι' ης αιτείται την επί διετίαν παραχώρησιν αυτώ του παρά την πλάτειαν Όμονοίας της πόλεως Χαλκίδος δημοτικού κτιρίου, χρησιμεύσαντος επί πολλά έτη δημοτικού σχολείου αρρένων, ίνα χρησιμοποιή τούτο, κατά το διαληφθέν χρονικόν διάστημα, ως θέατρον [...] Σκεφθέν ότι η ύπαρξις θεάτρου εν τη πόλει επιβάλλεται υπό πολλών λόγων προόδου και αναπτύξεως ηθών και εθνισμού[...] Έγκρίνει να παραχωρηθή τω αιτούντι το εν λόγω κτίριον επί διετίαν, υπό την εγγύησιν του Νικολάου Α. Αβέρωφ, επί τω διαληφθέντι σκοπώ υπό τους εξής όρους: 1) Να κατασκευάση μόνιμα και ακίνητα στερεά ξύλινα καθίσματα, ιδία αυτου δαπάνη, καθά εν τη αιτήσει αυτου δηλοί, τα οποία μετά την παρέλθουσιν της διετίας θα περιέρχωνται εις την κατοχήν και κυριότητα του Δήμου. 2) Να διδη εν αυτώ όσας αν ήθελε παραστάσεις διά συστηματικών πάντοτε θεατρικών θιάσων, μη επιτρεπομένης υπ' αυτου άλλης οιασδήποτε χρήσεως του κτιρίου τούτου. 3) Να διδη μίαν παράστασιν υπέρ του Δημοτικού Νοσοκομείου έκαστος θιάσος, χρήσιν ποιούμενος του κτιρίου τούτου αποποιουμένου δε τυχόν του θιάσου εις την εκπλήρωσιν της υποχρεώσεως ταύτης ο αιτών υποχρεούται να αποδίδη τω Δημοτικώ Νοσοκομείω δραχ. 200. 4) Να παρέχηται το κτίριον απροφασίστως και άνευ αντιρρήσεως του αιτούντος εις την χρήσιν των διαλέξεων της λαϊκής σχολής. 5) Να αναλαμβάνη ο Δήμος, ως κύριος και κάτοχος, το εν λόγω κτίριον οψέποτε ήθελε λάβει ανάγκην αυτου, μη εξαιρουμένης ουδέ της περιπτώσεως της επιτεταγμένης αναγκαίας και επειγούσης επισκευής αυτου. 6) Να κηρύσσηται έκπτωτος ο αιτών παντός δικαιώματος επί του κτιρίου τούτου δι' ανεκκλήτου αποφάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου, αν ήθελεν αθετήσιν ή αποποιηθή οπωσδήποτε την εκπλήρωσιν οιασδήποτε των ανωτέρω υποχρεώσεων και όρων. 7) Να εφορευή περί την εκπλήρωσιν των ως άνω είρηται υποχρεώσεων υπό του αιτούντος ειδική επιτροπή, συμπράττουσα μετά του κ. Δημάρχου και αποτελουμένη εκ των δημοτικών συμβούλων Αριστοτέλους Σταμάτη, Μιχαήλ Καλλιία και Σπυρίδωνος Διοσκουρίδου, δικαιουμένη δε να κανονίζη τα ζητήματα, τα αναγόμενα εις την τάξιν και ευκοσίαν του θεάτρου, εφ' όσον δεν υπάγονται ταύτα εις τα δικαιώματα της Αστυνομίας" (Β60).

Η 67/6-7-1900. Το Δ.Σ., "λαβόν υπ' όψει τας παραστάσεις ότι μετά το συνταράξαν την κοινωνίαν της πόλεως γεγονός της εν τω αστυνομικώ καταστήματι τελεσθείσης αυτοκτονίας του Δημ. Αχιλ. Πίγα, κατόπιν βεβαιωθείσων επισήμως βασάνων και κακώσεων επί του σώματος αυτου, ας υπέστη κατά την ζωήν υπό των αστυνομικών οργάνων, ουδεμία υπάρχει πλέον εγγύησις ότι η αστυνομική αρχή δύναται να εξακολουθήσιν λειτουργούσα διά των προσώπων, των αποτελούντων ήδη αυτήν", παρακαλεί την κυβέρνησιν "όπως ενεργήσιν την ταχείαν απομάκρυνσιν εντεύθεν του τε αστυνόμου και άπαντος του υποδεεστέρου προσωπικού της αστυνομίας Χαλκίδος διά τους εκτεθέντας ανωτέρω λόγους" (Β60).

Η 104/2-11-1900. Ψήφισιν πίστωσης "όπως ο Δήμος έλθη αρωγός εις την πενίαν του διατρίβοντος ενταύθα ιταλικού μελοδραματικού θιάσου, καταστή δε ούτω δυνατή η οικονομία του εξόδου του ναύηου της εντεύθεν αναχωρήσεως αυτου" (Β60).

3.

Βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων

Σημειώνονται βασικά θέματα για τα οποία δίνονται στοιχεία στα βιβλία καταχώρισης χρηματικών ενταλμάτων (Αρχεία Νομού Εύβοιας, Αρχείο Δήμου Χαλκιδέων, Δημοτ. 1.1, Β134 και Β136) και, όπου χρειάζεται, αναφέρεται συγκεκριμένο παράδειγμα. Τα εντάλματα καταχωρίζονται κατά κεφάλαιο προϋπολογισμού, τα δε αναγραφόμενα στοιχεία αφορούν τους δικαιούχους (ονοματεπώνυμο, ιδιότητα), την αιτία πληρωμής και το ποσό δαπάνης (σε δραχμές // λεπτά).

' Σχολεία

- , Δαπάνες δημοτικών σχολείων - γραμματοδιδασκαλείων
- ζ σχολείο, μισθός δασκάλων (μερικές φορές αναγράφονται και ονοματεπώνυμα), έπιπλα, πίνακες, όργανα διδασκαλίας κλπ., ενοίκια διδακτηρίων
- ÿ "Κωνστ. Παπαδημητρίου - δημοδιδάσκαλος του άνω Σχολείου (Α'. Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Χαλκίδας) - Προσαύξεις του μισθού αυτού των μηνών Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου ε.έ. - 20"
- ÿ "Κωνστ. Αφεντάκης - Έμπορος - Απόδειξις αντιτίμου υφάσματος (τσόχας) διά τα καλύμματα των τραπεζών του Β'. Δημοτ. Σχολείου των αρρένων Χαλκίδος - 68,50"
- ÿ "Χαράλαμπος Γιαγιάς - Ξυλουργός - Αποζημίωσις αυτού διά την κατασκευήν ενός γραφείου, ενός μελανοπίνακος και την προμήθειαν τριών καθεκλών διά την χρήσιν του Σχολείου Βάθειας - 36"

' Δημοτική υπηρεσία

- , Αντιμισθία δημάρχου
- , Αντιμισθία προσωπικού δήμου
- ζ γραμματέα δημαρχείου, βοηθών δημαρχείου, εισπράκτορα, κλητήρων, προσωπικού πυροσβεστικής υπηρεσίας, δημολογιστή, προσωπικού υδραγωγείου, γιατρού, μηχανικού, επιμελητή ρολογιού της πόλης, καθαριστή ουρητηρίων κλπ.
- ζ Αναγράφονται και ονοματεπώνυμα

' Διοίκηση

- , Έξοδα παράστασης δημάρχου
- , Οδοιπορικά υπαλλήλων
- ζ ονοματεπώνυμο και επάγγελμα ή ιδιότητα δικαιούχου, εργασία, σχεδιαζόμενο ή εκτελούμενο δημοτικό έργο κλπ.
- ÿ "Έλευθ. Παπαφράγκας - Δημοτικός ιατρός - Απόδοσις οδοιπορικών εξόδων αυτού διά την μετάβασίν του εις το χωρίον Μάμουλα, προς εξέτασιν των πασχόντων εκ λοιμώδους νόσου - 25"
- ÿ "Δημ. Πετρόπουλος - Αμαξηλάτης - Αγωγήν της αμάξης του δι' ης μετέβη ο Δήμαρχος μετά τεχνιτών εις Βάθειαν προς εξέτασιν του εδάφους διά την ανώρυξιν φρεάτων - 30"
- , Συντήρηση πυροσβεστικών ειδών:
- ζ ονοματεπώνυμα προμηθευτών ή αυτών που προσέφεραν τη συγκεκριμένη υπηρεσία, επάγγελμα, είδη, εργασία
- ÿ "Μποχώρ Κρισπίν - Φανοποιός - Αποζημίωσις αυτού διά την κατασκευήν 20 μεγάλων υδροφόρων δοχείων εκ λευκοσιδήρου και την ανακαίνισιν άλλων σκευών της υπηρεσίας της πυροσβεστικής αντλίας - 55"
- , Τελετές:
- ζ ονοματεπώνυμο, επάγγελμα δικαιούχου, συγκεκριμένες γιορτές ή τελετές, είδη, εργασία
- , Πανηγύρεις:
- ζ ονοματεπώνυμο δικαιούχου, παρεχόμενη εργασία
- ÿ "Ευάγγελος Θέμελης - Απόδοσις μέρους της αποζημίωσης αυτού διά την κατασκευήν και αποσύνθεσιν των παρατηγμάτων της εμπορικής πανηγύρεως - 612"
- ÿ "Δημ. Ταμβίσκος - Διευθυντής Τυπογραφείου - Αποζημίωσις αυτού διά την εκτύπωσιν των δηλοποιήσεων της εμπορικής πανηγύρεως εις μέγα σχήμα και εις χρωματιστόν χάρτην και την δημοσίευσιν αυτής εν τη εφημερίδι "Χαλκίς" - 100"
- ÿ "Β. Γαβριηλίδης - Διευθυντής "Ακροπόλεως" - Απόδοσις δικαιωμάτων διά την δημοσίευσιν της δηλοποιήσεως του Δημαρχείου περί της τελέσεως της εμπορικής πανηγύρεως - 50"
- , Δημοσίευση προκηρύξεων:
- ζ ονοματεπώνυμο, επάγγελμα δικαιούχου, δημοσίευση
- , Δικαστικά έξοδα:
- ζ ονοματεπώνυμο, επάγγελμα δικαιούχου, δικαστικές υποθέσεις (αντίδικοι), εργασία
- ζ Αν ενδιαφερόμαστε για τη συγκεκριμένη υπόθεση, έχουμε πάντα τη δυνατότητα να αναζητήσουμε στοιχεία στα δικαστικά αρχεία, αν δεν έχει διασωθεί στο δημοτικό ή κοινοτικό αρχείο ο σχετικός φάκελος
- , Απόδοσις καταβαλλομένων υποχρεωτικών μικρών δαπανών:
- , Εκλογικά έξοδα:

' Υποχρεώσεις

- , Ενοίκιο δημαρχείου
- ÿ "Αντωνίειος Φιλαρμονική Εταιρία - Διά του ταμίου αυτής - Απόδοσις ενοικίου του Δημαρχείου του μηνός Ιανουαρίου ε. έ. - 75"
- , Γραφικά δημάρχου

- , Γραφικά εισπράκτορα
- , Θέρμανση δημαρχείου
- , Έπιπλα - σκεύη δημαρχείου:
- ζ ονοματεπώνυμο, επάγγελμα δικαιούχου, παρεχόμενη υπηρεσία, είδη
- ϋ "Νικόλ. Κουλουργιώτης - Λεπτουργός - Αποζημιώσεις αυτού διά την εργολαβικήν διασκευήν των γραφείων και των αρχείων του Δημαρχείου - 81"
- , Αγορά λογιστικών βιβλίων και εντύπων γενικά:
- ζ ονοματεπώνυμο δικαιούχου
- , Αγορά εγκυκλίων κλπ.:
- ζ ονοματεπώνυμο και επάγγελμα ή ιδιότητα προμηθευτή, παρεχόμενη υπηρεσία εισπράκτορα, είδη
- , Φόροι προς το δημόσιο
- ' **Είσπραξη**
- , Ποσοστά οργάνων ταμείου
- , Έξοδα προσωποκράτησης οφειλετών
- , Τέλη χαρτοσήμου για εξόφληση χρηματικών ενταλημάτων
- ' **Υγεία**
- , Προμήθεια δαμαλίδας
- , "Εκκαθάρισις ελών":
- ζ ονοματεπώνυμο δικαιούχου, έργο
- ϋ "Αθαν. Ανδρούτσος και λοιποί - Αποζημιώσεις αυτών, εργασθέντων εις τον καθαρισμόν του αύλακος παρά την θέσιν Βρωμούσα - 100"
- , "Θανάτωσις αδεσπότην κυνών":
- ζ ονοματεπώνυμο και επάγγελμα δικαιούχου, είδη
- ϋ "Κωνστ. Γ. Λεμπέσης - Φαρμακοποιός - Απόδοσις αντιτίμου στριχνίνης, χορηγηθείσης τη Αστυνομία Χαλκίδος, προς θανάτωσιν των αδεσπότην κυνών - 44,10"
- , "Δενδροφυτεία και συντήρησις δένδρων":
- ζ ονοματεπώνυμο ή και επάγγελμα δικαιούχου, παρεχόμενη υπηρεσία
- ϋ "Δημ. Μπαρμπούνης κλπ. - Αποζημιώσεις αυτών διά την προμήθειαν και φύτευσιν πεύκων εις τας πλατείας της πόλεως - 37"
- ' **Δημοτικά έργα**
- Αναγράφονται: ονοματεπώνυμο και επάγγελμα ή ιδιότητα (π.χ. "εργολάβος της καθαριότητος της πόλεως") του δικαιούχου, έργο, παρεχόμενη υπηρεσία, είδη που προμηθεύεται ο δήμος κλπ.
- , "Οδοί, γέφυραι και υπόνομοι"
- ϋ "Γεώρ. Γκιώνης - Εργολάβος - Απόδοσις μέρους της αποζημιώσεως αυτού διά τας εκτελεσθείσας εργασίας της ισοπεδώσεως της λεωφόρου Αριστοτέλους - 1449"
- ϋ "Νικόλ. Τανάγρας και λοιποί - Αποζημιώσεις αυτών, εργασθέντων εις την επίστρωσιν διαφόρων οδών της πόλεως - 237,50"
- ϋ "Ιωάννης Τσιτσίρης - Εργολάβος δημοσίων έργων - Αποζημιώσεις αυτού διά τας εκτελεσθείσας εργασίας της εκσκαφής και ισοπεδώσεως της από της πλατείας της εβδομαδιαίας αγοράς και μέχρι της Ισραηλιτικής συνοικίας εκτεινομένης δημοτικής οδού - 260,90 "
- , "Υδραγωγεία και φρέατα"
- ϋ "Ιωάν. Γκομίνης και λοιποί - Αποζημιώσεις αυτών, εργασθέντων εις την επισκευήν, τον καθαρισμόν του κτιστού υδραγωγείου και την αλλαγήν του παρακειμένου αυτώ ποταμού - 591,25"
- , Καθαριότητα
- ϋ "Χ. και Μ. Χρυσαιφίδης - Διευθυνταί Βιομηχανικού Καταστήματος - Απόδοσις αντιτίμου μικράς απορροφητικής αντλίας διά την υπηρεσίαν του καταβρέγματος - 40"
- , Φωτισμός
- ϋ "Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρία Συστήματος Θόμπσον-Χούστον - Διά του Διευθυντού του ενταύθα Σταθμού - Απόδοσις υπολοίπου προς ολοσχερή εξόφλησιν της αποζημιώσεως αυτής διά τον ενεργηθέντα φωτισμόν της πόλεως κατά τον μήνα Δεκέμβριον του 1903 έτους - 759,50"
- , Συντήρησις δημοτικών κτημάτων
- ϋ "Αχιλλεύς Χριστοδούλου - Σιδηρουργός - Αποζημιώσεις αυτού διά την εργολαβικήν επισκευήν του ωρολογίου της πόλεως - 24"
- ϋ "Δημήτριος Πάνος - Εργολάβος - Απόδοσις της υλικής αποζημιώσεως αυτού διά την εκτελεσθείσαν εργασίαν της επισκευής των ενταύθα αντισεισμικών κτιρίων του Α' των αρρένων και του Β' των θηλήων - 477,18"
- , Περίφραξη δημοτικών γηπέδων
- ' **Αγαθοεργίες**
- , Φάρμακα απόρων
- ζ Ονοματεπώνυμο και επάγγελμα προμηθευτή
- , Περιθάλψεις (βοηθήματα σε απόρους κλπ.)
- ζ ονοματεπώνυμο απόρου ή άλλου δικαιούχου

Ÿ "Ευάγγελος Ζησιμόπουλος - Βοήθημα αυτού, καθό απόρου - 25"

Ÿ "Αικατερίνη Ν. Φαρμακίδου - Δι' εαυτήν και ως φυσικός επίτροπος των ανηλίκων τέκνων της - Απόδοσις περιθάψεως υπέρ της οικογενείας του αποβιώσαντος Νικοῦ. Φαρμακίδου δι' ας προσήνεγκεν υπέρ του Δήμου υπηρεσίας - 1200"

, Συντήρηση εκθέτων

Ź ονοματεπώνυμο νοθοτρόφου

, Έξοδα ταφής εκθέτων

Συνδρομές

, Συνδρομή υπέρ δημοτικού νοσοκομείου

, Χορήγημα υπέρ δασκάλου ισραηλιτικής κοινότητας:

Ź ονοματεπώνυμο δασκάλου

Ÿ "Αβραάμ Λευής - Διδάσκαλος της Ισραηλιτικής κοινότητος - Αντιμισθία αυτού του μηνός Ιανουαρίου ε.έ. - 100"

, Χορήγημα υπέρ Γυμναστικού Συλλόγου Χαλκίδος ο "Γλαύκος"

, Χορήγημα υπέρ του εθνικού στόλου

, Χορήγημα υπέρ Φιλοδασικής Ένωσης

, Χορήγημα υπέρ Λυσσιατρείου και Διφθεριατρείου Παμπούκη

, Συνδρομές σε εφημερίδες

Χρέη

, Απόσβεση εκκαθαρισμένων χρεών:

Ź ονοματεπώνυμο δικαιούχου, αιτιολογία

, Απόδοση δανείων:

Ź Τράπεζα, στοιχεία για συγκεκριμένο δάνειο

Ÿ "Το εν Χαλκίδι Υποκατάστημα της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος - Απόδοσις τόκου και χρεωλυσίου του προς την Εθνικήν Τράπεζαν της Ελλάδος οφειλομένου χρέους του Δήμου εκ του δανείου των 100.000 δραχμών διά την κατασκευήν της δημοτικής αγοράς - 3171,75"

, Απόδοση χρέους προς το δημόσιο

Ź Ταμείο, αιτιολογία

, Ανανέωση χρηματικών ενταλήματων

Ź ονοματεπώνυμο και επάγγελμα δικαιούχου, έργο, παρεχόμενη υπηρεσία

Ÿ "Γεώρ. Γκιώνης κλπ. - Απόδοσις μέρους της οφειλομένης αυτώ αποζημιώσεως διά τας εκτελεσθείσας εργασίας της ισοπεδώσεως της λεωφόρου Αριστοτέλους, κατ' ανανέωσιν του υπ' αριθ. 382 της 16 Σεπτεμβρίου 1902 χρηματικού εντάληματος 1449"

, Απόδοση διαφόρων οφειλών

Ÿ "Μιλτιάδης Βρανόπουλος - Λιθοξόος - Απόδοσις οφειλομένης αποζημιώσεως αυτού διά την κατασκευήν και τοποθέτησιν του μαρμαρίνου ουρητηρίου έξωθεν του παρά την πλατείαν "Ομονοίας" δημοτικού κτιρίου, πρώην σχολείου αρρένων -220"

Ÿ "Γεώργιος Σπηλιώτης - Καρραγωγεύς - Απόδοσις οφειλομένης αποζημιώσεως αυτού διά την μεταφοράν ύδατος εκ της Αρεθούσης εις τας επανορθωτικές φυλακάς κατά την εποχήν της λειψυδρίας - 70"

Ÿ "Δημήτριος Ολύμπιος και λοιποί - Απόδοσις εξόδων του τελεσθέντος εν έτει 1901 υπό του Δήμου μνημοσύνου υπέρ του αιμνήστου Αντωνίου Κ. Αντωνίου - 506,80"

Ÿ "Ανδρέας Στεφρόπουλος - Απόδοσις οφειλομένης αποζημιώσεως διά την επιχρύσωσιν και εν γένει ανακαίνισιν του θυρεού του Δημαρχείου - 25"

Ÿ "Μηνάς Ν. Γιαννουρής - Τεχνίτης - Απόδοσις οφειλομένου αντιτίμου υλικών και αποζημιώσεων αυτού, εργασθέντος εις την επισκευήν του Υδραγωγείου κατά το 1903 έτος - 162"

Παράρτημα 3

ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΑ

Αριθ. Πράξεως	ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	ΛΗΞΙΑΡΧΙΚΗ ΠΡΑΞΙΣ ΒΑΠΤΙΣΕΩΣ
168	<p>Σήμερον την . . . <i>τριακοστήν</i> του μηνός . . <i>Σεπτεμβρίου</i>. του χιλιοστού εννεακοσιοστού εικοστού <i>δευτέρου</i> έτους ημέραν της εβδομάδος <i>Παρασκευήν</i> . . και ώραν <i>11</i> . . π. Μ. ενεφανίσθη ενώπιον εμού του . . <i>Νικολ. Κακαρά</i> Ληξιάρχου του <i>Δήμου Χαλκιδέων</i> της επαρχίας <i>Χαλκίδος</i> . . . ο <i>Ελευθ. Σταύρου</i> ή <i>Μακρό-γιαννης</i> εκ <i>Χαλκίδος</i> ετών . . . <i>34</i>. το επάγγελμα . . <i>Μάγειρος</i> . . και εδήλωσεν ότι εν τη οικία του <i>ιδίου</i> κειμένη εν <i>οδῷ Αβάντιν</i> η σύζυγός του <i>Παγιόνα</i> το γένος <i>Δ. Κρέμου</i> έτεκε την <i>30ήν</i> του μηνός . . <i>Σεπτεμβρίου</i> . . ημέραν . <i>Παρασκευήν</i> . . και ώραν . . <i>10</i> . π. Μ. παιδίον <i>άρρεν</i> . .</p>	<p>Σήμερον την . . . <i>τριακοστήν</i> του μηνός . . <i>Σεπτεμβρίου</i>. του χιλιοστού εννεακοσιοστού εικοστού <i>δευτέρου</i> έτους ημέραν της εβδομάδος . . <i>Παρασκευήν</i> . . και ώραν . . <i>11</i> . . π. Μ. ενεφανίσθη ενώπιον εμού του . . <i>Νικολ. Κακαρά</i> Ληξιάρχου του <i>Δήμου Χαλκιδέων</i> της επαρχίας <i>Χαλκίδος</i> . . . ο <i>Ελευθ. Σταύρου</i> ή <i>Μακρό-γιαννης</i> εκ <i>Χαλκίδος</i> ετών . . <i>34</i>. το επάγγελμα . . <i>Μάγειρος</i> . . και εδήλωσεν ότι το εν τη απέναντι πράξει δηλωθέν αβάπτιστον τέκνον του <i>ιδίου</i> εβαπίσθη την . <i>1ην</i> <i>Δεκεμβρίου</i> του μηνός, ημέραν <i>Πέμπτην</i> και ώραν <i>2</i> π. Μ. υπό του αναδόχου <i>Αντωνίου Παλμόδα</i> και ωνομάσθη <i>Νικόλαος</i></p>
<p>Όνομα και επώνυμον παιδίου</p> <p><i>Νικόλαος</i></p> <p><i>Ελευθέριος</i></p> <p><i>Σταύρου</i></p> <p>ή</p> <p><i>Μακρό-γιαννης</i></p>	<p>Επί τούτω συνετάχθη η παρούσα πράξις εν τῷ Ληξιαρχικῷ κατασήμεναι επί παρουσίας των μαρτύρων (1) <i>Μιχαήλ Μικαλοπούνου</i> . . και <i>Γεωργ. Μαρκοπούνου</i> <i>αμφοτέρων</i> <i>δημοτ. υπαλλήλων</i></p> <p>ήτις αναγνωσθείσα εις τον δηλώσαντα και τους μάρτυρας υπεγράφη παρά πάντων και εμού (2)</p> <p style="text-align: center;">Ο Ληξιάρχος</p> <p style="text-align: center;">.</p> <p>Ο Δηλῶσας</p> <p>.</p> <p>Οι Μάρτυρες</p> <p>.</p> <p>.</p> <p>.</p>	<p>Επί τούτω συνετάχθη η παρούσα πράξις εν τῷ Ληξιαρχικῷ κατασήμεναι επί παρουσίας των μαρτύρων (1) <i>Χαραλ. Αργυροπούλου</i> και <i>Μικ. Μικαλοπούνου</i> <i>αμφοτέρων</i> <i>δημοτ. υπαλλήλων</i></p> <p>ήτις αναγνωσθείσα εις τον δηλώσαντα και τους μάρτυρας υπεγράφη παρά πάντων και εμού (2)</p> <p style="text-align: center;">Ο Ληξιάρχος</p> <p style="text-align: center;">.</p> <p>Ο Δηλῶσας</p> <p>.</p> <p>Οι Μάρτυρες</p> <p>.</p> <p>.</p> <p>.</p>

(1) Όνομα, επώνυμον, ηλικία, επάγγελμα και κατοικία μαρτύρων.
 (2) Η: υπεγράφη παρ' εμού ομολογηράντων του δηλώσαντος και των μαρτύρων άγνοϊαν γραμμιάτων.

Δήμος ή Κοινότης *Χαλκιδέων*

Μην . . . *Νοέμβριος* 1925

Αύξων αριθμός ληξ. πράξεως:

ΔΕΛΤΙΟΝ ΓΑΜΟΥ

Αύξων αριθμός δελτίου:

. . . *153* . . .

. . . *153* . . .

Γάμος τελεσθείς εν τη πόλει ή τω χωρίω *Χαλκίς* την *1* . . του μηνός . . *Νοεμβρίου* . . . 1925

	Του συζύγου	Της συζύγου
1. Όνομα και επώνυμον νυμφευθέντων	<i>Ήλίας Αναστ. Λάιος</i>	<i>Μαρία Θ. Τσορναβά</i>
2. Τόπος συνήθους κατοικίας	<i>Χαλκίς</i>	<i>Χαλκίς</i>
3. Ηλικία	<i>39</i>	<i>29</i>
4. Τόπος γεννήσεως	<i>Κούτορδα Διρφών</i>	<i>Ζάκονδος</i>
5. Οικογενειακή άγαμος	<i>άγαμος</i>	<i>άγαμος</i>
κατάστασις προ κήρος από έτους		
του γάμου διεζευγμένος νομίμως από του έτους		
6. Επάγγελμα		
Θέσις εκατέρου των εργοδότης ⁽¹⁾		
συζύγων εν τω δη- ανεξάρτητος ⁽¹⁾	<i>κτηματίας</i>	
λωθέντι επαγγέλματι υπάλληλος		
εργάτης		
7. Υψηκότης	<i>Επίδην</i>	<i>Επίδηνίς</i>
8. Θρησκεία	<i>Ορθόδοξος</i>	<i>Ορθόδοξος</i>
9. Μητρική γλώσσα	<i>Επίδηνικη</i>	<i>Επίδηνικη</i>
10. Παιδείσις (εγγράμματος ή αγράμματος)	<i>Εχχράμματος</i>	<i>Εχχράμματος</i>
11. Είναι ο α', ο β' ή ο γ' γάμος;	<i>πρώτοι</i>	<i>πρώτοι</i>
12. Αριθμός ζώντων τέκνων άρρενα		
εκ προηγουμένου γάμου θήλεια		
13. Επάγγελμα πατρός νυμφευθέντων		
Θέσις του πατρός εργοδότης ⁽¹⁾		
εν τω δηλωθέντι ανεξάρτητος ⁽¹⁾		
επαγγέλματι υπάλληλος		
εργάτης	<i>Γεωργός</i>	<i>Ράπτης</i>

Ο ληξίαρχος ή ο ειδικός οιαποιακός υπάλληλος
(υπογρ.)

(1) Ειδικώς διά την *γεωργίαν* να διακρίνονται ενταύθα, θεωρούμενοι αναλόγως ή ως εργοδοίται ή ως ανεξάρητοι, οι *ενοικιασταί*, οι *εμφυτευταί* και οι *μοριταί*.

Δήμος ή Κοινότης *Χαλκιδέων*

Μην. . . . *Φανοάριος* 1925.

Αύξων αριθμός ληξ. πράξεως:

ΔΕΛΤΙΟΝ ΘΑΝΑΤΟΥ

Αύξων αριθμός
δελτίου:

. . . **1** . . .

. . . **1** . . .

Θάνατος επισυμβάς εν τη πόλει ή τω χωρίω *Χαλκίς* την . . . **2** . . . του μηνός *Φανοαρίου*
1925. . . , ώραν . **8** . . της . . *πρωίας* . . . και εν τη κατοικία του θανόντος ή εν . *Προοφυγ.*
Παραπηγματα

(πρωίας ή εσπέρας)

(ναι ή όχι)

(νοσοκομείο, ορφανοτροφείο, εν τη οδώ κλπ.)

1. Όνομα και επώνυμον του θανόντος *Γεωργίου Αναστασίου Αναστασιάδου*
2. Φύλον: άρρεν *άρρεν* θήλυ
3. Τόπος συνήθους κατοικίας *Προκόπιον Μικράς Ασίας*
4. Ηλικία **65** Διά τα ηλικίας κάτω του ενός μηνός νήπια: Ημέραι
Διά τα ηλικίας κάτω του ενός έτους νήπια: Μήνες
5. Τόπος γεννήσεως
άγαμος (ναι ή όχι)
6. Οικογενειακή κατάσταση έγγαμος *ναι* ενυμφεύθη το έτος *προ 40 ετών περίπου*
χήρος εχίρρευσε
διεζευγμένος νομίμως διεζεύχθη
πόσων ετών ήτο όταν ενυμφεύθη (διά πρώτην φοράν) **25**
7. Εάν ο θανών ήτο έγγαμος πόσα τέκνα (ζώοντα ή θανόντα, πλην γεννηθέντων νεκρών) απέκτησεν εν όλω
πόσα τέκνα ζώον εισέτι
πόσων ετών είνε ο επιζών σύζυγος (ή η επιζώσα σύζυγος)
8. Επάγγελμα *κτίστης*
εργοδότης⁽¹⁾
Θέσις αυτού εν τω δηλω- ανεξάρτητος⁽¹⁾
θέντι επαγγέλματι υπάλληλος
εργάτης *εργάτης*
9. Επάγγελμα του πατρός (αν ο θανών ήτο ηλικίας κάτω των 5 ετών) και της μητρός
εργοδότης⁽¹⁾ εργοδότης⁽¹⁾
Θέσις αυτού εν τω δηλω- ανεξάρτητος⁽¹⁾ και της μητρός ανεξάρτητος⁽¹⁾
θέντι επαγγέλματι υπάλληλος υπάλληλος
εργάτης εργάτρια
10. Υπηκοότης *Προοφυξ ανταθιάζιμος*
11. Θρησκεία *Ορθόδοξος*
12. Μητρική γλώσσα *Τουρκικη*
13. Διά παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών: είναι νόμιμον; (ναι ή όχι) είναι νόθον; (ναι ή όχι)
είναι το πρώτο τέκνον της μητρός; (ναι ή όχι)
14. Τρόπος διατροφής (διά παιδιά ηλικίας κάτω του ενός έτους): διά μητρικού γάλακτος (ναι ή όχι) διά γά-
λακτος άλλης γυναικός; (ναι ή όχι) διά γάλακτος ζώου; (ναι ή όχι)
15. Αιτία θανάτου:
επί φυσικού κυρία ασθένεια⁽²⁾ *Γεροντικός μαρσμός* τυχαίος
θανάτου τελειωτικόν σύμπωμα αυτοκτονία
ανθρωποκτονία
μέσον ή⁽³⁾ τρόπος δι' ου προκλήθη ο θάνατος

(1) Ειδικώς διά την *γεωργίαν* να διακρίνονται ενιαυθά, θεωρούμενοι αναλόγως ή ως εργοδοίται ή ως ανεξάρτητοι, οι *ενοικιασισαί,οι εμψυευσταί* και οι *μοριταί*.

(2) Επί *ευλογίας* να σημειούται αν ο θανών ήτο εμβολιασμένος.

(3) Επί *δηλητηριάσεως* να σημειούται το είδος του δηλητηρίου.

Παράρτημα 4

**ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ
Θέματα για έρευνα
Δείγματα αρχειακού υλικού**

Ι. Ο μικρασιατικός ελληνισμός στις κοιτίδες του

1.

Κανονισμοί Κοινότητας Λαμψάκου

Αρχαία Ν. Εύβοιας, Κώδικας Δημογεροντίας Λαμψάκου, Συλλογή 1

α. Από τον Κανονισμό του 1901

Συνεδρίασις της 11ης Μαρτίου 1901

Υπό την προεδρείαν της Αυτού Σεβ. του Μητροπολίτου αγίου Κυζι[κου] Κυρίου Κωνσταντίνου συνεληθόντων των δημογερόντων και προκρίτων [της] Κοινότητος Λαμψάκου [και] διασκεψέως γενομένης περί διαρρυθμίσεως [των] της Κοινότητος πραγμάτων απεφασίσθη και επεκυρώθη ο παρά πόδας κανονισμός της Κοινότητος έχων επί λέξει ως εξής:

"Κανονισμός της ορθόδοξου κοινότητος Λαμψάκου"

Άρθρον] 1ον. Η ορθόδοξος Κοινότης Λαμψάκου έχει τα εξής σωματεία: την Δημογεροντίαν, την Εφορίαν των Σχολών και την Επιτροπήν της ιερ[άς] Εκκλησίας, ων απάντων πρόεδρος εν απουσία του Σεβ. Μητροπολίτου είν[ε] ο επίσκοπός του ή ο αρχιερατικός επίτροπος.

Άρθρον] 2ον. Η υπηρεσία των μελών των άνω σωματείων είνε ετησία.

Περί Δημογεροντίας

Άρθρον] 3ον. Τα μέλη της Δημογεροντίας είνε τέσσαρα εκλεγόμενα παρά <...> των πολιτών συνελεύσεως υπό την προεδρείαν του Σεβ. Μητροπολίτου <...> ή του επισκόπου αυτού, καθ' ην εποχήν περιοδεύοντες ευρίσκονται εν Λαμψάκω].

Άρθρον] 4ον. Ο τρόπος της εκλογής της Δημογεροντίας είνε ο εν ισχύι τοιούτος <...> εκλογείς μεν είνε οι πληρώνοντες (ιμλάκ) μέχρι 50 γρ., εκλέξιμοι δε οι [πλη]ρώνοντες (ιμλάκι) άνω των 50 γροσίωv.

Καθήκοντα Δημογεροντίας

Άρθρον] 5ον. Η Δημογεροντία εκτός των ιδιαζόντων αυτής ως <...> κ[αθη]κόντων έχει και τα εξής: α) συσκέπτεται και φροντίζει εν γένει περί των κοινοτι[κών] πραγμάτων β) αποφασίζει εν συνεννοήσει μετά των λοιπών κοινοτι[κών] [σωμα]τείων περί αγοράς ή εκποιήσεως εκκλησιαστικών ή σχολικών κτημ[άτων] γ) διορίζει από κοινού μετά της εφορίας και των λοιπών προκρίτων της [Κοινό]τητος την επιτροπήν της εκκλησίας δ) εν περιπτώσει συντάξεως προικο[συμ]φώνου εκτιμά την διδομένην προίκα, κανονίζει κατά το παλαιόν έθιμον [τα της] προγαμιαίας δωρεάς και προσυπογράφει κ[αι] τα συντασσόμενα προικοσύμφωνα.

Περί Εφορίας

Άρθρον] 6ον. Η Εφορία αποτελουμένη εκ τριών προσώπων, καταλήθηθων δι' αυτήν την υπηρεσίαν, εκλέγεται υπό της δημογεροντίας και των προκρίτων καθ' ην εποχήν περιοδεύωv ευρίσκεται εν Λαμψάκω ο Σεβ. Μητροπολίτης ή ο Επίσκοπός του.

Καθήκοντα Εφορίας

Άρθρον] 7ον. Η Εφορία διορίζει ή παύει τους διδασκάλους αμφοτέρων των Σχολών Αρρεναγωγείου και Παρθεναγωγείου, οφείλουσα ίνα μέχρι της 25 Ιουλίου έχειν συντετελεσμένην την περί ανανεώσεως ή μη των διδασκάλων εργασίαν [καθόσον] παρερχομένης της προθεσμίας ταύτης θα θεωρήται το προσωπικόν ως παραμένον υπό [τ]ους αυτούς όρους και διά το επión έτος.

<Άρθρον] > 8ον. Η Εφορία υπογράφει το αναλυτικόν πρόγραμμα της διδακτέας ύλης αμφοτέρων των Σχολών συντασσόμενον υπό των διδασκάλων επί τη βάσει του επισήμου Πατριαρχικού προγράμματος.

Άρθρον] 9ον. Η Εφορία [εν] τη ενάρξει εκάστου Σχολικού έτους καθορίζει το τίμημα των εισιτηρίων αναλόγως της οικονομικής καταστάσεως των γονέων εκάστου μαθητού, τους δε όλως απόρους δέχεται δωρεάν.

Άρθρον] 10ον. Η Εφορία μετά τον καταρτισμόν του προγράμματος παραγγέλλει τα αναγκαιούvτα βιβλία αναθέτουσα την πώλησιν εις τον επίτροπον της Εκκλησίας <...> χρησιμοποιεί το εκ ταύτης κέρδος παρέχουσα τοις απόροις μαθηταίς δωρεάν τα βιβλία.

Άρθρον] 11ον. Η Εφορία εν τω καθήκοντι αυτής μεριμνά περί της επί τα βελτιώv διαρρυθμίσεως των Σχολώνv πάσα [δε] απόφασις προσθήκης ή ελαττώσεως τάξεων λαμβάνεται από κοινού μετά της Δημογεροντίας.

Άρθρον] 12ον. Η Εφορία περί τα μέσα του σχολικού έτους εις ουδεμίαν προβαίνει παύσιν διδασκάλου εκτός απολύτου ανάγκης και ταύτης αναγγεληομένης τω Μητροπολίτη.

Άρθρον] 13ον. Η Εφορία υποχρεούται τουλάχιστον δις του μηνός να επισκέπτηται τας Σχολάς επιτηρούσα την εν αυταίς γιγνομένην εργασίαν.

Καθήκοντα διδασκάλων

Άρθρον] 14ον. Οι διδάσκαλοι κεκτημένοι την αρκούσαν πείραν και έχοντες το απολυτήριο των σπουδών αυτών εφοδιάζονται και διά του ετησίου ενδεικτικού της Μητροπόλεως επιβλήπουσι την ευταξίαν των μαθητών, τιμωροῦσι διά νοθεσιών, επιτιμήσεων και των νενομισμένων ελαφρών ποινών τους ατακτούντας ή [αμελείς] μαθητάς.

Άρθρον] 15ον. Οι διδάσκαλοι οφείλουσιν αναφέρειν πάσαν <...> παρεκτροπήν <...> μαθητού. Η δε Εφορία τότε συσκέπτεται και αποφασίζει <...> [κάνη] το πρέπον μη επιτρεπομένης ουδενί των γονέων αντιλογίας δι' ενδεχομένην επίπληξιν ή τιμωρίαν των τέκνων αυτών παρά των διδασκάλων ή της Εφορίας.

Άρθρον] 16ον. Όσοι των γονέων έχουσι δίκαια και ηελογοισμένα παρά των διδασκάλων, οφείλουσι να αναφέρωνται τη Εφορία, ήτις εν τοιαύτη περιπτώσει ενεργεί το πρέπον απαγορεύεται δε τοις γονεύσι των μαθητών το παρενοχλείν τους διδασκάλους εν τη Σχολή.

Εξετάσεις

Άρθρον] 17ον. Αι εξετάσεις αρχόμεναι την Κυριακήν προ της 20 Ιουλίου, λήγουσι την 20 Ιουλίου αι δε ενάρξεις των μαθημάτων γίνονται την 1 Σεπτεμβρίου.

Περί μαθητών και μαθητριών

Άρθρον] 18ον. Ο μαθητής ο απουσιάζων περί τους δύο μήνας εν διαστήματι όλου του σχολικού έτους αποκλείεται των εξετάσεων υποβάλλεται όμως εις δευτέρας εξετάσεις κατά την έναρξιν των μαθημάτων καθ' ας κρινόμενος άξιος προβιβάζεται, ει δε μη [μένει] στάσιμος.

Άρθρον] 19ον. Ουδενί των μαθητών επιτρέπεται αντιλέγειν ή απειθείν διά παρατήρησιν, επίπληξιν ή τιμωρίαν αποτεινομένην αυτώ υπό των διδασκάλων. Οι παραβαίνοντες τα καθήκοντα αυτών μαθηταί ή μαθήτριαι τιμωρούνται υπό των οικείων διδασκάλων α) διά συμβουλής, β) δι' επιπλήξεως, γ) δι' ορθοστασίας, δ) δι' αντιγραφής, ε) διά περιορισμού και νηστείας, στ) δι' ακινδύνου σωματικής ποινής και ζ) δι' αποβολή[ς] εκ τη Σχολής τη εγκρίσει της Εφορίας.

Επιτροπή ιεράς Εκκλησίας

Άρθρον] 20όν. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή αποτελουμένη εκ τριών προσώπων εκλέγεται παρά της εφοροδημογεροντίας και των λοιπών προκρίτων της Κοινότητος καθ' ην εποχήν περιοδεύων ευρίσκεται εν Λαμψάκω ο Μητροπολίτης ή ο Επίσκοπός του.

Άρθρον] 21ον. Εν εκ των μελών της επιτροπής διορίζεται ταμίας, όστις διενεργεί πάσας τας εισπράξεις της ιεράς εκκλησίας, των Σχολών, των εκκλησιαστικών πράξεων συνωδά τη διατιμήσει.

Άρθρον] 22ον. Γραμματεὺς της εκκλησιαστικής] επιτροπής ως και πάντων των σωματείων της κοινότητος είνε ο κατά καιρούς διδάσκαλος, όστις οφείλει να κρατεί τακτικώς το βιβλίον των εισπράξεων του ταμείου και τα πρακτικά των διαφόρων σωματείων της Κοινότητος.

Άρθρον] 23ον. Η [εξέλεξις των υλικών] της ιερ[άς] εκκλησίας γίνεται καθ' ην εποχήν περιοδεύων ευρίσκ[εται] εν Λαμψάκω ο Μητροπολίτης ή ο Επίσκοπός του.

Β. Από τον Κανονισμό του 1913

Γενική Συνέλευσις της Κοινότητος Λαμψάκου

Σήμερον τη έκτη Οκτωβρίου του χιλιοστού εννιακοσιοστού δεκάτου τρίτου έτους συνήλθομεν εν τη αιθούση της Σχολής της Κοινότητος περί τους πενήντα εκ των σταθερών κατοίκων της Κοινότητος Λαμψάκου εις γενικήν συνέλευσιν υπό την προεδρείαν του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δαρδανελλίων και Λαμψάκου κ. Ειρηναίου.

Εν πρώτοις ο Σεβ[ασμιωτάτος] Πρόεδρος αναπτύσσει διά μακρών την έννοιαν και τον σκοπόν της Κοινότητος, τονίζει την ανάγκην της περισυλλογής των κοινοτικών δυνάμεων και προς σκοπιμώτεραν και ηυσιτελεστέραν πορείαν των κοινοτικών πραγμάτων εισηγείται σχέδιον Κοινοτικού Κανονισμού ούτινος ζητεί την επιψηφισιν. Έχει δε ο κανονισμός ούτος ως εξής.

Κανονισμός της Ελληνικής Ορθόδοξου Κοινότητος Λαμψάκου

Κεφ. Α' Περί Κοινότητος

Άρθρ[ον] 1. Η εν Λαμψάκω Ελληνική Ορθόδοξος Κοινότης αποτελείται εκ πάντων των εν αυτή κατοικούντων ορθοδόξων χριστιανών. Υπάγεται εκκλησιαστικώς εις την Ιεράν Μητρόπολιν Δαρδανελλίων και Λαμψάκου. Έχει ως κτήματα μίαν ιεράν εκκλησίαν τιμωμένην επ' ονόματι του αγίου Τρύφωνος, μίαν Σχολήν κειμένην εντός του περιβάλλου της Ιεράς Εκκλησίας ένα κήπον πλησίον της σχολής, τρεις οικίας κειμένας πλησίον του Οθωμανικού Νεκροταφείου, μίαν αποθήκην παρά τας άνωθι οικίας, ένα αγρόν έξω της κωμοπόλεως απέναντι του Υδρομύλου και τέλος ένα έτερον αγρόν παρά την θάλασσαν πλησίον της οικίας του Πασά-Μπέη.

Άρθρ[ον] 2. Η Κοινότης έχει ως σκοπόν την εξύψωσιν των μελών αυτής επί εδάφους Εκκλησιαστικο-Εθνικού κατά το μέτρον των εαυτής δυνάμεων.

Κεφ. Β' Διοικήσεις Κοινότητος

Άρθρ[ον] 3. Τα της Κοινότητος διοικούσι τρία σωματεία, η Δημογεροντία, η Εφορία και η Εκκλησιαστική Επιτροπή.

Άρθρ[ον] 4. Η Δημογεροντία απαρτίζεται εκ τεσσάρων μελών ων η περίοδος είναι ετησία.

Άρθρ[ον] 5. Εκλέγεται δε εν Γενική Συνελεύσει υπό την προεδρείαν του Μητροπολίτου <...> μέλη ήθελον παραστή. Η δε εκλογή των μελών της Δημογεροντίας και των άλλων σωματείων εξαγγέλλεται διά πιπτακίων.

Άρθρ[ον] 6. Τα ζητήματα λύονται κατά πλειονοψηφίαν ήτις είναι το ήμισυ των παρόντων μελών πλέον ενός. Εις τα εκλογικά όμως ισχύει και η σχετική πλειονοψηφία.

Άρθρ[ον] 7. Δικαίωμα εκλογέως μεν έχουν όσοι [άγουσι] το 25ον έτος της ηλικίας αυτών και άνω, εκλεξιμού δε διά μεν την Δημογεροντίαν όσοι είναι 35 ετών και άνω, διά δε τα άλλα σωματεία όσοι είναι 25 ετών και άνω. Στερούνται δε των ως άνω δικαιωμάτων όσοι αποφεύγουσι να κανονίσουσι ους έχουν μετá της Κοινότητος εκκρεμείς λογαριασμούς.

Άρθρ[ον] 8. Η Δημογεροντία πλην των καθηκόντων και δικαιωμάτων τα οποία έχει ως (χιγιέτι ιχτιγιαριέ) είναι επιφορτισμένη και με τα εξής, α) φροντίζει περί της αυξήσεως της οικονομικής καταστάσεως της Κοινότητος κτίζουσα ή και αγοράζουσα κτήματα προς το Κοινοτικόν συμφέρον. β) εποπτεύει επί της καλής πορείας παντός σωματείου. γ) Εάν η Εφορία ή Εκκλησιαστική Επιτροπή ήθελον αποχωρήση εν τω μέσω του έτους δικαιούται να εκλέξη τα δύο ταύτα σωματεία. δ) συντάσσει τον προϋπολογισμόν της Κοινότητος, της Σχολής και της Εκκλησίας, ε) ορίζει <...> της Κοινότητος τον πρώτον και τον δεύτερον, στ) δικαιούται οσάκις ήθελεν εγκρίνη ομοφώνως να ζητήση λογαριασμόν εις οιαδήποτε εποχήν παρά της Εκκλησιαστικής Επιτροπής ζ) κανονίζει τα τέλη επί των προικίων και διά διαθήκης διατιθεμένων κτημάτων κινητών και ακινήτων προς 2% επί τη βάσει της αξίας αυτών η) προσυπογράφει μετά του Αρχιερατικού Επιτρόπου εις παν Εκκλησιαστικόν Έγγραφον όπερ και φορολογεί κατ' ιδίαν εκτίμησιν.

Άρθρ[ον] 9. Πρόεδρος της Δημογεροντίας και παντός άλλου σωματείου κοινοτικού ή Αδελφότητος είναι αυτοδικαίως η Αυτού Σεβασμιότης ο εκάστοτε Μητροπολίτης Δαρδανελθίων και Λαμψάκου ως λαβών παρά της Μητρος Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας το αξίωμα του Μητροπολίτου και ως εφωδιασμένος δι' υψηλού βερατίου παρά της αυτοκρατορικής κυβερνήσεως.

Άρθρ[ον] 10. Του Μητροπολίτου εδρεύοντος εν Δαρδανελθίοις πρόεδρος της Δημογεροντίας είναι ο εκάστοτε αρχιερατικός αυτού Επίτροπος όστις δεν είναι εκ των τεσσάρων μελών της Δημογεροντίας.

Άρθρ[ον] 11. Η Δημογεροντία συνεδριάζει οσάκις ο πρόεδρος ή και τρία των μελών ήθελον απαιτήσιν τούτο, ευρίσκειται δε εν απαρτία οσάκις παραστώσι τα τρία μέλη μετά του προέδρου.

Άρθρ[ον] 12. Τα ζητήματα λύονται κατά πλειονοψηφίαν. Εν περιπτώσει ισοψηφίας νικά η ψήφος του προέδρου.

Άρθρ[ον] 13. Η Δημογεροντία έχει σφραγίδα επί της οποίας υπάρχουν χαραγμένοι γύρωθεν μεν αι λέξεις "Ορθόδοξος Κοινότης Λαμψάκου" και εν τω μέσω δε η εικών του αγίου Τρύφωνος. Η σφραγίς μένει παρά τω προέδρω και τίθεται εις παν εκκλησιαστικόν έγγραφον εκδιδόμενον υπό της Δημογεροντίας.

Κεφ. Γ' Περί Ταμίου

Άρθρ[ον] 14. Ο ταμίας της κοινής υπολήψεως αποθαύων είναι εν εκ των μελών της Δημογεροντίας, κοινός των τριών σωματείων, ορίζεται δε ή εν τη Γενική Συνελεύσει παρόντος του Μητροπολίτου ή και υπό μόνης της Δημογεροντίας.

Άρθρ[ον] 15. Ο ταμίας δαπανά μόνον επί τη βάσει του εγκεκριμένου προϋπολογισμού προκειμένου δε να δαπανηθεί ποσόν μη προβλεπόμενον υπό του προϋπολογισμού, εάν μεν είναι 50-100 γρ. δικαιούται να δαπανήσιν τούτο πλην ουχί ποηλάκις 100 αηλά μόνον μέχρι 300 γροσίων κατ' έτος, εάν δε περισσότερα των εκατόν δαπανά κατόπιν αποφάσεως και εγκρίσεως της Δημογεροντίας.

Άρθρ[ον] 16. Εις τον ταμίαν παραδίδονται αι εισπράξεις αι διενεργούμεναι οθενδήποτε αφού υπογράψη ούτος εις το βιβλίον εκείνων παρά των οποίων λαμβάνει το χρήμα. Είναι δε προσωπικώς υπεύθυνος διά την διαχείρισιν.

Κεφ. Δ' Περί Εφορίας

Άρθρ[ον] 17. Η Εφορία απαρτίζεται εκ τριών μελών και εκλέγεται όπως και ότε εκλέγεται και η Δημογεροντία.

Άρθρ[ον] 18. Η Εφορία α) εποπτεύει επί της καλής πορείας της Σχολής επισκεπτομένη αυτήν δις του μηνός τουλάχιστον. β) διενεργεί την είσπραξιν των εισιτηρίων άτινα ορίζει από κοινού μετά της Δημογεροντίας. γ) Εγκρίνει τον κατάλογον των βιβλίων άτινα υποβάλλουσιν οι διδάσκαλοι επί τη βάσει του Πατριαρχικού προγράμματος της Αρχιεπισκοπής δ) εγκρίνει τον κατάλογον των δωρεάν παρεχομένων βιβλίων εις τους απόρους ε) παύει και διορίζει το προσωπικόν εν κοινή συνεδρεία μετά της Δημογεροντίας ως ισόψηφος και ισότιμος, στ) διενεργεί λαχείον κατ' έτος υπέρ της Σχολής και ζ) υποδεικνύει εις την Δημογεροντίαν ό,τι ήθελεν εγκρίνη ως προάγον την οικονομικήν και εσωτερικήν λειτουργίαν της Σχολής. η) Κρατεί βιβλίον όπου αναγράφει τας εισπράξεις των εισιτηρίων, βιβλίων, λαχείου και παραδίδει το χρήμα επί αποδείξει εις τον ταμίαν.

Κεφ. Ε' Περί Εκκλησιαστικής Επιτροπής

Άρθρ[ον] 19. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή αποτελείται εκ δύο μελών εκλεγομένων ως και ότε εκλέγεται η Δημογεροντία.

Άρθρο[ον] 20. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή α) Εποπτεύει και φροντίζει περί της καθαριότητας και ευπρεπείας του ιερού ναού. β) υποδεικνύει εις την Δημογεροντίαν παν ό,τι αφορά τον εξωραϊσμόν της Ιεράς Εκκλησίας γ) συνεδριάζει μετά της Δημογεροντίας ως ισόψηφος εις παν ό,τι [αποβλέπει] τον ιερόν ναόν, τους ψάλτας και τον νεωκόρον. δ) Κρατεί βιβλίον όπου αναγράφει τας εισπράξεις των δίσκων, του κηρού, των βαπτίσεων, Γάμων, κηδειών, χωριστά, και παραδίδουσα εις τον ταμίαν κατά πάσαν Κυριακήν παν το εισπραττόμενον εντός της εβδομάδος. Ζητεί παρ' αυτού να θέση την υπογραφήν του κάτωθεν του εν τω βιβλίω αναγεγραμμένου ποσού το οποίον λαμβάνει.

Κεφ. ΣΤ' Περί Σχολής

Άρθρο[ον] 21. Η Σχολή είναι τετρατάξιος Μικτή Αστική Σχολή.

Άρθρο[ον] 22. Εάν πρόκειται να προστεθή και πέμπτη τάξις, τούτο εγκρίνεται υπό της Δημογεροντίας και Εφορίας και επικυρούται υπό του Μητροπολίτου.

Άρθρο[ον] 23. Οι διδάσκαλοι οφείλουσι να είναι κόσμιοι εντός και εκτός της Σχολής θεωρούνται δε αναδιωρισμένοι διά το επιόν σχολικόν έτος εάν μέχρι της πρώτης Αυγούστου δεν δηλωθή αυτοίς η από της θέσεώς των απόλυσις.

Άρθρο[ον] 24. Ο πρώτος Διδάσκαλος ο και Διευθυντής της Σχολής οφείλει α) να συντάξη το πρόγραμμα των μαθημάτων επί τη βάσει του Πατριαρχικού Προγράμματος της Αρχιεπισκοπής β) να αναγράψη την διδακτέαν ύλην επί Αναλυτικού επί τη βάσει του προγράμματος <...> της Αρχιεπισκοπής γ) να υποδείξη τον κατάλογον των βιβλίων, δ) να καταρτίση το ωρολόγιον των μαθημάτων επί τη βάσει του αυτού προγράμματος και ε) να υποβάλη αυτά τη Εφορία προς έγκρισιν, κατά δε τον χρόνον της περιοδείας επικυρούται και υπό του Μητροπολίτου.

Άρθρο[ον] 25. Ο Διευθυντής κρατεί Μητρώων εν ω εγγράφει τους Μαθητάς και Μαθητριάς και σημειοί εις το τέλος του σχολικού έτους τους βαθμούς της επιδόσεως εις εν έκαστον μάθημα και της διαγωγής των μαθητών.

Άρθρο[ον] 26. Τα μαθήματα άρχονται περί τας αρχάς 7/βρίου και λήγουσι τη 30ή Ιουνίου τη δε Κυριακή μετά την 1ην Ιουλίου γίνεται η τελετή.

Άρθρο[ον] 27. Ο Διευθυντής οφείλει να κρατή βιβλίον εν ω αυτός μετά των συναδέλφων του καταγράφει κατά μήνα την ύλην των διδασκομένων μαθημάτων τιθείς κάτωθεν και την υπογραφήν του.

Άρθρο[ον] 28. Αι εξετάσεις γίνονται γραπτώς μεν εις τα Ελληνικά, Μαθηματικά, Θρησκευτικά και Ιστορίαν διά την Δ^{ην} τάξιν μόνον δε εις τα Ελληνικά διά τας λοιπάς τάξεις επί παρουσία της Εφορίας τα δε γραπτά των μαθητών σφραγιζόμενα τη σφραγίδι της Κοινότητος εκτίθενται κατά την ημέραν της τελετής ήτις τελείται κατά την πρώτην Κυριακήν μετά την 1ην Ιουλίου οπότε γίνονται και προφορικά εξετάσεις εις τα ελληνικά και εις όλα τα άλλα μαθήματα.

Άρθρο[ον] 29. Εις το τέλος της τελετής γίνεται η επίδοσις των ενδεικτικών μόνον εις τους μαθητάς της τελευταίας τάξεως η δε βαθμολογία γίνεται επί τη βάσει των καθ' όλον το σχολικόν έτος καθημερινών εξετάσεων και των ενιαυσίων τοιούτων.

Άρθρο[ον] 30. Τη αμέσως μετά την τελετήν αρχομένη εβδομάδι υποχρεούται το διδάσκον προσωπικόν να διανείμη τους ελέγχους εις όλους τους Μαθητάς των λοιπών τάξεων εν οίς σημειούται η επίδοσις των μαθητών εις εν έκαστον μάθημα.

Άρθρο[ον] 31. Οι βαθμοί είναι πέντε, Άριστα, Πάνυ Καλώς, Καλώς, Μετρίως, Κακώς. Οι λαμβάνοντες τους δύο τελευταίους βαθμούς είναι στάσιμοι.

Άρθρο[ον] 32. Τη Εορτή των Τριών Ιεραρχών γίνεται τελετή εν η ο Διευθυντής εκφωνεί τον Πανηγυρικόν της ημέρας. Επίσης ο Διευθυντής αναγινώσκει έκθεσιν των πεπραγμένων κατά την ημέραν της τελετής της επιδόσεως των ενδεικτικών.

Άρθρο[ον] 33. Γραμματεύς και των τριών Σωματείων είναι κοινός. Κρατεί τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Δημογεροντίας, της Εφορίας, όταν συνέρχονται είτε χωρίς είτε και κοινή.

Άρθρο[ον] 34. Η εξέλεξις των λογαριασμών της Κοινότητος γίνεται καθ' ον χρόνον ο Μητροπολίτης ευρίσκεται εν Λαμψάκω κατά την τακτικήν αυτού περιοδείαν.

2. Θέματα για έρευνα

Τα προτεινόμενα θέματα βασίζονται στα ερωτηματολόγια που το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών είχε την καλοσύνη να παραχωρήσει στα ΓΑΚ Εύβοιας.

I. ΓΕΝΙΚΑ

Όνομα χωριού - κωμόπολης - πόλης

h Όνομα - προφορά (από κατοίκους, τούρκους, κατοίκους γύρω χωριών) - γραφή (ελληνικά - τουρκικά) - παλιότερα ονόματα - σχετικές παραδόσεις.

Κάτοικοι

h Εθνικότητα (Έλληνες, Τούρκοι, άλλες εθνικότητες) - αριθμός κατά εθνικότητα - ντόπιοι // από άλλα μέρη (συγκεκριμένα στοιχεία) - κρυπτοχριστιανοί.

Γλώσσα

h Ελληνική // τουρκική - διαφορές από άλλα χωριά (λέξεις, εκφράσεις κλπ.) - άλλα χωριά όπου μιλιόταν η ίδια γλώσσα.

Γεωγραφικά στοιχεία

h Πού ήταν χτισμένο το χωριό (σε βουνό, λόφο, κάμπο, οροπέδιο, κοντά σε ποτάμι, λίμνη ή θάλασσα) - ονόματα (ελληνικά - τουρκικά) - ρόλος που μπορεί να έπαιξαν αυτά τα στοιχεία στη ζωή της κοινότητας - γύρω χωριά // κωμοπόλεις // πόλεις (ελληνικά - τουρκικά).

h Κλίμα - εποχές του έτους - συνθήκες κατά εποχή - ονόματα εποχών και μηνών - ασχολίες κατοίκων σε κάθε εποχή.

Τοπώνυμια

h Ονόματα τοποθεσιών - στοιχεία για την κάθε τοποθεσία - μνημεία.

Εσωτερική μορφή χωριού

h Γενική περιγραφή - συνοικίες (αριθμός, ονομασίες) - δρόμοι (χωματόδρομοι, καλντιρίμια κλπ.) - πλατείες (πού βρίσκονταν - σε τι χρησίμευαν) - αλώνια - βρύσες // πηγές // στέρνες - βλάστηση.

h Κτίσματα - μορφή και υλικά δόμησης σπιτιών - εκκλησίες (πόσες, ποιες) - παρεκκλήσια - ξωκκλήσια - μοναστήρια - σχολεία - γραφείο κοινότητας - τζαμιά - χάνια - νεκροταφεία κλπ.

Οικονομία

h Γενικά - γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, βιοτεχνία κλπ. - προϊόντα - επαγγέλματα - μετανάστευση. Ανάλογα στοιχεία για Τούρκους.

Συναλλαγές οικονομικές και άλλες

h Είδη που η προμήθειά τους γινόταν από αλλού (είδη, ποσότητες, συχνότητα, συγκεκριμένα μέρη, τρόπος μεταφοράς) - είδη που πωλούνταν έξω από την κοινότητα (συγκεκριμένα στοιχεία) - παζάρια - χωριά με τα οποία γίνονταν συναλλαγές (ελληνικά // τουρκικά, είδος συναλλαγών) - ρόλος σταθμών караβανιών - θρησκευτικά πανηγύρια - σχέσεις με τους Τούρκους του χωριού (επαγγελματικές, προσωπικές, οικογενειακές) - στάση Τούρκων.

II. ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Γενικά

h Αν είχε κοινότητα το χωριό, η κωμόπολη ή η πόλη - αν ανήκε σε άλλη κοινότητα - αν δεν ανήκε σε καμιά κοινότητα, πώς ρυθμίζονταν οι εσωτερικές υποθέσεις.

h Αν η κοινότητα περιλάμβανε και άλλα μικρά χωριά ή συνοικισμούς.

h Όρια κοινότητας, προσδιορισμός με γεωγραφικά στοιχεία.

Κοινοτική αρχή - προέλευσή της

h Πόσοι και ποιοι κυβερνούσαν - πώς τους έλεγαν (δημογέροντες, πρόκριτους κλπ.) - ονόματα (ελληνικά, τουρκικά).

h Προέλευση εξουσίας: εκλογή από τους κατοίκους - διορισμός από το Δεσπότη - διορισμός από τους Τούρκους - άλλη προέλευση.

Εκλογές

h Δικαίωμα εκλέγεσθαι: καθολικό - περιορισμοί (εντοπιότητα, περιουσία // είδος περιουσίας κλπ., προέλευση από ορισμένες οικογένειες, μορφωτικό επίπεδο, ηλικία κλπ.).

h Δικαίωμα εκλέγειν: όπως και για το δικαίωμα εκλέγεσθαι.

h Διεξαγωγή εκλογών: ειδική συγκέντρωση ή άλλος τρόπος - μέρα - τόπος - προκήρυξη (ναι // όχι, αν ναι, με ποιο μέσο) - τρόπος υποβολής υποψηφιοτήτων - ψηφοφορία // διά βοής // κοινή συμφωνία // άλλος τρόπος - εποπτεία ψηφοφορίας (από ποιους) - διάρκεια ψηφοφορίας - διαλογή ψήφων (από ποιους) ρόλος Δεσπότη ή αντιπροσώπου του - αποτελέσματα // πρακτικό - εκκλησιαστική τελετή.

h Επικύρωση αποτελεσμάτων: αν χρειαζόταν επικύρωση - αν ναι, από ποιον γινόταν (Τούρκους, Δεσπότη) - ανακοίνωση στην τουρκική αρχή ή στο Δεσπότη - αν γίνονταν ενστάσεις και, αν ναι, με ποια αιτιολογία - δυνατότητα Τούρκων ή

Δεσπότη να μην επικυρώσουν τα αποτελέσματα οδικά ή μερικά // αν ναι, τι γινόταν στη συνέχεια (επανάληψη εκλογών, οδικά ή μερικά).

Διορισμός

h Από ποιον διορίζονταν οι κοινοτικοί άρχοντες (Δεσπότη, Τούρκους) - προσόντα που απαιτούνταν - πώς γινόταν ο διορισμός - συνυπολογισμός γνώμης κατοίκων ή όχι.

Κόμματα

h Ύπαρξη αντίπαλων κομμάτων - σχηματισμός - χαρακτήρας (προσωπικά, τοπικά, οικονομικών συμφερόντων) - στοιχεία για κομματικούς ανταγωνισμούς.

Ανάληψη εξουσίας

h Πώς αναλαμβάναν την εξουσία οι νέοι κοινοτικοί άρχοντες (ορκωμοσία // σε ποιον, εκκλησιαστικές γιορτές, γλέντια, κεράσματα κλπ.).

Συγκρότηση κοινοτικής αρχής

h Αριθμός δημογερόντων - ενδεχόμενη αντιστοιχία με αριθμό ενοριών ή μαχαλάδων - κατανομή αρμοδιοτήτων - σχετικά με συνεδριάσεις (κάθε πότε, τήρηση πρακτικών κλπ.) - διάρκεια θητείας - σφραγίδα.

Τιμητικές διακρίσεις

h Συγκεκριμένες τιμητικές διακρίσεις (τιμητική θέση στην εκκλησία, στις τελετές της κοινότητας, του σχολείου ή αλλού, τιμητικές διακρίσεις από τους Τούρκους).

Αρμοδιότητες κοινότητας

h Κατανομή και είσπραξη φόρων τουρκικού κράτους: φόροι που ζητούσαν οι Τούρκοι συλλογικά απ' όλο το χωριό - βάση κατανομής από την κοινότητα στους κατοίκους - τρόπος είσπραξης - τήρηση φορολογικών βιβλίων.

h Είσπραξη προσωπικών φόρων - υποχρέωση κοινότητας να τους παραδίδει στην τουρκική εξουσία - συγκεκριμένοι φόροι κλπ.

h Εκτέλεση διαταγών τουρκικής διοίκησης: ναι/όχι - αν ναι, συγκεκριμένες διαταγές.

h Τάξη και ασφάλεια: ευθύνη κοινότητας αέναντι στους Τούρκους για την τάξη και την ασφάλεια στην περιφέρειά της - συγκεκριμένες αρμοδιότητες κοινότητας για ζητήματα τάξης και ασφάλειας - όργανα (χωροφύλακες, αγροφύλακες κλπ.) - διανομή νερού // νεροκράτες - αγορανομική εποπτεία.

Δημοτολόγιο

h Κατάλογος κατοίκων (όλων, αρρένων, οικογενειάρχων) - αν υπήρχε, για ποιο σκοπό τηρούνταν (φορολογικό ή άλλο) - ενδεχόμενη υποχρέωση απέναντι στους Τούρκους (για φορολογικούς ή στρατολογικούς σκοπούς).

Δικαιοσύνη

h Περιπτώσεις στις οποίες δικάζαν οι δημογέροντες (κτηματικές διαφορές, κληρονομικά, καθυστέρηση χρεών κλπ.) - πότε οι Χριστιανοί δικάζονταν από τον καδή, πότε από τους δημογέροντες, πότε από το Δεσπότη - πώς αποφάσιζαν οι δημογέροντες (απλή διαιτησία ή εφαρμογή νόμου) - τήρηση πρακτικών.

Πρόνοια

h Βοήθεια σε φτωχούς, αρρώστους, φυλακισμένους κλπ. - προικοδότηση ορφανών - πληρωμή χρεών - ύπαρξη νοσοκομείου, πτωχοκομείου, ορφανοτροφείου, κοινοτικού γιατρού - χρηματικά μέσα (από φόρους, κληροδοτήματα) - διαχείριση κληροδοτημάτων.

Σχολεία

h Ίδρυση και συντήρηση (από την κοινότητα ή άλλους οργανισμούς - διοίκηση σχολείου - διορισμός εφορείας, δασκάλου - χορήγηση υποτροφιών για σπουδές στην Κωνσταντινούπολη ή αλλού.

Ναοί

h Σχέσεις κοινότητας και ναού ή ναών: διοίκηση - ίδρυση και συντήρηση - πληρωμή ιερών κλπ.

Κοινωφελή έργα

h Δρόμοι, βρύσες, γεφύρια κλπ. - πόροι.

Σχέσεις με Τούρκους και τουρκικές αρχές

h Τουρκική αρχή που επέπτευε την κοινότητα - έδρα - τρόπος άσκησης εποπτείας.

h Σχέσεις κοινότητας με τουρκικές αρχές σε χωριά όπου συγκατοικούσαν Έλληνες και Τούρκοι (συνεργασία, κοινά συμφέροντα κλπ.).

h Δυνατότητες της κοινότητας να παρέχει προστασία απέναντι στις τουρκικές αρχές.

h Τρόπος αντιμετώπισης τουρκικών αυθαιρεσιών - συγκεκριμένα περιστατικά.

Σχέσεις με Εκκλησία

h Εποπτεία Δεσπότη - συνεργασία (συγκεκριμένα ζητήματα) - τρόπος επίλυσης της διαφοράς σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ κοινότητας και Δεσπότη (συγκεκριμένα γεγονότα).

Περιουσία

h Συγκεκριμένα στοιχεία για ακίνητη περιουσία (κοινοτικά λιβάδια, κοινοτικοί αγροί, κοινοτικά σπίτια και μαγαζιά κλπ.) - τοποθεσία (στο χωριό, σε γειτονικά μέρη, στην Κωνσταντινούπολη) - μετρητά.

h Προέλευση περιουσιακών στοιχείων (αποθέματα, κληροδοτήματα κλπ.).

h Τρόπος διαχείρισης περιουσίας.

Προϋπολογισμός και απολογισμός

h Σύνταξη // έγκριση (από Δεσπότη, Τούρκους).

h Ποσά εξόδων // εσόδων (κατά προσέγγιση και κατά μέσο όρο).

Έσοδα

h Τακτικά: κοινοτικοί φόροι (όνομα, σε τι έμπαιναν, ποσοστό, σε χρήμα ή σε είδος, τρόπος είσπραξης, ποιοι πλήρωναν // ποιοι απαλλάσσονταν) - εκμετάλλευση περιουσίας.

h Κληροδοτήματα, δωρεές κλπ.

Έξοδα

h Τακτικά: μισθοί (υπάλληλοι, κλητήρες, αγροφύλακες κλπ. - συγκεκριμένα στοιχεία) - έργα - τόκοι και τοκοχρεωλύσια.

h Έκτακτα: έκτακτες ανάγκες (στοιχεία) - τρόπος αντιμετώπισης (π.χ. δάνεια) - συγκεκριμένα γεγονότα.

Ονόματα και δράση δημογερόντων

II. Η εγκατάσταση των προσφύγων στον ελληνικό χώρο

1. Από τον τοπικό τύπο Εφημερίδα "Εύριπος" (Χαλκίδα)

ΟΙ ΕΡΑΝΟΙ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΛΕΥΡΑ

Υπό την προεδρείαν του Προέδρου των ενταύθα Πρωτοδικών κ. Σταυροπούλου συνεκροτήθη 24μελής Επιτροπή εκ διαφόρων αρχών και συμπολιτών, η οποία ως υποεπιτροπή της εν Αθήναις Κεντρικής ήρξατο από ημερών εν τη πόλει μας του έργου των εράνων προς περιθάλψιν των συγκεντρωθέντων εν Χαλκίδι, Αιδηψώ, Σκιιάθω και Σκοπέλω προσφύγων.

Η Επιτροπή αυτή διηρέθη εις δύο τμήματα, το μεν πρώτον διά συλλογήν αποκλειστικώς εράνων, το δε δεύτερον δια την διανομήν αυτών.

Μέχρι σήμερον εκ προσφορών εφ' άπαξ και μηνιαίων συνελέγη το ποσόν των δρ. 33,000, εκ των ήδη δε εγγραφέντων διά μηνιαίας προσφοράς υπολογίζεται ότι θα εισπραχθή τακτικώς κατά μήνα το ποσόν των δρ. 15,000.

Εκ των εισπραχθέντων ενεκρίθη και ενηργήθη μέχρι τούδε η διανομή χρηματικών βοηθημάτων εις τους πρόσφυγας 8,000 δραχμών διά τας άμεσους ανάγκας των απολύτως ενδεών προσφύγων.

Το υπουργείον της Περιθάλψεως επιλεγράφησεν εις την Επιτροπήν ότι αποστέλλει 250 σάκκους αλεύρων, τα οποία θα διανεμηθούν δωρεάν εις τας οικογενείας των προσφύγων εν Χαλκίδι, Σκοπέλω, Αιδηψώ και Σκιιάθω.

(φ. 2487, 20-10-1922)

ΑΡΑΙΩΣΙΣ

Και διά την πόλιν μας το προσφυγικόν ζήτημα έγινε άλυτον. Συζητήσεις διεξάγονται μεταξύ Επιτροπής και λοιπών αρμοδίων χωρίς όμως ακόμη να ευρεθή όχι μόνον τελική, αλλά ούτε προσωρινή καν θεραπεία του.

Όλοι οι ναοί της πόλεως γέμουν προσφύγων και εξακολουθούν να είνε αι συχαμερώτεροι εοίται μασημάτων, του κόσμου αδυνατούντος πλέον και να εκκλησιάζηται.

Και όμως εν τω μεταξύ εξακολουθούν αι συζητήσεις, εν ω θα ημπορούσαμεν κάλλιστα ν' αραιώσωμεν όλον αυτόν τον επικίνδυνον προσφυγικόν συνωσιισμόν αποστελλομένου του περισσεύματός του και εις τόσα άλλα περίχωρα, και ιδία εις την Βοιωτίαν, όπου είνε πολύ ελάχιστος ο αριθμός των προσφύγων.

Αλλά εκτός του μέτρου τούτου οι αρμόδιοι δύνανται να θέσουν εις εφαρμογήν και την κατασκευήν προχείρων ξυλίνων παραπηγμάτων διά να εξοικονομήσουν και οικίαν εις διοχιλίους και πλέον πρόσφυγας. Ο Δήμος εφήφισε προς τον σκοπόν αυτόν κυρίως μίαν πίσωσιν, την οποίαν βεβαίως δύναται και να διπλασιάση, συνιρέχοντος δε και του Λιμενικού Ταμείου ημπορεί αξιόλογα να επιτευχθή εν Χαλκίδι μία λύσις του επικινδύνου διά τον δυστυχή αυτόν κόσμον, την υγείαν της πόλεως και από πάσης άλλης απόψεως προσφυγικού ζητήματος.

(φ. 2488, 5-11-1922)

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΗΜΜΙΑΙ

Οι πρόσφυγες εξακολουθούν κατέχοντες τους ναούς και τα σχολεία της πόλεως. Είνε αληθές ότι παρά της Επιτροπής επί της περιθάλψεως αυτών καταβάλλεται η δυνατή προσπάθεια διά την στέγασίν των αλλαχού, αλλά δυστυχώς μέχρι σήμερον δεν εγένετο δυνατόν να πραγματοποιηθή αυτή λόγω ποικίλων δυσκολιών και εμποδίων. Ήδη μανθάνομεν ότι επισκευάζονται παραχωρηθέντα διάφορα οικήματα κενά καθώς και τα έξω της πόλεως παραπήγματα εις τα οποία ελπίζεται ότι θα εξοικονομηθή αρκετός αριθμός οικογενειών κενουμένων κατά πρώτον δύο ή τριών διδασκηρίων, καθώς και των ναών, εντός των οποίων η ζωή των προσφύγων είνε αδύνατος ένεκα του χειμώνος απειλούσα συγχρόνως και ανάπτυξιν επικινδύνων εις την δημοσίαν υγείαν επιδημιών.

Εις τον ναόν της Αγ. Παρασκευής υπάρχουν αι πλείστα κρούσματα ιλαράς, επίσης δε και εις τον ναόν του αγ. Νικολάου. Δι' όλους αυτούς τους λόγους επιβάλλεται νομίζομεν η μάλλον γοργότερα πρόνοια.

(φ. 2489, 19-11-1922)

ΑΣ ΚΙΝΗΘΩΜΕΝ ΟΛΟΙ

[...]Ρίψατε εν βλέμμα εις οιονδήποτε σημείον της πόλεως κεντρικόν ή απόκεντρον. Η βρώμα και η δυσωδία κυριαρχούν πανταχού και μόνο ο χιονώδης καιρός σώζει ακόμη την υγείαν της Χαλκίδος. Ολόκληρη η παραλιακή λεωφόρος ένα υπαίθριον συνεχές απ' άκρου εις άκρον

αποχωρητήριον, ο δημοτικός κήπος κοπρίζεται ανεξόδως και' ευφυσά, ως μας είπον, έκφρασιν κάποιου αρμοδίου, ένα δυσώδες παρά τον κήπον τέλμα καταργηθέντος προχείρου προσφυγικού βόθρου έναντι του Αγ. Νικολάου μένει απροσχωμάτιστον, όλοι οι πέριξ των ναών της Αγ. Παρασκευής και του Αγ. Δημητρίου χώροι και μάνδρα εις ικανήν ακίνα έχουσι μεταβληθή εις τας φρικωδεστέρας εστίας μισομάτων και ουδεμία ουδαμόθεν αναφαίνεται πρόνοια προς υγιεινήν πλήρωσιν των απαραίτητων μέσων της ανθρωπίνης ενδιαιτήσεως των προσφύγων και αποσόβησιν του φοβερού κακού το οποίον απειλεί μίαν ολόκληρον πόλιν με την θανάσιμον πνοήν του και μας περιοφίγγει προμαντεύον ότι η υγεία και η ζωή μας κινδυνεύει σοβαρώς και εις κάθε βήμα.

[...]Έχομεν μάλιστα την γνώμην ότι όλοι οι Χαλκιδείς, αλλά και αυτοί οι ατυχείς ακόμη πρόσφυγες, οι διαμένοντες υπό αισιγανικής συνθήκας δύνανται να ζητήσουν την αραίωσιν της πυκνώσεως των εις εκάστην διαμονήν των και την αποστολήν όλων των υπό εκκρεμότητα στέγης προσφύγων και εις τα πέριξ χωρία ή και οπουδήποτε αλλού.

[...]Άς κινηθώμεν λοιπόν όλοι, προς μίαν ζωηροτέραν ενέργειαν μη μένοντες ούτε στιγμήν ήσυχου πριν ή εξασφαλίωμεν την στοιχειώδη υγείαν της Χαλκίδος
(φ. 2492, 21-1-1923)

Η ΠΡΟΧΘΕΣΙΝΗ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ

Την παρελθούσαν Πέμπην εις το Θέατρον της Παλιρροίας και εν μέσω καλού και εκλεκτού κόσμου της κοινωνίας της Χαλκίδος εδόθη η υπέρ των Προσφύγων ευεργετική παράστασις με την τρίπρακην ηθογραφική κωμωδία του κ. Γρηγ. Ξενοπούλου "Το Φιόρο του Λεβάντε".

Η παράστασις είχεν εξαιρετικήν επιτυχίαν. Οι κ.κ. ερασιτέχναι πολύ καλά μελετημένοι εις τους ρόλους των. Αμήμητος ο κ. Ιωάν. Θεοφιλάτος εις τον ρόλον του κ. Νόνιου Νιονάκη δηλ. του Φιόρου του Λεβάντε. Επίσης έπαιξαν θαυμάσια και οι κ.κ. Χρ. Καλατζής ως Βάλδης, Γκ. Κούστας ως Γιαγιά του Βάλδη, Ν. Βάχλας ως Λιλή, Κωνστ. Κουφόπουλος ως Κατερίνα, Κωνστ. Αφενιάκης ως Χαρίλαος και Ι. Θαλασσινός ως Γάκης, ως και αι κυρίαί Ασπασία Σάνδη και Σιέλλα Παπαγιαννοπούλου εις τον ρόλον των θυγατέρων του Βάλδη.

Θαυμασία επίσης και η ολιγόλεπτος εμφάνισις του κ. Βάσσου Θεοχάρη ως Λούστρου.

Δίκαιος έπαινος λοιπόν εις τε τους κ.κ. ερασιτέχναις και τας κυρίας της Επιτροπής υπό την προεδρείαν της κ. Δ. Λάμπρου εις τους κόπους και τας φοντίδας των οποίων οφείλεται η επιτυχία της θαυμασίας αυτής προσεπερίδος.
(φ. 2493, 4-2-1923)

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΑΡΑΠΗΓΜΑΤΩΝ

- Ο Αμερικανικός Ερυθρός Σιαυρός εν Χαλκίδι

Αφικθείσης ενταύθα αντιπροσωπείας του Αμερικανικού Ερυθρού Σιαυρού υπό τον υγιεινολόγον κ. Πλακ και τον επιθεωρητήν κ. Ηλιάδην εγένετο παρ' αυτής επιθεώρησις της μέχρι σήμερον διαχειρίσεως εις την παραλαβήν και διανομήν των υπέρ των προσφύγων σταλέντων Αμερικανικών αλεύρων και άλλων ειδών περιθάλψεως των, συγχρόνως δε απεφασίσθη η λειτουργία εν τη πόλει μας κέντρου εφοδιασμού ειδών διατροφής και περιθάλψεως των προσφύγων, ενοικιασθείσης προς τούτο και καταλλήλου αποθήκης.

Υπό την επίβλεψιν της Αμερικανικής αντιπροσωπείας, υποδείξάσης ως κατάλληλον τόπον ανεγέρσεως παραπηγμάτων την εκτεταμένην και ανοικτήν παρά την Καναπίτσαν θέσιν, απεφασίσθη η ταχεία έναρξις της κατασκευής αυτών διατιθεμένου ποσού πλέον των 100,000 εκ ποιώσεων του Δήμου και του ταμείου της Επιτροπής των Προσφύγων.

(φ. 2494, 3-3-1923)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Πρός
Την Α'. Ομάδα Κυριών
Ενταύθα

Ο ενταύθα Μικρασιατικός Σύλλογος Προσφύγων η "Ένωσις" έχων υπ' όψει τας πολλαπλάς και ποικίλας εκδουλεύσεις τας οποίας αφειδώς και εθνοπρεπώς παρέσχε και εξακολουθεί να παρέχη η Υμετέρα Ομάς, προς περίθαλψιν και ανακούφισιν των εν Χαλκίδι προσφύγων αδελφών αφ' ης ημέρας ούτοι αφίκοντο ενταύθα, λαμβάνει την τιμήν να εκφράση υπίν τας απείρους ευχαριστίας του Συλλόγου ημών, και παρακαλεί υμάς όπως μετά του αυτού ζήλου και ενδιαφέροντος εξακολουθή η υμετέρα Ομάς προσφέρουσα τας τόσον φιλανθρωπούς και ευγενείς υπηρεσίας της επί τω Ελληνοπρεπεί και ιερώ τούτω σκοπώ.

Δεχθήτε παρακαλούμεν την διαβεβαίωσιν της εξαιρέτου προς υμάς υπολήψεως μας.

Ο Πρόεδρος
Θ. Θεοδωρίδης

Ο Γραμματέυς
Α. Ραλλήτοος
(φ. 2497, 5-4-1923)

-- Αίτοπον και ανθυγιεινόν

Αι πρόσφυγες αι διαμένουσαι εις τας οικίας Τραπεκλή και Παύλου μαγειρεύουσιν και πλένουσιν τα ρούχα τους επί της πλατείας, έμπροσθεν των οικημάτων των.

Φαντάζεται δε κάθε ένας, το τι γίνεται εκεί από καθαριότητα εν μηνί Ιουνίω, μη υπάρχοντος και

αποχωρητηρίου, καθ' όσον κáθηνται ούτοι εις τα μαγαζιά των άνω οικιών.

Μετά την αραίωσιν των προσφύγων κατοπιν της κατασκευής των παραπηγμάτων, έπρεπε να μεταφέρουν αμέσως τας οικογενείας αυτάς εκ του μόνου κέντρου της πόλεως.

Αλλά αφού δεν έγινε αυτό, τουλάχιστον πρέπει να υποδειχθή εις τον κόσμον αυτόν ότι η θάλασσα είναι κοντά τους, και επομένως δέον εκεί να καταφεύγουν, και να προσέχουν πολύ και τα πεύκα της Πλατείας, διότι μέγιστος υπάρχει και ο φόβος της πυρκαϊάς τώρα το καλοκαίρι, και να μη τα κατασιρέφουν με το άπλωμα των ενδυμάτων των, όπως έχουν ήδη κάνει εις δύο εξ αυτών, άπανα και εξηράνθησαν ήδη.

Θα είνε πολύ κρίμα να χάσωμε και το μόνο στόλισμα του τόπου μας.

(φ. 2503, 30-6-1923)

ΤΑ ΟΡΦΑΝΑ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΑ

-- Το έργον της Αμερικανικής οργανώσεως εν Χαλκίδι

Η Αμερικανική Οργάνωσις των Κυριών διά την περίθαλψιν των ορφανών προσφυγοπαίδων συνεκέντρωσεν ήδη εν Χαλκίδι και εγκατέστησε εις τα κίρια των Στρατώνων 1500 οχεδόν άρρενα ορφανά, των οποίων καθημερινώς βελπώνει την εγκατάστασιν, την καλήν των δίαιταν και αγωγήν. Παρεσκεύασεν ιδιαίτερα διαμερίσματα διά το προσωπικόν των διδασκάλων, ους εξέλεξεν εκ των προσφύγων, ήρχισε την τακτικήν αυτών διδασκαλίαν, επιμελείται ιδιαίζόντως της υγιεινής και καθαριότητος αυτών δι' ειδικών θαλαμηπόλων κυριών και δεσποινίδων και εν γένει η εργασία της Αμερικανικής Οργανώσεως είναι τοιαύτη ώστε μαρτυρεί ότι κατά πάσαν πιθανότητα η εγκατάστασις των ορφανών εν Χαλκίδι θα διαρκέση επί μακρόν χρόνον.

Από τα προσφυγόπουλα ορφανά ελάχιστα είναι Αρμενικών οικογενειών, πάντα δε τα άλλα ελληνόπουλα εκριζωθέντα από τας εοιάς αυτών και τους κόλπους της οικογενείας των.

Οι λόγοι δεν είνε αρκετοί διά να εξαρθή δεόντως το μέγα έργον, όπερ τόσον αθορύβως επιτελεί και εν Χαλκίδι η φιλόανθρωπος Αμερικανική Ένωσις των Κυριών. Όλα αυτά τα ορφανά, με απλήν μεν αλλά καθαράν περιβολήν και με σεμνόν παράσημα και ύφος, περιουσιελέγησαν, όταν η μεγάλη λαίλαψη η ενοκήψασα εκεί κάτω εις την Μ. Ασίαν και τον Πόντιον τα απέσπασεν ως φύλλα από τον κορμόν του δένδρου και παντέρημα τα έρριψεν ενιαύθα, υπό των Κυριών τούτων της φιλανθρωπικής Ενώσεως, αι οποίαι αληθώς ως μητέρες και αδελφαί περιθάλλουν ταύτα διά στοργής και αόκνως μεριμνώσι διά την

συντήρησιν και μόρφωσιν αυτών.

(φ. 2502, 14-7-1923)

ΕΠΙΤΑΞΙΣ ΤΣΙΦΛΙΚΙΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Επιταχθέντων αποφάσει του οικείου Υπουργείου των αγροκτημάτων Βαιώντιος των κληρονόμων Β. Βουδούρη, του ιδιοκτήτου χωρίου Τριάδος του κ. Σπυρ. Κριεζώτου, του χωρίου Μπούρνου και των κτημάτων Κοπανά ιδιοκτησίας κ. Κ. Βαρατάση ήρχισεν από πνων ημερών και η εις αυτά μεταφορά και εγκατάστασις προσφύγων.

Ούτω δι' επιτάκτου αιμοπλόιουσ αφίχθησαν προ πέντε ημερών ενιαύθα 350 οικογενείαι προσφύγων εξ Αρτάκης οίτινες άπαντες μετεφέρθησαν εις Βαιώντια ένθα εστεγάσθησαν προσωρινώς υπό σκηνάς. Ο αριθμός των οικογενειών αυτών εις άτομα υπολογίζεται εις 1500. Ομοίως αναμένεται να καταπλεύση και έτερον αιμοπλόιον με πρόσφυγας προς εγκατάστασίν των εις την περιφέρειαν του χωρίου Τριάδος.

Εις το χωρίον Μπούρνου και τα κήματα Κοπανά απεφασίσθη να εγκατασταθούν 170 οικογενείαι εκ Λαμφάκου, πιθανώς δε και υπερτριάκοντα τοιαύται εξ Αρτισού, διαμένουσαι ήδη όλαι ενιαύθα.

(φ. 2507, 13-10-1923)

ΑΣΘΕΝΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ

Οι πρόσφυγες της Αρτάκης οι οποίοι μετεφέρθησαν εις τον Βαιώντια προς εγκατάστασιν υφίστανται τα πάνδεινα εκτεθειμένοι εκεί εις παντοειδείς στερήσεις τροφίμων και τους κινδύνους του ψύχους, τους οποίους προκαλεί η αρχομένη χειμερινή περίοδος, λαμβανομένου υπ' όψει ότι όλιοι των διαμένουν και πρόκειται να διαχειμάσουν υπό σκηνάς προχείρως εκεί σηθείας. Καθημερινώς ασθενούσ και πλείστοι εξ αυτών αποθνήσκουν χωρίς ουδεμία σοβαρά πρόνοια να λαμβάνεται διά την υγείαν και την διάσωσίν των. Μόνον μία πρόνοια ασφαλώς λαμβάνεται πώς να αποκήσουν πάντες το δικαίωμα της πολυτίμου ψήφου! Δεν ήτο προτιμότερον όμως οι ταλαίπωροι αυτοί άνθρωποι να μειεκινούντο αρχομένης της ανοίξεως; Ημείς και παρά τας οχεπκάς διαμαρτυρίας του αρχηγού των Ελευθεροφρόνων δεν δυνάμεθα ποτέ βεβαίως να πιστεύσωμεν ότι την τοιαύτην μετακίνησιν υπηγόρευσαν κομματικοί μόνον υπολογισμοί. Τοιαύτην εγκληματικήν σκέψιν θεωρούμεν αναζίαν και του τελευταίου Έλληνος πολίτου.

(φ. 2508, 20-10-1923)

2. Δείγματα αρχειακού υλικού

Αρχεία Νομού Εύβοιας, Αρχείο Δήμου Χαλκιδέων, Δημ. 1.1

α. Αναφορά του διοικητή του Αστυνομικού Σταθμού Νεάπολης προς το Αστυνομικό Τμήμα Χαλκίδας σχετικά με την καθαριότητα των παραγκών του Αγίου Ιωάννου (2 Ιουλίου 1927):

"Λαμβάνω την τιμήν ν' αναφέρω ότι ενεργήσας σχετικήν επιθεώρησιν εις τας παραγκας Αγίου Ιωάννου εις ας κατοικούσι πρόσφυγες παρατήρησα μεγάλην ελθεινότητα υπό έποψιν καθαριώτητος και σορούς ολοκληρούς σκουπίδια από τα οποία πηγάζουσι πλείσται όσαι μεταδοτικά κλπ. ασθένεια, πάντα τα ανωτέρω προέρχονται από την πλημμελή μετάβασιν των κάρρων της καθαριώτητος και ως εκ τούτου μέγας κίνδυνος απειλεί την Δημοσίαν υγείαν, παρακαλώ όθεν όπως εν τη ευαρεσκεία Σας ενεργήσητε τα δέοντα παρά τη Νομαρχία και διαταχθή ο επί της καθαριώτητος εργολάβος να αποστείλη εκάστην Τρίτην και Παρασκευήν ανά δύο κάρρα και παραλαμβάνει τα σκουπίδια προς πρόληψιν σοβαρών ασθενειών". (Φάκ. 295).

β. Η "Γενική Οργάνωσις Προσφύγων ο "Άγιος Ιωάννης" Χαλκίδος" προς το δήμαρχο Χαλκιδέων (29 Οκτωβρίου 1934):

"Κύριε Δήμαρχε

Η Γεν. Οργάνωσις Προσφύγων "Άγιος Ιωάννης" Χαλκίδος λαμβάνει την τιμήν να παρακαλέση Υμάς όπως εκ μέρους του Δήμου ούτινος άρχεται χορηγήσητε εν μικρόν κονδύλιον 250 δρχ. προς επιδιόρθωσιν του, παρά τον ημέτερον Συνοικισμόν, ευρισκομένου Φρέατος ούτινος η χρησιμοποίησις παρά των κατοίκων είναι απαραίτητος καθότι η μοναδική βρύσι του Συνοικισμού μας αποτελουμένου από 350 οικογενείας δεν ανταποκρίνεται προς τας ανάγκας ημών. Καθώς και ένα σάκκον τσιμέντο". (Φάκ. 353).

γ. Αίτηση κατοίκων "του νεοκτίστου Συνοικισμού "ο Άγιος Ιωάννης" της πόλεως Χαλκίδος" προς τον πρόεδρο και το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Χαλκιδέων (20 Μαΐου 1936):

"Από οκταμήνου περίπου, ως γνωστόν ο ενταύθα νεόκτιστος συνοικισμός Αγίου Ιωάννου κατοικείται εξ εξήκοντα και πλέον οικογενειών.

Δεν διαφεύγει την Υμετέραν αντίληψιν ότι οι κάτοικοι του συνοικισμού τούτου ως και οι λοιποί της πόλεως κάτοικοι έχουσι ανάγκην υδρεύσεως, καθαριώτητος και φωτισμού στοιχείων εκ των μάλλον απαιτητών ίνα καταστή δυνατή η διαμονή αυτών και η εξασφάλισις της υγείας ου μόνον των κατοίκων τούτου του συνοικισμού, αλλά και ολοκληρού της πόλεως.

Έχοντες υπ' όψει την ευγενή και φιλοπρόδοον δράσιν του Δημοτικού Συμβουλίου, διεπόμεθα υπό της απορίας, πώς τούτο δεν ηθέλησε μέχρι τούδε να ενδιαφερθή διά τα ζωτικώτατα ταύτα ζητήματα του συνοικισμού τούτου άτινα ως ελέχθη είναι και ζητήματα ολοκληρού της πόλεως.

Θέλομεν να πιστεύωμεν ότι η εγκατάλειψις του Συνοικισμού τούτου, οφείλεται μάλλον εις το ότι το Δημοτικόν Συμβούλιον ευρίσκειται εν αγνοία της εν τω συνοικισμό υφισταμένης κατάστάσεως.

Και εγένοντο μεν αλληπάλληλα διαβήματα προς τον Κον Δήμαρχον, φαίνεται όμως ότι ταύτα δεν ετέθησαν υπ' όψει του Συμβουλίου διότι δεν έτυχον της προσηκούσης προσοχής. Διότι το αποτέλεσμα των διαβημάτων μας τούτων ήτο η τοποθέτησις μιάς και μόνον κρήνης ύδατος εν τω συνοικισμό ήτις φέρει ύδωρ μετά πάροδον δύο ημερών και δύο μόνον ώρας ποσόν δηλαδή το οποίον δεν επαρκεί διά τας ανάγκας μιάς μόνον οικογενείας εν τη λοιπή πόλει.

Καθαριότης ουδαμώς υφίσταται, οδοκαθαριστής, ή κάρρον περισυλλογής των απορριμμάτων δεν ενεφανίσθησαν εις τον συνοικισμόν αφ' ης ούτος έχει κατοικηθή, τα δε σκουπίδια ρίπτονται εις μικράν ως εικός απόστασιν από των οικιών δημιουργούντα ως γνωστόν εστίας μολυσματικής και ιδίως κατά την θερινήν περίοδον.

Φωτισμός δεν υφίσταται καίτοι λόγω του απομακρυσμένου από του Κέντρου και της κατοικίας πλησίον του συνοικισμού παντός είδους κακοποιών, κλπ. (οίκοι ανοχής κλπ.) έδει εκ των πρώτων να είχαν εγκατασταθεί τοιούτος.

Η έλλειψις εξ άλλου ύδατος επαρκούς διά την καθαριότητα μεγάλους εγκυμονεί κινδύνους διά την υγείαν του συνοικισμού.

Προ της καταστάσεως ταύτης εθεωρήσαμεν σκόπιμον και επιβεβλημένον ν' απευθυνθώμεν προς την Δημοτικήν Αρχήν όχι διά να υπομνήσωμεν την προς τούτο υποχρέωσιν της - διότι είμεθα βέβαιοι ότι το Δημοτικόν Συμβούλιον εν τη σημερινή αυτού συνθέσει είναι πλήρως κάτοχον των υποχρεώσεων και καθηκόντων αυτού - αλλά να παρακαλέσωμεν όπως εν τη γενική μερίμνη αυτού υπέρ των συμφερόντων των δημοτών και της πόλεως κρίνη και αυτό μεθ' ημών το απαραίτητον της προτιμήσεως 1) της υδρεύσεως, προ παντός 2) καθαριώτητος και 3) φωτισμού του συνοικισμού, αναγκών τελείως απαιτητών διά την ύπαρξιν της ζωής του ανθρώπου.

Κατόπιν των ανωτέρω, λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν όπως ευαρεστούμενοι προέβληθη επειγόντως εις τηνλήψιν των αποφάσεών σας σχετικώς με την ικανοποίησιν των ανωτέρω δικαίων αιτημάτων μας, λαμβανομένου υπ' όψιν ότι εισερχόμεθα εις την εποχήν του θέρους, εποχήν λίαν επικίνδυνον, ένεκεν της ελλείψεως, ως προεξετέθη, των εν λόγω μέσων.

Ευπειθέστατοι

Οι Αιτούντες Κάτοικοι Συν. Αγίου Ιωάννου"

(φάκ. 67)

δ. Έκθεση των υγειονομοφυλάκων για τους συνοικισμούς Τούρκικα μνήματα, Αγίου Ιωάννου και Αγίου Στεφάνου (30 Ιουνίου 1939) που στέλνεται από τον προϊστάμενο του Υγειονομικού Κέντρου Εύβοιας προς το δήμαρχο Χαλκιδέων (3 Ιουλίου 1939):

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Ο συνοικισμός αυτός αποτελείται εκ 1000 περίπου κατοίκων εκ 220 ήτοι οικογενειών εκάστη των οποίων διαμένει εντός ενός δωματίου εκ των 45 ξυλίνων παραπηγμάτων.

Η οικονομική κατάσταση των κατοίκων είναι κακή λόγω του ότι ασχολούνται ούτοι εις μικροεργασίας, μικροπωληταί, πλανώδιοι οπωροπώληι κλπ., και οι περισσότεροι εργάται.

Η υγιεινή διαβίωσις είναι αθλιεστάτη λόγω των κακών υγιεινών συνθηκών εις τας οποίας ευρίσκονται και τας οποίας λεπτομερώς θα αναφέρωμεν κατωτέρω.

1) Υδρευσις

Ο συνοικισμός υδρεύεται εκ του δικτύου της πόλεως διά (4) τεσσάρων κρηνών ευρισκομένων εις δύο κεντρικά σημεία του συνοικισμού εξυπηρετούσαι επαρκώς λόγω της θέσεως και της σχεδόν συνεχούς ροής των το κοινόν. Το δίκτυον είναι παλαιόν. Διακλαδίζεται εκ του κεντρικού αγωγού των παλαιών στρατώνων εις το σημείον παρά το εργοστάσιον μακαρονοποιίας Στυλιανίδου.

Ενταύθα αναφέρονται και τα δύο φρέατα τα οποία όμως δεν χρησιμοποιούνται προς πόσιν εμμή διά την πυροσβεστικήν υπηρεσίαν και διά κατάβρεγμα των οδών. Ταύτα είναι ελλιπώς κεκαλυμμένα και έχουν βαρούληκον διά την άντλησιν.

2) Αποχέτευσις - Αποχωρητήρια

Όλα τα οικιακά ακάθαρτα ύδατα προερχόμενα εκ του καθαρισμού και πλύσεως των ρούχων, οικιακών σκευών κλπ., ρίπτονται εις τας μικράς οδούς του συνοικισμού συγκεντρούμενα δε, ως επί το πλείστον, εις μικράς και προχείρους αύλακας διατρέχουν και πλημμυρίζουν ολόκληρον τον συνοικισμόν.

Αι περισσότεραι των αποχετευτικών αυτών αυλάκων ενούνται εις μίαν και διοχετεύονται εις τον, παρά τα κεραμοποιεία και αγγειοπλάστεια, αγρόν όπου καθιστάμενα στάσιμα αποτελούν μεγάλην νοσογόνον εστίαν.

Η κακή αυτή διάθεσις των πάσης προελεύσεως ακαθάρτων οικιακών υδάτων δημιουργεί λίαν ανθυγιεινήν κατάστασιν προς μέγαν κίνδυνον της υγείας των κατοίκων.

Δι' όλον τον πληθυσμόν του συνοικισμού υπάρχουν 2 κοινόχρηστα αποχωρητήρια 20 εν συνόλω θέσεων ευρισκόμενα εις το άκρον του συνοικισμού και τα οποία ευρίσκονται σήμερον υπερπλήρη, άχρηστα και εις αθλιεστάτην κατάστασιν. Ένεκεν των λόγων τούτων (της μεγάλης αποστάσεως και της υπερπληρώσεως) τα αποχωρητήρια ταύτα δεν χρησιμοποιούνται σήμερον παρά των κατοίκων. Παρ' όλων χρησιμοποιείται το ύπαιθρον ή μικρόν δοχείον το οποίον εκκενούνται εις το άκρον της οδού, κατά την ώραν της νυκτός, ή εις τι μέρος απόκρυφον του συνοικισμού.

Επιπροσθέτως ο περίξ χώρος των αποχωρητηρίων ως και αυτά ταύτα τα αποχωρητήρια λόγω της μη χρησιμοποιήσεώς των, χρησιμοποιούνται νυν και ως τόπος απορρίψεως παντός είδους ακαθαρσιών και απορριμματικών ουσιών όπου συγκεντρούμενα εις πολλούς και μεγάλους σωρούς αποτελούν και δημιουργούν μίαν μεγάλην ανθυγιεινήν και νοσογόνον κατάστασιν.

3) Απορρίμματα

Ο καθαρισμός του συνοικισμού έχει αναληφθή υπό του Δήμου Χαλκιδέων, το συνεργείον δε καθαριότητος διέρχεται άπαξ μόνον της εβδομάδος, ή και αργότερον, κατά τας διαβεβαιώσεις των κατοίκων εκφρασθείσας υπό τύπον διαμαρτυρίας και παραπόνων. Τα συλλεγόμενα απορρίμματα εναποτίθενται παρά του ίδιου συνεργείου καθαριότητος ολίγον τι έξω του συνοικισμού παρά την συνοικίαν "Βούρκος" ή εις το άνοιγμα ΣΑΝΟΥ παρά την θάλασσαν νοτίως και πλησίον του συνοικισμού "Αγ. Ιωάννου" παρά τας διαμαρτυρίας των εκεί κατοίκων.

Οικιακά δοχεία συλλογής απορριμματικών ουσιών δεν υπάρχουν. Παν περιττόν ρίπτεται εις τας οδούς.

4) Οίκησις

Ως και προηγουμένως ανεφέραμεν εκάστη οικογένεια αποτελουμένη κατά μέσον όρον εκ 5 ατόμων διαμένει εις εν και μόνον δωμάτιον το οποίον χρησιμεύει ακόμη και ως κουζίνα.

Ο χώρος αυτός 36 μ³ περίπου δι' όλην την οικογένειαν είναι τελείως ανεπαρκής λαμβανομένου υπ' όψει ότι ελλαττούται ακόμη περισσότερον εκ του χώρου ον καταλαμβάνουν και τα ευρισκόμενα έπιπλα της οικίας. Όλα είναι εισόγεια και κατασκευασμένα διά σανίδων επενδεδυμένα εξωτερικώς και εις την οροφήν διά πισσοχάρτου. Λόγω της πυκνής κατασκευής των παραπηγμάτων και των στενών και μικρών οδών ο αερισμός αυτών είναι ελάχιστος και ανεπαρκής.

Εκ των ανωτέρω λαμβάνει τις αμυδράν ιδέαν της διαβιώσεως των κατοίκων του συνοικισμού η οποία ομολογουμένως είναι υπέρ το δέον κακή.

Υποδειχθέντα παρ' ημών μέτρα βελτιώσεως

Υδρευσις

Προκειμένου περί της υδρεύσεως δέον όπως ορισθή επακριβώς η διέλευσις των υδροσωλήνων διότι τούτο είναι άγνωστον. Δεδομένου ακόμη ότι οι σωλήνες είναι παλαιοι πρέπει να αντικατασταθούν διά καινούργων τοιούτων, πλην του εσωτερικού υδραγωγείου ούτως ειπείν του συνοικισμού το οποίον οδηγεί εις τας δύο κρήνας και όπερ είναι μολύβδινον.

Αποχέτευσις - Αποχωρητήρια

Διά την αποχέτευσιν και τα αποχωρητήρια τα δύο και μεγαλύτερα ζητήματα του συνοικισμού τα οποία αποτελούν ως ανωτέρω είπομεν την μεγαλύτερα ανθυγιεινήν κατάστασιν συνεστήσαμεν τα εξής.

1) Την ανάληψιν υπ' ενός εργάτου της καθαριότητος των αποχωρητηρίων άπαξ τουλάχιστον της ημέρας και το ασβέστωμα τούτων ως και των οδών, ρείθρων, αυλάκων αποχετεύσεως, ρυπαρών χώρων κλπ. αποζημιουμένου υπό των ιδίων των κατοίκων τη φροντίδι και επιβλέψει του τοπικού εκεί Συλλόγου του οποίου το προεδρείον συγκατετέθη εις τας

υποδείξεις και προτροπές μας.

Κατόπιν προγενεστεράς αναφοράς ημών (12-6-39) ως και διά του υπ' αριθ. 1113/9-6-39 εγγράφου της Προϊσταμένης ημών αρχής παρεκλήθη ο Δήμος Χαλκιδέων όπως προβή εις την εκκένωση και καθαρισμόν των αποχωρητηρίων και τον τακτικότερον καθαρισμόν του συνοικισμού. Συν τη εκτέλεσει αυτών ο Δήμος δέον όπως κατασκευάση απορροφητικών Βόθρον αναλόγων διαστάσεων διά την συγκέντρωσιν των ακαθάρτων υγρών των αυλάκων του συνοικισμού προ του κτήματος και παρά τα κεραμοποιεία όπου νυν διασκορπίζονται και δημιουργούν ως είπομεν κακήν και ανθυγιεινήν κατάστασιν. Επειδή λόγω της μεγάλης ενδείας των κατοίκων ο συνοικισμός και ο μικρός εκεί τοπικός Σύλλογος στερείται πόρων διά την αγοράν ασβέστου ο Δήμος Χαλκιδέων δέον ακόμη όπως χορηγή καθ' εβδομάδα ανάλογον ποσότητα ασβέστου διά το ασβέστωμα και καθαρισμόν των αποχωρητηρίων, οδών κλπ. περιοριζομένου του συνοικισμού να αποζημιώη τον εργάτην μόνον ως συνεφώνησαν και συγκατετέθησαν και οι ίδιοι. Ελπίζοντες ότι ο Δήμος θα προβή εις την εκτέλεσιν των υποδειχθέντων και αναλαμβάνοντες πλέον εις το εξής οι ίδιοι οι κάτοικοι του συνοικισμού όσα προηγουμένως σχετικώς με την καθαριότητα συνεστήσαμεν η ανθυγιεινή εκεί κατάστασις ήθελε βελτιωθή τα μέγιστα.

Οικιακοί βόθροι ή λάκκοι διά την συγκέντρωσιν των ακαθάρτων οικιακών υγρών δεν είναι δυνατόν να κατασκευασθώσι λόγω του στενού χώρου και της πυκνής οικήσεως, διά τον λόγον δε αυτόν περιοριζόμεθα εις την σύστασιν της τακτικής ασβεστώσεως, και την οποίαν θεωρούμεν ουσιώδη και απαραίτητον, των συγκεντρωτικών μικρών αυλάκων της αποχετεύσεως. Εις το σημείον τούτο θα επιμείνωμεν και θα παρακολουθήσωμεν ημείς επισταμένως.

Απορρίμματα

Η συλλογή των απορριμμάτων του συνοικισμού δέον να ενεργήται τρις της εβδομάδος τουλάχιστον υπό των εργατών του Δήμου η δε διάθεσις να γίνεται εις τον ορισθέντα υπ' ημών τόπον απορρίψεως και ουχί εκεί ένθα ρίπτονται σήμερον δημιουργουμένων ανθυγιεινών εστιών αίτινες δικαίως προκαλούσι τας διαμαρτυρίας των κατοίκων και δη του συνοικισμού Αγίου Ιωάννου.

Ημείς προσεπαθήσαμεν να κατανοήση το κοινόν την χρησιμότητα του δοχείου συλλογής των οικιακών απορριμμάτων και συνεστήσαμεν την προμήθειαν τοιούτου έστω και απλού (τενεκέ) κεκαλυμμένου.

Οίκησις

Προκειμένου περί της οικήσεως αν και αποτελεί σπουδαιότατον ζήτημα υγιεινής, επειδή εκφεύγει της αρμοδιότητός μας και χρήζει γενικώτερου Κρατικού ενδιαφέροντος δεν αναφέρομεν τίποτε.

"ΑΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ"

Ο συνοικισμός ούτος έχει πληθυσμόν 1200 περίπου κατοίκων πτωχών ως επί το πλείστον και ασχολουμένων εις μικροεργασίας (μικροπωληταί, οπωροπώληαι, λαχανοπώληαι κλπ.) και ως εργάται. Η οικονομική κατάστασις των κατοίκων είναι πτωχή.

Η υγιεινή κατάστασις των κατοίκων είναι επίσης κακή λόγω των κακών συνθηκών εις τας οποίας διαμένει και ζει ο πληθυσμός.

1) Υδρευσις

Ο συνοικισμός υδρεύεται διά του δικτύου της πόλεως Χαλκίδος διά πέντε (5) κρηνών ευρισκομένων εις δύο σημεία του συνοικισμού και αίτινες λόγω της κεντρικής θέσεώς των και της συνεχούς ροής εξυπηρετούν το κοινόν επαρκώς. Το δίκτυον αποτελείται εκ χυτοσιδηρών και εκ μολύβδου σωλήνων (Το δίκτυον του νεκροταφείου είναι εκ μολύβδου). Ο συνοικισμός υδρεύεται εκ του εξωτερικού υδραγωγείου διά διακλαδώσεως εκ της θέσεως Σιμιστήρα και εκ του νεκροταφείου χωρίς να ενούται με την δεξαμενήν της πόλεως διά τούτο δε και η παροχή του ύδατος είναι συνεχής. Το δίκτυον είναι παλαιόν.

Ενταύθα αναφέρομεν και τα 4 φρέατα κεκαλυμμένα ελλειπώς μετά βαρούηκκου τα οποία όμως δεν χρησιμοποιούνται προς πόσιν ειμή διά την πυροσβεστικήν υπηρεσίαν και κατάβρεγμα των οδών.

2) Αποχετεύσις - Αποχωρητήρια

Όπως εις τον προαναφερθέντα συνοικισμόν "Τούρκικα Μνήματα" ούτω και εδώ όλα τα οικιακά ακάθαρτα υγρά, πλυσταριού, κουζίνας κλπ. ρίπτονται εις τας οδούς όπου αποξηραίνονται ή διά των μικρών αυλάκων διατρέχουν όλον τον συνοικισμόν. Η κακή αύτη διάθεσις των αποχετεύσεων του συνοικισμού δημιουργεί μίαν μεγάλην ανθυγιεινήν κατάστασιν διά την υγείαν των κατοίκων.

Δι' όλον τον πληθυσμόν των 1200 κατοίκων υπάρχουν δύο κοινόχρηστα αποχωρητήρια εκ 16 συνολικώς διαμερισμάτων ευρισκόμενα εις δύο ακριβώς αντίθετα άκρα του συνοικισμού.

Τα αποχωρητήρια ταύτα ευρίσκονται εις κακήν κατάστασιν, ρυπαρά και πλήρη σχεδόν.

3) Απορρίμματα

Ο καθαρισμός του συνοικισμού γίνεται παρά του Δήμου Χαλκιδέων άπαξ της εβδομάδος. Τα συλλεγόμενα απορρίμματα διατίθενται ως και του συνοικισμού "Τούρκικα Μνήματα" εις το αγρόκτημα Σάνου κατά τας διαβεβαιώσεις και ευλόγους διαμαρτυρίας διά τούτο των κατοίκων.

Επιπροσθέτως εις το σημείον τούτο απορρίπτονται και παντός είδους ακαθαρσίαι (κόπροι, οστά, κέρατα, δοχεία αίματος) και υπό των εργατών των σφαγείων προφανώς τη συγκαταθέσει του ιδιοκτήτου Σάνου προς λίπανσιν του αγρού του.

4) Οίκησις

Ο πληθυσμός των 1200 περίπου κατοίκων διαμένει εις 250 δωμάτια των παραπηγμάτων. Ο χώρος είναι και εδώ ανεπαρκής. Το δωμάτιον εις το οποίον διαμένει όλη η οικογένεια χρησιμεύει και ως κουζίνα. Τα παραπήγματα είναι κατεσκευασμένα διά σανίδων και πισσοχάρτου. Όλα είναι εισόγεια. Γενικώς η κατάστασις και εδώ είναι ομοία ως και του συνοικισμού "Τούρκικα Μνήματα" κακή δηλαδή από πάσης απόψεως.

Υποδειχθέντα μέτρα βελτιώσεως

Υδρευσις

Διά την υδρευσιν δεν έχομεν να αναφέρωμεν τίποτε ειμή την απομάκρυνσιν ει δυνατόν του τμήματος του σωλήνος εκ του Νεκροταφείου.

Αποχέτευσις - Αποχωρητήρια

Η υπό την επίβλεψιν του εκεί τοπικού Συλλόγου δι' εργαίου αποζημιουμένου διά πεντηκονταλέπτου μηνιαίως εξ εκάστης οικογενείας γίνεται απλούς καθαρισμός των αποχωρητηρίων μόνον. Το ασβέστωμα των αποχωρητηρίων και των οδών εκ των οποίων διέρχονται αποχετευτικοί αύλακες είναι απαραίτητον οπωσδήποτε. Δέον όπως και εδώ ο Δήμος χορηγή καθ' εβδομάδα ανάλογον άσβεστον ίνα διά του εργαίου του απασχολουμένου διά τον καθαρισμόν των αποχωρητηρίων μόνον γίνεται και το ασβέστωμα.

Απορρίμματα

Ο καθαρισμός του συνοικισμού δέον να εκτελήται τρις της εβδομάδος τουλάχιστον, τα δε συλλεγόμενα απορρίμματα να διατίθενται εις τον ορισθέντα τόπον εναποθέσεως, απαγορευθή δε να ρίπτονται εις το κτήμα Σάνου καθ' ότι δημιουργείται μία ανθυγιεινή κατάστασις και μεγάλη νοσογόνος εστία διά τους κατοίκους οίτινες δικαίως διεμαρτυρήθησαν προς ημάς και εγγράφως.

Προκειμένου διά τα οικιακά δοχεία συλλογής των σκουπιδιών κλπ. συνεστήσαμεν την χρησιμοποίησιν ενός απλού τουλάχιστον ντενεκέ κεκαλυμμένου και την μη απόρριψιν των περιττών εις τας οδούς κλπ.

Συνοψίζοντες τα ανωτέρω αναφερόμεν ότι η υγιεινή διαβίωσις είναι ομοία με την του συνοικισμού "Τούρκικα Μνήματα" διά την βελτίωσιν της οποίας δέον όπως ενδιαφερθή ο Δήμος προβαίνων εις την εκτέλεσιν των υποδειχθέντων.

ΑΓΙΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Ο μικρός ούτος συνοικισμός έχει πληθυσμόν 200 περίπου κατοίκων πτωχών ως επί το πλείστον ήτοι 40 οικογενείας διαμενουσών εις ισάριθμα δωμάτια των ξυλίνων παραπηγμάτων. Η υγιεινή διαβίωσις είναι χειρότερα των άλλων συνοικισμών και αθλιεστάτη από πάσης απόψεως.

Υδρευσις

Ο συνοικισμός υδρεύεται εκ δύο πηγών πλησίον της θαλάσσης ακαλύπτων και απροφυλάκτων εκ των διαφόρων μολύνσεων.

Ως έχουν σήμεραν αι δύο αύται πηγαί αποτελούν άμεσον κίνδυνον διά την υγείαν των κατοίκων μικροβιολογικώς δε εξετασθείσαι ευρέθησαν μεμολυσμένα. Διά προγενεστεράς ημών αναφοράς 2/6/39 ανεφέραμεν τον τρόπον προφυλάξεως αυτών ειδοποιηθέντος του Δήμου διά του υπ' αριθ. 1074/6-6-39 εγγράφου της υπηρεσίας μας να προβή εις την εκτέλεσιν των υποδειχθέντων.

Αποχέτευσις - Αποχωρητήρια - Απορρίμματα

Τα ακάθαρτα οικιακά ύδατα ρίπτονται εις τας οδούς όπου διασκορπιζόμενα ξηραίνονται.

Αποχωρητήρια δεν υπάρχουν, διά τον σκοπόν αυτόν χρησιμοποιείται το υπαιθρον.

Εις το άκρον του συνοικισμού εναποτίθενται τα σκουπίδια παρά των κατοίκων χρησιμοποιουμένων των χώρων εκεί και ως υπαιθρίων αποχωρητηρίων. Το συνεργείον καθαριότητος του Δήμου Χαλκιδέων ουδόλως διέρχεται διά του συνοικισμού αυτού.

Ουδέν ζήτημα ευρίσκεται εις την θέσιν του. Η κατάστασις είναι αλγεινή.

Μέτρα βελτιώσεως

1) Κατασκευή και προστασία των πηγών εκ μολύνσεων συμφώνως σχεδίου προφυλάξεως.

2) διά την καθαριότητα, αποχέτευσιν, απορρίμματα και λοιπά είναι ανάγκη όπως το συνεργείον καθαριότητος του Δήμου προβαίνη εις τον καθαρισμόν του συνοικισμού τακτικώτατα συγχρόνως δε και εις την ασβέστωσιν ήτις είναι απαραίτητος".

(φάκ. 358)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βώρος, Φ.Κ., "Τοπική Ιστορία", περ. *Διάλογος*, τχ. 9 (Μάιος 1991), σ. 27-31.
- Δημαράς Αñ., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τεκμήρια ιστορίας*, Αθήνα, 1988
- Croix, A. κ.ά., *Guide de l'histoire locale: faisons notre histoire!*, Παρίσι, 1990.
- Dymond, D., *Writing local history: a practical guide*, Λονδίνο, 1987.
- Hoskins, W.G., *Local history in England*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 1984.
- Thuiller, G. - Tulard, J., *La methode en histoire*, Παρίσι, 1986.